IZBA ARCHITEKTÓW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI

Program edukacyjny Izby Architektów RP
dla młodzieży szkół ponadpodstawowych

Honorowy patronat:

Minister Edukacji Narodowej

MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Partner programu edukacyjnego IARP

FAKRO

ROK 2013

IZBA ARCHITEKTÓW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI

PODZIĘKOWANIA

Krajowa Rada Izby Architektów Rzeczypospolitej Polskiej składa podziękowania Małopolskiej Okręgowej Izbie Architektów za prekursorski wkład w działania na rzecz propagowania edukacji architektonicznej dzieci i młodzieży, polegający na organizowaniu cyklicznych Dni Edukacji Architektonicznej w szkołach podstawowych oraz semestralnych warsztatów "Dzielnica Moich Marzeń" dla młodzieży gimnazjalnej, a przede wszystkim za inspirację dla powstania ogólnopolskiego Programu edukacyjnego IARP "Kształtowanie przestrzeni".
Na ręce Przewodniczącego Borysława Czarakcziewa składamy szczególne podziękowania Radzie Małopolskiej Okręgowej Izby Architektów RP za ideę, zorganizowanie i kontynuowanie tych działań.

Warszawa, wrzesień 2013 r.

KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI

Program edukacyjny Izby Architektów RP dla młodzieży szkół ponadpodstawowych

Adaptacja irlandzkiego oryginału "Shaping Space"
autorstwa The Royal Institute of the Architects of Ireland - praca zespołowa

Zespół w składzie: Borysław Czarakcziew
Małgorzata Gruszka
Aleksandra Nurek
Zenon Remi
Urszula Szabłowska
Dariusz Śmiechowski

Opracowanie graficzne, rysunki odręczne: arch. Zenon Remi
Opracowanie komputerowe (skład, grafika): arch. Bartosz Sobolski
W opracowaniu graficznym częściowo wykorzystano przykłady z oryginału „Shaping Space”

Tłumaczenie programu autorstwa RIAI: mgr Lidia Szczepanik

Redakcja tekstu: arch. Małgorzata Gruszka
arch. Dariusz Śmiechowski
dr arch. Marta Urbańska

Korekta: arch. Małgorzata Gruszka
arch. Dariusz Śmiechowski

Wybór miast i miasteczek polskich: prof. arch. Kazimierz Kuśnierz

Wydawca: Izba Architektów Rzeczypospolitej Polskiej

ISBN: 83-923403-8-8

Druk: Drukarnia Goldruk Wojciech Golachowski
33-300 Nowy Sącz, ul. Tadeusza Kościuszki 28
www.goldruk.com.pl

Nakład: 1000 egz.

© Copyright by Izba Architektów Rzeczypospolitej Polskiej

Wszelkie prawa zastrzeżone

Kraków 2013

Od Wydawcy

Szanowni Państwo,

Oddajemy w Wasze ręce opracowanie będące efektem dwuletniej pracy Zespołu do spraw edukacji dzieci i młodzieży, działającego przy Krajowej Radzie Izby Architektów Rzeczypospolitej Polskiej.
Program edukacyjny „Kształtowanie przestrzeni" jest adaptacją irlandzkiego pierwowzoru pod tym samym tytułem, autorstwa RIAI (Królewskiego Instytutu Architektów Irlandii).
Program jest przeznaczony dla młodzieży szkół ponadpodstawowych. Jego najważniejszym zadaniem jest budowanie świadomości społecznej i kształcenie wrażliwości młodych ludzi na jakość otoczenia z wykorzystaniem wiedzy i niektórych praktycznych umiejętnościach z zakresu architektury i urbanistyki.

Założeniem programu jest edukacja architektoniczna młodzieży przez nauczycieli dowolnej specjalności, przy współpracy z architektami koordynatorami z Izb Okręgowych Architektów RP. Opracowanie, które przekazujemy, jest zbiorem gotowych scenariuszy lekcji, wraz z załącznikami niezbędnymi nauczycielowi do prowadzenia zajęć.

Program ma określoną strukturę, ale namawiamy do tworzenia, na jego podstawie, własnych kreacji edukacyjnych, w dostosowaniu do konkretnych uwarunkowań i zainteresowań uczniów. Nauczycielowi pozostawia się swobodę wyboru tematów i materiałów pomocniczych.

Pomimo obszerności tematycznej, program nie jest typowym podręcznikiem – nie zawiera kompletnych informacji dotyczących np. historii architektury. Mamy nadzieję pobudzić ciekawość i kreatywność pedagogów oraz naturalną chęć młodzieży do odkrywania ciekawych światów tuż „za rogiem".

Prosimy o przesyłanie własnych pomysłów, spostrzeżeń i uwag związanych z realizacją programu na adres: izba@izbaarchitektow.pl Będziemy bardzo wdzięczni – w ten sposób możecie Państwo przyczynić się do jego doskonalenia.

Witamy w świecie architektury i życzymy przyjemnej pracy z „Kształtowaniem przestrzeni" – w imieniu Zespołu Małgorzata Gruszka, Dariusz Śmiechowski.

Warszawa, wrzesień 2013 r.

Spis treści

	Str.
Od Wydawcy	3
WSTĘP – Kultura ładu przestrzeni	6
WPROWADZENIE	9
A – MÓJ DOM	19
Wprowadzenie	20
Lekcja 1: Czym jest dom?	21
Lekcja 2: Mój ulubiony pokój	24
Lekcja 3: Pomiary	27
Lekcja 4: Diagramy i rzuty poziome	30
Lekcja 5: W jakich domach mieszkamy?	33
Lekcja 6: Rzuty poziome, elewacje, przekroje	36
Lekcja 7: Z czego zbudowany jest mój dom?	39
Lekcja 8: Jak to się dzieje, że domy stoją?	41
Lekcja 9: Planowanie i orientacja	45
Lekcja 10: Zabawa w planowanie	49
Arkusz pracy A1 – Funkcje i wyposażenie domu	51
Arkusz pracy A2 – Rzuty poziome i oznaczenia na rysunkach	53
Arkusz pracy A3 – Charakterystyka domu	55
Arkusz pracy A4 – Charakterystyka materiałów budowlanych	56
Arkusz pracy A5 – Zastosowanie materiałów budowlanych	58
Arkusz pracy A6 – Konstrukcje nośne	60
B – DZIELNICA, WIEŚ, MIASTO, METROPOLIA	63
Wprowadzenie	64
Lekcja 1: Budynki w Twojej okolicy	66
Lekcja 2: Budynki i przestrzeń publiczna	69
Lekcja 3: Początki osadnictwa	74
Lekcja 4: Kształt miasta	77
Lekcja 5: Społeczności i zmiany	80
Lekcja 6: Pochodzenie mojej społeczności	82
Lekcja 7: Wycieczka – poznawanie społeczności	83
Lekcja 8: Konserwacja i ochrona	86
Lekcja 9: Miejsce zamieszkania mojej społeczności dziś	88
Lekcja 10: Przyszłość	91
Arkusz pracy B1 – Przykłady budynków	93
Arkusz pracy B2 – Charakterystyka miejscowości	95
Arkusz pracy B3 – Początki osadnictwa	99
Arkusz pracy B4 – Początki miasta	100
Arkusz pracy B5 – Mapa miasta	102
Arkusz pracy B6 – Rozwój miasta	104
Arkusz pracy B7 – Moja społeczność – historia i geografia	106
Arkusz pracy B8 – Wycieczka, poznawanie społeczności	110
Arkusz pracy B9 – Budynki nowe i historyczne	114
Arkusz pracy B10 – Negocjacje	117

	Str.
C – HISTORIA ARCHITEKTURY	121
Wprowadzenie	122
Lekcja 1: Budowa schronienia	123
Lekcja 2: Budowanie z drewna i kamienia	126
Lekcja 3: Rodzaje konstrukcji	131
Lekcja 4: Kształty budynków	134
Lekcja 5: Budynki w malarstwie – perspektywa z jednym punktem zbiegu	138
Lekcja 6: Budynki w malarstwie – perspektywa z dwoma punktami zbiegu	141
Lekcja 7: Rozwój koncepcji architektonicznych	144
Lekcja 8: Wycieczka	147
Lekcja 9: Prezentacja – budynki historyczne	149
Lekcja 10: Konserwacja zabytków, ochrona, innowacja	152
Arkusz pracy C1 – Zastosowanie materiałów	153
Arkusz pracy C2 – Rodzaje konstrukcji	156
Arkusz pracy C3 – Zastosowanie konstrukcji	158
Arkusz pracy C4 – Budynki w malarstwie	160
Arkusz pracy C5 – Budynki sakralne	162
Arkusz pracy C6 – Wycieczka, analiza budynków	170
Arkusz pracy C7 – Kapsuła czasu	173
Arkusz pracy C8 – Przykład: odbudowa zamku w Korzkwi	174
WSKAZÓWKI	179
Jak rysować	180
Jak budować makiety	185
Jak mierzyć	193

Str.

ARKUSZE INFORMACYJNE 203
Arkusz informacyjny 1: Album 204
Arkusz informacyjny 2: Oznaczenia na rysunkach architektonicznych 205
Arkusz informacyjny 3: Oznaczenia na planach zagospodarowania terenu 206
Arkusz informacyjny 4: Elewacja 207
Arkusz informacyjny 5: Domy w Polsce 208
Arkusz informacyjny 6: Drzwi i okna 210
Arkusz informacyjny 7: Dachy 213
Arkusz informacyjny 8: Domy w Europie 214
Arkusz informacyjny 9: Przekrój domu 217
Arkusz informacyjny 10: Przenoszenie obciążeń 218
Arkusz informacyjny 11: Usytuowanie domu 219
Arkusz informacyjny 12: Ocena domu 220
Arkusz informacyjny 13: Wzory do zabawy w planowanie 221
Arkusz informacyjny 14: Zasady zabawy w planowanie 222
Arkusz informacyjny 15: Cztery domy 223
Arkusz informacyjny 16: Ulice, place 227
Arkusze informacyjne 17: Miasta i miasteczka polskie* 228
Arkusz informacyjny 18: Skala, widok i oś 230
Arkusz informacyjny 19: Fasada pałacu 231
Arkusz informacyjny 20: Ściskanie, rozciąganie, zginanie i rozpiętość 232
Arkusz informacyjny 21: Rodzaje konstrukcji 233
Arkusz informacyjny 22: Świątynie greckie i rzymskie, widoki 234
Arkusz informacyjny 23: Klasyczny portyk 235
Arkusz informacyjny 24: Partenon: rzut, przekrój, elewacja 236
Arkusz informacyjny 25: Panteon: rzut, przekrój, elewacja 237
Arkusz informacyjny 26: Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu (centralna) 238
Arkusz informacyjny 27: perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu w malarstwie 239
Arkusz informacyjny 28: Perspektywa linearna z dwoma punktami zbiegu

Bibliografia 350

* ARKUSZ INFORMACYJNY 17 – DODATEK MIASTECZKA POLSKIE OD STR. 241 DO 349

Nr	Miasto	Województwo
17.1	Bielsk Podlaski	Podlaskie
17.2	Chełmno	Kujawsko-Pomorskie
17.3	Cieszyn	Śląskie
17.4	Jarosław	Podkarpackie
17.5	Kazimierz Dolny	Lubelskie
17.6	Koło	Wielkopolskie
17.7	Lidzbark Warmiński	Warmińsko-Mazurskie
17.8	Łęczyca	Łódzkie
17.9	Malbork	Pomorskie
17.10	Międzyrzecz	Lubuskie
17.11	Myślibórz	Zachodnio-Pomorskie
17.12	Paczków	Opolskie
17.13	Pułtusk	Mazowieckie
17.14	Sandomierz	Świętokrzyskie
17.15	Wieliczka	Małopolskie
17.16	Ząbkowice Śląskie	Dolnośląskie

WSTĘP

Wielowymiarowe pojęcie ładu otoczenia przestrzennego jest niestety często redukowane do subiektywnych odczuć wizualnych (co się komu podoba…), a jako ważny temat jest lekceważone.

Takie podejście, w procesie edukacji a następnie w życiu codziennym, pozwala uzasadniać potrzebę rzekomej wolności („dowolności") działań gospodarczych czy też nieskrępowanej „aktywności twórczej" kosztem kwestionowanych lub wcale nie branych pod uwagę wartości.

Postawa ta jest związana z tradycją polskiego indywidualizmu niepoddanego regułom koniecznego współdziałania i porządku, jakie wykształciły społeczeństwa Europy bardziej zurbanizowane, z większą troską traktujące swoje środowiska życia.

Jednak jest jeszcze inny czynnik zagrażający tworzeniu i utrzymywaniu harmonijnego otoczenia przestrzennego. To moda na kontestację i destrukcję często niepoliczalnych wartości, niemal w każdej dziedzinie życia. Obowiązuje ona nie tylko w handlu, ale i w sztuce współczesnej, gdzie dążenie do piękna i stosowności zostało zastąpione szukaniem nowości i często brakiem szacunku dla odbiorcy.

Gdyby te tendencje miały pozostać bez przeciwdziałania, to nasze otoczenie a więc krajobraz, przestrzeń publiczna i architektura ulegałoby narastającej anarchizacji. A zatem zjawiska chaosu i brzydoty, które coraz częściej stanowią przyczynę społecznego sprzeciwu stawałyby się bardziej jeszcze dotkliwe.

To niebezpieczeństwo było powodem powstania społecznego projektu Polskiej Polityki Architektonicznej, który określa i diagnozuje główne zagrożenia dla polskiej przestrzeni oraz sposoby przeciwdziałania. Pośród środków zaradczych istotną rolę odgrywa edukacja, której celem powinno być stymulowanie wrażliwości na wartości otoczenia rozumiane pod pojęciem ładu przestrzennego.

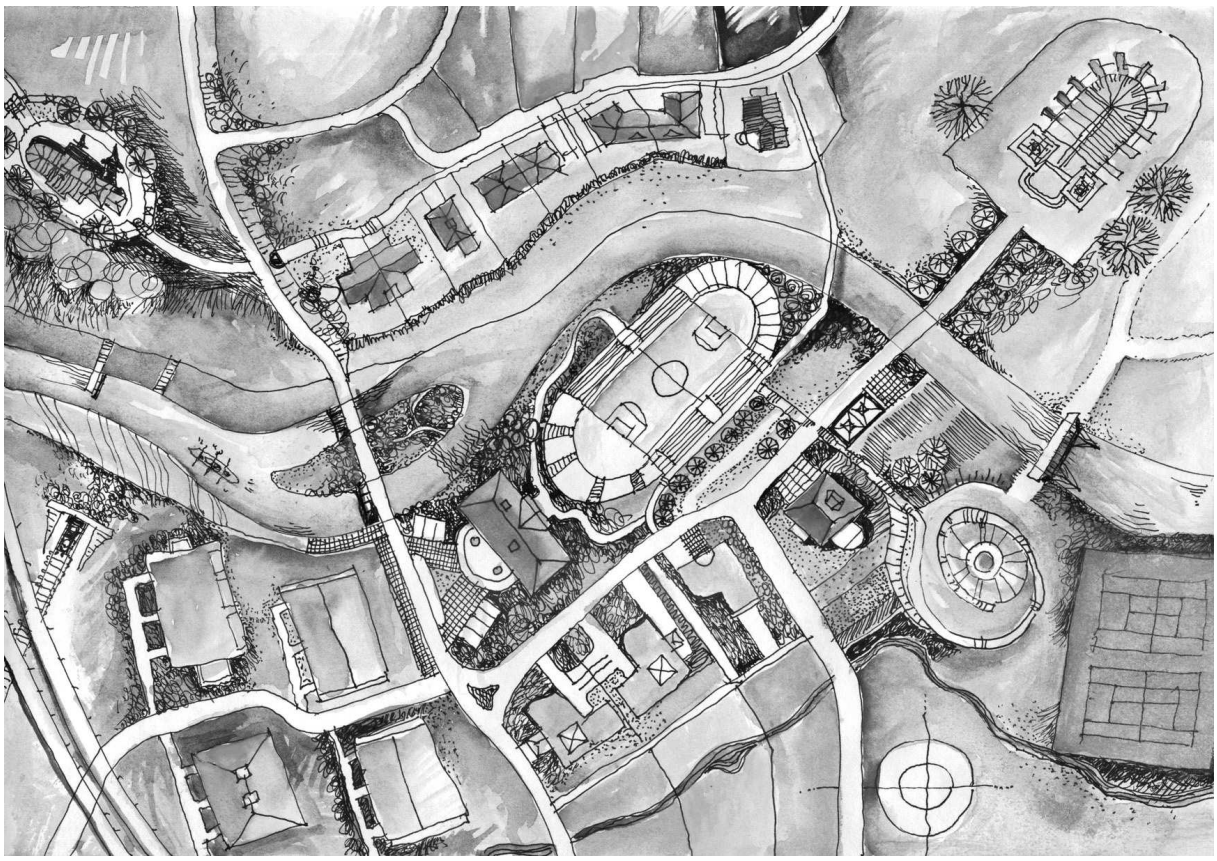
Zadanie edukacji młodego pokolenia podjęła Krajowa Rada Izby Architektów RP opracowując (w oparciu o wzór i doświadczenia płynące z Irlandii) program uwrażliwienia młodzieży szkolnej, na jakość architektury i przestrzeni publicznej. Ten ambitny zamiar może być pomyślnie realizowany jedynie przy zdecydowanym zaangażowaniu środowiska nauczycielskiego, poparciu ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej i innych ministerstw, instytucji, organizacji.

Cel został już w wielkiej mierze osiągnięty, ponieważ cały szereg szkół przeprowadziło bardzo ciekawe zajęcia warsztatowe pozwalające młodzieży na formułowanie własnych poglądów i propozycji dotyczących kształtu zbudowanego otoczenia.

Trzeba to uznać jako istotny sukces, niezbędny dla podniesienia poziomu wymagań polskiego społeczeństwa w stosunku do jakości krajobrazu, przestrzeni publicznej, architektury. Serdeczne podziękowania należą się zarówno autorom całej koncepcji programu - członkom Krajowej Rady Izby Architektów, profesorom – nauczycielkom i nauczycielom prowadzącym zajęcia a wreszcie samym Uczestnikom - uczennicom i uczniom, którzy wykazali niezwykłą wrażliwość i kreatywność w analizowaniu i tworzeniu własnych propozycji dotyczących otoczenia przestrzennego.

Krzysztof Chwalibóg

Przewodniczący
Polskiej Rady Architektury

„Z lotu ptaka” – akwarela, tusz, Zenon A. Remi, 2012

WPROWADZENIE

Panorama Krakowa i Kazimierza z „Kroniki Świata" Hartmanna Schedla – drzeworyt, 1493
Kopia z reprodukcji ze zbiorów Archiwum Państwowego w Krakowie

Wprowadzenie do programu

KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI to program przeznaczony dla uczniów szkół ponadpodstawowych. W irlandzkim oryginale powstał dla uczniów tzw. roku przejściowego (czwartej klasy szkoły średniej, w trakcie której młodzi ludzie mogą zajmować się poszukiwaniem profilu swojej dalszej edukacji, przyszłej pracy). Program koncentruje się na naszym otoczeniu przestrzennym – środowisku zurbanizowanym, obejmując sferę własnego domu i mieszkania, przestrzeni publicznych w bliskim sąsiedztwie oraz wybrane elementy historii architektury. Wnioski wyniesione przede wszystkim z własnych obserwacji, mogą stanowić punkt wyjścia dla dalszych analiz i koncepcji dotyczących szeregu zagadnień o wymiarze społecznym, środowiskowym, technicznym, estetycznym, związanych z architekturą, utrzymywaniem i kształtowaniem ładu przestrzennego.
Uczniowie przyglądają się różnym rodzajom budowli i miejsc, analizują je a następnie, identyfikują i starają się rozwiązywać problemy związane z planowaniem, projektowaniem, stosowaniem materiałów i technologii budowy, konserwacji, eksploatacji budynków. Dotyczy to Polski i innych krajów, we współczesności, w minionych epokach historycznych, ale także obejmuje wizje przyszłości.

Założenia

Podstawowe założenia Programu:

- Rozwijanie u uczniów świadomości przestrzeni, przede wszystkim tej, którą zamieszkują, użytkują.
- Rozwijanie rozumienia estetycznych, technicznych, społecznych, kulturowych aspektów środowiska zbudowanego.
- Kształtowanie w uczniach rozumienia procesów planowania, projektowania i realizacji oraz doceniania dziedzictwa, tradycji architektonicznych.
- Kształcenie świadomości praw i obowiązków oraz ról spełnianych przez twórców, współtwórców i użytkowników środowiska zbudowanego.
- Zapoznanie uczniów ze słownictwem potrzebnym do dyskusji na temat cech i jakości budowli oraz środowiska zbudowanego a także wzajemnego wpływu: jakość otoczenia a jakość życia.

Cele dydaktyczne

- Rozwijanie u uczniów umiejętności analitycznego i krytycznego myślenia oraz rozwiązywania problemów. Propagowanie postaw twórczych.
- Promowanie zarówno świadomości społecznej jak i rozwoju osobistego.
- Kształtowanie w uczniach zdolności pracy indywidualnej i pracy w grupie, gospodarowania czasem, różnych form komunikacji (m.in. tworzenia i wygłaszania prezentacji).
- Rozwijanie u uczniów umiejętności rysowania, konstruowania makiet oraz pracy z różnymi mediami i materiałami.

Kto może prowadzić zajęcia według Programu Kształtowanie Przestrzeni?

Zajęcia mogą być prowadzone przez nauczycieli wykształconych w różnych dziedzinach. Zakres problematyki, zagadnień kluczowych oraz ćwiczeń został tak dobrany, aby zachęcić nauczycieli różnych przedmiotów do aktywnej współpracy. Na przykład, nauczyciele historii i geografii, czy techniki i plastyki mogą współpracować nad pogłębianiem poszczególnych zagadnień.

Przygotowanie nauczyciela

Wiele lekcji wymaga uprzedniego przygotowania zajęć tak, aby były dopasowane do warunków pracy w grupie. Trzeba również poświęcić czas na zebranie niezbędnych informacji oraz narzędzi do wykonania ćwiczeń, zaproszenie gości czy zorganizowanie wycieczek.

Szczegółowe listy narzędzi i materiałów niezbędnych do ćwiczeń oraz instrukcje umożliwiające ich prawidłowe wykonanie zamieszczone są w poszczególnych planach lekcji.

We wstępie do każdej Opcji zaznaczone są lekcje, które mogą być wyjątkowo wymagające, także pod względem przygotowań.

Czas trwania oraz organizacja zajęć

Istnieje wiele możliwości rozpisania zajęć w ramach Programu *Kształtowanie Przestrzeni* na semestr, czy rok szkolny.

- Program można rozpisać na cały rok szkolny, przerabiając wszystkie trzy zalecane Opcje.
- Można wybrać jedną Opcję i pracować z nią w formie modułu semestralnego lub rocznego (np. w ramach projektu uczniowskiego w gimnazjum).
- Można wybrać z programu pojedynczy temat i rozpisać go na tydzień, semestr, czy inny okres, dzięki podejściu wielokierunkowemu (interdyscyplinarnemu, międzyprzemiotowemu).

Program *Kształtowanie Przestrzeni* w idealnym przypadku może być, zatem stosowany do nauczania w ramach więcej niż jednego przedmiotu, z wykorzystaniem tygodniowo przynajmniej dwóch godzin lekcyjnych na pracę w szkole. Jest to niezbędne, ponieważ podczas lekcji uczniowie są angażowani w zajęcia praktyczne, które tworzą podstawę programu. Jeśli pozwala na to podział godzin, zaleca się, aby liczba godzin lekcyjnych przeznaczonych na nauczanie z wykorzystaniem Programu *Kształtowania Przestrzeni* była większa.

Metody nauczania i zdobywania wiedzy

Program *Kształtowanie Przestrzeni* przedstawia różnorodne możliwości nauczania na zajęciach o charakterze bardziej praktycznym lub bardziej teoretycznym, ponieważ obejmuje m.in. tematykę społeczną, środowiskową, techniczną oraz estetyczną. Szczególny nacisk kładzie się na nauczanie metodami aktywizującymi (zajęcia praktyczne, warsztatowe) a uczniowie, pojedynczo lub w grupach, angażowani są w rozmaite ćwiczenia problemowe. Projekty wymagają od uczniów ćwiczenia umiejętności obserwacji, pozyskiwania materiałów z różnych źródeł, analizy, planowania, oceny krytycznej, ekspresji z zastosowaniem mediów oraz wcielania się w różne role.

Program został zaplanowany z myślą o zróżnicowanych potrzebach poszczególnych uczniów i grup. Każda Opcja może służyć pracy na innym poziomie – opcja *Mój Dom* jest najbardziej przystępnym działem a *opcja Historia Architektury* najbardziej wymagającym. Jednakże, w obrębie każdego działu (opcji) istnieją możliwości pogłębienia zakresu tematycznego i zwiększenia trudności zagadnień.

Zaplanowano lekcje tak, aby były raczej prowadzone po kolei, jednak Program pozostaje elastyczny. Nauczyciele mogą indywidualnie wybierać elementy najlepiej dopasowane do ich planu lekcji, do poziomu i sytuacji klasy, indywidualnego ucznia, grupy.

W przypadku szczególnego zainteresowania jednym z tematów, zaleca się zachęcanie uczniów do tworzenia własnych strategii edukacyjnych, układając indywidualnie zadania z jasno określonymi celami, środkami działania i oczekiwanymi efektami.

Prowadzenie zajęć według Programu powinno być zgodne z podstawą programową Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Struktura programu

Program składa się trzech działów - „Opcji”:

Opcja A – *Mój dom*.

Opcja B – *Dzielnica, wieś, miasto, metropolia*.

Opcja C – *Historia architektury.*

Każda Opcja zawiera następujące części:

- Wprowadzenie.
- Dziesięć planów lekcji, które zawierają materiały dla nauczycieli.
- Arkusze pracy dopasowane do poszczególnych lekcji.
- Arkusze pracy domowej, obejmujące tematy poruszone na lekcjach.
- Propozycje ćwiczeń wielokierunkowych (interdyscyplinarnych, międzyprzemiotowych)

Nauczyciele mogą traktować treści Programu, jako pomoc i inspirację w zajęciach lekcyjnych, pozalekcyjnych i pozaszkolnych.

Aby pomóc zarówno nauczycielom jak i uczniom, do Programu dołączone są również następujące pomoce naukowe:

- Wskazówki dotyczące rysowania, tworzenia makiet oraz dokonywania pomiarów.
- Arkusze informacyjne dotyczące wielu poruszanych tematów a także wybranych polskich miast i miasteczek

  W treści Programu znaleźć można odwołania do książek, filmów, stron internetowych i działalności stowarzyszeń zajmujących się tematyką związaną z architekturą.

  Załączono również:
- Przykładowy arkusz egzaminacyjny.
- Przykładowy certyfikat ukończenia kursu.

Forma edytorska niniejszego zestawu - Programu *Kształtowanie Przestrzeni* ułatwia kopiowanie poszczególnych stron, np. Arkuszy Pracy, Arkuszy Informacyjnych oraz Wskazówek.

Dla ułatwienia, w planach lekcji wyraźnie zaznaczone są charakterystyczne elementy Programu:

Problematyka
Wskazuje główny temat poruszany na lekcji.

Zagadnienia Kluczowe
Wyliczane są zagadnienia, które uczniowie muszą zrozumieć, aby opanować poruszany na lekcji temat.

Ćwiczenia
Proponowane są ćwiczenia, które uczniowie powinni wykonać podczas lekcji. W tym miejscu wymienione są także narzędzia, materiały oraz instrukcje postępowania potrzebne do wykonania ćwiczeń.

Album
Tematyka oraz rodzaj materiałów potrzebnych do uzupełnienia osobistego, systematycznie prowadzonego przez każdego ucznia Albumu zawierającego dokumentację pracy.
Album tworzony przez ucznia powinien zawierać materiały tekstowe oraz ilustracje nawiązujące do tematów poruszanych na zajęciach.
Założeniem Albumów jest uzupełnianie pracy domowej i lekcyjnej oraz zachęcanie uczniów do zdobywania nowych doświadczeń.

Zadania domowe
Zadania zostały zaproponowane tak, aby tematy poruszane podczas lekcji były pogłębiane i rozwijane samodzielnie.

Słowniczek
Tu uczniowie powinni notować wszystkie terminy potrzebne do dyskusji na tematy związane z architekturą.

Podejście interdyscyplinarne
Proponowany interdyscyplinarny (międzyprzemiotowy) charakter Programu pozwala na realizację dwóch zasadniczych celów. Po pierwsze, uczniowie mogą indywidualnie rozwijać swoje zainteresowania w różnych dziedzinach poza szkołą. Po drugie, Program stanowi idealną okazję do współpracy nauczycieli różnych przedmiotów. Zawarte pod tym hasłem wskazówki stanowią punkt wyjścia dla różnorodnych ćwiczeń, ale nauczyciele mogą również wykorzystać je do tworzenia własnych zadań dostosowanych do możliwości uczniów, szkoły, środowiska oraz dostępnych zasobów.

Wycieczki, referaty i wykłady gościnne

Takie dodatkowe zajęcia udostępnią przede wszystkim uczniom, ale i nauczycielom specjalistyczną wiedzę, ukażą im możliwości rozwoju oraz mogą zapoczątkować cenne znajomości z ludźmi z branży.

Rezultaty

Aby ukończyć każdą Opcję, uczniowie powinni:

- Rozwiązać wybrane ćwiczenia problemowe.
- Uzupełnić Arkusze pracy.
- Wykonać szkice, rysunki, plany oraz makiety.
- Uzupełnić rozdziały Albumu nawiązujące do tematyki poruszanej w danej Opcji.
- Uzupełnić Słowniczek terminów.

Jeśli wskazówki dotyczące podejścia wielokierunkowego zostaną wykorzystane, uczniowie powinni wykonać różnego rodzaju prace (zdjęcia, filmy, poezję, muzykę, prototypy - makiety mebli, szkice zagospodarowania przestrzeni, analizy społeczne i ekonomiczne, prezentacje) oraz pisać rozprawki i brać udział w debatach.

Potrzebne materiały i sprzęt

Wymagania dla uczniów

Segregator A4 do Albumu i przechowywania pomocy naukowych w formacie A4 (Arkusze Pracy, Arkusze Informacyjne, Wskazówki, Słowniczek).

- Teczka (najlepiej formatu A2 lub A3) do przechowywania rysunków.
- Papier (np. notatnik) formatu A3 lub A4, do szkicowania.
- Ołówki o twardości 2B, H, 2H (mogą być automatyczne).
- Kolorowe kredki (najlepiej ołówkowe).
- Zakreślacze (np. żółty, jasnozielony).
- Plastikowa lub metalowa linijka z jednostkami metrycznymi.
  Ewentualnie skalówka (ze skalami przydatnymi dla architektury)
- Gumka.
- Klej i taśma klejąca (maskująca taśma malarska).
- Nożyczki, nożyk do cięcia papieru.

Dodatkowy sprzęt i materiały będą potrzebne do dokonywania pomiarów, budowania makiet i tworzenia rysunków w skali, ale ostateczny wybór będzie zależał od rodzaju zadań. Są wymienione we Wskazówkach *„Jak rysować”*, *„Jak budować makiety”* oraz *„Jak mierzyć.”*

Wymagania dotyczące sali lekcyjnej

Sprzęt i materiały potrzebne do zadań są wymienione w opisie poszczególnych lekcji. W większości, są ogólnie dostępne. W sali lekcyjnej potrzebny będzie dziurkacz, konieczny będzie również dostęp do drukarki i kopiarki, aby możliwe było powielanie Arkuszy Pracy oraz Arkuszy Informacyjnych. W niektórych przypadkach kopiarka będzie konieczna do powiększania lub pomniejszania rysunków.

Ocena pracy

Ocena pracy uczniów jest integralnym elementem nauczania według Programu. Najlepiej, jeśli odbywa się regularnie, od razu po zakończeniu każdych zajęć lub na początku lekcji. W celu zidentyfikowania słabych i mocnych stron uczniów, zaleca się bieżące ocenianie ćwiczeń wykonywanych na lekcji. Uczniowie powinni być informowani wystarczająco wcześnie, na czym polegać będzie system oceny. Co więcej, zaleca się częściowe uczestnictwo zainteresowanych w ocenianiu własnej pracy, umiejętności zdobytych podczas zajęć.
Niezbędnym elementem oceny uczniów jest ocena końcowa. Przykładowy arkusz oceny może służyć za wzór takiego świadectwa (certyfikatu). Oceniane są zarówno aktywność na lekcji, zaangażowanie podczas ćwiczeń, jak i przyswajanie wiedzy zawartej w poszczególnych działach tematycznych.

Arkusz oceny może być wykorzystany do oceniania pracy indywidualnej oraz grupowej.

Oceny mogą wyglądać następująco:

6 – uczeń posiada wybitne umiejętności i wykazuje stałe zaangażowanie na zajęciach

5 – uczeń posiada wysokie umiejętności i stale pracuje na zajęciach.

4 – uczeń posiada dobre umiejętności.

3 – uczeń posiada dostateczne umiejętności.

2 – uczeń posiada niskie umiejętności.

1 – uczeń nie wykazuje chęci zdobycia żadnych umiejętności

Dyplom

Zachęca się szkoły do tworzenia własnych dyplomów ukończenia kursu według Programu *Kształtowanie Przestrzeni*. Taki dyplom mógłby zawierać krótki opis kursu wraz ze stopniem otrzymanym przez ucznia (i ewentualnym wyróżnieniem). Do zestawu dołączono treść przykładowego dyplomu, którego forma graficzna zależy od możliwości szkoły (zaleca się współpracę z nauczycielem plastyki).

Ocena Programu przez jego Użytkowników

Po ukończeniu kursu według wybranej Opcji, zachęca się uczniów, nauczycieli oraz architekta koordynatora do oceny samego Programu. Będziemy wdzięczni za opinie dotyczące wykorzystania Programu ze strony jego użytkowników.

DYPLOM

<herb szkoły>

Zaświadcza się, że

……

Ukończył/a kurs architektury wg programu edukacyjnego IARP

Kształtowanie Przestrzeni

W roku 20__/20__

Otrzymując ocenę

…….

Kurs obejmował:

- Społeczne, ekologiczne, techniczne i estetyczne aspekty architektury
- Rysowanie oraz budowanie modeli.
- Rozwiązywanie zadań o charakterze analitycznym i krytycznym.

Nauczyciel kursu Architekt koordynator

…….. ……..

PRZYKŁADOWY ARKUSZ OCENY

Rok szkolny 20__/20__

Imię……

Nazwisko……

Umiejętności podstawowe	Ocena w skali ocen .....
1. Umiejętność samodzielnej nauki.	
2. Praca w grupie.	
3. Sumienne wykonywanie zadań.	
4. Czynny udział w zajęciach lekcyjnych.	

Umiejętności zaawansowane	Ocena
A. Zajęcia praktyczne	
1. Analiza.	
2. Rozwiązanie.	
3. Umiejętności manualne (rysowanie itp.)	
4. Prezentacja i komunikacja.	

B. Prace pisemne/Arkusze	
1. Analiza krytyczna.	
2. Prezentacja pracy.	
3. Ocena własnych tez i wniosków zawartych w pracach	

C. Album	
1. Jakość i różnorodność ilustracji.	

Uwagi na temat zdobytych umiejętności.

……

……

……..

Nauczyciel……..

Ocena końcowa……

A – MÓJ DOM

Domy drewniane w Wiśniczu – rys. Jan Matejko 1863

"Architektura Krakowa", Kraków, Księgarnia Gebethnera i sp., ~1920

Wprowadzenie

Mój Dom, czyli Opcja A koncentruje się na najbliższym nam miejscu, w którym mieszkamy. Po ukończeniu kursu tej Opcji każdy uczeń powinien nabyć umiejętności opisywania swojego domu oraz rozumieć jego właściwości przestrzenne, funkcjonalne, estetyczne i techniczne.

Mój Dom stawia uczniom szereg pytań do rozważania i dyskusji:

- Po co są domy?
- Dlaczego domy są projektowane w sposób taki a nie inny?
- Z czego buduje się domy?
- Jak to się dzieje, że domy stoją?
- Jak buduje się domy?

W czasie poznawania materiałów zawartych w tej Opcji, uczniowie zetkną się z wieloma zadaniami, praktycznymi oraz teoretycznymi, wymagającymi umiejętności analitycznego myślenia i rozwiązywania problemów. Dzięki nim uczniowie zapoznają się z założeniami, metodologią i terminologią związanymi z projektowaniem domów oraz ich budową. To, z kolei, doprowadzi do głębszego zrozumienia i docenienia budynków, które zamieszkują.

Opcja składa się z dziesięciu lekcji, które powinny być przeprowadzane po kolei. Jednak, pomimo tej struktury, istnieje możliwość modyfikowania lekcji tak, aby były dostosowane do wymagań nauczyciela, czy potrzeb klasy. Na końcu każdej lekcji zamieszczony został dział *Podejście interdyscyplinarne,* aby zachęcić do dalszego zgłębiania tematyki poruszanej na zajęciach.

Uwaga: słowo „dom" ma wiele skojarzeń, nie tylko z fizycznym budynkiem. Posiada również liczne konotacje psychologiczne czy społeczne. Mieszkamy w domach wolnostojących, szeregowych, w blokach, kamienicach, czy nawet w obiektach tymczasowych. Wobec tego, autorzy postarali się o jak największą neutralność, używając takich zwrotów jak „mieszkanie" czy „miejsce zamieszkania". Zaleca się jednak, aby nauczyciele pozostali wrażliwi na sytuację uczniów w klasie i dobierali odpowiednie terminy.

Lekcja 1: Czym jest dom?

Celem lekcji jest znalezienie odpowiedzi na pytanie: dlaczego potrzebujemy domów? Lekcja przedstawia elementy i cechy charakterystyczne, które sprawiają, że dom jest funkcjonalnie, dobrze zaprojektowany.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy A1, Arkusz informacyjny 1 (*Album)*

Problematyka

Schronienia i ich wykorzystanie.

Zagadnienia kluczowe

Schronienie. Obiekty konieczne dla utrzymania rodziny, przechowywania i przygotowywania pożywienia.

Burza mózgów

Poniższe zagadnienia powinny być przeanalizowane przez uczniów na podstawie własnych doświadczeń (opierając się na obserwacjach swego miejsca zamieszkania, wspomnieniach z podróży, czy przeczytanych książkach) i przy użyciu posiadanego już słownictwa. Jeśli uczniowie szczególnie zainteresują się jednym z zagadnień, należy ich zachęcić do dalszego zgłębiania tematu.

- **Czym jest dom?**

„Dom" to słowo, które ma różne znaczenia dla różnych ludzi z rozmaitych miejsc na Ziemi. Poprosić uczniów o wymienienie jak największej liczby rodzajów domów i wypisanie ich na tablicy, stosując podane poniżej kategorii. Uczniowie mogą zaproponować inne kategorie.

Polska – wypisać i omówić z uczniami różne rodzaje domów (mieszkań, itp.) w środowisku miejskim, podmiejskim oraz wiejskim.

Europa i UE – wyliczyć kraje Europy i UE. Następnie wspólnie omówić rodzaje domów w tych krajach i jak mogą się one różnić od budowli polskich.

Świat – W tym miejscu pomyśleć o mieszkańcach wielu stron świata, różnicach kulturowych, różnicach pomiędzy biednymi i bogatymi.

Świat przyrody – zastanowić się nad „domami" ptaków, gadów, ssaków, płazów i owadów, gatunków rodzimych, europejskich oraz egzotycznych. Zachęcić do rozważań nad użytkowaniem i funkcjonalnością tych „domów".

- **Po co nam domy?**

Wymienić wraz z uczniami jak najwięcej przyczyn, dla których ludzie mają domy. Dlaczego potrzebujemy poczucia bezpieczeństwa i schronienia? Przed czym się chronimy? Jakie wyposażenie jest konieczne w domu? Gdzie mieszkańcy mogą odpoczywać, pracować, spać, przechowywać żywność i swój dobytek, spędzać czas z rodziną i przyjaciółmi?

Jakie cechy domu są najważniejsze?

Omówić następujące pojęcia: przestrzeń, światło, właściwa konstrukcja, prywatność, bezpieczeństwo, itp. Pojęć powinno przybywać wraz z rozwojem dyskusji. Należy też wypisać je na tablicy.

Ćwiczenie – Zaprojektuj schronienie dla rodziny (makieta)

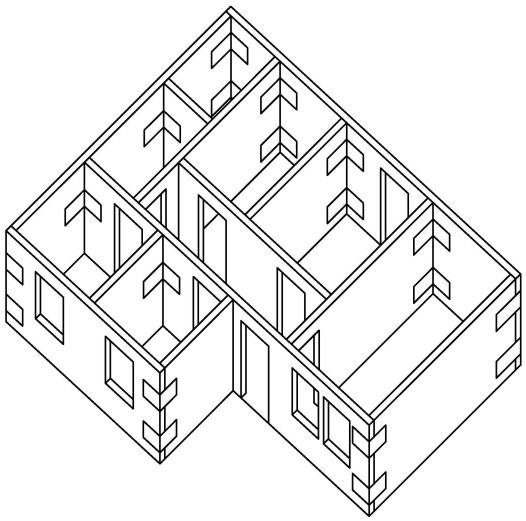
Zagadnienia Kluczowe

Przestrzeń. Światło dzienne.

Pracując w parach, uczniowie powinni zaprojektować i zbudować makietę schronienia dla 4-6 osobowej rodziny. Powinni mieć na uwadze: przestrzeń oraz wyposażenie konieczne dla takiej rodziny, odpowiednie rozmieszczenie okien i drzwi oraz zastanowić się nad dostępem do światła dziennego. To ćwiczenie ma na celu uświadomienie uczniom możliwości pracy z przestrzenią. Nie ma potrzeby wchodzenia w zbyt wiele detali (rozmieszczanie grzejników, kominków itd.) chyba, że uczniowie zdecydują, że jest to konieczne.

Materiały: karton, nożyk do papieru, nożyczki, klej, taśma klejąca, ołówek, linijka, ekierka.

Przygotowanie: pocięcie tektury na odpowiednie elementy. Można również użyć rozciętych pudeł tekturowych.

Prezentacja nauczyciela: Należy pokazać uczniom, jak zbudować makietę układu funkcjonalnego domu. Niech duży arkusz kartonu przedstawia podłogę. Za pomocą ołówka i linijki oraz ekierki nanieść na arkusz (podstawę) zarys ścian zewnętrznych. Następnie podzielić ten zarys tak, aby zaznaczone zostały pomieszczenia. Zaznaczyć położenie drzwi i okien. Z przygotowanych elementów wyciąć ściany, zaznaczyć na nich okna i drzwi, i wyciąć otwory. Następnie przymocować ściany do podstawy – skleić taśmą klejącą lub klejem.

Następnie uczniowie, pracując w parach, powinni zaprojektować własne schronienie.

Ocena pracy

Uczniowie powinni przyjrzeć się makietom zbudowanym przez koleżanki i kolegów i zastanowić się nad funkcjonalnością rozwiązań. Przypomnieć o *Zagadnieniach Kluczowych* – przestrzeni i świetle dziennym.

Niech uczniowie zastanowią się nad pytaniami: w jaki sposób schronienie jest najlepiej dopasowane do potrzeb rodziny? W którym z nich przestrzeń jest najlepiej wykorzystana? Który projekt zapewniał pomieszczeniom najwięcej naturalnego światła i w jaki sposób się to udało?

Zadanie domowe

1. Rozdać i omówić krótko Arkusz pracy A1.

2. Jako uzupełnienie pracy na lekcji, poprosić uczniów, aby rozpoczęli zbieranie materiałów do swoich **Albumów**.

3. Uczniowie powinni zapisywać w **Słowniczku** wszystkie nowe terminy, które będą się pojawiać na lekcjach. Słowniczki będą uzupełniane po każdych zajęciach.

Podejście interdyscyplinarne

1. Biologia/nauka o środowisku – opowiedzieć o „domach" oraz środowiskach, w których mieszkają zwierzęta. Uczniowie mogą wykorzystać wiedzę zdobytą na temat schronień, aby przeanalizować siedziby zwierząt pod względem funkcjonalności i użytkowania. Można zbadać siedziby jednej grupy zwierząt (np. ptaków) lub rodzaje siedzib tworzonych przez zwierzęta na określonym obszarze (np. w dżungli, lesie, okolicznym parku).

2. Historia/geografia – zbadać wspólnie z grupą rozwój siedzib ludzkich. Wybrać konkretną społeczność, kulturę lub obszar i wspólnie spróbować ustalić, jak zmieniały się ludzkie domy i dlaczego.

3. Geografia/nauki społeczne/technika – ludy wędrujące i osiadłe potrzebują innych rodzajów domów. Proszę zastanowić się z uczniami nad zapotrzebowaniami ludzi zmieniających miejsce zamieszkania parę razy w roku. Podkreślić znaczenie klimatu, materiałów, oraz szybkości zakładania czy zwijania obozowiska.

4. Języki – słowa, jakich używamy, aby mówić o naszych domach, wioskach czy miastach mówią wiele o naszych uczuciach i stosunku do tych miejsc. Samo słowo *dom* wywodzi się z łaciny: od *domus.* Proszę spytać uczniów, jakie znają polskie synonimy - są liczne i ciekawe!

5. Plastyka/język polski – w osiemnastym wieku powstało w Rzeczypospolitej wiele manufaktur produkujących piękne i dziś niezwykle cenne przedmioty użytkowe: szkło, porcelanę, meble. Przedstawić ilustrowaną opowieść – np. o porcelanie z Korca, szkle z Lubaczowa, Naliboków, lub meblach z Kolbuszowej. Warto wspomnieć też, że każdy kraj ma własne, ciekawe tradycje sztuki użytkowej. Powszechnie znany jest dziś design skandynawski, Irlandia może się poszczycić świetną projektantką - Eileen Gray. Dziś, zaprojektowane przez nią meble można kupić w najlepszych salonach meblowych na świecie. Można przedstawić ilustrowaną historię jej życia lub innych wybranych projektantów.

Lekcja 2: Mój ulubiony pokój

Lekcja dotyczy pomieszczeń, ich planu, wyposażenia, kolorystyki, faktur materiałów wykończeniowych i obiciowych.

Problematyka

Opisywanie pomieszczeń.

Zagadnienia Kluczowe

Plan. Przestrzeń. Kolorystyka. Faktury materiałów. Wzory.

Powtórka

Omówić z uczniami Arkusz pracy A1 oraz ich Albumy. Zadać następujące pytania:

- Czego dowiedzieliście się o funkcjonalności pomieszczeń w domu?
- Czego dowiedzieliście się o meblach i wyposażeniu?
- Czy jest w Twoim domu pomieszczenie, które jest zbyt ciemne/zbyt jasne lub ma drzwi/okna w nieodpowiednim miejscu?
- W jaki sposób pomieszczenia są dostosowane do ich przeznaczenia? Porównaj dwa całkiem różne pomieszczenia, np. kuchnię i sypialnię. Odnieść się do tabeli uzupełnionych w Arkuszu pracy A1 i pokierować dyskusję tak, aby padły następujące pytania:

  - Co się dzieje w każdym z pomieszczeń? Czy niektóre czynności są wykonywane tylko w jednym pomieszczeniu a nie w innych? Dlaczego?

  - Jak plan, wyposażenie oraz umeblowanie pomieszczenia odzwierciedlają jego przeznaczenie i wykorzystanie? Na przykład: czy w sypialni łóżko jest wygodne i dobrze dostępne? Czy w kuchni możemy przenieść garnek gorących warzyw z kuchenki do zlewozmywaka bez potrzeby przechodzenia przez całe pomieszczenie? Czy w pomieszczeniach zazwyczaj dzieje się więcej aktywności niż tylko jedna? Czy pomieszczenia są do tego przystosowane?

  - Jakie materiały uczniowie zebrali do swoich Albumów? Powinni pokazać efekty swojej pracy klasie, zachęcając do dalszej wymiany pomysłów.

  - Które pomieszczenie jest Twoim ulubionym? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ćwiczenie – Rysowanie z pamięci

Proszę nie zapowiadać tego ćwiczenia, aby uczniowie byli zmuszeni przywołać z pamięci plan swojego ulubionego pomieszczenia. Poprosić o zamknięcie oczu i wyobrażenie sobie tego pomieszczenia. Podkreślić znaczenie wszystkich zmysłów (m.in. wzrok, dotyk, słuch, węch). Przypomnieć o *Zagadnieniach Kluczowych* i poprosić, aby pomyśleli również o meblach i tkaninach. Gdy wszystkie elementy pomieszczenia będą już przywołane, uczniowie mogą naszkicować plany swoich ulubionych pomieszczeń. Mogą nanieść na szkice uwagi dotyczące faktur, dźwięków, zapachów i innych odczuć, niewidocznych na rysunku.

Uczniowie powinni rysować na kartkach A4, a skończone szkice przechowywać w teczce.

Materiały: papier , ołówek, gumka, temperówka, kredki lub farby (np. akwarelowe, plakatowe).

Zadanie domowe

Uczniowie powinni narysować swoje ulubione pomieszczenie na podstawie obserwacji. Zaproponować, aby wybrali punkt widzenia, z którego widoczne są wszystkie najważniejsze elementy pomieszczenia. Powinni zauważyć, jakie rzeczy i gdzie znajdują się w pomieszczeniu, ich wielkość, kształt, proporcje. Powinni odnotować kolorystykę, faktury oraz wzory występujące w pomieszczeniu jak i wszystkie inne szczegóły.

Przypomnieć o uzupełnieniu **Słowniczka**.

Album - Do działu poświęconego wnętrzom, uczniowie powinni zebrać zdjęcia różnych rodzajów pomieszczeń – sypialni, kuchni czy pokoi dziennych. Niech opiszą każde zdjęcie, tłumacząc, dlaczego zaprezentowane pomieszczenie im się podoba.

Przygotowanie nauczyciela do Lekcji 3

Przeczytać „Jak mierzyć" oraz „Jak rysować".

Przestudiować Arkusz informacyjny 2 – „Oznaczenia na rysunkach architektonicznych" oraz Arkusz informacyjny 3 „Oznaczenia na planach zagospodarowania terenu"

- Zapoznać się z materiałami potrzebnymi w Lekcji 3.

Podejście interdyscyplinarne

1. Historia sztuki – zapoznać uczniów z wnętrzami w malarstwie. Wybrać malarza (np. van Eycka lub van Gogha) albo styl w malarstwie (np. impresjonizm lub fowizm). Razem zastanowić się nad sposobami przedstawiania pomieszczeń przez wybranych malarzy. Zorganizować wizytę w muzeum, aby uczniowie mogli zrobić szkice obrazów. Zachęcić grupę do poszukania dalszych informacji na ten temat w książkach w szkolnej lub miejscowej bibliotece.

   Plastyka – poprosić uczniów o zaprojektowanie „mojego wymarzonego pokoju". Mieć na uwadze *Kluczowe zagadnienia* tej lekcji i zaproponować uczniom zapoznanie się ze wskazówkami „Jak rysować".

   Technika/plastyka – poprosić uczniów o zbudowanie makiety swojego ulubionego pomieszczenia lub schronienia zaprojektowanego na Lekcji 2. Zaleca się korzystanie ze wskazówek „Jak budować modele".

2. Wiedza o społeczeństwie – zaprosić do klasy lub szkoły reprezentanta zawodu projektowego (architekta, architekta wnętrz, itp.). Można poprosić o pomoc uczelnie lub pracownie projektowe. Uczniowie mogą sami zaprosić taką osobę.

   Odwiedzić wspólnie z uczniami warsztat, pracownię lub wziąć udział w dniu otwartym na uczelni architektonicznej lub plastycznej, aby zapoznać się z przykładami projektowania tkanin, mebli i wnętrz.

3. Plastyka – poprosić grupę uczniów o zaprojektowanie kolorystyki dla wybranego pomieszczenia. Może to być rzeczywiste pomieszczenie lub typ pomieszczenia narysowanego poniżej. Niech uczniowie zastanowią się nad tym, jak różne kolory wpływają na odbiór przestrzeni. Spróbują wspólnie zaprojektować różne warianty kolorystyki, używając kolorów zimnych, ciepłych, barw podstawowych, kolorów kontrastujących lub współgrających.

   Zaprojektować wzór tkaniny na firanki lub obicie.

4. Plastyka/technika – Wybrać wspólnie styl w meblarstwie (np. Art Deco, Biedermeier) i zastanowić się nad jego kontekstem historycznym – genezą, a także rozwojem, skupiając się na aspektach estetycznych, użytkowych, konstrukcyjnych, materiałowych.

   Zajęcia praktyczne – wspólnie odrestaurować wybrany mebel historyczny.

Przykład rysunku pokoju do zadania 3 w *Podejściu interdyscyplinarnym*

Lekcja 3: Pomiary

Lekcja dotyczy proporcji pomieszczeń. Przedstawić sposoby wykonywania rzutów poziomych oraz odpowiednią terminologię.

Materiały pomocnicze: Wskazówki „Jak mierzyć", „Jak rysować", Arkusz informacyjny 2 – „Oznaczenia na rysunkach architektonicznych" oraz Arkusz informacyjny 3 - „Oznaczenia na planach zagospodarowania terenu".

Problematyka

Rysowanie rzutów poziomych. Dokonywanie pomiarów.

Zagadnienia Kluczowe

Wymiary pomieszczenia. Kształt okien i drzwi. Meble, wyposażenie i aranżacja.

Powtórka

Omówić rysunki wykonane przez uczniów podczas Lekcji 2:

- Jak wypadły szkice wykonane z pamięci w porównaniu z wykonanymi na podstawie obserwacji?
- Jakie szczegóły zostały zauważone podczas obserwacji pomieszczenia?
- Które elementy są ważne, gdy opisujemy pomieszczenie?

  Zapytać uczniów o ich ulubione/najmniej lubiane elementy pomieszczenia.

Dyskusja i prezentacja

Rozdać Arkusz informacyjny 2 – „Oznaczenia na rysunkach architektonicznych" oraz Arkusz informacyjny 3 - „Oznaczenia na planach zagospodarowania terenu" oraz wskazówki „Jak mierzyć" i „Jak rysować".

Rysując pomieszczenia, architekt zawsze przygotowuje **rzut poziomy** i **tzw. rozwinięcia ścian.** Omów z uczniami te pojęcia oraz oznaczenia na rysunkach architektonicznych znajdujące się na Arkuszu informacyjnym 2.

Pokazać uczniom, jak naszkicować prosty rzut poziomy pomieszczenia, używając przy tym symboli do oznaczenia elementów architektonicznych, takich jak: drzwi, okna, elementy wyposażenia, meble.

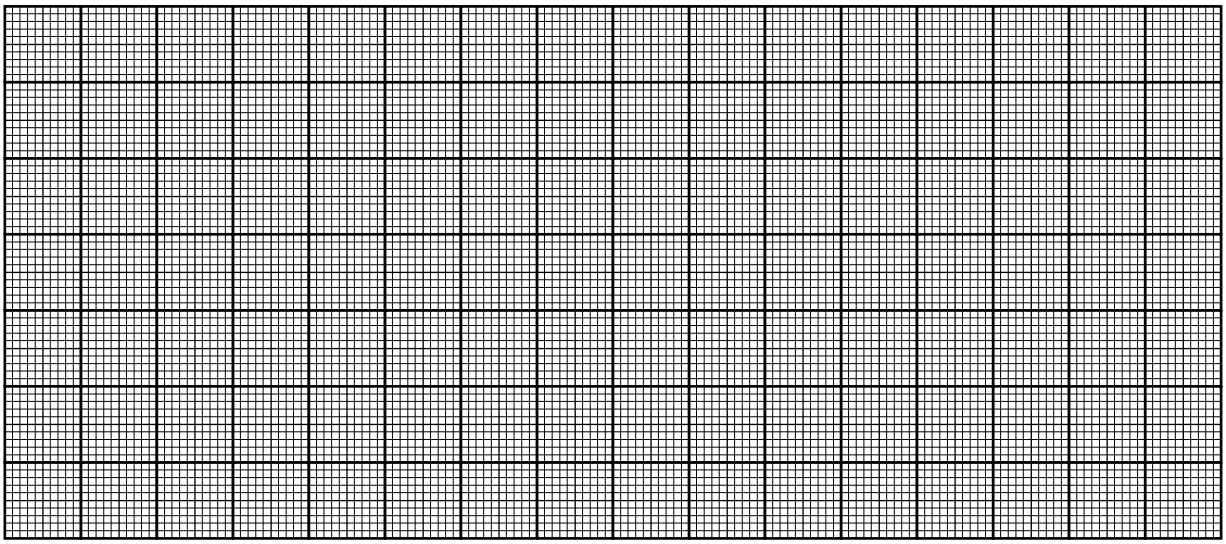
Zademonstrować klasie, jak dokonuje się prostych pomiarów, np. pomiaru okna czy drzwi albo długości ściany i umiejscowienia na niej grzejników.

Wyjaśnić, na czym polega pojęcie skali.

Ćwiczenie – Pomiar sali lekcyjnej

1. Poprosić uczniów o narysowanie szkicu rzutu poziomego sali lekcyjnej, zaznaczając umiejscowienie drzwi oraz okien. Na to ćwiczenie przeznaczyć 15 minut. Szkice muszą być wykonane przed przystąpieniem do dalszych etapów ćwiczenia. Polega ono na naniesieniu na szkice wymiarów sali a później na przeniesieniu szkicu wraz z wymiarami na papier milimetrowy, z zachowaniem odpowiedniej skali.
2. Podzielić klasę na grupy. Każda grupa wykona własne pomiary i naniesie je na szkice. Członkowie grup powinni ustalić, kto wykonuje pomiary i kto zapisuje. Można ustalić, że w obrębie grupy jedna trójka będzie odpowiedzialna za pomiary potrzebne do rzutu poziomego a druga za pomiary potrzebne do rozwinięcia ścian. Można też w grupach wyznaczyć osobę odpowiedzialną za szukanie wskazówek w „Jak mierzyć".
3. Niech grupy pracują na zmianę; gdy jedna grupa mierzy pomieszczenie, inna może pracować nad rzutem poziomym.
4. Każda grupa powinna zmierzyć i odnotować wymiary podłogi i wszystkich ścian (długość, wysokość) oraz wymiary i rozmieszczenie drzwi, okien, mebli, elementów wyposażenia (szafki, grzejniki, gniazda i łączniki elektryczne, itp.).
5. Pomóż uczniom zmierzyć i nanieść na szkice nieregularne wnęki czy narożniki.
6. Wraz z klasą, ustalić odpowiednią skalę, starając się przy tym, aby ostateczne rysunki wykorzystywały jak największą powierzchnię papieru milimetrowego.
7. Następnie, każda grupa trzymając się ustalonej skali, rysuje na papierze milimetrowym rzut poziomy pomieszczenia i rozwinięcia ścian.
8. Przypomnieć uczniom, że rysunki powinny odzwierciedlać rozmieszczenie mebli, włączników elektrycznych, gniazd elektrycznych, otworów wentylacyjnych oraz grzejników.

Materiały: każda grupa potrzebuje długiej miarki lub taśmy mierniczej, dużego arkusza papieru milimetrowego, najlepiej przymocowanego do sztywnej podkładki. Każdy uczeń potrzebuje ołówka, gumki, linijki oraz ekierki.

Zadanie domowe

1. Jeśli nie udało się ukończyć nanoszenia „na czysto” szkiców wraz z wymiarami na papier milimetrowy podczas lekcji, poprosić uczniów o dokończenie tego zadania w innym terminie.
2. Poprosić uczniów o wykonanie pomiarów i narysowanie ich ulubionego pomieszczenia w domu używając umiejętności wyniesionych z lekcji. Zaznaczyć, że na następnej lekcji, zadanie to będzie wspólnie omawiane i niektórzy będą poproszeni o pokazanie klasie swojej pracy domowej.
3. **Album** – Poprosić uczniów o poświęcenie działu w Albumie **rzutom poziomym**. Niech znajdą i skopiują różne rzuty poziome z książek dostępnych w bibliotece i napiszą krótko, dlaczego akurat na te rzuty zwrócili uwagę.
4. **Słowniczek** – Przypomnieć uczniom o uzupełnianiu Słowniczka nowymi terminami.

Metoda interdyscyplinarna

1. Technika – niech klasa narysuje rzut poziomy w skali 1:20, przedstawiający propozycje zmian aranżacji ich ulubionego pomieszczenia. Jako zadanie domowe niech narysują, w skali 1:50, pozostałe pomieszczenia w domu.
2. Informatyka – nauczyć korzystania z programu komputerowego umożliwiającego tworzenie rzutów poziomych oraz rozwinięć ścian w skali.
3. Plastyka/fizyka – przestudiować wspólnie naukową teorię koloru. Zastanowić się nad psychologicznym aspektem kolorów w szkołach, szpitalach itp.
4. Plastyka/języki – wybrać fragment powieści albo wiersza, w dowolnym języku, opisujący pomieszczenie, a następnie na jego podstawie przedstawić opisywane pomieszczenie.

   Np. na lekcji języka niemieckiego omówić założenia szkoły projektowania Bauhaus.

   Niech uczniowie nagrają z telewizji lub internetu jeden lub więcej programów lub filmów dotyczących wnętrz, a następnie zrecenzują je, mając na uwadze własne wskazówki dotyczące tego, jak mogą wyglądać nasze domy.
5. Wiedza o społeczeństwie – zaprosić rzeczoznawcę budowlanego lub geodetę do przeprowadzenia wykładu gościnnego.

   Postawić pytanie: jak poradziłaby sobie w Twojej szkole osoba niepełnosprawna? Niech uczniowie pożyczą wózek inwalidzki lub zawiążą oczy przepaską i postarają się przemieszczać po szkole od wejścia przez szatnię, toaletę, aulę, sale lekcyjne, stołówkę, gabinet dyrektora i z powrotem do wejścia. Czy można by dokonać zmian ułatwiających poruszanie się po szkole niepełnosprawnym?

Lekcja 4: Diagramy i rzuty poziome

Lekcja dotyczy rzutów poziomych oraz diagramów rozmieszczenia pomieszczeń, ze względu na ich przeznaczenie (funkcję).

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 2 – „Oznaczenia na rysunkach architektonicznych", Arkusz pracy A2, wskazówki „ Jak rysować" oraz „Jak mierzyć".

Problematyka

Rzut poziomy.

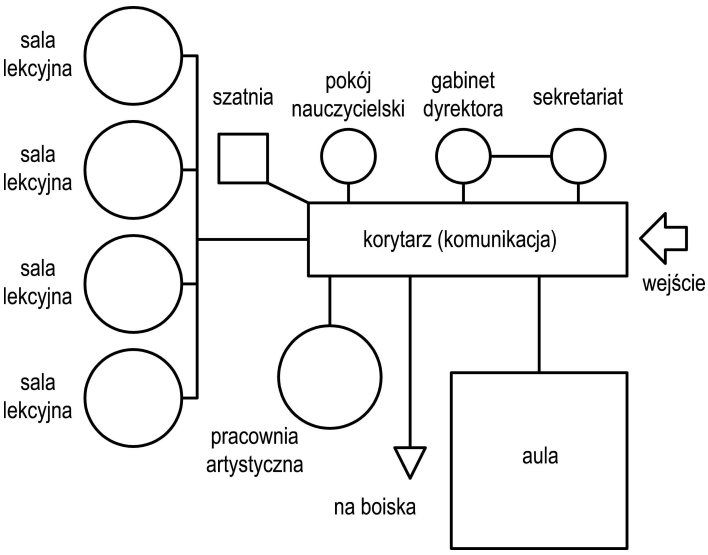
Zagadnienia Kluczowe

Rzut poziomy. Rozmieszczenie pomieszczeń. Wygoda. Dostępność. Dźwięki. Zapachy.

Powtórka

Omówić z klasą rysunki domowe, wykonane po Lekcji 3. Poprosić ochotników o pokazanie swoich rysunków klasie; porozmawiać o aranżacji, wykorzystaniu przestrzeni, dostępie do światła naturalnego, kolorystyce, fakturach oraz wzorach.

Prezentacja nauczyciela

Przy pomocy prostego **diagramu** można przedstawić w sposób abstrakcyjny, schematyczny plan każdego budynku, tu szkoła jest wygodnym obiektem analizy.

Diagram pokazuje, jak grupowane są pomieszczenia ze względu na ich przeznaczenie, ale nie oddaje kształtów ani proporcji. W szkole każde pomieszczenie jest połączone z korytarzem, a gabinet dyrektora jest zazwyczaj blisko sekretariatu. Zapytać uczniów, jakie inne związki są widoczne pomiędzy pomieszczeniami w Waszej szkole? Czy są takie pomieszczenia, które powinny lub nie powinny ze sobą sąsiadować?

Nauczyciel powinien przerysować na tablicę diagram, zwracając szczególną uwagę na przeznaczenie pomieszczeń. Uczniowie powinni rozważyć, dlaczego pomieszczenia zostały rozmieszczone w ten właśnie sposób.

Ćwiczenie 1 – Rysowanie diagramu

Niech uczniowie narysują podobne proste diagramy swoich domów zwracając szczególną uwagę na układ pomieszczeń. Polecić, aby przestrzegali poniższych instrukcji:

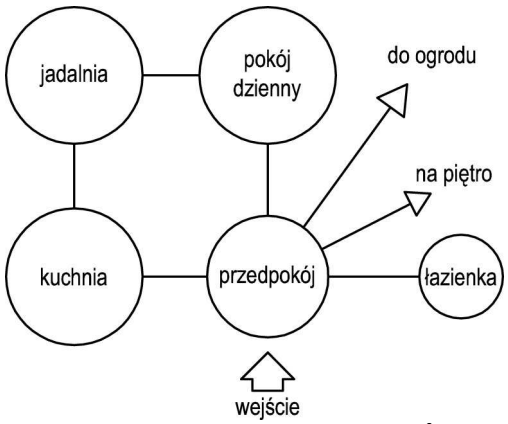

Diagram parteru domu

1. Narysuj linie łączące pomieszczenia.
2. Wykonaj osobny diagram dla każdej kondygnacji, jeżeli dom nie jest parterowy.
3. Podpisz każde pomieszczenie.

Ocena pracy

Porównać, przy udziale uczniów, wykonane rysunki i omówić wyniki. Zadać pytania:

- Czy większość rysunków ma cechy wspólne, np. gdzie jest kuchnia względem jadalni? A sypialnia względem łazienki?
- Jak myślisz, dlaczego w ten sposób zaplanowano układ pomieszczeń?
- Jeśli istnieją osobne pomieszczenia przeznaczone do przechowywania żywności lub ubrań, to gdzie się znajdują?

Ćwiczenie 2 – Rysowanie rzutu poziomego

Rzut poziomy jest jak plan lub mapa dająca widok „z lotu ptaka” na kondygnację. Rzut poziomy odzwierciedla w skali (np. 1:100, 1:50, 1:20) rozmieszczenie i parametry przedstawionych pomieszczeń.

1. Omówić Arkusz informacyjny 2 – „Oznaczenia na rysunkach architektonicznych”. Przestudiować wspólnie z uczniami zamieszczone tam plany oraz oznaczenia. Uczniowie powinni nauczyć się odczytywać oznaczenia.
2. Rozdać i omówić Arkusz prac A2, który należy uzupełnić na lekcji.
3. Uczniowie powinni **z pamięci** naszkicować rzut poziomy parteru swojego domu lub rzut poziomy mieszkania. Jest to wstęp do zadania domowego na Arkuszu pracy A2.

Zadanie domowe

Materiały: wskazówki „Jak mierzyć”, „Jak rysować” oraz potrzebne przybory do rysowania.

1. Omówić zadanie domowe na Arkuszu pracy A2.

2. Przypomnieć o wymaganiach dotyczących **Albumu** i **Słowniczka** znajdujących się również na Arkuszu pracy A2.

Metoda interdyscyplinarna

1. Technika – zadać uczniom pytanie: czy w Twoim domu jest wystarczająco dużo miejsca dla całej rodziny? Weź po uwagę również miejsca do przechowywania (jak np. spiżarnia, garderoba czy schowek).

   Niech uczniowie przeanalizują plan swoich kuchni, zbadają teorię polecanego „trójkąta pracy” i sprawdzą, czy ich kuchnia spełnia jego założenia. Zaproponuj, aby uczniowie znaleźli i zanalizowali plany kuchni i próbowali z nich czerpać pomysły, zmieniając projekt własnych kuchni.

   Uczniowie mają zbadać, jakie potrzeby ma ich rodzina i zaprojektować rozbudowę przystosowaną do potrzeb. Projektując rozbudowę (rzut poziomy), powinni mieć na uwadze Zagadnienia Kluczowe .

   Zlecić uczniom projekt ogrodu lub podwórka i dołączenie tego planu do wykonanego już wcześniej planu domu. Powinni skorzystać z Arkusza informacyjnego 3 „Oznaczenia na planach zagospodarowania terenu”. Mogą też spróbować się skontaktować z architektem krajobrazu lub organizacją ekologiczną, aby dowiedzieć się, jak zaplanować ogród mając na uwadze potrzeby okolicznej flory i fauny oraz ochronę środowiska.

2. Wiedza o społeczeństwie – zastanowić się wspólnie z uczniami jak ludy wędrowne radzą sobie z przechowywaniem swoich dóbr. Jakie są różnice w potrzebach przechowywania dobytku pomiędzy społecznościami wędrownymi a osiadłymi? Co może być gromadzone przez takie społeczności?

   Niech uczniowie skontaktują się z organizacją wspomagającą osoby o specjalnych potrzebach np. pomagającą starszym lub niepełnosprawnym i dowiedzą się, jak można przystosować pomieszczenia aby były dla nich wygodne.

Lekcja 5: W jakich domach mieszkamy?

Podczas tej lekcji uczniowie poznają różne rodzaje brył budynków i elewacji oraz przyjrzą się rodzajom domów w Polsce.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 4 – Elewacja, Arkusz informacyjny 5 – „Domy w Polsce", Akusz informacyjny 6 –„ Okna i drzwi", Arkusz informacyjny 7 – „Dachy", Arkusz pracy A3.

Problematyka

Elewacje

Front budynku nazywamy fasadą lub elewacją frontową. W zależności od usytuowania budynku względem stron świata elewacje można z reguły określić, jako północną, południową, wschodnią, zachodnią.

Zagadnienia Kluczowe

Elementy charakterystyczne. Przeznaczenie (funkcja).

Powtórka

Poprosić ochotników o pokazanie klasie rysunków rzutów poziomych parterów swoich domów, mieszkań. Upewnić się, że uczniowie poprawnie użyli oznaczeń architektonicznych. Wskazać, z której strony rzutu poziomego będą znajdować się poszczególne elewacje.

Burza mózgów

Niech uczniowie zastanowią się nad wszystkimi elementami charakterystycznymi dla elewacji domów. Niech pomyślą o elementach znajdujących się na ścianach, dachach, o szczegółach (m.in. detalach). Wypisz na tablicy wszystkie cechy elewacji wymienione przez klasę. Podpowiedziami mogą być poniższe elementy:

Cokół	Rynna	Antena telewizyjna
Balkon	Tabliczka z numerem domu	Balustrada
Komin	Skrzynka na listy	Okiennica
Drzwi	Elementy dekoracyjne	Świetlik
Dzwonek u drzwi	Wykończenie ścian (tynk, cegły, kamieniarka)	Stopnie
Kołatka		Okno
Rura spustowa	Ganek	Parapet

Rozdać Arkusz informacyjny 4 – „Elewacja” i omówić z klasą narysowaną tam przykładową elewację domu. Zapytać, których elementów nie wymienili. Czy znają nazwy tych elementów? Omówić wspólnie przeznaczenie elementów.

Dyskusja

Rozdać Arkusz informacyjny 5 –„ Domy w Polsce”, Akusz informacyjny 6 – „Okna i drzwi”, Arkusz informacyjny 7 – „Dachy”. Przeprowadź dyskusję używając następujących pytań:

- Jakie rodzaje domów są najbardziej powszechne w Twoim sąsiedztwie?
- Gdzie zazwyczaj znajdują się poszczególne rodzaje domów?
- Jakie rodzaje dachów są najbardziej popularne w Twojej okolicy? Jakich dachów nigdy nie widziałeś?
- Jakie okna zwykle spotyka się w starych domach? Jakie są w nowych? Dlaczego tak jest?
- Które drzwi i okna są najbardziej podobne do tych, które masz w domu?

Ćwiczenie – Rysowanie elewacji

Niech uczniowie narysują z pamięci jak najbardziej szczegółowy obrazek frontowej elewacji swoich domów. Powinni pamiętać o rozmiarach i proporcjach drzwi, okien oraz o kolorach, wzorach i wszelkich elementach dekoracyjnych.

Materiały: ołówek, gumka, temperówka, kredki.

Zadanie domowe

1. Poprosić uczniów, aby po powrocie do domu przyjrzeli się elewacjom i uzupełnili swoje rysunki o wszystkie brakujące elementy.
2. Rozdać i omówić Arkusz pracy A3.
3. Przypomnieć o uzupełnianiu Albumu oraz Słowniczka.

Metoda interdyscyplinarna

1. Technika – niech uczniowie narysują w skali: frontową, boczną oraz tylną elewację swojego domu. Niech też określą strony świata, na które „patrzą" elewacje. Niech rysunki oddają kolory, faktury oraz sposoby wykończenia elewacji.

   Poprosić uczniów, aby opowiedzieli historię swojego domu za pomocą zdjęć. Niech zdjęcia zostaną opisane i dołączone do Albumu.

   Korzystając ze wskazówek zawartych w „Jak budować makiety", niech uczniowie zbudują z kartonu, gliny lub modeliny, trójwymiarowy model elewacji frontowej swojego domu.

2. Plastyka – niech uczniowie narysują elewacje frontowe - fasady lub elementy fasad swoich domów, zachowując dbałość o szczegóły. Niech rysunek stanowi podstawę do linorytów, wyrobów garncarskich, haftów lub sitodruków.

   Zorganizuj wycieczkę do galerii sztuki pod hasłem „Budowle w malarstwie".

   Poproś uczniów o namalowanie obrazów frontowej elewacji swoich domów wraz z ogrodem.

   Niech klasa zapozna się z malarstwem Claude'a Moneta albo innego malarza, który przedstawił budynki i pejzaże miejskie. Niech uczniowie napiszą albo wypracowanie o życiu i twórczości artysty, albo analizę jego podejścia do tematów miejskich, architektonicznych w aspekcie technik malarskich.

   W wielu filmach, w początkowym kadrze ma miejsce zbliżenie fasady budynku. Zastanówcie się dlaczego? Spróbuj wykonać kolaż takich ujęć i pokaż klasie. Niech zgadują, co to za film!

3. Technika/geografia – zaproponować uczniom analizę rodzajów okien i drzwi w różnych strefach klimatycznych. Niech zbiorą i skomentują zdjęcia nowo poznanych wzorów okien i drzwi.

Lekcja 6: Rzuty poziome, widoki z boku („elewacje"), przekroje

Lekcja pokazuje, jak różne spojrzenia na obiekt mogą ujawnić ich wewnętrzną oraz zewnętrzną strukturę.

Materiały pomocnicze: „Jak rysować", „Jak mierzyć".

Problematyka

Rysowanie przekrojów.

Zagadnienia Kluczowe

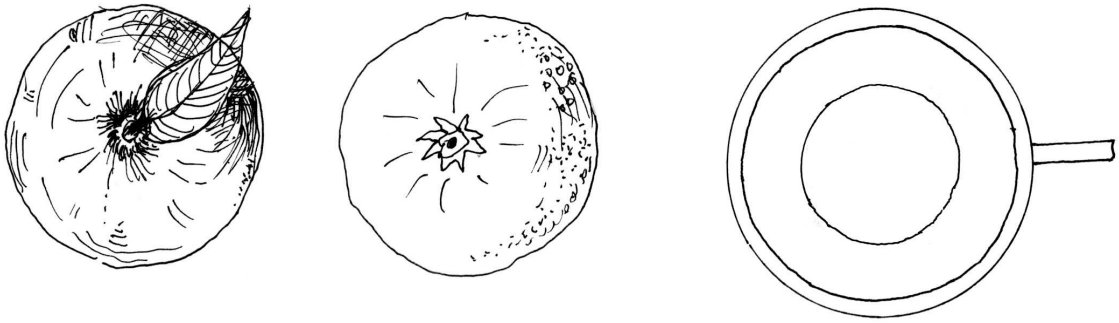
Rzut poziomy. Widok - elewacja. Przekrój.

Powtórka

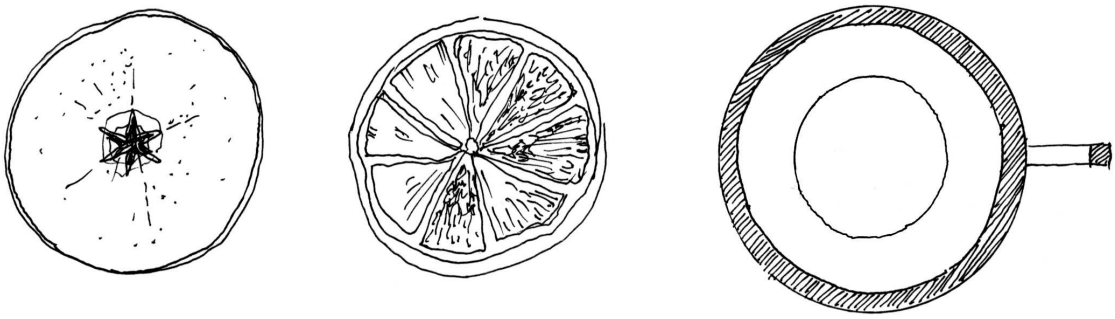
Omówić z uczniami zadanie domowe z Lekcji 5. Uczniowie mogli wybrać zadanie B lub C; poprosić ochotników o przedstawienie rezultatów wykonanego zadania całej grupie. Spytać, jakie elementy musieli dodać do rysunków wykonanych z pamięci.

Prezentacja nauczyciela

Po zapoznaniu się z rzutem poziomym i elewacją nadszedł czas na naukę rysowania przekrojów, które dają wrażenie, że rysowany obiekt został przecięty. Wybierz kilka przedmiotów, np. jabłko, pomarańczę czy kubek i narysuj na tablicy, jak wyglądałyby ich rzuty poziome, widoki z boku (elewacje) oraz przekroje.

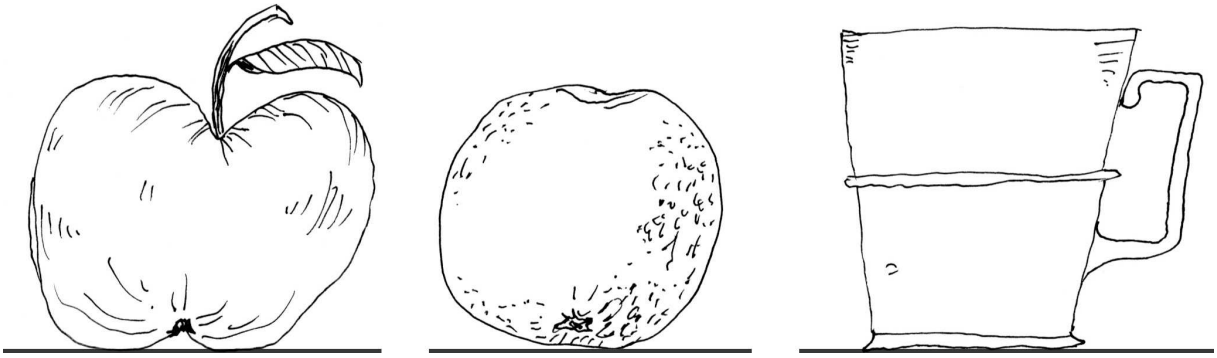

Widok z góry

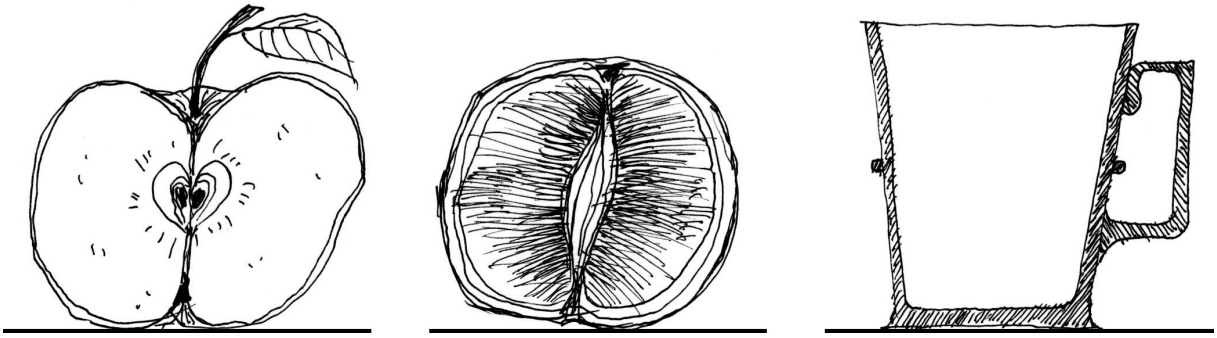
Rzut poziomy (przedmioty zostały przecięte w poziomie)

Widok z góry na budynek. Może wyglądać jak widok „z lotu ptaka", a rzut poziomy tak, jakby ktoś „zdjął" dach lub strop w ten sposób, że widać wnętrze.

Widok z boku

(dla budynku jest to elewacja: widok z zewnątrz na jedną stronę budynku).

Przekrój

Przekrój – widok obiektu z boku został przecięty pionowo i dzięki temu widzimy jego wnętrze.

Ćwiczenie – Rysowanie przekrojów

1. Poprosić uczniów o narysowanie przekroju wybranego przedmiotu z klasy.
2. Pokazać uczniom rzuty poziome, elewacje oraz przekroje zamieszczone w „Jak rysować". Omówić wspólnie te rysunki.
3. Spacer po budynku szkoły i jej terenie, a następnie narysować przekrój przez budynek.
4. Wybrać wspólnie najlepsze miejsce, żeby „przeciąć" budynek szkoły. Co zobaczymy, gdy spojrzymy na taki przekrój.
5. Na podstawie tych ćwiczeń, każdy uczeń powinien wykonać rysunek przekroju szkoły.

Zadanie domowe

1. Niech uczniowie narysują przekroje swoich domów.
2. Przypomnieć o uzupełnianiu **Albumu** oraz **Słowniczka**.

Przygotowanie do Lekcji 7

Poprosić uczniów (pojedynczo lub w grupach) o zebranie próbek następujących materiałów potrzebnych podczas Lekcji 7:

Drewno	Plastik	Stal
Beton	Granit	Guma
Szkło	Marmur	Aluminium
Cegła	Płytki ceramiczne	

Podejście interdyscyplinarne

1. Technika – korzystając ze wskazówek „Jak budować makiety", niech uczniowie zbudują makietę swojego domu w wybranej skali.
2. Historia – zorganizować wycieczkę do miejscowej biblioteki, archiwum miejskiego lub siedziby lokalnego stowarzyszenia związanego z historią miejscowości, aby pokazać uczniom plany zabytkowych budynków. Niech klasa wybierze budynek, który podoba się im najbardziej i spróbuje dowiedzieć się czegoś o jego przeszłości i użytkownikach.

   Zorganizować wycieczkę do okolicznego dworu, zamku, lub innego znaczącego obiektu historycznego, zachowanego w dobrym stanie, opuszczonego lub w ruinie. Zainicjować dyskusję na temat przyczyn takiego stanu rzeczy.
3. Wiedza o społeczeństwie – zaprosić na lekcję architekta, który opowie o swojej pracy i projektowaniu domów.
4. Muzyka/język angielski – odtworzyć klasie piosenkę „Our House" zespołu Madness i poprosić o dokładne wsłuchanie się w słowa. Zasugerować poszukiwanie polskich utworów odnoszących się do tematyki domu. Niech napiszą słowa do piosenki o własnych domach, a jeśli potrafią, mogą również skomponować muzykę!
5. Język polski - przeczytać opis dworu w „Panu Tadeuszu" Adama Mickiewicza. Jakie skojarzenia przywołuje? Proszę sięgnąć do innych przykładów literackich, np. z twórczości Zofii Nałkowskiej „Granica", czy Olgi Tokarczuk „Dom dzienny, dom nocny".
6. Informatyka – pokaż klasie, jak można przedstawić przekroje domów za pomocą programów komputerowych.
7. Plastyka – poprosić uczniów o nagranie z telewizji lub internetu programu o tematyce architektonicznej i omówić pokazane tam techniki budowlane.

Lekcja 7: Z czego zbudowany jest mój dom?

Podczas lekcji uczniowie zapoznają się z różnymi materiałami budowlanymi i zbadają, do jakich celów są stosowane.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 8 – „Domy w Europie”, Arkusz pracy A4, Arkusz pracy A5.

Problematyka

Materiały budowlane.

Zagadnienia Kluczowe

Klimat. Dostępność. Stosowność.

Powtórka

Ochotnicy powinni przedstawić rysunki przekrojów klasie.

- Co jest widoczne na przekroju, a czego nie można zobaczyć na rzucie poziomym i elewacji?

Burza mózgów

Poprowadzić dyskusję o materiałach budowlanych w następujący sposób:

- Poproś uczniów o wymienienie możliwie największej liczby materiałów budowlanych. Niech przypomną sobie Lekcję 1 (domy na świecie) oraz Lekcję 5 (fasady i elewacje). Pomysły proszę wypisać na tablicy.
- Niech uczniowie wymienią materiały, które są potrzebne przy wznoszeniu współczesnych budynków.
- Zapytać, jakie cechy są najważniejsze przy wyborze odpowiednich materiałów. Przypomnieć o *Zagadnieniach Kluczowych*.

Ćwiczenie 1 – Domy w Europie

1. Powiększyć mapy Europy do formatu A3 lub A2 przy pomocy kserokopiarki. Powielić Arkusz informacyjny 8, wyciąć znajdujące się tam obrazki z opisem (ale bez lokalizacji!) i umieścić je w kapeluszu. Niech uczniowie losują obrazki z kapelusza i próbują dopasować dom do obszaru Europy, a następnie uzasadniają swój wybór.
2. Omówić z klasą materiały wykorzystane do zbudowania tych domów. Jaki wpływ na ich wybór miały dostępność i stosowność do warunków geograficznych i klimatycznych.
3. Domy tradycyjnie budowało się z lokalnych materiałów, choć w dzisiejszych czasach taki zwyczaj zanika. Zapytaj uczniów, dlaczego tak się dzieje.

Ćwiczenie 2 – Jakie materiały?

Zagadnienia Kluczowe

Wytrzymałość. Trwałość. Elastyczność. Twardość. Waga. Faktura. Kolor. Reakcja na wodę. Reakcja na ogień.

Na poprzedniej lekcji poproszono o zebranie próbek niżej wymienionych materiałów. Proszę wypisać ich nazwy oraz *Kluczowe zagadnienia* na tablicy.

Drewno	Plastik	Stal
Szkło	Granit	Guma
Beton	Marmur	Aluminium
Cegła	Płytki ceramiczne	

Rozdać uczniom próbki materiałów. Po kolei, każda osoba trzymająca dany materiał musi go nazwać i podać jedną jego cechę, np.: wytrzymały/słaby, trwały/nietrwały, łatwy/trudny w obróbce, lekki/ciężki, szorstki/gładki, wodoodporny/chłonny, łatwopalny/odporny na ogień oraz barwę.

Ćwiczenie 3 – Arkusz pracy A4

Rozdać Arkusz pracy A4. Omówić zadania i poprosić uczniów o uzupełnienie Arkusza na lekcji.

Zadanie domowe

1. Rozdać i omówić Arkusz pracy A5.
2. Przypomnieć o uzupełnianiu Albumu oraz Słowniczka.

Podejście interdyscyplinarne

1. Nauki ścisłe – zapytać klasę: jak wykonywane są belki drewniane, betonowe i stalowe? Ile energii wymagają te procesy? Jakie substancje chemiczne są potrzebne i powstają w wyniku tych procesów? Które belki są najbardziej wytrzymałe? Dlaczego? Jaki jest ich cykl starzenia?
2. Technika – niech uczniowie zbadają koszty zbudowania domu takiego, jak ich własny. Można zaprosić architekta, rzeczoznawcę lub właściciela firmy budowlanej.

   Poprosić uczniów o zbudowanie makiety domu z jednego z krajów europejskich.

   Niech uczniowie zastanowią się jak pozyskać i zatrzymywać ciepło w domach. Jak chroni się budynek przed wilgocią? Przygotuj materiały graficzne mogące wytłumaczyć te zjawiska młodej osobie (z pomocą architekta koordynatora).

   Niech uczniowie zanalizują konstrukcje drzwi i okien oraz materiały, z których są wykonane.
3. Historia – zastanów się z uczniami nad rozwojem projektów domów w Polsce – od chat z bali drewnianych po wieżowce wielorodzinne. Niech każdy napisze sprawozdanie z opisanymi Ilustracjami.
4. Geografia – przeprowadź lekcję o wpływie klimatu i miejscowych uwarunkowań geograficznych na rozwój budownictwa w rożnych miejscach świata.
5. Nauki o środowisku – zastanówcie się wspólnie nad źródłami ciepła w domach. Rozważcie dostępność zasobów energetycznych, ich koszt, wpływ na środowisko, czy są to zasoby odnawialne?

Lekcja 8: Jak to się dzieje, że domy stoją?

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 9 – „Przekrój domu”, Arkusz informacyjny 10 – „Przenoszenie obciążeń”, Arkusz pracy A6, wydanie Prawa budowlanego i Rozporządzenia o warunkach technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, z zaznaczonymi odpowiednimi tematycznie akapitami.

Problematyka

Konstrukcja.

Zagadnienia Kluczowe

Siła ciężkości. Obciążenie. Podpora.

Powtórka

Omówić Arkusze pracy A4 oraz A5 i zapytać uczniów, jakie materiały odkryli w swoich domach? Czy zauważyli materiały wykorzystane niezgodnie z przeznaczeniem? Np. obudowa prysznica lub wanny z nietrwałego drewna, podłogi w kuchni kłopotliwe w utrzymaniu czystości lub blaty kuchenne, które łatwo się plamią?

Dyskusja

Rozdać Arkusz informacyjny 9 – „Przekrój domu” oraz Arkusz informacyjny 10 – „Przenoszenie obciążeń”. Użyj pytań podobnych do poniższych, aby poprowadzić dyskusję o elementach konstrukcyjnych:

- Wiemy, że wszystko, co znajduje się na dachu, stropach oraz *w* domu musi być podtrzymywane przez elementy konstrukcji znajdujące się pod spodem. Skoro tak, to np.:

  - co podtrzymuje dachówki? Odp.: łaty dachowe.

  - a co podtrzymuje łaty dachowe? Odp.: krokwie

Niech dyskusja toczy się dalej w taki sposób aż uczniowie prześledzą rozkład obciążeń od dachu po grunt (pomocny może być Arkusz informacyjny 9). Proszę zaznaczyć, że obciążenie z jednego elementu może być przenoszone przez wiele innych, np. ciężar stropu jest zwykle przenoszony przez ściany lub słupy. Kierować dalej dyskusją poruszając kwestie i zadając pytania podane poniżej, np.:

- Co wiemy o terenie, na którym są budowane domy? Czym się charakteryzują? Czy niektóre grunty lepiej przenoszą ciężar budynków? Jak wytrzymują obciążenie miejsca kamieniste, mokradła, gliny? (Nie oczekuje się od uczniów zbadania tych zjawisk. Chodzi o to, żeby na lekcji zastanowili się nad właściwościami różnych gruntów).

- Omówcie wspólnie Arkusz informacyjny 10 i zamieszczone tam przekroje zamku oraz latarni morskiej. Poproś uczniów o wymienienie przynajmniej dwóch powodów, dlaczego ściany tych budynków są szersze przy ziemi.

  Odpowiedź 1 – najwyższe ściany budynku podtrzymują jedynie ciężar stropu, dachu, śniegu, a ściana u podstawy budynku musi przenieść obciążenie wszystkich ścian, stropów i dachu.

Odpowiedź 2 – Szersze ściany przy ziemi sprawiały, że budynki były stabilne. Tak, jak rakiety śnieżne pomagają utrzymać się na powierzchni pokrywy śnieżnej.

Ćwiczenie – Budowanie ścian i dachów

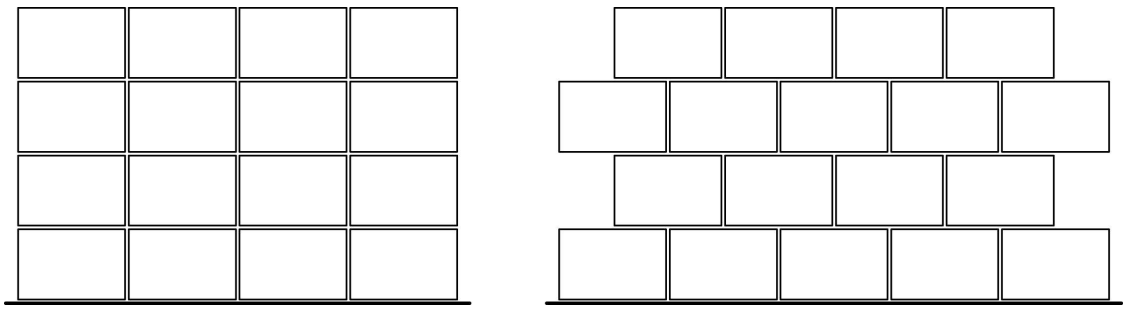
Materiały:

Jeśli istnieje możliwość zorganizowania kilku zestawów materiałów, podzielić klasę na grupy tak, aby każda grupa samodzielnie wykonywała ćwiczenie i notowała swoje wyniki. Ćwiczenie będzie obejmowało budowę:

- Ścian – potrzebne są kartonowe pudełka takich samych rozmiarów (idealne są np. pudełka po butach).
- Nadproży – potrzebne jest kilka desek o długości 600-1000mm.
- Dachów – potrzebne są patyczki do lodów, wykałaczki, pinezki lub małe gwoździe, klej.

Zadanie 1

1. Poprosić ochotników o zbudowanie ścian z pudeł na różne sposoby. Niech popchną ściany i sprawdzą, która wydaje się najbardziej stabilna.

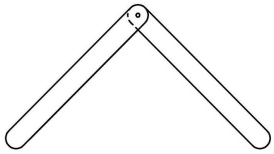

Dwa sposoby budowania ściany z pudełek

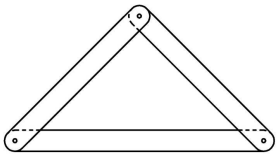
2. Następnie, niech odbudują ściany zostawiając otwory na okna i drzwi. Jak można podtrzymać fragment ściany nad takim otworem?
3. Niech uczniowie użyją desek do skonstruowania nadproża. Mogą też pomyśleć nad innymi sposobami konstruowania otworów w ścianach.

Zadanie 2

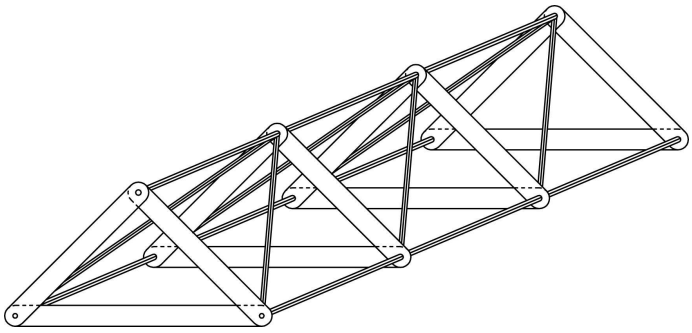
1. Poprosić ochotników o spięcie pinezką lub gwoździem dwóch patyczków do lodów. Co się dzieje, gdy próbują je postawić w formie odwróconego V? Konstrukcja albo się „rozjeżdża" albo przewraca na bok. Spytaj się, co można zrobić, żeby temu przeciwdziałać.

2. Pozwól uczniom użyć jeszcze jednego patyczka i dwóch pinezek. Co teraz mogą zrobić?

3. Poproś, żeby spróbowali ulepszyć swoją konstrukcję za pomocą patyczków. Powinni być w stanie rozwiązać teraz wszystkie problemy konstrukcyjne.

Konstrukcja dachu

Dyskusja

Rozdać kilka egzemplarzy wydania Prawa budowlanego i Rozporządzenia o warunkach technicznych, z zaznaczonymi akapitami do dyskusji. Obecne prawo zostało ustanowione dnia 7 VII 1994, i było wielokrotnie nowelizowane. Zapytaj uczniów, jakimi czynnikami mogą być spowodowane kolejne nowelizacje przepisów budowlanych.

Zadanie domowe

1. Rozdaj i omów Arkusz pracy A6.
2. Przypomnij o uzupełnianiu Albumu oraz Słowniczka.

Podejście interdyscyplinarne

1. Technika – zorganizować wycieczkę na plac budowy w okolicy. Niech uczniowie napiszą sprawozdanie z aktualnego etapu budowy i zaprezentują w klasie.

   Zaproś architekta lub kierownika budowy, aby opowiedział klasie o swojej pracy.

   Zaproponować uczniom następujące zadanie: wasza szkoła potrzebuje nowego kontuaru w stołówce, który musi być zamontowany bez zmiany obecnego układu pomieszczenia. Niech uczniowie narysują koncepcję oraz sporządzą kosztorys szacunkowy.

2. Wiedza o społeczeństwie – przedstaw uczniom możliwości rozwoju zawodowego architekta i inżyniera budowlanego, technika budowlanego, projektanta wnętrz, geodety, majstra budowy, murarza, stolarza, hydraulika, elektryka. Uczniowie mogą sami zaprosić przedstawicieli tych zawodów na lekcję.

3. Technika – niech uczniowie zastanowią się nad instalacjami w ich domach (woda i kanalizacja, gaz, centralne ogrzewanie, energia elektryczna, telefon) i odpowiedzą na pytania: jak te usługi są dostarczane do domów? Jak mierzy się ich zużycie? Jak odczytuje się rachunek za telefon i prąd?

4. Historia/Technika – Niech klasa zbada elementy konstrukcji powszechne w historycznych budynkach, takie jak kolumny, łuki czy przypory muru.

5. Nauki o środowisku – zastanowić się wspólnie z klasą, co mamy na myśli, gdy mówimy, że dom jest ekologiczny. Proszę zapytać, czy są materiały budowlane bardziej ekologiczne, niż inne oraz czy istnieją elementy budowli, które mają bezpośredni wpływ na zużycie energii, czystość powietrza lub zanieczyszczenie wody?

Lekcja 9: Planowanie i orientacja

Podczas tej lekcji, uczniowie zapoznają się z przypadkami dwóch rodzin o różnych potrzebach. Trzeba będzie zastanowić się nad wyborem projektu domu dopasowanego do ich potrzeb, biorąc również pod uwagę kwestie lokalizacji oraz orientacji względem kierunków świata.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 11 – „Usytuowanie domu", Arkusz informacyjny 12 – „Ocena domu".

Problematyka

Domy i ich położenie.

Zagadnienia Kluczowe

Dom powinien być dopasowany do potrzeb mieszkańców.

Powtórka

Omówić z klasą zadanie domowe z poprzedniej lekcji – Arkusz pracy A6.

Ćwiczenie 1 – Zaprojektuj dom

Właściwe domowe środowisko tworzy się tam, gdzie praktycznie i twórczo wykorzystano przestrzeń. Opowiedz klasie o dwóch przypadkach, o których mowa poniżej. Poproś, aby uczniowie skorzystali z metody *Burzy mózgów* i odpowiedzieli na pytanie: gdybyście byli architektami, jak rozwiązalibyście domy dla opisanych poniżej rodzin?

Dwie rodziny chcą wybudować domy, ale jeszcze nie zdecydowały się, czy chcą mieć jedną czy dwie kondygnacje. Muszą się również zastanowić, do czego będą służyły pomieszczenia, ile ich będzie, jakiej będą wielkości i gdzie zostaną usytuowane. Jakie rodziny mają potrzeby?

Państwo Kowalscy

Państwo Kowalscy są właścicielami niewielkiego kiosku. Mają troje dzieci - piętnastoletniego syna i dwie córki w wieku trzynastu i dziewięciu lat. Są właścicielami małego samochodu dostawczego.

Państwo Sandomierscy

Pan Sandomierski jest architektem, a jego żona nauczycielką. Mają dorosłego syna, który wyprowadził się z domu, ale niedługo zamieszka z nimi matka pani Sandomierskiej. Babcia ma psa. Rodzina Sandomierskich posiada dwa samochody osobowe.

Burza mózgów

Rozpocznij dyskusję na temat potrzeb obu rodzin. Niech uczniowie opracują osobne listy potrzeb.

- Ile sypialni potrzebują państwo Kowalscy? Uzasadnij odpowiedź.
- Ile sypialni potrzebują państwo Sandomierscy? Uzasadnij odpowiedź.
- Która rodzina potrzebuje większej kuchni? Dlaczego?

- Jakie potrzeby mają państwo Sandomierscy i jak je uwzględnić w projekcie domu?
- Jakie potrzeby mają państwo Kowalscy i jak je uwzględnić w projekcie domu?
- Obie rodziny mają samochody. Czy należy to uwzględnić w projekcie domu? Uzasadnij swoją odpowiedź.
- Jaką lokalizację wybierzesz dla rodzin? Miejską, podmiejską czy wiejską? Uzasadnij odpowiedź.
- Czy któraś rodzina powinna wybudować dom parterowy?
- Czy któraś rodzina powinna wybudować dom piętrowy?

1. Niech uczniowie pracują w parach i jak najlepiej odpowiedzą na powyższe pytania. Następnie na podstawie dyskusji narysują w skali 1:100 rzuty poziome domów Sandomierskich i Kowalskich. Projekty koncepcyjne powinny być narysowane na papierze milimetrowym.
2. Niech uczniowie zaprojektują elewację frontową domu dla jednej z rodzin. Jako materiał pomocniczy mogą służyć Arkusze informacyjne 4, 5, 6 oraz Album.

Ćwiczenie 2 – Usytuowanie domu

Zagadnienia Kluczowe

Światło. Dostępność. Hałas. Prywatność. Istniejące elementy krajobrazu (naturalne lub wprowadzone przez człowieka).

Proszę rozdać Arkusz informacyjny 11 – „Usytuowanie domu”, zawierający rysunek działki pod dom znajdującej się na skrzyżowaniu drogi głównej z boczną. Na tej działce zostało wydane pozwolenie na budowę domu jednorodzinnego.

Wiele domów stoi frontem do drogi bez względu na kształt, wielkość, orientację i wielkość działki. Niech uczniowie zastanowią się, jakie czynniki powinna wziąć pod uwagę osoba chcąca wybudować dom na tej działce. Przypomnij o *Kluczowych zagadnieniach* podczas *Burzy mózgów*.

Burza mózgów

- W jaki sposób zapewnić maksymalną dostępność światła dziennego? Do których pomieszczeń powinno docierać najwięcej światła słonecznego? Do których najmniej? Uzasadnij odpowiedź.
- Jak można zapewnić ochronę domu przed wiatrem?
- Co można zrobić, żeby zapewnić mieszkańcom jak najwięcej prywatności?
- Gdzie będzie największy hałas? Gdzie będzie najciszej? Które pomieszczenia projektujemy w najcichszym miejscu? Uzasadnij odpowiedź.
- Gdzie powinien być podjazd, parking, garaż? Dlaczego?
- W jaki sposób można wkomponować dom w otoczenie? Weź pod uwagę takie czynniki jak: kształt, wymiary, materiały, ogrodzenie, żywopłoty, płoty, mury, drzewa.

- „Na wsi naturalny krajobraz powinien być elementem dominującym”. Skomentuj to zdanie odnosząc się do usytuowania domu na tej działce.
- Czy wszystkie domy powinny wtapiać się w krajobraz? Uzasadnij swoją odpowiedź. Jakie budynki mogą wyróżniać się w krajobrazie miejskim czy wiejskim? Uzasadnij.

Materiały: Każdy uczeń potrzebuje Arkusza informacyjnego 11 – „Usytuowanie domu”, Arkusza informacyjnego 12 – „Ocena domu” oraz koncepcji projektu - rzutów poziomych domów dla rodzin Kowalskich i Sandomierskich.

1. Niech uczniowie wybiorą najlepsze miejsce na działce (Arkusz informacyjny 11) dla narysowanych przez siebie domów. Konieczne będzie pomniejszenie projektów oraz powiększenie Arkusza informacyjnego 11 przy pomocy kserokopiarki tak, aby zgadzała się skala rysunków.
2. Uczniowie powinni się również odnieść do Arkusza informacyjnego 12, aby uzyskać wiele cennych wskazówek.

Zadanie domowe

1. Ćwiczenie 2 (jeśli nie zostało ukończone na lekcji).
2. Album – niech uczniowie zaczną dział zatytułowany **Mój wymarzony dom**, do którego będą dodawać ilustracje domów, które szczególnie im się podobają.

   Lub

   niech uczniowie zaczną dział zatytułowany **Domy i krajobraz**, gdzie będą umieszczane zdjęcia domów dobrze wkomponowanych w krajobraz.
3. Uzupełnienie **Słowniczka.**

Metoda interdyscyplinarna

1. Technika/plastyka – zaproponować uczniom następujące zadanie: Twoja rodzina chce kupić dom. Przejrzyj ogłoszenia w gazetach lub internecie i wybierz domy, które najbardziej Ci się podobają. Uzyskaj szczegółowe informacje na ich temat i przy pomocy Arkusza informacyjnego 12 – „Ocena domu” dokonaj oceny budynków.

   Przeprowadź lekcję na temat metod finansowania budowy domu.
2. Historia/plastyka – tacy architekci, jak: Frank Lloyd Wright, Le Corbusier, Louis Kahn, Walter Gropius, Alvar Aalto, Antonio Gaudi, Mies van der Rohe nazywani są „mistrzami współczesnej architektury”. Niech uczniowie wybiorą dom zaprojektowany przez jednego z nich i opiszą projekt słowami i obrazem.
3. Plastyka/język polski – niech uczniowie przejrzą dział nieruchomości w gazetach i wypiszą zwroty używane, aby zachęcić kupujących. Zróbcie wspólnie analizę tych zwrotów zastanawiając się, czy takie określenia mogą zmylić kupujących. Co mogą oznaczać na hasła takie jak?:
   - „Idealny dla majsterkowicza”!
   - „Ogród z potencjałem”!
   - „Rozkoszne odosobnienie”.
   - „Z widokiem na park”
   - „Zabytkowe zabudowania gospodarcze”.

Polecić uczniom napisanie krótkiej reklamy własnego domu na sprzedaż (maksymalnie 30 słów).

4. Język polski – przeprowadź debatę na temat: „Wpływ domów typowych, wg projektów gotowych, na krajobraz Polski”.
5. Matematyka/technika – uczniowie powinni zastanowić się nad kosztami utrzymania domu, czyli rachunkami za telefon, prąd, opał, naprawy, podatkami itd.
6. Proszę pokazać klasie Arkusz informacyjny 15 – „Cztery domy”. Niech uczniowie wybiorą odpowiedni dom dla swojej rodziny, korzystając również z Arkusza informacyjnego 12 – „Ocena domu”.

Lekcja 10: Zabawa w planowanie

Podczas tej lekcji uczniowie zapoznają się z czynnikami ważnymi podczas planowania zespołu domów.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 12 – „Ocena domu", Arkusz informacyjny 13 – „Wzory do Zabawy w planowanie", Arkusz informacyjny 14 – „Zasady Zabawy w planowanie".

Problematyka

Planowanie.

Zagadnienia Kluczowe

Prywatność. Ogród. Miejsce do parkowania. Ruch samochodowy, rowerowy i pieszy. Światło słoneczne. Poziom hałasu. Dostęp do terenów zielonych. Obiekty użyteczności publicznej.

Powtórka

Proszę ocenić pracę wykonaną przez uczniów podczas Lekcji 9. Niech uczniowie uzasadnią lokalizacje i projekty domów, które wybrali dla państwa Kowalskich i Sandomierskich. Spytaj, czy ktoś musiał zmienić swój projekt, aby go lepiej dostosować do terenu.

Burza mózgów

Większość ludzi kupuje domy na osiedlach, gdzie sprawy omówione wcześniej przez uczniów są ustalane przez architektów. Niech uczniowie zastanowią się nad cechami dobrze zaprojektowanego i zaplanowanego zespołu domów. Wypisz te cechy na tablicy przed *Zabawą w planowanie*.

Ćwiczenie 1 – Zabawa w planowanie

Podzielić klasę na grupy, które mają za zadanie zaplanowanie małego zespołu domów. Przypomnij o *Zagadnieniach Kluczowych.*

Materiały: Papier lub karton formatu A3, nożyczki, nożyk do papieru, taśma klejąca, klej.

Rozdać: Arkusz informacyjny 13 – „Wzory do Zabawy w planowanie", Arkusz informacyjny 14 – *„Zasady Zabawy w planowanie".*

Ocena pracy

Po skończonej zabawie, niech uczniowie wspólnie ocenią pracę kolegów i koleżanek, pamiętając przy tym o *Zagadnieniach Kluczowych*. Zebrać wszystkie plany i ponumerować je, następnie zaprosić klasę do wspólnej oceny przy pomocy tabelki podanej poniżej. Oceny są w skali 1-10, od najmniej do najbardziej udanych pomysłów.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
										Rozmieszczenie domów
										Wykorzystanie przestrzeni
										Orientacja
										Ogrody prywatne
										Układ dróg (ulic)
										Ścieżki i chodniki
										Parkowanie
										Otwarta przestrzeń wspólna
										Obiekty użyteczności publicznej
										Architektura krajobrazu całości zespołu

Album

Poprosić uczniów o dołączenie do swoich Albumów następujących materiałów:

- Zdjęcia osiedli domów z podziałem na dobrze i źle zaplanowane. Niech ocena będzie uzasadniona krótką notką.
- Opis okolicy, w której mieszkają z odniesieniami do elementów „Zabawy w planowanie" oraz Arkusza informacyjnego 12 –„ Ocena domu".

Metoda interdyscyplinarna

1. Wiedza o społeczeństwie – zorganizować wycieczkę do biura planowania przestrzennego lub innej pracowni urbanistycznej i przeanalizować miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Dowiedzieć się, gdzie w okolicy można budować domy i jakie zasady regulują tę zabudowę.

   Poproś uczniów, aby skontaktowali się z lokalną grupą, która społecznie zajmuje się dbaniem o jakość środowiska w okolicy. Niech dowiedzą się, jak mogą pomóc.

   Zaprosić na gościnny wykład miejscowego radnego albo osobę odpowiedzialną za sprawy zagospodarowania przestrzennego dzielnicy lub miejscowości.

2. Nauki o środowisku/historia – zaproponuj uczniom następujące zadanie: Twoja rodzina chce wybudować dom. Co zrobić, aby proces budowy oraz użytkowanie domu miał jak najmniejszy wpływ na środowisko. Weź pod uwagę takie czynniki, jak: usytuowanie budynku, materiały budowlane, oszczędzanie energii oraz wody, utylizację śmieci oraz ścieków.

   Niech uczniowie skontaktują się z organizacjami, których przedstawiciele będą mogły opowiedzieć o dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym okolicy.

Arkusz pracy A1 - Funkcje i wyposażenie domu

Zadania do Lekcji 1.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

1. Ile pomieszczeń znajduje się w Twoim domu? Wypisz je.

……
……
……

2. Ułóż podobną tabelkę, aby pokazać, kto używa danego pomieszczenia w Twoim domu. Imiona mieszkańców wypisz pionowo. Nazwy pomieszczeń wypisz poziomo. Symbolem „X" zaznacz pomieszczenia, których używają mieszkańcy.

	Pokój dzienny	Kuchnia	Łazienka	Sypialnia 1
Mama				
Tata				
Babcia				
Ja				

3. W jaki sposób użytkowane są pomieszczenia w Twoim domu? Ułóż podobną tabelkę. Wypisz codzienne czynności, jakie wykonuje się w każdym z pomieszczeń w Twoim domu.

Salon	Sypialnia	Kuchnia	Łazienka
Oglądanie telewizji	Odrabianie zadania domowego	Rozmawianie	Słuchanie radia
			Kąpiel

4. Ułóż podobną tabelę, aby pokazać, w jakim czasie wykorzystywane jest każde z pomieszczeń. Nazwy pomieszczeń znajdujących się w Twoim domu wypisz pionowo. Poziomo wypisz dwugodzinne przedziały czasowe (możesz uwzględnić całą dobę, jeśli chcesz). Symbolem „X" oznacz, kiedy poszczególne pomieszczenia są użytkowane.

	6.00 – 8.00	8.00 – 10.00	10.00 – 12.00	12.00 – 14.00	14.00 – 16.00	16.00 – 18.00	18.00 – 20.00	20.00 – 22.00	22.00 – 6.00
Pokój dzienny									
Kuchnia									
Łazienka									
Sypialnia 1									

5. Które pomieszczenia są użytkowane przez każdego członka Twojej rodziny?

……
……

6. Które pomieszczenia są użytkowane jedynie przez niektórych członków Twojej rodziny?

……
……..

7. Które z pomieszczeń mają najmniejszy, a które największy dostęp do naturalnego światła?

najmniej:……..
najwięcejj:……..

8. Które z pomieszczeń w Twoim domu jest największe, a które najmniejsze?

największe …….. najmniejsze……

9. Jakie figury geometryczne są widoczne w elementach architektonicznych, wyposażeniu i umeblowaniu? Ułóż podobną tabelkę, aby to zilustrować.

Kwadrat	Prostokąt	Okrąg/Owal	Trójkąt
Stół	okno	lampa	brodzik prysznicowy
	drzwi	umywalka	

10. Ułóż podobną tabelkę, aby przedstawić rodzaje tkanin i materiałów wykończeniowych użytych w Twoim domu.

Pokój dzienny	Sypialnia	Kuchnia	Łazienka
len	bawełna	linoleum	płytki ceramiczne

Album

Przeanalizuj Arkusz Informacyjny 1 – *Album.* Pracę z Albumem rozpocznij od działu poświęconego projektowaniu wnętrz.

1. Rozpocznij zbieranie zdjęć mebli, które Ci się podobają. Przeglądaj gazety, czasopisma, katalogi, ulotki i inne źródła.
2. Zacznij zbierać wzorniki kolorów tapet, tkanin i farb, które Ci się podobają.
3. Napisz kilka zdań, w których uzasadnisz, dlaczego wybierasz te przykłady.

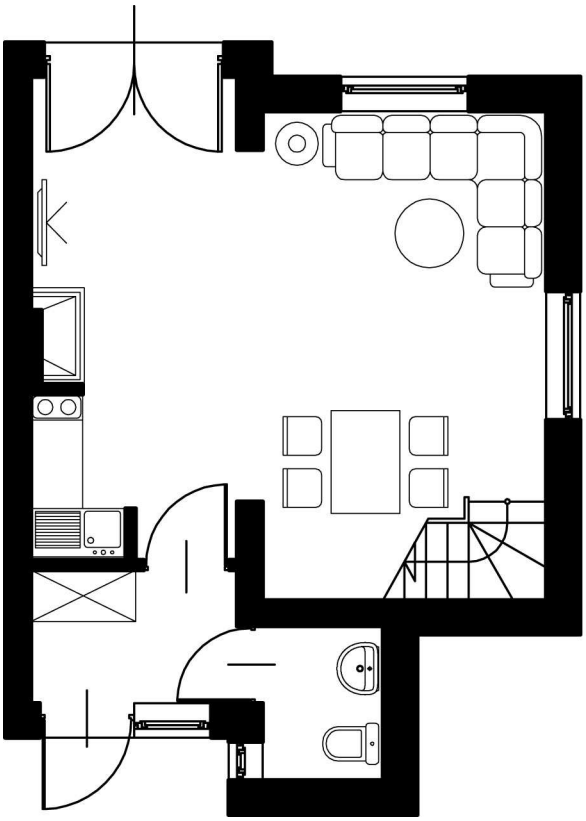
Słowniczek

W Słowniczku zapisuj nowe wyrazy wraz z ich definicjami.

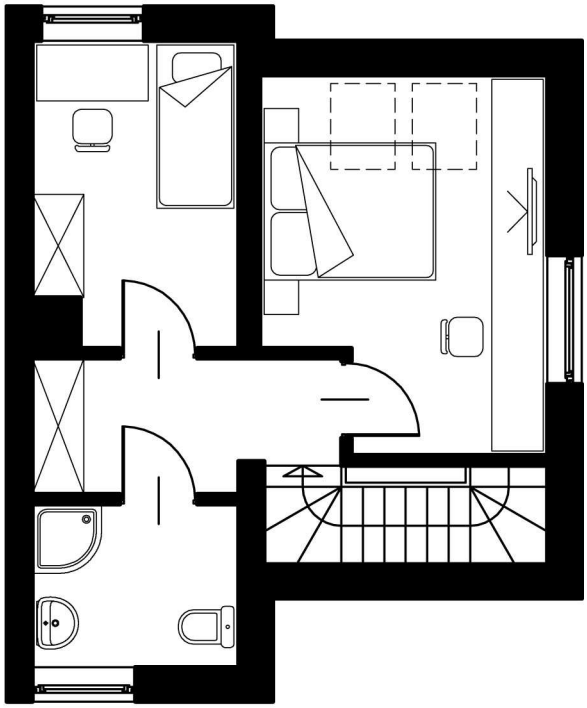
Arkusz pracy A2 – Rzuty poziome i oznaczenia na rysunkach

Zadania do Lekcji 4.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Na obrazkach przedstawiono rzuty poziome parteru i piętra pewnego mieszkania. Przeanalizuj je. Zwróć szczególną uwagę na oznaczenia na rysunkach architektonicznych. Następnie uzupełnij poniższe zdania.

Parter

Piętro

Ile w mieszkaniu jest?

1. Pomieszczeń.....
2. Okien…….
3. Okien dachowych.....
4. Drzwi zewnętrznych……
5. Drzwi wewnętrznych……..
6. Gdzie znajduje się umywalka? Zaznacz ją na rysunku.
7. Czy drzwi wejściowe otwierają się na zewnątrz czy do środka?.....
8. Gdzie znajduje się kominek? Zaznacz go na rysunku.
9. Które pomieszczenie ma najwięcej okien?…….
10. Gdzie znajdują się schody? Zaznacz je na rysunku.
11. Czy uważasz, że mieszkanie spełnia potrzeby rodziny? Czego tu brakuje? Zaproponuj brakujące pomieszczenia i elementy wyposażenia, używając odpowiednich oznaczeń.

Zadanie domowe.

Materiały: „Jak mierzyć” i „Jak rysować” oraz przybory do rysowania.

1. Zmierz parter w swoim domu. Wymiary zapisz na szkicu.
2. Połóż kalkę na arkuszu papieru milimetrowego. Narysuj dokładny rzut poziomy parteru swojego domu w odpowiedniej skali. Przyjmij założenie, że ściany zewnętrzne mają 500 mm grubości, a ściany wewnętrzne 100 mm grubości.

Album

Dodaj więcej materiałów do zgromadzonych wcześniej rzutów poziomych budynków. Przykładów poszukaj w czasopismach architektonicznych i na ulotkach reklamujących nowobudowane mieszkania i osiedla. Odnieś się do książek na temat projektowania i architektury, które znajdziesz w szkolnej bibliotece. Skopiuj rzuty poziome, które mogą się podobać lub inspirować.

Słowniczek

Do Słowniczka wpisz nowe wyrazy i ich definicje.

Arkusz pracy A3 - Charakterystyka domu

Zadania do Lekcji 5.
Wykonane zadania dołącz do segregatora.

A. Rysowanie elewacji budynku z pamięci.
Przyjrzyj się elewacji głównej (fasadzie) swojego domu. Jeśli zapomnisz niektórych elementów architektonicznych, możesz później uzupełnić rysunek.

B. Odpowiedz na pytania dotyczące zewnętrznej części Twojego domu. Jeśli możesz, staraj się używać nowych słówek.

1. Ile jest okien na głównej elewacji budynku, a ile okien dachowych? Jakiego są rodzaju?
……
……
2. Z jakiego materiału są wykonane ramy i skrzydła okien? Opisz je.
……
……
3. Ile szyb składa się na przeszklenie? Czy okna mają zespolone szyby? Dlaczego?
……
……
4. Z jakiego/jakich materiałów wykonane są drzwi zewnętrzne i wewnętrzne? Jakiego są rodzaju?
……
……
5. Opisz dach – kształt, kolor i z jakiego materiału jest wykonane pokrycie.
……
……
6. Wypisz jak najwięcej materiałów budowlanych. Opisz ich faktury – np. szorstka, gładka, błyszcząca.
……
……
7. Opisz kolorystykę budynku.
……
……
8. Opisz elementy dekoracyjne budynku.
……
……
9. Opisz krótko widok zewnętrzny swojego domu. Zwróć uwagę na to, co najbardziej lubisz i to, co najbardziej Ci przeszkadza.
……
……..

C. Zaprojektuj wyobrażoną przez siebie elewację główną (fasadę) domu. Wybierz dach oraz drzwi i okna inspirując się Arkuszem informacyjnym 6 – „Drzwi i Okna” i z Arkuszem informacyjnym 7 – „Dachy”.

Album

Zacznij nowy dział zatytułowany widoki domów. Zbieraj przykłady różnych rodzajów domów w Polsce i innych krajach. Podpisuj je. Wybierz dom, który najbardziej Ci się podoba i wyjaśnij, dlaczego.

Słowniczek

Do Słowniczka wpisz nowe wyrazy i ich definicje.

Arkusz pracy A4 – Charakterystyka materiałów budowlanych

Zadania do Lekcji 7.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

ZADANIE 1. Porównaj cechy różnych materiałów, uzupełniając tabelę. W odpowiednich miejscach wstaw symbol „X”. Każdy z materiałów będzie miał więcej niż jedną cechę.

szorstki	gładki	sztywny	elastyczny	wytrzymały	kruchy	chłonny	wodoszczelny	twardy	miękki	błyszczący	ciężki	lekki	przejrzysty	matowy	
															drewno
															szkło
															cegła
															plastik
															piaskowiec
															marmur
															płytki ceramiczne
															stal
															guma
															aluminium
															łupek
															beton
															tynk
															papa dachowa
															wełna mineralna
															żeliwo
															miedź
															kostka brukowa

ZADANIE 2. Każdy z tych materiałów nadaje się do konkretnych prac. Ułóż podobną tabelę. Wypisz możliwości wykorzystania materiałów podanych w zad.1. Następnie zastanów się, gdzie ich wykorzystanie byłoby Twoim zdaniem niewłaściwe.

Materiał	Właściwe wykorzystanie	Niewłaściwe wykorzystanie
szkło	okno	grzejnik

1. Rozejrzyj się. Wypisz materiały (takie jak w zad.1), które znajdują się w klasie i w całej szkole. Ułóż podobną tabelę, aby pokazać gdzie można znaleźć dany materiał.

Materiał	Gdzie można znaleźć
aluminium	rama okna, gablota

Arkusz pracy A5 – Zastosowanie materiałów budowlanych

Zadania do Lekcji 7.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

ZADANIE 1. Poniższa tabela przedstawia poznane materiały, które są wypisane pionowo. Poziomo wypisano różne elementy domu. Użyj symbolu „X”, aby zaznaczyć, w jakich miejscach wykorzystywane są poszczególne materiały.

drzwi	podłoga	sufit	ściana wewnętrzna	ściana zewnętrzna	półki	okna	parapet	kominek	grzejnik	zlew	dach	rura spustowa	rura kanalizacyjna	rynna	okno dachowe	schody	
																	drewno
																	szkło
																	cegła
																	plastik
																	piaskowiec
																	marmur
																	płytki ceramiczne
																	stal
																	guma
																	aluminium
																	łupek
																	beton
																	tynk
																	papa dachowa
																	wełna mineralna
																	żeliwo
																	miedź
																	kostka brukowa

ZADANIE 2. Napisz krótko, jak Twoim zdaniem mieszkałoby się w domu zbudowanym ze szkła, drewna lub aluminium.

Album

Zacznij nowy dział zatytułowany **Materiały budowlane**.

1. Techniką frotażu wykonaj odbitki materiałów, które znajdują się w twoim otoczeniu (np. cegły, kamień, płytki ceramiczne, drewno). Dodaj je do Albumu wraz z innymi informacjami dotyczącymi Twojego domu. Podpisz odbitki i zaznacz, gdzie dokładnie znajdziesz materiały wykorzystane do ich wykonania.
2. Znajdź ilustracje, albo użyj techniki frotażu do zrobienia odbitek materiałów, których nie zastosowano do budowy Twojego domu.
3. Zbieraj ilustracje przedstawiające domy zbudowane z różnych materiałów.

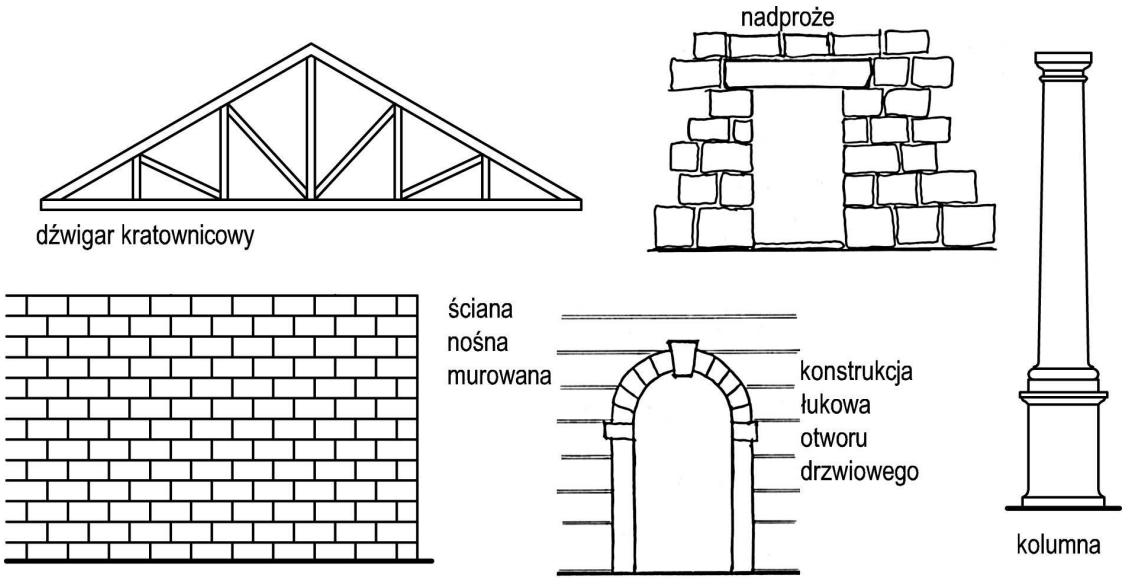
Słowniczek

Do Słowniczka wpisz nowe wyrazy i ich definicje.

Arkusz pracy A6 - Konstrukcje nośne

Zadania do Lekcji 8.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

A. Dokładnie przyjrzyj się ilustracjom. Dopasuj poniższe opisy do ilustracji.

1. Jest to podpora pionowa. Jest elementem występującym w różnych stylach architektonicznych. Może być z drewna, kamienia, betonu, stali, a nawet szkła.
   ……
2. Podstawowa konstrukcja odciążająca. Wyznacza w ścianach miejsce dla okien i drzwi.
   ……
3. Zaokrąglona konstrukcja odciążająca. Wyznacza miejsce otworu w ścianie.
   ……
4. Podstawowa struktura do przenoszenia zasadniczego ciężaru pięter i dachu.
   ……
5. Ekonomiczna konstrukcja nośna z drewna, wykorzystywana do budowy dachów.
   ……

B. Przygotuj się do omówienia następujących zagadnień na następnej lekcji.

1. Znajdź przykłady konstrukcji nośnych w Twoim domu.
2. Jeśli masz taką możliwość, dowiedz się, kto i kiedy zbudował Twój dom.
3. Wypisz jak najwięcej zawodów ludzi, którzy mieli udział przy planowaniu, projektowaniu, budowaniu i wyposażaniu Twojego domu.
4. Jakie instalacje znajdują się w Twoim domu (np. wodna, kanalizacyjna, elektryczna, gazowa)? Dowiedz się, w jaki sposób każda z tych instalacji jest przyłączona do systemu instalacji zewnętrznych.
5. Które z instalacji są połączone z Twoim domem pod ziemią?
6. Dowiedz się czy w Twojej rodzinie były kiedyś problemy z jakąkolwiek z tych instalacji. Dowiedz się, co trzeba zrobić gdyby taki problem powtórzył się, zwłaszcza w nagłych przypadkach.

Album

Rozpocznij nowy dział **Konstrukcje nośne w budynkach**. Znajdź przykłady takich konstrukcji używanych dawniej i dziś.

Słowniczek

Do Słowniczka wpisz nowe wyrazy i ich definicje

B – DZIELNICA, WIEŚ, MIASTO, METROPOLIA

Widok Warszawy od strony Pragi – mal. Bernardo Belotto zw. Canaletto, 1770 (olej na płótnie)
Zamek Królewski w Warszawie: malarstwo do 1900 : katalog zbiorów.

Wprowadzenie

Opcja B *Dzielnica, wieś, miasto, metropolia* opracowana została dla poznawania charakteru miejsc zamieszkania lokalnych społeczności. Celem jest doprowadzenie do rozważań na temat początków, założeń przestrzennych miejscowości i rozwoju społeczności, od zamierzchłych czasów do dziś, z uwzględnieniem planów na przyszłość. Analizowana jest przestrzeń architektoniczna miast, miasteczek i wsi oraz kwestie związane z konserwacją i ochroną zabytków i innych obiektów ważnych pod względem historycznym, również w kontekście strategii rozwoju. Po ukończeniu tego modułu, każdy uczeń będzie świadomy obrazu swojej społeczności oraz lepiej zrozumie i doceni przestrzeń, którą zamieszkuje.

Opcja *Dzielnica, wieś, miasto, metropolia* stawia przed uczniami szereg pytań do dyskusji i rozważań:

- Dlaczego miejsca zamieszkania lokalnych społeczności zorganizowane są w określony sposób?
- Jakie czynniki wpływają na rozwój osadnictwa na danym terenie?
- Jakie jest znaczenie różnych rodzajów przestrzeni publicznych?
- Jakie obiekty powinny być poddawane konserwacji i ochronie?
- Jak można planować przyszły rozwój?

W trakcie pracy w ramach tego modułu, uczniowie będą rozwiązywać różne zadania o charakterze praktycznym i teoretycznym, zdobywać doświadczenie. W ten sposób poznają wykorzystywane przez profesjonalistów metody, koncepcje, terminologię, co pomoże lepiej zrozumieć miejsca, w których żyją i zorientować się, w jaki sposób mogą wpływać na ich dalszy rozwój.

Opcja B składa się z dziesięciu lekcji, które powinny być przeprowadzane po kolei. Jednak pomimo tej struktury, istnieje możliwość modyfikowania lekcji tak, aby były dostosowane do wymagań nauczyciela, czy potrzeb klasy. Przy końcu każdej lekcji zamieszczona została sekcja *Podejście interdyscyplinarne,* aby zachęcić do dalszego zgłębiania tematyki poruszanej na zajęciach.

Jako wstęp do rozważań na temat miejsca zamieszkania własnych społeczności, w Lekcjach 3-5 uczniowie mają okazję zanalizować przypadki historycznych miasteczek z różnych regionów Polski (w jej obecnych granicach). Wybrano miasta niewielkie, szczególnie interesujące pod względem geograficznym i historycznym, po jednym z każdego województwa: Łęczycę, Koło, Chełmno, Malbork, Lidzbark Warmiński, Bielsk Podlaski, Pułtusk, Kazimierz Dolny, Sandomierz, Jarosław, Wieliczkę, Cieszyn, Paczków, Ząbkowice Śląskie, Międzyrzecz, Myślibórz. Lista ta nie musi być zamknięta, gdyż jest w Polsce bardzo wiele interesujących zespołów urbanistycznych.
Kształt, a nawet przynależność państwowa wybranych miast, zmieniały się na przestrzeni wieków często. Zmieniają się w również w dzisiejszych czasach, jednak wciąż można odczytać ślady fascynującej historii. Wiele kwestii istotnych dla wybranych miast można odnieść do innych miejsc w Polsce. Wybór przykładu do dyskusji pozostawia się nauczycielowi – można analizować miasteczko własne, najbliższe, lub położone w innym województwie – dla kontrastu, poprzez Arkusze informacyjne „Miasta i miasteczka polskie".

Podczas Lekcji 6 uczniowie rozpoczną analizę własnej okolicy. Dla nauczyciela, przygotowanie Lekcji 6-10 (zwłaszcza wycieczki na Lekcji 7) będzie szczególnie wymagające. Choć zalecenia podane w planach Lekcji są przeznaczone dla jednego nauczyciela, Opcja ta daje ogromne możliwości współpracy pomiędzy nauczycielami różnych przedmiotów. Jeśli podjęte zostaną zadania zaproponowane w *Podejściu interdyscyplinarnym* Lekcji 6, i jeśli będzie możliwość przerabiania programu na lekcjach różnych przedmiotów, wynikiem może być realny i znaczący wkład uczniów w rozwój ich miejscowości czy dzielnicy. Być może powstaną istotne mapy, statystyki, rysunki, modele proponujące poważne strategie rozwoju. Praca w klasie winna obejmować również prezentację propozycji uczniów przed Radą Miasta lub Gminy i instytucjami, które są w stanie wziąć pod uwagę projekty uczniów i nawet sprzyjać ich realizacji.

Lekcja 1: Budynki w Twojej okolicy

Podczas lekcji uczniowie zapoznają się z różnorodnymi budynkami służącymi lokalnej społeczności.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy B1, Arkusz informacyjny 1 – *Album*, Arkusz informacyjny 5 – „Domy w Europie", pomocny może być również Arkusz pracy A4.

Problematyka

Postrzeganie mojego sąsiedztwa.

Kluczowe zagadnienia

Rodzaje i kategorie budynków. Budynki zwyczajne oraz wyjątkowe.

Ćwiczenie 1 – Wirtualny spacer

Przedstawić uczniom zadania i poprosić, aby wytężyli pamięć oraz wszystkie zmysły wykonując to ćwiczenie. Kiedy będą gotowi, niech szybko odnotują w szkicownikach swoje wrażenia.

1. Zamknij oczy i wyobraź sobie, że jesteś w domu. Idziesz w kierunku drzwi, otwierasz je i wychodzisz na zewnątrz. Popatrz w lewo, prawo i na wprost. Co słyszysz i widzisz? Jakie czujesz zapachy? Jak się czujesz? Zanotuj te wrażenia.
2. Teraz oddal się od swojego domu i idź dalej ścieżką lub podjazdem. Popatrz dookoła. Co słyszysz i widzisz? Jakie czujesz zapachy? Jakie widzisz wokół siebie budynki? Zanotuj te wrażenia.
3. Chcesz kupić lody albo wypożyczyć film. Pomyśl, dokąd idziesz. Co widzisz idąc ulicą? Jakie budynki mijasz? Co słyszysz? Jakie czujesz zapachy? Zanotuj swoje wrażenia.

Ocena pracy

Omówić z uczniami wrażenia i zapisać na tablicy ich odpowiedzi na poniższe pytania:

- Wymień wyobrażone typy budynków – czy były to budynki parterowe, bloki mieszkalne, domy w zabudowie szeregowej, bliźniaki, budynki wolnostojące, itp.?
- Czy były jakieś rodzaje budynków, których nie widziałeś? Np. biblioteka, kościół, szpital, kino, itp.

Ćwiczenie 2 – Arkusz pracy B1

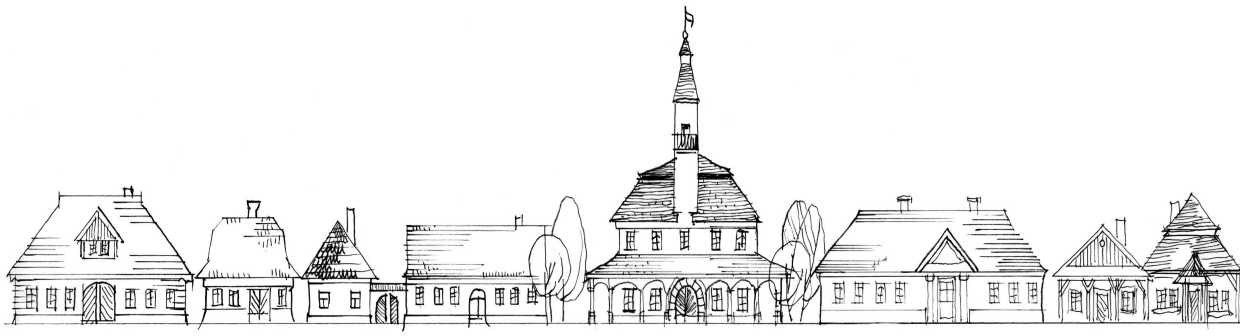
Na Arkuszu „rodzaje" budynków zostały podzielone na pięć grup zgodnie z ich przeznaczeniem – mieszkalne, usługowo-handlowe, przemysłowe, instytucjonalne, rekreacyjne, transportu. Według tego podziału, np. domy różnego rodzaju zaliczane są do budynków mieszkalnych a pub i pralnia są budynkami usługowo-handlowymi.

Rozdaj Arkusz pracy B1. Omów zadania i poproś uczniów o uzupełnienie arkusza podczas lekcji.

Ocena pracy

Omów z klasą uzupełnione zadania 1 oraz 2 z Arkusza pracy B1. Jak uczniowie podzielili budynki?

Dyskusja – budynki zwyczajne i wyjątkowe

Wyjątkowy budynek pośród budynków zwyczajnych.

Wyjątkowe budynki cechują się tym, że wyróżniają się z otoczenia. Mogą się różnić od zwyczajnych na wiele sposobów.

Zastanowić się wraz z uczniami nad tym, jakie budynki wyjątkowe znajdują się w okolicy i według jakich kryteriów odróżniacie te budynki od zwyczajnych. Użyj poniższych haseł, aby pokierować dyskusją:

- Wielkość – wyjątkowe budynki są zazwyczaj duże
- Szczególna jakość architektoniczna – harmonijność, dbałość o detal
- Kształt – mogą mieć wyjątkowe kształty
- Materiały – są czasami wykonane z droższych materiałów
- Miejsce – zazwyczaj wyeksponowane
- Liczba – zazwyczaj budynków wyjątkowych jest mniej niż zwyczajnych
- Wrażenie – są to budynki najszybciej zapadające w pamięć

Zapytaj uczniów, czy znajdują się w okolicy budynki wyjątkowe, posiadające powyższe lub inne cechy oraz, dlaczego uważamy, że jakiś budynek jest wyjątkowy:

- Odzwierciedla pozycję społeczną lub chęć wyróżnienia się właścicieli – pałace i rezydencje.
- Jest reprezentatywny dla społeczności – ratusz, budynek rady miejskiej.
- Symbolizuje ważne wartości – kościoły oraz inne miejsca kultu.
- Ma znaczenie dla kultury – muzea, teatry, filharmonie, galerie czy biblioteki.
- Symbolizuje władzę – budynki administracji państwowej,
- Wzbudza szacunek – miejsca pamięci, sąd, komenda policji,
- Dostarcza rozrywki – kina, sale koncertowe

Ćwiczenie 3 – Dokończenie Arkusza pracy B1

Proszę wykonać wspólnie zadanie 3 na Arkuszu pracy B1. Poprosić uczniów o zaznaczenie na Arkuszu budynków, które zasługują na miano „wyjątkowych" i wyjaśnienie, dlaczego.

Ćwiczenie 4 – Rysowanie z pamięci

Zapytać, jak uczniowie rozróżniliby dom, sklep i kościół, gdyby nie było na nich napisów lub oznaczeń. Niech narysują z pamięci zwyczajny oraz wyjątkowy budynek ze swojego sąsiedztwa i zastanowią się nad poniższymi *Zagadnieniami Kluczowymi*.

Kluczowe zagadnienia

Kształt i wielkość budynku. Kształt i wielkość takich elementów jak okna, drzwi, schody, ganki. Dekoracje – symbole, malowane wzory, rzeźba, kamieniarka, elementy metalowe, oznaczenia funkcji, reklama.

Zadanie domowe

1. Jeśli nie udało się skończyć rysunków pamięciowych na lekcji, należy to zrobić w domu.
2. Poprosić, aby uczniowie przed kolejną lekcją przyjrzeli się swoim rysunkom (*Ćwiczenie* 4) i uzupełnili je o brakujące szczegóły. Niech wypiszą materiały budowlane wykorzystane na elewacjach, ich faktury oraz kolorystykę. (Można rozdać Arkusz pracy A4, który zawiera listę różnych materiałów budowlanych).
3. Rozdać i omówić Arkusz informacyjny 1 – *Album.* Poprosić uczniów o wykonanie pierwszego zadania do Albumu, które znajduje się na Arkuszu pracy B1.
4. Poprosić, aby część segregatora została poświęcona na Słowniczek, w którym należy zapisywać wszystkie nowe terminy.

Podejście interdyscyplinarne

1. Plastyka – poprosić uczniów, aby wybrali po jednym rodzaju budynku z każdej z pięciu kategorii opisanych na Arkuszu pracy B1. Następnie niech odwiedzą wybrane budynki i zrobią zdjęcia i wykonają szkice rzutu poziomego i elewacji.

   Niech uczniowie stworzą serię glinianych tabliczek, linorytów lub wzór tkaniny bazujący na wzorach znajdujących się na fasadach budynków rysowanych z pamięci.
2. Historia – poprosić, aby uczniowie spróbowali dowiedzieć się, kiedy i przez kogo zaprojektowany został budynek narysowany z pamięci.
3. Historia/plastyka – niech uczniowie zbiorą kopie szkiców, obrazów oraz zdjęć dokumentujących wygląd okolicy w przeszłości.
4. Plastyka/technika – poproś klasę o zaprojektowanie elewacji (fasada) małego sklepu. Po wyborze rodzaju sklepu (apteka, butik, księgarnia, kiosk, itp.) uczniowie powinni naszkicować swoje pomysły a następnie narysować rzut poziomy w wybranej skali oraz wymienić materiały potrzebne do wykonania elewacji.

Lekcja 2: Budynki i przestrzeń publiczna

Podczas lekcji uczniowie zanalizują swoją trasę do szkoły, zwracając uwagę na rodzaje budynków, układ ulic oraz miejsca publiczne, które mijają po drodze.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 16 – „Ulice i place”, Arkusz pracy B2.

Problematyka

Moja trasa do szkoły.

Powtórka

Ocenić rysunki pamięciowe. Wybrać losowo kilka przykładów, które wraz z poniższymi pytaniami mają służyć za punkt wyjścia do dyskusji:

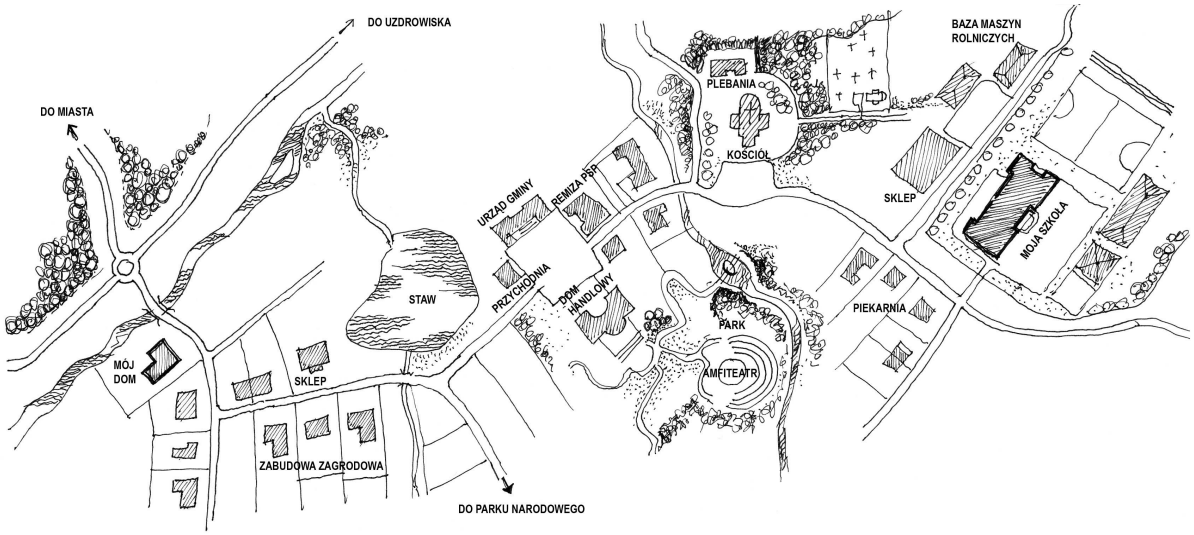
- Jakie budynki wybierano do rysunków pamięciowych?
- Które budynki są „zwyczajne”, a które „wyjątkowe”? Uzasadnij swoją odpowiedź.
- Czy były jakieś szczegóły, o których nie pamiętaliście rysując z pamięci?

Ćwiczenie 1 – Mapa pamięciowa

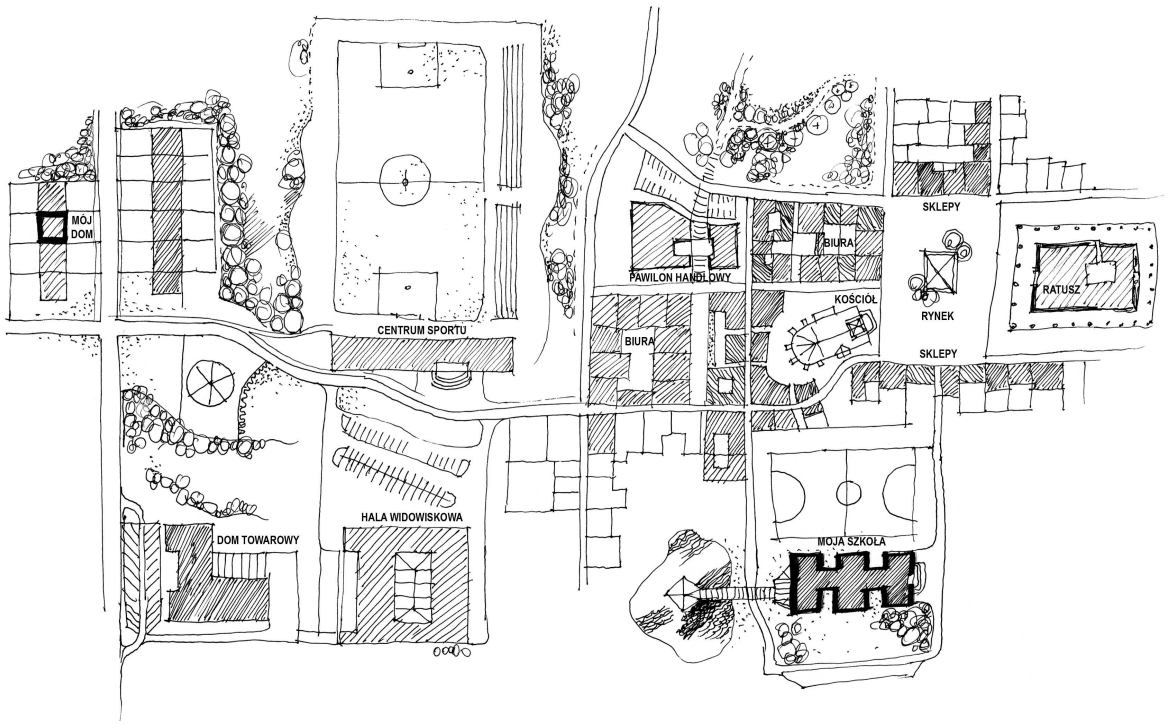
1. Przedstawić uczniom do dyskusji przygotowaną wcześniej mapę obrazującą różne trasy do szkoły. Poprosić dwóch ochotników o przedstawienie ich tras.
2. Niech każdy uczeń narysuje mapę własnej trasy do szkoły. Mapy nie muszą być w skali i nie muszą przedstawiać wszystkich napotkanych budynków, ale powinny zawierać mijane po drodze place i ulice. Zaproponuj, aby rysowali lekko ołówkiem, aż mapa stanie się maksymalnie szczegółowa.

Uwaga: *Może zdarzyć się, że droga uczniów do szkoły będzie bardzo długa i wiodła przez gęsto zabudowane tereny. W takim przypadku nauczyciel powinien ograniczyć zasięg rysowanej przez uczniów mapy do okręgu o promieniu np. 2.5 km. Wówczas uczniowie rozpoczynaliby swoje mapy w miejscu, w którym wkraczają w ten obszar.*

3. Mapy powinny pokazywać:
    - Dom ucznia
    - Zmiany kierunku i zakręty na trasie
    - Ważne ulice/ścieżki/place (wraz z tymi, które krzyżują się z trasą)
    - Wszystkie nazwy ulic i placów, które uczeń pamięta
    - Teren oraz budynki szkoły

Mapa pamięciowa terenów wiejskich.

Mapa pamięciowa terenów miejskich.

4. Mapy powinny pokazywać, jakie rodzaje budynków znajdują się na trasie. Budynki powinny być podpisane – domy, sklepy, kino, itd. Niech uczniowie pokolorują je według rodzaju: mieszkalne na brązowo, usługowo-handlowe i instytucjonalne na czerwono, przemysłowe i transportu na fioletowo, rekreacyjne na zielono.
5. Niech uczniowie zastanowią się, czy mijają po drodze do szkoły jakieś wyjątkowe budynki. Jeśli tak, niech je ponumerują na mapie i utworzą ich osobną listę.

Dyskusja 1 – Przestrzeń publiczna

Zagadnienia Kluczowe

Tereny publiczne i prywatne. Ulice, place, parki i inne tereny. Mała architektura i kształtowanie terenów zielonych.

Miasta i wioski składają się nie tylko z budynków, ale również z przestrzeni między nimi – ulic, placów, parków, stawów, parkingów, ogrodów, podwórek.

Czym jest przestrzeń publiczna? Proszę poprowadzić dyskusję tak, aby uzyskać definicję przestrzeni publicznej wykorzystując poniższe pytania:

- Czy przestrzeń publiczna jest zawsze na zewnątrz budynków?
- Czy jest własnością lokalnych władz samorządowych albo państwowych?
- Czy jest to miejsce, w którym każdy może przebywać?
- Czy każdy przechodzień może widzieć, co robisz w przestrzeni publicznej?
- Czy wstęp do przestrzeni publicznej jest płatny?
- Czy można zostać „wyproszonym" z przestrzeni publicznej?

Wypisz poniższą listę na tablicy i spytaj uczniów, które z wymienionych miejsc uważają za przestrzeń publiczną. Niech uzasadnią swoje wybory.

Ulica	Kino	Plac (np. rynek miejski)
Ogródek przydomowy	Plaża	Boisko
Kościół	Centrum handlowe	Hotel
Park	Biblioteka	
Plac zabaw	Pole uprawne	

Zastanówcie się czy istnieje coś pomiędzy całkowicie publiczną i całkowicie prywatną przestrzenią, jakaś przestrzeń pół-prywatna lub pół-publiczna? Co mogłoby to oznaczać?

Dyskusja 2 – Ulice i place

Rozdaj Arkusz informacyjny 16 – „Ulice i place"

Najbardziej publicznymi miejscami w mieście są zazwyczaj ulice i place. Place, będące czasem rynkami, nie muszą mieć kształtu kwadratu, mogą być prostokątne, okrągłe, trójkątne lub nieregularne. W Polsce z reguły mają regularne kształty (kwadratowe lub prostokątne) – tak zakładano je w średniowieczu, porządkując (lokując) wcześniejsze osady, lub zakładając nowe miasta. Mają jasno wyznaczone granice, choć nie muszą być otoczone przez budynki ze wszystkich stron. Przy placach i rynkach może biec ulica lub znajdować się park, szpaler drzew, rzeka. W wieku historycznych miastach polskich zwykle na środku rynku znajduje się ratusz, a czasem także inne zabudowania, często handlowe – tzw. blok śródrynkowy. Pomyślcie tu o Sukiennicach w Krakowie! Ulice również mają swój „kształt", ponieważ bywają szerokie lub wąskie, proste lub kręte.

Charakter placu (rynku) oraz wrażenie, które mamy przebywając na nim, zależą nie tylko od kształtu, ale również od innych czynników: wielkości i stopnia otwartości, wysokości obudowy, gęstości zabudowy, zastosowanych materiałów, zieleni, nawierzchni.

Ćwiczenie 2 – Omów. Napisz. Narysuj

1. Czy w okolicy są jakieś rynki, place, skwery? Poproś uczniów o opisanie ich słowami i rysunkiem. Przypomnij, aby pamiętali o wymienionych wyżej cechach.
2. Czy w Twoim mieście są ulice lub place, które sprawiają skrajnie różne wrażenie? Poprosić uczniów o wybranie dwóch i wypisanie różnic.

Przygotowanie do Lekcji 3

Poprosić uczniów o zapoznanie się ze sposobem czytania map. Idealna byłaby książka do geografii zawierająca rozdziały na ten temat albo atlas.

Zadanie domowe

1. Poprosić uczniów o zwrócenie szczególnej uwagi na ich trasę z domu do szkoły. Jeśli mogą, niech uzupełnią mapki narysowane na lekcji.
2. Uczniowie powinni dokończyć Ćwiczenie 2, jeśli nie udało się go skończyć na lekcji.
3. Rozdać i omówić Arkusz pracy B2. Arkusz zakłada odkrycie wielu nowych faktów na temat miejsc zamieszkania własnych społeczności. Uczniowie będą musieli porozmawiać z różnymi osobami ze swojego otoczenia oraz spędzić dużo czasu w bibliotece, aby uzupełnić ten arkusz. W związku z tym, proszę ustalić wspólnie rozsądny termin oddania prac.
4. Przypomnieć o zadaniach związanych z Albumem i Słowniczkiem znajdujących się na Arkuszu pracy B2.

Podejście interdyscyplinarne

1. Plastyka/geografia – Proszę zaproponować uczniom takie zadanie:

   Znajdź przykłady słynnych placów/rynków/skwerów na świecie - w Krakowie, Londynie, Paryżu, Rzymie czy Wenecji (na pewno w szkolnej bibliotece można znaleźć mapy). Jakie kształty możesz zaobserwować? Narysuj mały plan wybranych przestrzeni, przedstawiając budynki na czarno, a przestrzeń publiczną na biało. Rysunki podpisz nazwą placu oraz miejsca, w którym się znajduje.

   Niech uczniowie narysują mapki sytuacyjne swojej okolicy albo fragmentu innego miasteczka lub miasta, które ich interesuje, korzystając z map wydziału geodezyjnego urzędów miast i gmin. Proszę omówić wspólnie kształty i wzory, które się wyłonią i zastanowić się, jakie mogą mieć znaczenie.

2. Plastyka – poprosić uczniów, aby nagrali film o jednej lub kilku przestrzeniach publicznych. Niech zastanowią się, co chcą przekazać w filmie i uważnie dobierają ludzi, miejsca oraz przedmioty, które pomogą im przekazać zamierzenie reżyserskie.
3. Technika/nauki o środowisku – niech uczniowie zbadają zielone/otwarte tereny w okolicy i zastanowią się, jakich by dokonali zmian. Niech przygotują nowy plan urządzenia przestrzeni. Powinni skorzystać z Arkusza informacyjnego 3 – „Oznaczenia na planach zagospodarowania terenu”.

4. Język polski – niech uczniowie napiszą rozprawkę lub wiersz na temat interesującej ich przestrzeni publicznej.
5. Biologia/nauki o środowisku – otwarte tereny w miastach mogą być siedliskami różnych gatunków flory i fauny. Łączenie tych miejsc w ciągi i sieci ekologiczne może poprawić jakość życia wielu gatunków, a jednocześnie jakość życia człowieka. Niech uczniowie zastanowią się, czy takie powiązania istnieją w okolicy, a jeśli tak, czy mogą być poszerzone. Zwróćcie szczególną uwagę na takie przeszkody jak drogi szybkiego ruchu, trasy kolejowe czy gęsto zabudowane obszary.

Lekcja 3: Początki osadnictwa

Podczas lekcji uczniowie zbadają czynniki mające wpływ na lokalizację i rozwój osadnictwa.

Materiały pomocnicze: Arkusze pracy B3 i B4, Arkusz informacyjny 17 „Miasta i miasteczka polskie" – stosowne wybrane warianty miasteczek 1-16, dodatkowe mapy powiększone do formatu A3, dowolnie wybrane plany tych miast. Kopie map okolicy z lokalnego wydziału geodezji i kartografii.

Problematyka

Początki i rozwój wybranego miasta.

Zagadnienia Kluczowe

Wybieranie lokalizacji – miejsca do zamieszkania.

Powtórka

Omówcie rezultaty analizy trasy do szkoły:

- Ile istnieje różnych tras do szkoły?
- Jakie nazwy miejsc i ulic były najczęściej zapamiętywane?
- Jaka może być etymologia tych nazw?
- Jakie tereny otwarte, parki czy place znajdują się po drodze?
- Czy z układu budynków można wyczytać zamysł urbanistyczny?
- Które budynki najbardziej zwracają uwagę? Dlaczego?

Ćwiczenie 1 – Zabawa w osadnictwo (tworzenie miejsca zamieszkania)

1. Podzielić klasę na grupy i rozdać Arkusz pracy B3.
2. Wybrać jeden z poniżej wymienionych scenariuszy.
3. Omówić Arkusz pracy z klasą. Niech uczniowie dyskutują i rozwiązują problemy w swoich grupach. Gdy podejmą ostateczną decyzję, niech zaznaczą miejsce na osiedle znakiem X.

Tło

Jest rok 3000 n.e. Globalne ocieplenie i zniszczenie warstwy ozonowej doprowadziło do drastycznego wzrostu temperatury i tym samym, poziomu mórz i oceanów. Prawie cała Ziemia jest obecnie oceanem.

Scenariusz 1

Ty, Twoja grupa i Wasze rodziny uciekliście z Ziemi na statku kosmicznym. Statek jest jak Arka Noego, wyposażony w większość rzeczy potrzebnych do rozpoczęcia życia od nowa – narzędzia, nasiona, rośliny, zwierzęta domowe. Podczas tułaczki po galaktyce, lądujecie na małej planecie i odkrywacie wyspę…

Scenariusz 2

Ty, Twoja grupa i Wasze rodziny przeżyliście potop i uciekliście statkiem z przeludnionych kontynentów. Wyposażyliście statek w wiele rzeczy, które będą potrzebne do rozpoczęcia życia od nowa – narzędzia, nasiona, rośliny, zwierzęta domowe. Płyniecie przez oceany szukając miejsca dla siebie. Nagle, odkrywacie wyspę…

Ocena pracy

Jakie lokalizacje zostały wybrane przez grupy? Czy każda grupa wybrała podobne miejsce? Poproś przedstawicieli każdej grupy o uzasadnienie swojego wyboru. Zapytaj, jakie czynniki i elementy krajobrazu wpłynęły na wybór.

Ćwiczenie 2 – Miasto - według wyboru wariantu

Rozdaj następujące materiały:

Arkusz pracy B4

Arkusz informacyjny 17 „ Miasta i miasteczka polskie”

Historyczne mapy miasta powiększone do formatu A3

Do pracy na lekcji potrzebne będą kopie map wybranej okolicy z lokalnego wydziału geodezji i kartografii.

Omówić wspólnie mapy odnosząc się do treści Arkusza informacyjnego 17. Poprosić uczniów o uzupełnienie Arkusza pracy B4 i zachęcić do czerpania z wiedzy zdobytej podczas poprzednich lekcji na temat miejsca zamieszkania ich społeczności.

Zadanie domowe

1. Dokończenie Arkusza pracy B4, jeśli nie udało się wykonać na lekcji.
2. Poprosić o znalezienie wybranego miasta na mapie drogowej Polski, a następnie o narysowanie własnej mapki, która pokazuje lokalizację miasta w relacji do otaczających je miejscowości.
3. Przypomnieć o uzupełnianiu Albumu oraz Słowniczka.

Podejście interdyscyplinarne

1. Geografia/Historia – poprosić uczniów o wybranie dobrze znanego miejsca, np. gdzie jeżdżą na wakacje lub w odwiedziny. Niech dowiedzą się, jakie to miejsce miało początki, jak rozwijało się, jako osada oraz co mogło zachęcać ludzi do osiedlania się w tym miejscu.
2. Geografia – niech uczniowie zdobędą informacje na temat lokalnego klimatu (temperatury, wiatru, opadów, nasłonecznienia, okresów wegetacyjnych). Niech zastanowią się, czy jest jakiś czynnik klimatyczny, który mógł wpłynąć na rodzaj budynków w mieście lub na jego plan. Należy korzystać z atlasu i materiałów meteorologicznych.
3. Geografia/wiedza o społeczeństwie – w niektórych miastach znajduje się bardzo mało wolnej przestrzeni, ulice są wąskie a budynki wysokie. W związku z tym mnóstwo ludzi oraz ich

działania muszą zmieścić się na małym obszarze. Poprosić uczniów, aby zastanowili się nad zaletami i wadami takich miast, biorąc pod uwagę takie czynniki, jak: warunki i dostęp do pracy, kontakty międzyludzkie, transport publiczny, jakość środowiska itd.). Niech przeanalizują gęsto zabudowane obszary, opierając się na przykładach miast dobrze im znanych lub miast, które znają z podróży, filmów lub literatury.

4. Biologia/nauki o środowisku – Poprosić uczniów o zgłębienie tematu lokalnych i globalnych zalet sadzenia drzew w miastach. Niech zwrócą uwagę na takie aspekty, jak: tłumienie hałasu, oczyszczanie i dotlenianie powietrza, retencja wody, jakość gleby, zdrowie mieszkańców i walory estetyczne. Następnie, niech podzielą się swoimi uwagami z klasą.
5. Geografia/plastyka - zaproponować uczniom następujące zadanie: porównaj Warszawę do innego miasta europejskiego, np. Paryża, Berlina, Pragi czy Amsterdamu. Które miasta mają gęstszą zabudowę? Jakie są różnice w wielkości, kształcie, historii i liczbie mieszkańców? Czy ludzie mieszkają w innych domach niż mieszkańcy Warszawy? Które miasto jest drugie, co do wielkości w wybranym przez Ciebie kraju?
6. Geografia/wiedza o społeczeństwie - zaproponować uczniom następujące zadanie:
   wybierz dowolne miasto i spróbuj odróżnić części miasta, które powstały w różnych latach czy epokach. Spróbuj narysować mapę miasta, np. w roku 1960, 1970, 1980 i 1990. Zastanów się na dobrymi i złymi stronami zachodzących zmian. Jak według Ciebie mogą lub powinny zmienić się obrzeża miasta w następnych latach?

Lekcja 4: Kształt miasta

Podczas lekcji uczniowie zgłębią zagadnienia związane z kształtem przykładowego zespołu miejskiego.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 17 „Miasta i miasteczka polskie" – w wybranym wariancie miasta, Arkusz informacyjny 18 – „Skala, widok i oś", mapy wybranego miasta, Arkusz pracy B5.

Problematyka

Kształt i struktura przestrzenna wybranego zespołu miejskiego.

Zagadnienia Kluczowe

Skala. Widok. Oś. Kompozycja przestrzenna.

Powtórka

Omówić z uczniami Arkusz pracy B4. Wypisać na tablicy ich spostrzeżenia i odkrycia. Zapytać:

- Jakie uwarunkowania geograficzne wpłynęły na wybór takiej a nie innej lokalizacji na osiedlenie się?
- Jakie czynniki historyczne wpłynęły na rozwój miasta wybranego do dyskusji?

Dyskusja – Skala, oś i widok

Rozdaj Arkusz informacyjny 18 – „Skala, widok i oś" oraz poproś uczniów o korzystanie z Arkusza informacyjnego 17 „Miasta i miasteczka polskie".

Słowo „skala" ma wiele znaczeń. W tej lekcji oznacza wielkość obiektu w odniesieniu do jego funkcji lub otoczenia. Codziennie korzystamy z tzw. skali ludzkiej, choć nie zdajemy sobie z tego sprawy. Jednak spodziewamy się, że budynki, w których mieszkamy oraz przedmioty, z których korzystamy będą dopasowane wielkością do nas i naszych potrzeb.

Kiedy mówimy, że coś jest w złej skali mamy na myśli to, że coś nie jest dopasowane wielkością do przeznaczenia lub otoczenia. Przedmioty w złej skali zwykle wyglądają dziwnie, niepokojąco i niezgrabnie, zwłaszcza, jeśli np. jedna część budynku jest zbudowana w innej skali niż druga.

Czasami budynki są celowo zaprojektowane w większej skali, np. katedry są zazwyczaj bardzo duże. Nie jest to spowodowane jedynie tym, że muszą pomieścić wiele osób – ludzie, którzy zazwyczaj nie mają więcej niż dwa metry wzrostu nie potrzebują sklepienia na wysokości 30 metrów. Można założyć, że budowniczy chcieli, aby katedra swoją wielkością oddawała ogromne znaczenie Boga i religii dla ich społeczności.

„Skala" to nie to samo, co „rozmiar" i „wymiary". Domy przy bocznych uliczkach wybranego do dyskusji miasta są często zbudowane w „skromnej skali" a miejscowy ratusz, kościoły, zamek czy pałac zbudowane są w „okazałej skali". Odnieś się do Arkusza informacyjnego 17 „Miasta i miasteczka polskie", zadając następujące pytania:

- Dlaczego mamy wrażenie, że pałac/zamek/ratusz został zbudowany w okazałej skali?
- Porównaj któryś z powyższych przykładów z budynkiem szkoły. Czym różnią się projekty tych dwóch obiektów?
- Skala, którą wybierzemy projektując dom lub fragment przestrzeni miasta jest zwykle uzależniona od czynników praktycznych, czyli np. wielkości działki lub budżetu, ale może być również odzwierciedleniem świadomej decyzji twórców lub twórcy.

Plany miejskiej przestrzeni i budynków są zwykle zakładane na **osi centralnej**. Plan jest nie zawsze idealnie osiowo symetryczny, ale oś jest najważniejszą linią prostą na planie. Czasami oś centralna przecięta jest inną osią (osią poprzeczną). Osie często ułatwiają tworzenie ładu w planach miasta i budynków.

Miasta i budynki mogą również być planowane tak, aby powstawały ciekawe **widoki.** W wybranych miastach jest wiele wspaniałych przykładów osi widokowych oraz budynków w różnych skalach, które są omówione na Arkuszu pracy B5.

Ćwiczenie – Wybrane Miasto

Rozdać Arkusz informacyjny B5 i mapy. Omówić z uczniami zadania na arkuszu i poprosić, aby parami wykonywali ćwiczenia. Jeśli zabraknie czasu na lekcji, arkusz może zostać dokończony w domu.

Zadanie domowe

1. Poprosić o dokończenie Arkusza, jeśli nie udało się skończyć go na lekcji.
2. Poprosić, aby uczniowie wykonali zadania związane z Albumem, Słowniczkiem oraz rysowaniem, które znajdują się na Arkuszu B5.

Podejście interdyscyplinarne

1. Historia – Proszę zorganizować wycieczkę do wybranej miejscowości i odwiedzić historyczne budynki, które uczniowie poznali studiując mapy.

   Poprosić uczniów o napisanie wypracowania na temat historii rodu arystokratycznego, który szczególnie wpłynął na rozwój wybranego miasta/miejscowości.

   Zaproponować uczniom następujące zadanie: wykonaj opracowanie na temat działalności urbanizacyjnej arystokracji polskiej. Dowiedz się więcej o herbach, słynnych przedstawicielach itd. Podaj przykłady miast prywatnych. Jaki wpływ miała działalność urbanizacyjna ze strony Polski, od XIV w., na tereny historycznej Rusi, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ukrainy?

   Zorganizuj wycieczkę do Wilanowa.

2. Geografia/plastyka – różne dzielnice miejskie mają różne atmosfery, które mogą zależeć od wielu czynników – skali ulic i budynków, aktywności, które mają tam miejsce, obecności lub braku zieleni, użytych materiałów budowlanych, kolorystyki. Poproś uczniów, aby przedstawili klasie zdjęcia, mapy i rysunki charakterystyczne dla okolicy.
3. Geografia/technika – poprosić o zapoznanie się z miastami, w których woda odgrywa ogromną rolę. Przykładami mogą być Wenecja i Amsterdam.

4. Plastyka/historia – poprosić uczniów o zapoznanie się z projektami architektów, urbanistów, czyli założycieli i projektantów miast, którzy chcieli swoimi pomysłami ułatwić życie mieszkańcom, często pochodzącym z wielu kultur. Mogą wybrać np. spośród niżej wymienionych: książę Bolesław Wstydliwy i księżna Kinga oraz wójt Gedko, (Kraków XIII w.); kanclerz Jan Zamoyski i architekt Bernardo Morando (Zamość, XVI w.), Rewera Potocki (Stanisławów, XVII w.), rodzina Żółkiewskich i Koniecpolskich (Żółkiew, Brody XVI -XVII w.), przemysłowiec Karol Scheibler (Łódź, XIX w.), minister Eugeniusz Kwiatkowski i architekci Adam Kuncewicz i Roman Feliński (Gdynia, XX w.).

Lekcja 5: Społeczności i zmiany

Podczas lekcji uczniowie zastanowią się nad zmianami przestrzennymi, dotyczącymi miejsc zamieszkania lokalnych społeczności.

Materiały pomocnicze: Arkusze informacyjne 17.1 do 17.16 „Miasta i miasteczka polskie" – Arkusz pracy B6, mapy, itp.

Problematyka

Wybrane miasto w przeszłości i dziś.

Zagadnienia Kluczowe

Jak społeczności reagują na zmiany?

Powtórka

Omówić wspólnie Arkusz pracy B5. Wypisać na tablicy obserwacje uczniów. Zapytać:

- Jakie wydarzenia historyczne miały szczególny wpływ na wybrane miasto?
- Jakie źródła pozwalają nam poznać tę historię?

Miasto dziś

Wszystkie miasta polskie, zaprezentowane w Arkuszu informacyjnym 17.1 – 17.16 „Miasta i miasteczka polskie" mają bogatą historię. Ich dzieje sięgają, co najmniej średniowiecza. Miasta mają piękną, zabytkową architekturę z różnych epok. Większość miast została założona na szlakach handlowych i należała do prywatnych właścicieli lub do korony (miasta królewskie). Wszystkie prezentowane miasta przechodziły burzliwe koleje losu, zmieniając przynależność państwową (zmiany granic, zabory, itp.). Ucierpiały też z powodu wojen w XX wieku, szczególnie drugiej wojny światowej, tracąc mieszkańców – w wyniku zesłań, robót przymusowych, egzekucji, zagłady polskich Żydów.

Następujący po II wojnie okres PRL cechował się wielkimi migracjami ludności (w tym przesiedleniami z terenów wschodnich II Rzeczpospolitej i wysiedleniami ludności niemieckiej), szybką urbanizacją, i uprzemysłowieniem, budownictwem z tzw. wielkiej płyty. Powstały osiedla i budynki mieszkaniowe w skali często zupełnie różnej od historycznej. Po 1989 r. miasta przeżywają dalsze zmiany, związane z transformacją ustroju, ale także z bezrobociem. Niektóre są siedzibami uczelni wyższych lub miastami satelitarnymi.

Miasto należące do właścicieli ziemskich – miasto, które rozwijało się pod patronatem ważnego i bogatego właściciela.

Miasto uniwersyteckie/akademickie – miasto, które rozwinęło się dzięki obecności wyższej uczelni.

Miasto satelitarne – miasto, które rozwinęło się dzięki bliskości metropolii.

Burza mózgów

Zastanówcie się nad niektórymi problemami, z którymi zetknęły się władze i mieszkańcy wybranego historycznego miasta. Poniższe hasła mogą być pomocne w prowadzeniu dyskusji:

- Warunki mieszkaniowe.
- Usługi komunalne – woda, kanalizacja, gaz, prąd, odpady
- Ruch uliczny – ulice, chodniki, ścieżki rowerowe, parkingi
- Usługi – transport publiczny, służba zdrowia, usługi fachowe, banki, handel
- Obiekty komunalne – rekreacja, sporty
- Miejsca pracy

Ćwiczenie – Miasto

Rozdać mapę miasta, mapy z lokalnego wydziału geodezji i kartografii, Arkusz informacyjny nr 17.1 - 17.16 „Miasta i miasteczka polskie". Niech uczniowie przyjrzą się mapom i uzupełnią Arkusz pracy B6. Proszę omówić wspólnie Arkusz pracy B6 i upewnić się, że uczniowie dobrze zrozumieli zawarte w nim polecenia.

Zadanie domowe

1. Niech uczniowie opracują swój plan zwiedzania, wybranego z Arkusza nr 17.1 – 17.16 „Miasta i miasteczka polskie", który obejmuje miejscowy zamek/pałac, centrum miasta, główne miejskie obiekty reprezentacyjne i, jeśli istnieją, uznane atrakcje turystyczne, świątynie, ewentualne ważne szkoły/ uczelnie i ogrody/parki miejskie. Następnie, niech narysują mapę uwydatniając szczególnie ciekawe miejsca historyczne lub współczesne.
2. Przypomnieć o zadaniach związanych z Albumem i Słowniczkiem znajdujących się na Arkuszu pracy B6.

Podejście interdyscyplinarne

1. Plastyka – poprosić uczniów o namalowanie obrazu wyobrażonego miasta.

   Plastyka – poprosić uczniów o wykonanie cyklu fotografii dokumentującego wybrane miasto lub wioskę. Może on zawierać zdjęcia ludzi, budynków, przestrzeni publicznej, szczegółów itd. Zdjęcia powinny być tak zaprezentowane, aby można było zobaczyć charakter miejsca.
2. Matematyka – symetria, proporcje, równowaga, skala, geometria. Zastanówcie się wspólnie, jak matematyka była w przeszłości wykorzystywana przy projektowaniu miast.
3. Muzyka – niech uczniowie ułożą muzykę i napiszą słowa piosenki opisujące ważne dla nich miejsce.
4. Historia/plastyka – w niektórych wielkich miastach wciąż widać wpływ pomysłów osób twórczych lub znaczących w przeszłości. Niech uczniowie zbadają wpływ na układ urbanistyczny i główne budowle miasta, jednej z poniższych osób: Stanisław August Poniatowski (Warszawa), Papież Sykstus V (Rzym), Piotr Wielki (Petersburg), Baron George Haussman (Paryż), Sir John Nash (Londyn), Major Pierre L'Enfant (Waszyngton).

Lekcja 6: Pochodzenie mojej społeczności

Podczas lekcji uczniowie poznają różne czynniki, które wpłynęły na powstanie oraz rozwój ich społeczności.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy B7, dokumenty dotyczące historii rozwoju lokalnej społeczności.

Problematyka

Wpływy historyczne i geograficzne.

Zagadnienia Kluczowe

Czynniki geograficzne. Wydarzenia historyczne.

Powtórka

Omów z uczniami Arkusz pracy B6 i zastanówcie się:

- Jakie czynniki miały największy wpływ na ewolucję wybranego przez Was miasta?
- Jakie czynniki przyczyniły się do rozwoju społeczności?

Przygotowanie dla nauczyciela

*Przygotowanie tej lekcji jest wymagające. Wybór i definicja „społeczności", którą będziecie się zajmować na lekcji jest pierwszym krokiem, który należy wykonać. Wybór ten będzie miał wpływ nie tylko na tę lekcję, ale również na wycieczkę zaplanowaną w ramach Lekcji 7, na Lekcje 8 i 9 oraz na ćwiczenie „*Negocjowanie zmian*" na Lekcji 10. Badana okolica musi być wystarczająco mała do opanowania, ale wystarczająco duża, aby dostarczała różnorodnych materiałów do obserwacji. Dla szkół znajdujących się w wiosce lub małym czy średnim mieście, odpowiednim obszarem może być cała miejscowość. Jeśli szkoła znajduje się w dużym mieście, odpowiednim przedmiotem obserwacji może być dzielnica lub jej fragment.*

Nauczyciel będzie musiał przed lekcją dokładnie poznać okolic i przy współpracy z architektem koordynatorem przygotować dla uczniów informacje, mapy i inne dokumenty konieczne do wykonywania zadań na Arkuszu pracy B7.

Burza mózgów

Zapytaj uczniów, jaka może być geneza powstania ich miejscowości:

- Jakie jest pochodzenie nazwy miejscowości?
- Czy są jakieś uwarunkowania geograficzne lub inne (obronne, handlowe), które wpłynęły na rozwój osadnictwa?
- Jak daleko jest do najbliższego centrum miejskiego?
- Czy w okolicy są zabytki, budynki historyczne?
- Jakie czynniki dodatkowe wpłynęły na rozwój społeczności?
- Wymień zawody i rodzaje działalności kluczowe dla rozwoju społeczności.

Lekcja 7: Wycieczka – poznawanie społeczności

Podczas lekcji uczniowie zbadają źródła rozwoju miejsca zamieszkania społeczności lokalnej.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy B8, „Jak mierzyć", Arkusz informacyjny 19 – „Fasada pałacu"

Problematyka

Miejsce zamieszkania mojej społeczności.

Kluczowe zagadnienia

Zapisywanie obserwacji.

Powtórka

Omów z klasą Arkusz pracy B7. Zapytaj:

- Czy uczniowie dowiedzieli się czegoś nowego o miejscu zamieszkania swojej społeczności?
- Czy były jakieś fakty, które ich zaskoczyły lub zmieniły ich stosunek do społeczności?
- Czy zgadzają się, co do miejsca, które było kolebką społeczności? Czy zgadzają się, co do tego gdzie dziś znajduje się, identyfikowane przez społeczność, centrum miejscowości?

Ćwiczenie – Wycieczka

Podczas wycieczki uczniowie poznają głębiej miejscowość, której pochodzenie i historię badali podczas Lekcji 6. Celem wycieczki jest:

- Zarejestrowanie dowodów historycznego rozwoju miejscowości.
- Przeanalizowanie rodzajów zabudowy i miejsc publicznych, które powstały, aby spełnić potrzeby mieszkańców.
- Określenie, jaki charakter ma dziś ta okolica.

Z powodów praktycznych, należy ograniczyć wycieczkę jedynie do fragmentu badanego obszaru (chyba, że miejscowość jest bardzo mała). Nauczyciel powinien wybrać miejsce, które jest najlepiej dostosowane do tego ćwiczenia. Ćwiczenie powinno być wykonywane w trzech etapach i trwać ok. 2-3 godziny.

Etap 1 – Uczniowie badają miejsce uważane za kolebkę społeczności (powinno zostać zidentyfikowane podczas Lekcji 6) w kilkuosobowych grupach. Jeśli „kolebka" jest w dzisiejszych czasach „zagubiona", czyli znajdują się na jej miejscu np. fabryki lub zamknięte osiedla, nauczyciel powinien wybrać obecnie uznawane przez społeczność centrum, jako punkt wyjścia wycieczki.

Etap 2 – Uczniowie badają ulice/place/skwery w mniejszych grupach.

Etap 3 – Każdy uczeń analizuje grupę budynków.

Uwaga: *wycieczka nie zakłada wykonywania pomiarów, a Lekcja 8 nie zakłada rysowania w skali. Jeśli nauczyciel chce dokonywać pomiarów, a później prosić o rysowanie i modelowanie w skali, powinien zmodyfikować Etapy badań (patrz „*Jak mierzyć"*), poprosić uczniów o przyniesie potrzebnego sprzętu oraz wydłużyć czas przeznaczony na zadanie.*

Przygotowanie dla nauczyciela

1. *Sprawdzić zalecenia z Arkusza pracy B8 i dostosować je do potrzeb i umiejętności uczniów.*
2. *Zastanowić się, ile grup będzie musiało wykonywać poszczególne etapy zadania. Będzie to zależało od wielkości i charakteru badanego terenu, od liczby ulic/placów/skwerów itd.*
3. *Należy zdobyć jak najlepsze mapy okolicy, najlepiej z lokalnego wydziału geodezji i kartografii w skali 1:1000, lub 1:2000. Do Etapu 2, uczniowie powinni również posiadać powiększoną mapę badanej ulicy/placu/skweru w skali 1:500. Proszę pamiętać o znaczeniu kierunku północy na mapach.*
4. *Podzielić klasę na grupy i wyznaczyć liderów. Rozdać mapy oraz Arkusz pracy B8 przed opuszczeniem szkoły.*

Materiały: Mapy badanego obszaru, szkicownik, karton, ołówki, kredki, temperówka, gumka, linijka, kopia wskazówek „Jak mierzyć". Proszę zabrać ze sobą aparaty fotograficzne.

Zadanie domowe

1. Uczniowie powinni dokończyć w domu wszystkie części Arkusza pracy B8 oraz przygotować zdjęcia.
2. Proszę przypomnieć o zadaniach związanych z Albumem i Słowniczkiem znajdujących się na Arkuszu pracy B8.

Podejście interdyscyplinarne

1. Technika – aby wykonać następujące zadania, potrzebne są wskazówki „Jak rysować", „Jak budować makiety", „Jak mierzyć". Zaproponować uczniom następujące zadania:

   zrób pomiary dowolnej ulicy, rynku, placu, skweru lub innego, ciekawego miejsca publicznego w miejscowości/dzielnicy, a następnie narysuj rzut poziomy i przekrój ulicy czy skweru oraz elewacje, które je otaczają w skali 1:100 lub 1:200.

   lub

   Zbuduj trójwymiarową makietę pierzei ulicy/placu z kartonu, drewna balsa lub gliny.

   lub

   Zrób zdjęcia elewacji budynków, następnie przytnij je i przyklej je do kartonu tak, aby utworzył się nieprzerwany obraz elewacji całej ulicy (rozwinięcie pierzei).

   lub

   Zbuduj trójwymiarowy model ulicy lub placu/skweru (jezdnie, chodniki, zieleń, pierzeje).

2. Plastyka – poproś uczniów o zrecenzowanie przekazu pochodzącego z mediów (TV, radio, prasa, internet) na temat Waszej miejscowości. Niech się zastanowią, jaki obraz wyłania się z tych informacji. Czy jest on sprawiedliwy, dokładny, wyważony?
3. Historia – niech uczniowie przeprowadzą wywiady z ludźmi znającymi historię okolicy. Niech pytają o wydarzenia, legendy, ważne osobistości oraz budowle i zanotują swoje odkrycia.

4. Muzyka – niech uczniowie stworzą cykl nagrań z różnych miejsc w miejscowości/dzielnicy, np. z ruchliwej ulicy, dworca kolejowego, centrum handlowego, żłobka, kościoła, plaży, brzegu rzeki, parku, itp. Nagrania należy dołączyć do prezentacji na temat społeczności.
5. Wiedza o społeczeństwie – niech uczniowie porównają dwie dzielnice dużego przemysłowego miasta, np. Katowic z okresu przedwojennego (tzw. familoki, lub modelowe osiedle Giszowiec) i powojennego (np. osiedle z wielkiej płyty) i zastanowią się, co wygląd tych dzielnic mówi o życiu ludzi związanych z przemysłem, w dwóch różnych epokach historycznych.
6. Nauki o środowisku – niech uczniowie dowiedzą się, w których dzielnicach miasta nieruchomości są najdroższe, a w których najtańsze. Poproś, aby zastanowili się, dlaczego ceny się różnią.

Lekcja 8: Konserwacja i ochrona

Podczas lekcji uczniowie zastanowią się nad sposobami i konsekwencjami konserwacji, i ochrony zabytków znajdujących się na terenie zamieszkania ich społeczności.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy B9,

Problematyka

Wartość naszego dziedzictwa architektonicznego.

Zagadnienia Kluczowe

Konserwacja. Ochrona. Zmiany. Rewitalizacja.

Definicje

Konserwacja zabytków – przedłużenie trwałości i użyteczności obiektu. W przypadku budynków wiąże się to zwykle z naprawami, przebudowami, wymianą zużytych elementów albo dodawaniem nowych, la także zmienianiem przeznaczenia budynków (konserwacja twórcza). W przypadku budynków wpisanych do rejestru lub ewidencji zabytków, zmiany te podlegać muszą regułom wyznaczanym przez urzędy konserwatorskie. W przypadku miasta mówimy, w szerzej rozumianym pojęciu, o rewitalizacji.

Rewitalizacja - wiąże się z poprawianiem sytuacji przestrzennej, ekonomicznej, społecznej i kulturowej danego miejsca, poprzez: odnowę wartościowych obiektów i budowanie nowych, modernizację energetyczną, naprawę przestrzeni publicznej, tworzenie nowych miejsc pracy, oferowanie nowych usług, zabudowę terenów pozostałych po rozbiórce, budowanie obwodnic itd.

Ochrona dziedzictwa (zachowanie) – utrzymywanie obiektów w obecnym stanie tak, aby nie zostały uszkodzone ani nie ulegała degradacji. Ta strategia (zwana też konserwacją zachowawczą) jest zwykle przyjmowana w przypadku bardzo starych budynków lub budynków o dużym znaczeniu historycznym bądź architektonicznym.

W przypadku konserwacji wyzwanie polega na tym, aby dostosować budynek do dzisiejszych potrzeb bez zmiany jego przestrzennego charakteru. Wyzwaniem ochrony jest znalezienie takiego przeznaczenia dla budynku, aby nie trzeba było dokonywać żadnych zmian, lub bardzo niewielkie. Jeśli budynek miałby być niewykorzystany (np. zniszczony, opuszczony) wyzwaniem jest znalezienie sposobu na jego utrzymanie.

Burza mózgów

Odnosząc się do map, rysunków, zdjęć, spisanych danych oraz informacji zebranych podczas wycieczki, w ramach Lekcji 7, przeprowadź dyskusję na temat znaczenia konserwacji i ochrony budynków w Waszej miejscowości. Wykorzystaj poniższe pytania, aby poprowadzić dyskusję:

- Co to jest zabytek?
- Które budynki, zabytki, miejsca są najważniejsze dla historii lokalnej społeczności?

  Wymień je, w kolejności, jak uznasz - od najważniejszych do najmniej ważnych.

- Które budynki powinny być poddane konserwacji? Które powinny być objęte ochroną? Które są już nimi objęte?
- Czy każdy stary budynek powinien być poddany konserwacji lub obejmowany ochroną?
- Jakie problemy mogłyby powstać, gdyby budynki zostały przebudowane lub wymienione na inne? Czy są takie przypadki w okolicy?
- Czy powinno się mieszać „stare" i „nowe" style architektury? Jakie działania mogłyby być stosowne/niestosowne?
- Jak zapewnić rozwój zabytkom/budowlom historycznym?

Lekcja 9: Miejsce zamieszkania mojej społeczności dziś

Podczas lekcji uczniowie ocenią stan miejsca zamieszkania lokalnej społeczności i przygotują prezentację obrazującą wnioski.

Materiały pomocnicze: materiały informacyjne, które można zdobyć w lokalnych urzędach i instytucjach, także w internetowym BIP-Biuletynie Informacji Publicznej.

Problematyka

Cechy miejsca zamieszkania społeczności lokalnej.

Zagadnienia Kluczowe

Analiza. Wnioski.

Dyskusja

Poprosić uczniów o wykorzystanie wiedzy z Lekcji 6, 7 i 8, aby zidentyfikować mocne i słabe strony okolicy oraz określić miejsca o zauważalnym potencjale rozwoju. Liderzy grup i pary, które zajmowały się poszczególnym ulicami/placami/skwerami mogą przedstawić klasie swoje spostrzeżenia i wnioski. Powinny również zostać uwzględnione dodatkowe informacje zebrane dzięki ćwiczeniom w *Podejściu interdyscyplinarnym,*.

Dyskutując, proszę zaznaczać następujące elementy na dwóch powiększonych mapach okolicy (jedna dla pozytywów, druga dla negatywów):

Pozytywy

- Osie kompozycyjne.
- Wyraźne formy geometryczne w planach budynków.
- Widoki (osiowe, panoramy, miejsca widokowe).
- Miejsca i budynki o znaczeniu historycznym.
- Budowle (budynki, ale też mosty, pomniki, itp.) ciekawe pod względem architektonicznym.
- Ulice, place, skwery zaplanowane w sposób estetyczny i funkcjonalny.
- Parki, ogrody, wyjątkowe drzewa, zbiorniki wodne i inne elementy kształtowania krajobrazu.
- Miejsca publiczne dopasowane do potrzeb społeczności.
- Budynki i przestrzenie, które powinny być poddane konserwacji i ochronie.
- Unikalne cechy miejscowości (odróżniające ją od innych).

Negatywy

- Nieestetyczne lub niefunkcjonalne ulice, place i skwery (miejsca publiczne niedostosowane do potrzeb społeczności).

- Budynki w złym stanie technicznym.
- Budynki niezamieszkane.
- Opuszczone budynki poprzemysłowe.
- Zaniedbane, zaśmiecone działki.
- „Czarne punkty” na drogach i inne niebezpieczne miejsca.
- Hałas.
- Zaśmiecenie wizualne (niekontrolowana reklama i chaos kolorystyczny).
- Zanieczyszczenia.
- Wszystkie inne problemy wymienione przez uczniów.

Czy więcej jest pozytywów czy negatywów? Zapytać uczniów, w jaki sposób można poprawić stan wizualny i funkcjonalny okolicy. Jakie macie możliwości?

Ćwiczenie – Prezentacja pracy

Mapy z zanotowanymi pozytywami i negatywami będą punktem wyjścia. Uczniowie powinni zebrać wszystkie rysunki, zdjęcia, odbitki wykonane techniką frotażu oraz teksty napisane podczas wycieczki (Lekcja 7) tak, aby utworzony został całościowy obraz miejscowości.

Zespoły powinny współpracować i wybrać ze wspólnych materiałów te najlepiej obrazujące dobre i złe strony miejsca zamieszkania ich społeczności. Potrzebne będzie miejsce wspólnej pracy, najlepiej połączyć kilka ławek, aby powstała duża płaszczyzna do pracy i prezentacji. Przed podjęciem ostatecznej decyzji uczniowie powinni wypróbować różne warianty przedstawienia swoich materiałów. Rysunki powinny być przycięte i czytelnie podpisane, a etykiety powinny precyzyjnie wskazywać miejsce danego obiektu na mapie.

Niech uczniowie wykorzystają tabelki, zdjęcia i inne sposoby graficznego przedstawienia historii społeczności (w tym prezentacje multimedialne).

Materiały i sprzęt: karton, klej w sztyfcie, nożyczki, kredki, markery, ewentualnie komputery.

Zadanie domowe

1. Rozdać materiały pomocnicze - informacje na temat miasta, które będą potrzebne podczas Lekcji 10.
2. Niech każdy uczeń przedstawi na mapie trasę wycieczki po okolicy, zaznaczając wszystkie ciekawe miejsca i budynki, zabytki, pomniki i inne charakterystyczne obiekty. Uczniowie powinni ułożyć legendę oraz napisać krótką notkę na temat każdego obiektu.

Album

Niech uczniowie zaczną nowy dział Albumu i poszukają zdjęć **pozytywów i negatywów** z innych miejscowości (w gazetach, czasopismach itp.). Każda ilustracja powinna być opisana.

Słowniczek

Nowe słownictwo i terminy powinny zostać wpisane do Słowniczka.

Podejście interdyscyplinarne

1. Wiedza o społeczeństwie – zaproś urzędnika z gminnego/powiatowego/wojewódzkiego wydziału architektury lub biura planowania przestrzennego na lekcję, aby opowiedział o planach zagospodarowania okolicy.
2. Nauki o środowisku – niech uczniowie zbadają florę i faunę jednego lub więcej terenów otwartych w okolicy. Niech zastanowią się, czy istnieją jakieś tereny, które powinny być uważane za obszar chroniony przyrodniczo.
3. Wiedza o społeczeństwie – poproś uczniów o zastanowienie się nad konsekwencjami następujących przypadków: rozbudowa, która powoduje, że np. okna wychodzą na łazienkę i sypialnię sąsiada lub nie pozwala, aby światło słoneczne dotarło do ogrodu; głośna fabryka (dająca miejsca pracy) obok szkolnego placu zabaw; duży hotel dla turystów w pięknej i bogatej przyrodniczo dolinie. Niech uczniowie dowiedzą się jak działa prawo budowlane i kto w miejscowości decyduje, co i gdzie jest budowane.

Lekcja 10: Przyszłość

Podczas lekcji uczniowie określą priorytety w dziedzinie konserwacji zabytków i ochrony wartościowych terenów oraz rozważą konkretne propozycje.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy B10, materiały informacyjne, które można zdobyć w lokalnych instytucjach i urzędach, także w internetowym BIP-Biuletynie Informacji Publicznej, Prawo budowlane z Rozporządzeniem o warunkach technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Problematyka

Zagadnienia związane z planowaniem przestrzennym.

Zagadnienia Kluczowe

Negocjowanie zmian.

Powtórka

Uczniowie powinni wymienić możliwości poprawy przestrzennego zagospodarowania okolicy na podstawie wniosków uzyskanych na Lekcji 9. Niech ułożą następujące możliwe działania w kolejności od najważniejszych do najmniej ważnych:

- Działania mające na celu konserwację lub poprawę stanu zabudowy. Takie działania mogą również wiązać się z rozbiórką nieestetycznych budynków lub przeniesienie niewłaściwie zlokalizowanych form działalności gospodarczej w inne miejsce.
- Budowa nowych obiektów użyteczności publicznej, propozycje nowych usług, zgodnie z potrzebami użytkowników.

Dyskusja – Prawo budowlane

Poprowadź dyskusję posiłkując się poniższymi pytaniami:

- Jaki wpływ na naszą okolicę mają prawo budowlane i ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym?
- Jeśli moglibyście wpłynąć na prawo dotyczące przestrzeni zurbanizowanej, co byście zmienili?
- Jaka jest rola samorządu lokalnego - władz wybieranych w lokalnych wyborach?

Ćwiczenie – Negocjowanie zmian

Uczniowie, pracując w grupach, powinni zaproponować pomysły na rozwój przestrzenny okolicy. Niech wybiorą odpowiednie działki i złożą wnioski o pozwolenie na budowę w „Klasowym Wydziale Architektury” (uwaga: w różnych gminach Wydziały te mogą nosić różne nazwy, np. Architektury i Urbanistyki; Budownictwa etc. Tu dla uproszczenia nazywamy go Wydziałem Architektury).

Na Arkuszu informacyjnym B10 wymienione są cztery propozycję projektów, ale pozostawiono miejsce dla jeszcze dwóch. W tym miejscu, uczniowie powinni dopisać dwa projekty dopasowane do potrzeb społeczności, np. zaniedbana pusta działka może okazać się idealnym miejscem dla przedszkola.

Materiały: Każda grupa potrzebuje mapy okolicy oraz informacji na temat miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Wobec wspomnianego w trakcie Lekcji 5 faktu, że wiele gmin czy miast w Polsce nie posiada aktualnych planów miejscowych, wskazane jest zasięgnięcie informacji w miejscowym urzędzie gminy/miasta, na jakim etapie są prace planistyczne, i jak postępuje się w przypadku braku planu dla tego terenu. Rysunki planu zagospodarowania przestrzennego (jeżeli istnieją, lub inne materiały uzyskane z urzędu) powinny być tak umieszczone, żeby każdy mógł z nich korzystać.

Wnioski

Niech uczniowie wczują się teraz w rolę całej społeczności i ocenią mapę z naniesionymi planami rozwoju przestrzennego. Zastanówcie się, czy jakość życia społeczności wzrośnie w wyniku tych zmian.

Zadanie domowe

1. Niech każdy uczeń wybierze działanie, które przyniesie najwięcej korzyści społeczności lokalnej.
2. Przypomnij o poleceniach uzupełnienia Albumu i Słowniczka znajdujących się na Arkuszu pracy B10.

Podejście interdyscyplinarne

1. Wiedza o społeczeństwie/nauki o środowisku – zaproponować uczniom następujące zadanie: Firma chce wybudować w mieście fabrykę. Czy inwestorzy powinni ją wybudować na opuszczonej działce poprzemysłowej w pobliżu centrum miasta czy na niezagospodarowanym terenie (nieużytku) na obrzeżach miasta? Zastanówcie się nad wariantami lokalizacji i ich plusami, i minusami dla firmy oraz dla miasta.

   Prawo unijne (w tym polskie) zakłada konieczność sporządzenia *Oceny wpływu inwestycji na środowisko* przed rozpoczęciem niektórych z nich. Niech uczniowie dowiedzą się, dlaczego to jest konieczne i jakie czynniki muszą być uwzględnione w ocenie.

   Co oznacza pojęcie „strategia zrównoważonego rozwoju”?

   Wiele krótkich podróży, które powinniśmy odbywać pieszo lub na rowerze odbywamy samochodem. Niech uczniowie zaproponują zmiany, które mogłyby zachęcić mieszkańców okolicy do chodzenia pieszo lub dojazdu rowerem, np. do szkoły, na zakupy lub w odwiedziny.

2. Technika – zaproponuj uczniom następujące zadanie: wybierz ruchliwą ulicę handlową i narysuj plan zmniejszający szerokość jezdni do 4/5 metrów. Zaznacz na planie, jak można wykorzystać powstałą przestrzeń, np. można poszerzyć chodniki, ustawić „meble” uliczne (ławki, elementy oświetlenia, itp.), poszerzyć przestrzeń parterów budynków znajdujących się przy ulicy itd. Pokaż zdjęcia stanu istniejącego ulicy i przedstaw propozycje zmian (rozwiązania przestrzenne, kolorystykę, materiały, których można użyć).

Arkusz pracy B1 – Przykłady budynków

Zadania do Lekcji 1.

Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

W tabeli poniżej przedstawiono różne rodzaje budynków.

1. W pierwszej kolumnie zaznacz, które z wymienionych obiektów możesz znaleźć w okolicy.
2. Podziel na grupy obiekty zaznaczone w zadaniu 1. Oznacz, który z budynków ma funkcję mieszkalną, usługowo–handlową, przemysłową, instytucjonalną czy rekreacyjną. Pomogą Ci przykłady.

Przykłady:

domek – mieszkalna

sklep – usługowo–handlowa

fabryka – przemysłowa

szkoła – edukacyjna

kino – rekreacyjna

dworzec kolejowy – transportowa

ratusz - instytucjonalna

3. Innym kolorem zaznacz obiekty, które Twoim zdaniem zasługują na miano wyjątkowych.

Zadanie domowe

1. Dokończ rysunki pamięciowe niedokończone na lekcji.

2. Przed następną lekcją przyjrzyj się tym rysunkom. W przypadku pominięcia ważnych szczegółów popraw je lub narysuj nowe. Wypisz materiały użyte do zbudowania i wykończenia obiektów oraz określ rodzaje faktur i kolory.

Album

Przeanalizuj Arkusz Informacyjny 1 – *Album*. Album rozpocznij od działu **Budynki zwykłe i wyjątkowe.** Zbieraj zdjęcia z czasopism, gazet i ulotek. Podpisuj każdy budynek. Napisz o nich kilka zdań.

Słowniczek

Rozpocznij Słowniczek. Wpisuj do niego nowe słówka i ich definicje.

moje sąsiedz-two	miesz-kalne	usługowo – handlowe	przemys-łowe	instytucjo-nalne	rekrea-cyjne	transpor-towe	
							lotnisko
							wesołe miasteczko
							blok mieszkalny
							kiosk
							pasaż handlowy
							galeria sztuki
							pensjonat
							piekarnia
							bank
							dom parterowy
							kawiarnia
							cmentarz
							apteka
							kościół/miejsce kultu
							kino
							chata w skansenie
							gmach sądu
							sklep z nabiałem
							gabinet lekarski/dentystyczny
							dom wolnostojący
							fabryka
							budynki gospodarcze
							domek wiejski
							lokal z fast–foodem
							remiza strażacka
							szkoła
							komisariat
							urząd państwowy
							szpital
							hotel
							biblioteka
							targowisko
							pomnik
							muzeum
							biurowiec
							stacja benzynowa
							poczta
							pub
							restauracja
							szkoła
							dom „bliźniak”
							sklepik osiedlowy
							centrum handlowe
							supermarket
							basen
							dom szeregowy
							teatr
							urząd miasta
							uniwersytet
							zoo
							inne

Arkusz pracy B2 – Charakterystyka miejscowości

Zadania do Lekcji 2.

Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Moja miejscowość.

……..

(Wstaw nazwę i lokalizację Twojego miejsca zamieszkania).

1. Czy mieszkasz w środowisku miejskim, czy w wiejskim?
   ……
2. Które określenia najlepiej opisują Twoje środowisko? Zaznacz właściwe.

- Osiedle, dzielnica
- Grupa domów
- Wieś
- Miasteczko
- Miasto powiatowe – miasto posiadające szerszą ofertę usług – kina, urzędy czy szpital.
- Miasto (metropolia) – duże miasto, zwykle z uniwersytetem.

3. Ile osób mieszka w miejscu, które określasz, jako Twoje miejsce zamieszkania?

Droga do szkoły.

4. Jaka jest odległość Twojego domu od szkoły?
5. Czy idziesz, czy dojeżdżasz (i czym) do szkoły?
6. Ile czasu zajmuje Ci droga do szkoły?
7. Jaką drogą idziesz/ dojeżdżasz do szkoły? Główną, boczną czy ścieżką rowerową?

Ulice

8. W drodze do szkoły lub do domu zastanów się:
   Jakie słyszysz odgłosy?

   ……

   Jakie czujesz zapachy?

   ……
9. Czy obecny system dróg w okolicy jest odpowiedni w stosunku do natężenia ruchu, a transport publiczny dostosowany do potrzeb? Uzasadnij odpowiedź.
   ……
10. Czy po drodze do szkoły zauważasz ścieżki, żywopłoty, rowy, mury albo inne ogrodzenia? Rozwiń swoją wypowiedź.
    ……

11. Wypisz wszystkie „meble” uliczne, które zauważasz po drodze do szkoły.
    ……

12. Które z elementów wypisanych w zadaniu 11 są wygodne dla wszystkich, a które stanowią przeszkody? Na przykład przenośna reklama restauracji na chodniku przeszkadza rodzicom z wózkami, osobom starszym i niepełnosprawnym.
    ……

13. Czy wszędzie czujesz się bezpiecznie? Czy są po drodze np. nieoznakowane przejścia dla pieszych, przejścia podziemne albo ciemne uliczki. Rozwiń swoją wypowiedź.
    ……

14. Zwróć uwagę na nazwy ulic. Czy któreś z nich są wyjątkowo śmieszne lub interesujące? Może odnoszą się do historii? Wypisz je.
    ……

Przestrzeń publiczna

15. Czy w Twojej okolicy znajdują się jakieś miejsca rekreacji – park, plac zabaw, tereny zielone, boiska? Wypisz je.
    ……

16. Czy na Twojej drodze do szkoły znajdują się jeszcze inne otwarte tereny? Wypisz je zaznaczając, czy dominują na nich takie materiały jak beton i kamień, czy są to raczej tereny zielone.
    ……

17. Czy mijasz jakiś obiekt ważny dla społeczności lokalnej – miejsce spotkań, zgromadzeń, centrum kultury? Wyjaśnij, dlaczego jest ważny.
    ……

Budynki

18. Ile kondygnacji średnio mają budynki, które mijasz?
    ……

19. Czy uważasz, że zostały one zbudowane według ustalonego planu albo zasady? Skomentuj swoje obserwacje.
    ……

20. Na który budynek zwróciłeś szczególną uwagę idąc swoją trasą po raz pierwszy? Dlaczego ten budynek Cię zainteresował? Czy były to odczucia pozytywne czy negatywne?
    ……

21. Który z mijanych budynków jest najstarszy, a który najbardziej nowoczesny? Na jakiej podstawie tak uważasz?
    ……

22. Czy któryś z budynków został odnowiony lub przekształcony tak, że zmienił swoją funkcję? Opisz ich stare i nowe funkcje.
    ……

23. Jakie materiały budowlane zastosowano w budynkach mijanych po drodze? Z czego wykonano ściany, drzwi, okna, dachy. Zrób podobną tabelkę. Zapisz, do czego są wykorzystywane poszczególne materiały.

Materiał wykorzystanie			

24. Spójrz w górę, ponad partery budynków. Czy zauważasz coś charakterystycznego? Zapisz, co przyciągnęło Twoją uwagę uwagę.

    ……

25. Spośród budynków, które mijasz po drodze do szkoły wybierz po jednym z każdej kategorii poznanej na Lekcji 1. (Jeśli nie mijasz budynków, które mogłyby być przykładami z każdej kategorii, wybierz pięć innych budynków). Ułóż podobną tabelkę, aby opisać, kto i w jaki sposób korzysta z każdego z tych budynków.

Rodzaj	Przemysłowy		
Nazwa	Fabryka opon		
funkcja	Produkuje opony, zatrudnia 83 osoby, okoliczni mieszkańcy mogą korzystać z basenu i siłowni.		

26. Wypisz 5 budynków, wokół których skupia się życie Twojej społeczności. Dlaczego?

    ……

27. Czy wielkość obiektów jest Twoim zdaniem, dostosowana do skali miejscowości? Zapisz swoje obserwacje. Rozważ m.in. dostępność komunikacyjną, możliwości parkowania.

    ……

Zadania domowe

Przyjrzyj się drodze ze szkoły do domu. Popraw swoją mapę i dodaj szczegóły, które zostały pominięte.

Album

Jeden z działów przeznacz na zdjęcia ulic, placów, skwerów, parków i otwartych przestrzeni. Nadaj mu odpowiedni tytuł.

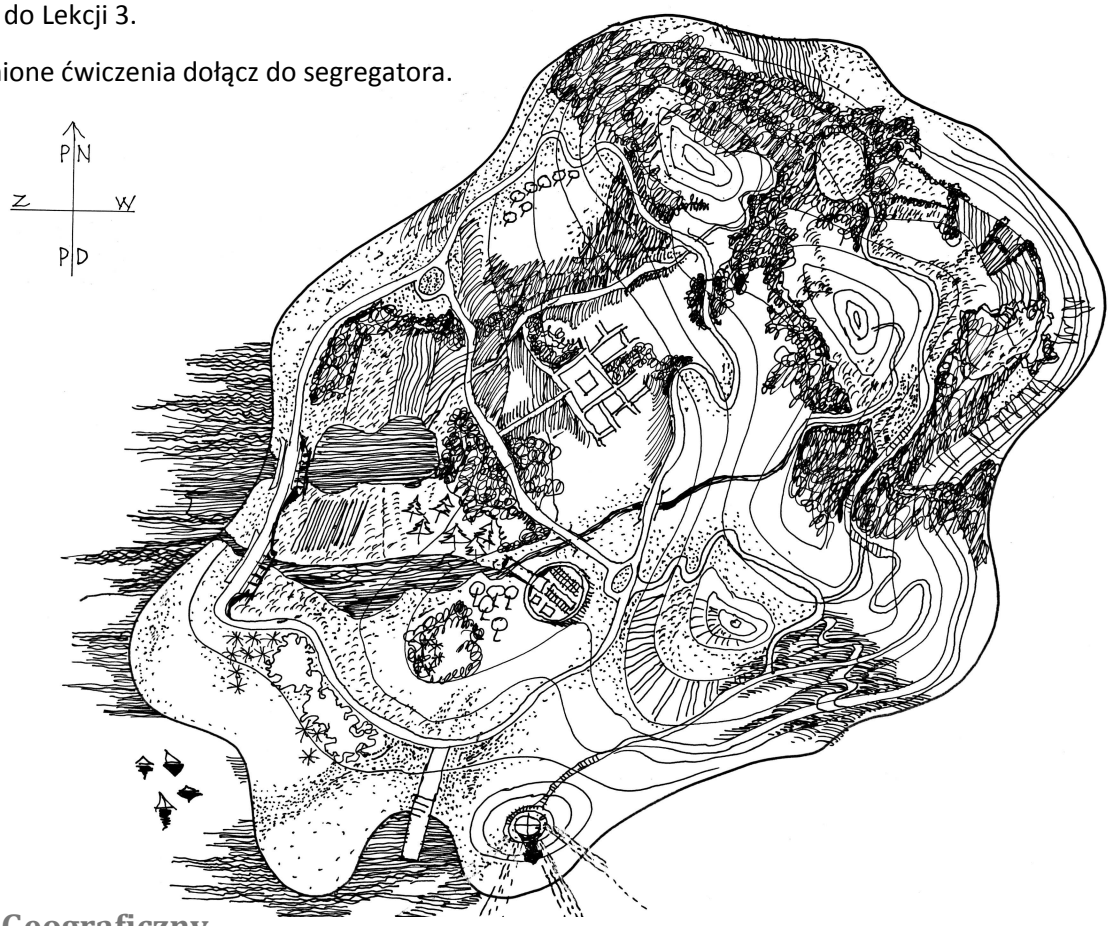
Słowniczek.

Dopisz nowe słówka i ich definicje.

Arkusz Pracy B3 – Początki osadnictwa

Zadania do Lekcji 3.

Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Profil Geograficzny.

Wyspa znajduje się w klimacie umiarkowanym. Pasmo gór rozciąga się od północnej części wyspy do południowej. Na stromych zboczach znajdują się rumowiska, a na zachód od gór otwarte równiny. Na wschód znajdują się wzgórza i doliny. Potoki górskie zasilają rzeki i jeziora. Są też nieliczne obszary bagienne. Północna część wyspy jest gęsto zalesiona. Wschodnie wybrzeże jest urwiste. Na południowym wybrzeżu dominują piaszczyste plaże i zatoki. Flora i fauna na wyspie przypomina tę w Polsce. W południowej części wyspy można odnaleźć ślady dawnych osad rybackich. Południowe wybrzeże ma najlepsze warunki terenowe i klimatyczne dla rekreacji i wypoczynku.

Burza mózgów.

Wspólnie zastanówcie się, jakie czynniki mają decydujący wpływ na osiedlanie się? Wypiszcie je. *Kluczowe zagadnienia* powinny wam w tym pomóc.

Kluczowe zagadnienia

Ochrona przed negatywnym wpływem żywiołów. Zasoby świeżej wody, żywności i opału. Zasoby materiałów do budowania. Dostępność komunikacyjna. Odpowiednie ukształtowanie terenu.

Decyzje Grupy:

1. Jak nazwiecie wyspę, którą odkryliście? ……
2. Przeanalizujcie mapę i omówcie uzyskane informacje geograficzne oraz *Kluczowe zagadnienia*. Zdecydujcie, w którym miejscu założylibyście osadę i zaznaczcie to miejsce dowolnym symbolem. Uzasadnijcie swój wybór.
   ……

Arkusz Pracy B4: Początki miasta

Zadania do Lekcji 3.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Geografia fizyczna

Przeanalizuj dostępne mapy. Przyjrzyj się czynnikom, które miały wpływ na wybór miejsca, w którym dziś znajduje się miasto oraz przyczyniają się do jego rozwoju.

1. Jakie formy ukształtowania terenu rozpoznajesz na mapach? Wypisz je.
   ……..
2. Jak te formy mogły wpłynąć na osadnictwo w tym rejonie?
   ……..
3. Wypisz powody, dla których to miejsce zostało uznane za odpowiednie dla osiedlenia się.
   ……..
4. Klasztory zwykle budowano blisko rzek, na żyznych ziemiach. Zamki natomiast dla obrony – najczęściej na wzniesieniach. Klasztory średniowieczne także często były fortyfikowane. Czy było tak również z klasztorami i zamkami w okolicy Twojego miasta? Uzasadnij swoją odpowiedź.
   ……..

Geografia społeczno-ekonomiczna

Potrzebne będą historyczne i aktualne mapy/plany wybranego miasta.

5. Jak nazywają się najstarsze zabytki w okolicy? Zaznacz je na historycznej mapie 1.
   ……..
6. Jaki wpływ na życie mieszkańców mogły mieć te obiekty – klasztory, zamki, fortyfikacje miejskie?
   ……..
7. Na tym obszarze żyli pierwotni osadnicy, którzy przywędrowali z…… Kiedy powstała pierwsza, poświadczona w źródłach/wykopaliskach archeologicznych osada?
   ……..
8. Spójrz na mapę. Które z miast w pobliżu mogły mieć powiązania historyczne z Twoim miastem?
   ……..
9. Przyjrzyj się umiejscowieniu najbliższego zamku/grodu obronnego. Czy ta lokalizacja ma uzasadnienie strategiczne? Jakie?
   ……..
10. Jaką rolę pełniły w zamku wieże?
    ……..
11. Czym mogli się zajmować ludzie w tych okolicach w średniowieczu, a czym np. w połowie siedemnastego wieku? Wymień jak najwięcej zawodów.
    ……..
12. Wypisz nazwy ulic znajdujących się na fragmencie historycznego planu miasta.
    ……..
13. Dowiedz się, skąd pochodzą nazwy ulic.
    ……..
14. Spójrz na późniejszą mapę historyczną. Jakie ważne budynki powstały w okolicy w czasach nowożytnych, tj. od okresu renesansu do XIX w.?
    ……..

15. Jak uważasz, jaki wpływ na życie w mieście mieli jego założyciele, właściciele? Czy miasto było samorządowe?
    ……..
16. Jak mógł odbywać się transport w tej okolicy w dawnych czasach?
    ……..
17. Jakie główne trakty handlowe przebiegały przez miasto?
    ……..
18. Czy i kiedy zbudowano tu kolej? Trakcję kolejową pokoloruj na mapie na fioletowo.
    ……..
19. Jaki wpływ na rozwój społeczności lokalnej mogła mieć budowa linii kolejowej?
    ……..
20. Na aktualnej mapie znajdź główny plac miejski (rynek) i główną ulicę miasta. Jakie ważne budynki znajdują się przy rynku i tej ulicy?
    ……..
21. Jaki wpływ na życie w okolicy mogły mieć ówczesne szkoły? Kiedy i przez kogo zostały założone?
    ……..
22. Przeanalizuj mapy dziewiętnastowieczne. Co zmieniło się w stosunku do wcześniejszych czasów?
    ……..
23. Spójrz na najnowsze mapy. Jak zmienił się plan miasta po 1945 r.? Gdzie nastąpły największe zmiany? Dlaczego?
    ……..

Zadanie domowe

1. Dokończ zadania z Arkusza Pracy B4, jeśli nie udało się ich zrobić na lekcji.
2. Na mapie Polski znajdź omawiane miasto. Naszkicuj mapkę, na której uwzględnisz jego położenie względem otaczających go terenów i miast.

Album

Poświęć jeden z działów Albumu na **wymarzone miejsca**. Zbierz ilustracje dowolnych miejsc na ziemi, w których chciałbyś zamieszkać. Poszukaj ich na pocztówkach, ulotkach z biur podróży, w czasopismach. Podpisz każde z nich i wyjaśnij, dlaczego są to Twoje wymarzone miejsca.

Słowniczek

Dopisz nowe słówka do Słowniczka

Arkusz Pracy B5 – Mapa miasta

Zadania do Lekcji 4.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Ćwiczenie można wykonywać indywidualnie, w parach lub w zespołach. Do tego ćwiczenia potrzebne będą mapy historyczne. Odpowiedzi na mapach zaznaczcie kolorami. Pomocne będzie zdjęcie satelitarne.

Imiona i nazwiska:

……

1. Na mapie znajdź główne drogi handlowe – lądowe lub wodne. Zaznacz te pierwsze na fioletowo, a drugie na niebiesko. W jaki sposób były wykorzystywane w przeszłości trakty handlowe i woda?

   ……
2. Porównaj wybór lokalizacji grodu/zamku i późniejszej rezydencji (dworu/pałacu). Czym się różnią? Wypisz wszystkie możliwe różnice.

   ……
3. Odczytaj z mapy wymiary założeń przestrzennych i obiektów ważnych dla miasta, pochodzących z różnych epok, np. rynku, ratusza, murów obronnych, klasztoru, zamku. Które z wymienionych miejsc jest zbudowane w „największej skali”? Które w „najmniejszej”? Jakie wnioski można wysnuć, porównując te skale?

   ……
4. Co oznacza wyrażenie „regularny/geometryczny układ ulic”? Zaznacz przykłady na mapie.

   ……
5. Na aktualnej mapie rozpoznaj jak najwięcej budynków. Pokoloruj je według następującego wzoru.

   brązowy – budynki mieszkalne
   czerwony – usługowo–handlowe i instytucjonalne
   fioletowy – przemysłowe i transportu
   zielone – rekreacyjne

6. Spójrz na mapę. Znajdź i wypisz „budynki wyjątkowe” w Waszym mieście. Wytłumacz, dlaczego uważasz je za wyjątkowe.

   ……
7. Gdzie mieszkańcy mogą spędzać wolny czas, np. na świeżym powietrzu? Na aktualnej mapie/planie znajdź jak najwięcej takich terenów publicznych. Następnie wypisz jw. Jaki sposób mieszkańcy mogą spędzać tam czas.

   ……
8. Czy potrafisz znaleźć inne place/skwery/podwórka czy dziedzińce? Zaznacz je na mapie, oraz wypisz.

   ……
9. Znajdź na mapie przykłady kształtów geometrycznych (kwadraty, prostokąty, owale), jako elementów kompozycji urbanistycznej w planie miasta. Obrysuj je czarną linią. Zaznacz osie symetrii? Wypisz nazwy tych miejsc.

   ……

10. Na mapie znajdź główną oś kompozycji urbanistycznej miasta, jeśli taka istnieje. Jeśli nie, to co stanowi centrum układu miejskiego i jest jego najważniejszym elementem? Zaznacz go na mapie.

    ……

11. Przeanalizuj aktualną mapę /plan. Podaj nazwy najszerszej i najwęższej ulicy. Od czego Twoim zdaniem uzależnione są ich szerokości? Podaj te szerokości posługując się linijką lub skalówką.

    ……

12. Przeanalizuj aktualną mapę/plan. Wyobraź sobie, że stoisz przed wybranym budynkiem na głównej ulicy. Co zobaczysz patrząc np. na wschód, a co patrząc na zachód? Które obiekty najbardziej przykuwałyby uwagę?

    ……

13. Czy Twoje miasto ma jakieś interesujące widoki/panoramy? Na mapach zaznacz punktem miejsca, z których widok jest wyjątkowo ciekawy. Z tych punktów narysuj linie, które pokazują miejsce obserwatora i kąt widzenia (np. ok. 60°).

    ……

14. Opisz różnice pomiędzy kształtem i układem przestrzennym budynków w średniowiecznym centrum miasta, a na terenach, gdzie miasto rozwijało się w XIX w. i ostatnio.

    ……

15. Po 1945 r. w miastach powstawały nowe osiedla mieszkaniowe i bloki mieszkalne, niekiedy w dużej skali. Znajdź przykłady w Twoim mieście. Czy pasują do historycznej zabudowy?

    ……

16. Czy jakiś obiekt w centrum miasta szczególnie przykuwa uwagę? Uzasadnij dlaczego.

    ……

Zadanie domowe

1. Dokończ zadania, jeśli nie udało się tego zrobić na lekcji.

2. Narysuj zamek z Twojego lub najbliższego miasta.

Album

Zbieraj zdjęcia ukazujące „Budynki w okazałej skali”. Wykorzystaj książki historyczne i o architekturze. Skopiuj zdjęcia. Zacznij nowy dział w Albumie.

Słowniczek

Wpisz nowe wyrazy i ich definicje.

Arkusz pracy B6 – Rozwój miasta

Zadania do Lekcji 5.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Rozwój miasta, po II wojnie światowej, zasadniczo różni się od rozwoju przedwojennego i w poprzednich stuleciach. Rok 1945 stanowi ważną cezurę, z uwagi na wprowadzenie ustroju socjalistycznego, znaczne ograniczenie własności prywatnej i w latach 70-tych XX wieku, uprzemysłowienie, w tym uprzemysłowienie budownictwa mieszkaniowego (tzw. wielka płyta). Po przełomie 1989 r. następują kolejne zmiany – częściowa reprywatyzacja, upadek dużych zakładów przemysłowych, a także, od 2000 r., utrata ważności planów zagospodarowania przestrzennego z okresu PRL. Nowe plany powstają wolno.
Od roku 2004, daty wejścia Polski do Unii Europejskiej, a zwłaszcza od 2007 r. dają się zauważyć liczne realizacje projektów rewitalizacji, czyli ożywiania przestrzeni miast, dofinansowywanych z budżetu Unii. W każdym z miast, prezentowanych, w Arkuszu nr 17.1 – 17.16 „Miasta i miasteczka polskie", da się prześledzić te procesy, choć w różnym stopniu, w różnych miejscowościach.

1. W jaki sposób wybrane do rozważań miasto mogło chronić swój historyczny charakter po 1945 r.? Czy było to możliwe?

   ……

2. Czy wybrane do rozważań miasto jest ośrodkiem izolowanym od innych miast, czy rozwija się w powiązaniu z nimi? Jakie to miasta?

   ……

3. Jakie wymagania wobec lokalnych władz może mieć społeczność miasta? Jakie zmiany są według Ciebie dopuszczalne w historycznym charakterze miasta?

   ……

4. Mając na uwadze zmieniającą się liczbę ludności, o jakich dodatkowych usługach powinny pomyśleć władze samorządowe miasta? Weź pod uwagę miejsca pracy, szkolnictwo, warunki mieszkaniowe, opiekę medyczną, miejsca rekreacji oraz źródła energii, zasoby wody i sposób odprowadzenia ścieków, gospodarkę odpadami, usługi pocztowe i telekomunikacyjne, transport, straż pożarną i inne.

   ……

5. Jaki charakter ma obecnie wybrane do dyskusji miasto? Czy taki stan rzeczy utrzyma się w przyszłości, czy może miasto powinno zabiegać o inwestycje w przemysł? Wyjaśnij swoją odpowiedź.

   ……

6. Przeanalizuj mapę. Zaznacz centra biznesowe lub usługowe, które zatrudniają wiele osób?

   ……

7. Dlaczego obwodnice są coraz częstszym obrazem w krajobrazie Polski? Czy powinny powstawać w każdym mieście?

   ……

8. Wypisz, w jaki sposób duże natężenie ruchu ulicznego może mieć niekorzystny wpływ na miasta.

   ……

9. Porównaj historyczne fotografie (np. stare pocztówki) przedstawiające fasady kamienic na rynku /głównej ulicy z nowymi sposobami kształtowania elewacji. Czy projektanci nowych budynków w historycznym otoczeniu próbowali utrzymać jego tradycyjny wygląd, np. zachowując tradycyjną skalę, proporcje, kształty, kolorystykę?

   ……

10. Jeszcze raz przyjrzyj się fotografiom centrum miasta. Czy coś zakłóca jego obraz? Jeśli tak - co można na to poradzić?

    ……

11. W jaki sposób można ulepszyć ważną przestrzeń publiczną miasta, np. rynek? Pomyśl o parkingach, znakach, liniach energetycznych, chodnikach, meblach ulicznych, zieleni, małej architekturze i innych.

    ……

12. Biorąc pod uwagę wartość historyczną i odległość od metropolii, czy uważasz, że miasto ma szanse stać się ośrodkiem turystycznym? Jeśli już nim jest, co jest główną atrakcją turystyczną? Jak wpływa ona na miasto i życie mieszkańców? Rozwiń swoją wypowiedź.

    ……

Zadanie domowe

Zaplanuj spacer po wybranym mieście. Pamiętaj, aby obejmował miejscowy zamek lub pałac, centrum miasta, główne miejskie obiekty reprezentacyjne i ewentualnie uznane atrakcje turystyczne, najważniejsze świątynie, ewentualne ważne szkoły, uczelnie, ogrody, parki. Narysuj mapę i zaznacz na niej najważniejsze miejsca historyczne i współczesne.

Album

Znajdź przykłady fasad tradycyjnych i stylizowanych na tradycyjne. Rozpocznij nowy dział i nadaj mu właściwy tytuł.

Słowniczek

Dodaj nowe słówka i ich definicje

Arkusz pracy B7: Moja społeczność – historia i geografia

Zadania do Lekcji 6.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.
Arkusz do opracowania w parach.

Imiona uczniów

1. ……..

2. …….

Przeanalizujcie mapy i inne dokumenty dotyczące miejsca zamieszkania społeczności lokalnej. Zbierzcie dokumenty obrazujące jego historię.

Nazwa Twojej miejscowości.

……

Jakie jest pochodzenie tej nazwy?

……

Geografia fizyczna

1. Jaki jest klimat w Twojej okolicy? Temperatura, intensywność opadów i dominujący kierunek wiatru, nasłonecznienie? Czy jest to miejsce wyjątkowo wietrzne, wilgotne, suche, słoneczne, często zachmurzone? Sprawdźcie te informacje w atlasach i na stronie internetowej służb meteorologicznych.

2. Czy w najbliższej okolicy są naturalne źródła wody pitnej? Czy są szczególne zasoby bogactw naturalnych? Jeśli tak, napiszcie gdzie i jakie to zasoby.

3. Napiszcie, w jaki sposób woda/zasoby naturalne mogły być wykorzystywane przez pierwszych osadników w Twoim regionie.

4. Napiszcie, w jaki sposób woda/zasoby naturalne są wykorzystywane przez Waszą społeczność dziś.

5. Czy w Twojej okolicy jest jakaś przeprawa rzeczna (most, kładka piesza, prom)? Kiedy ją uruchomiono? Określ gdzie dokładnie się znajduje. Podaj przykłady, dlaczego mogła mieć wpływ na osadnictwo w Waszym regionie.

6. Czy w Twoim mieście jest jakaś główna droga – np. droga krajowa, która łączy miasto z innymi częściami kraju? Podaj jej nazwę i krótko opisz.

7. Czy są jakieś inne czynniki fizyczne i ukształtowanie terenu, które miały wpływ na kształt Twojej miejscowości, np. wysokość nad poziomem morza, wzgórza, lasy, warunki glebowe?

8. Jeśli to możliwe, wskaż „kolebkę" miejscowości na mapie. Opisz ją krótko.

Geografia społeczno-ekonomiczna

9. Czy w Twojej okolicy istnieją ślady osad przedchrześcijańskich? Podaj ich położenie. Dowiedz się, czy pochodzą z neolitu (epoka kamienia – 3000–2000 p.n.e.), epoki brązu (2000–500 p.n.e.), czy epoki żelaza (500 p.n.e.–432 n.e.).

10. Czy w Twojej okolicy znajduje się klasztor/siedziba zakonu? Jak się nazywa i do jakiego zgromadzenia należy/należał? Czy pochodzi z epoki średniowiecza (od 966 r., chrzest Polski do 1492r.), renesansu, baroku, czy może późniejszej?

11. Czy znajdują się tu szczególnie ważne świątynie różnych wyznań: rzymskokatolickiego, grekokatolickiego, prawosławnego (np. z obrazami otaczanymi kultem), protestanckiego, judaistycznego (synagogi)?

12. Jaki wpływ mogły mieć klasztory, ważne świątynie na rozwój społeczności? Weź pod uwagę oświatę, handel, rozwój rolnictwa, rękodzieła i pielgrzymki.

13. Czy w Twoje okolicy znajdują się ruiny lub pozostałości twierdz, zamków, murów obronnych, bram miasta? Jeśli tak, dowiedz się, kto i kiedy je zbudował. Jaki mogły mieć wpływ na osiedlanie się w tym regionie?

14. Czy i kiedy Twojemu miastu nadano prawa miejskie? Kto je nadał? Czy miasto ma rynek? Rozwiń swoją wypowiedź.

15. Czy w Twoim regionie są jakieś historyczne prywatne posiadłości ziemskie? Kiedy powstały? Jakie rezydencje, dwory do nich należały? Kiedy przestały istnieć w dawnej formie? Które rodziny były ich właścicielami? W jaki sposób właściciel ziemski mógł mieć wpływ na rozwój osadnictwa?

18. Określ, jaki wpływ na rozwój Twojej społeczności miały wpływ dramatyczne wydarzenia historyczne takie jak bitwy, najazdy, okupacje, wysiedlenia?

19. Czy w Twojej okolicy są budynki przemysłowe pochodzące z osiemnastego i dziewiętnastego wieku, lub nawet wcześniejsze (takie jak młyny, tartaki, magazyny, fabryki, kopalnie)? Dlaczego zostały zbudowane właśnie tam? Jaki mogły mieć wpływ na rozwój miejscowości?

20. Czy Twoje miasto było lub jest uzdrowiskiem, letniskiem? Dlaczego był to ważny czynnik rozwoju?

21. Czy w pobliżu Twojej okolicy znajdują się koszary? Kiedy powstały? Jaki miały wpływ na rozwój społeczności i kształt przestrzenny miejscowości?

22 Czy miasto powstało w pobliżu wielkich ośrodków miejskich takich jak np. Kraków czy Warszawa? Niektóre miasta, powstałe w dwudziestym wieku, zwane są miastami satelitarnymi. Czy to dobra nazwa dla takich miast? Czy twoje miasto należy do tej grupy?

23. Gdzie dziś znajduje się „centrum" miejscowości? Czy jest ono tym samym miejscem, które wskazaliście w odpowiedzi na pytanie 8? Wyjaśnij, dlaczego jest to punkt centralny, lub dlaczego ewentualnie przestał pełnić tę rolę?

24. Co działo się z ludnością w Twojej okolicy w dwudziestym wieku? Czy liczba mieszkańców wzrastała, malała czy może wahała się? Czy Twoją okolicę zamieszkują potomkowie historycznych mieszkańców, czy nowi przybysze (po 1945 r.)? Spróbuj wyjaśnić zjawiska demograficzne.

Zadanie domowe

1. Znajdź, wymień i opisz dokumenty historyczne dotyczące miejscowości.

lub

2. Znajdź i zapisz legendy, ludowe opowieści związane z ludźmi lub miejscami z przeszłości.

lub

3. Poznaj szczegóły jednego z budynków, który znajduje się w Twojej miejscowości. Narysuj po jednym przykładzie z poniżej podanych.

Osada przedchrześcijańska

Klasztor

Ufortyfikowany zamek lub twierdza

Tradycyjne budownictwo (drewniane, kamienne)

Rezydencja wiejska (dwór, pałac)

Biblioteka

Muzeum

Bank

Młyn

Dworzec kolejowy

Inny budynek, wybrany przez Ciebie

Zapisz datę powstania i inne informacje na temat budynku.

Album

Załóż stronę/dział poświęcony **Budynkom historycznym**. Wybierz jeden rodzaj budynków – zamek, klasztor, kościół, gmach sądu, ratusz itd. Zbieraj ich zdjęcia lub je narysuj. Każdą ilustrację podpisz.

Słowniczek

Dodaj do słowniczka nowe słówka i ich definicje.

Arkusz pracy B8: Wycieczka, poznawanie społeczności

Zadania do Lekcji 7.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Imiona i nazwiska
Grupa

Etap 1 – Centrum miejscowości i „kolebka" społeczności lokalnej

Grupa czerwona – Fotografowie

Rozejrzyjcie się. Zadecydujcie, które miejsca są najciekawsze. Wykonajcie zdjęcia i notatki. Zaznaczcie na mapie miejsca, które sfotografowaliście. Uzasadnijcie wybór. Warto zamieścić zdjęcia na stronie internetowej szkoły.

Grupa niebieska – Kartografowie

Dokładnie zbadajcie okolicę. Zwróćcie uwagę na strony świata (gdzie znajduje się północ, południe, wschód i zachód). Dodajcie do waszych map inne informacje, które na nich nie widnieją. Mogą one dotyczyć dobrych miejsc widokowych, obszarów opuszczonych i niebezpiecznych, drzew i terenów zielonych oraz innych informacji mających znaczenie. Zaznaczcie je na mapie.

Grupa żółta – Dziennikarze śledczy

Co widzicie? Szukajcie napisów, oznaczeń, tablic. Zapiszcie ich treści oraz miejsca gdzie się znajdują. Zbierajcie ulotki i reklamy, róbcie notatki. Następnie możecie wybrać się do biblioteki, lub lokalnego stowarzyszenia kultywującego tradycje lokalne, czy koła PTTK, aby uzupełniać znalezione informacje.

Grupa zielona – Artyści/Ilustratorzy

Wykonajcie kilka rysunków. Zauważcie, jakie są główne elementy charakterystyczne budynków i krajobrazu– zarówno naturalne jak i będące dziełem rąk ludzkich. W przypadku okazałych budynków, każdy członek grupy może skupić się na rysowaniu jednego charakterystycznego detalu (drzwi, ściany, okna, płaskorzeźby). Czy budynki są wzniesione z cegły, kamienia, czy są otynkowane? Jak wyglądają dachy i z czego są wykonane? Jaki kolor przeważa? Na szkicach uwzględnijcie typową kolorystykę.

Grupa fioletowa – Archeolodzy

Czy w waszej okolicy są ślady pozostawione przez wcześniejszych osadników/mieszkańców, także tych, których społeczności opuściły miasto? Znajdźcie nagrobki, grobowce, pomniki. Przepiszcie inskrypcje. Narysujcie lub utrwalcie je techniką frotażu. Zapiszcie przykładowe daty urodzin i śmierci zmarłych mieszkańców.

Etap 2 Analiza ulicy

Do opracowania w zespołach dwuosobowych.

Nazwa ulicy/placu/skweru

…….

Imiona i nazwiska

……

Przeznaczcie 15 minut na dokładne poznanie ulicy/placu/skweru, zanim wypełnicie ten arkusz pracy. Odpowiedzi możecie zapisywać ołówkiem, jeśli nie jesteście ich pewni. Zróbcie zdjęcia szczególnie interesujących miejsc. Zaznaczcie je na mapie.

1. Jakie jest pochodzenie nazwy ulicy?

2. Stańcie na początku ulicy (lub w rogu placu/skweru). Na mapie zaznaczcie numery budynków należących do ulicy, którą analizujecie. Nie musicie tego robić, jeśli na mapie są już numery.

3. Zaczynając od pierwszego budynku, zróbcie tabelkę.

Nr budynku	funkcja/ sposób użytkowania	liczba kondygnacji	wolnostojący, bliźniak, blok, kamienica miejska, …..	materiały z jakich jest zbudowany	kolorystyka elewacji
1.					
2.					

4. Na mapie zaznaczcie kategorie budynków odpowiednimi kolorami: mieszkalny – na brązowo, usługowo-handlowy, instytucjonalny – na czerwono, przemysłowy, transportu – na fioletowo, rekreacyjny na zielono. Jeśli budynek ma więcej niż jedną funkcję, na przykład mieszkanie nad sklepem, pomalujcie je pół na brązowo, pół na czerwono (kolor czerwony wzdłuż pierzei).

5. Który termin najlepiej opisuje ulicę/plac/skwer?

Mieszkaniowy

Usługowo-handlowy

Instytucjonalny

Mieszany

6. Linie dachów – narysujcie lub sfotografujcie zarys dachów po obu stronach ulicy/placu/skweru.

7. Szerokość – jaka jest szerokość ulicy? Ile miejsca zajmuje jezdnia? Czy ma to wpływ na natężenie ruchu?

8. Narysujcie przekrój analizowanej ulicy/placu/skweru. Postarajcie się zachować odpowiednie proporcje mając na uwadze szerokość ulic, jezdni i chodników oraz wysokość budynków. Zaznaczcie drzewa, granice ogrodów/podwórek i płoty. Na mapie (rzucie poziomym) zaznaczcie linię przekroju. Jeśli przekrój ulicy się zmienia, należy narysować więcej niż jeden. Rzut poziomy i przekrój ulicy mogą przydać się do wykonania makiety.

9. Czy wszystkie budynki są w tej samej skali? W jakich pozostają do siebie proporcjach. Rozwińcie wypowiedź.

10. Opiszcie obie strony ulicy. Czy budynki przylegają bezpośrednio do siebie, czy są między nimi przerwy i dlaczego?

11. Czy w stylach zabudowy została zachowana jednolitość? Opiszcie te style.

12. Rozpoznajcie najstarsze i najmłodsze budynki. Uzasadnijcie wybór.

13. Sprawdźcie, które budynki lub ich części zostały odnowione, a które zaadaptowane do innych celów (np. budynek mieszkalny jest teraz sklepem w całości lub części).

14. Nazwijcie i zaznaczcie na mapie „budynki wyjątkowe". Dlaczego można je tak nazwać?

15. Czy widzisz jakieś przestrzenie publiczne, oprócz skweru/placu/ulicy? Nazwij je.

16. Czy znajdują się tu elementy zieleni (np. ogrody, żywopłoty, drzewa)? Wypiszcie je, i wyjaśnijcie, jaki mają wpływ na otoczenie.

17. Zlokalizujcie „meble uliczne" i elementy instalacji — lampy uliczne, ławki, kosze na śmieci, budki telefoniczne, bramy, studzienki, i inne. Które z nich pomagają, a które przeszkadzają w poruszaniu się po ulicy?

18. Opiszcie, jakie środki transportu publicznego są tu dostępne? Czy ulica jest dobrze przystosowana zarówno do natężenia ruchu kołowego, jak i poruszania się rowerzystów i pieszych?

19. Jak wpływ ma pora doby na sposób użytkowania ulicy?

20. Zamknijcie oczy. Co czujecie i słyszycie? Opiszcie swoje odczucia.

21. Jak można określić ogólną atmosferę ulicy/placu/skweru? Wybierzcie słowa, które najlepiej to opisują.

oficjalna/swobodna	spokojna/wietrzna	interesująca/nudna
czysta/brudna	słoneczna/mroczna	kolorowa/szara
ciepła/zimna	spokojna/pełna chaosu	przyjazna/nieprzyjazna

25. Komentarze – Wypełnijcie tabelkę, wpisując swoje spostrzeżenia na temat pozytywnych i negatywnych aspektów ulicy/placu/skweru.

Pozytywne	Negatywne

Etap 3 – Szczegóły

Imię i nazwisko

……..

Nazwa budynków/Numery domów

……

1. Odnotuj, jaka jest funkcja każdego budynku.

2. Narysuj i sfotografuj budynki, którymi się zajmujesz.

3. Narysuj bardziej szczegółowy szkic budynku, który Ci się szczególnie podoba. Zwróć uwagę na kształt i proporcje, oraz na detale architektoniczne. Pod rysunkiem, krótko uzasadnij swój wybór.

4. Zrób zdjęcie i naszkicuj zauważony przez siebie charakterystyczny element dekoracyjny na elewacji – charakterystyczne okno lub drzwi, płaskorzeźba, kamieniarka lub ślusarka (np. metaloplastyka).

5. Jakie elementy architektoniczne zauważasz na budynkach (attyka, gzyms, pilaster, półkoliste okna nad drzwiami lub oknem, portal, gzyms kordonowy, rozeta, tympanon, mozaiki, płaskorzeźby)? W jakich miejscach się znajdują?

6. Spójrz na „styk" budynku z nawierzchnią chodnika. Zapisz, co widzisz. Z czego wykonane są cokół i chodnik?

7. Używając papieru i miękkiego ołówka, wykonaj metodą frotażu odbitki różnych powierzchni, faktur i wzorów, które przypadły Ci do gustu. Zapisz gdzie się znajdują.

Zadanie domowe

1. Dokończ Arkusz pracy.

2. Wydrukuj lub wywołaj zdjęcia.

Album

Rozpocznij nowy dział **Meble uliczne**. Zbierz przykłady mebli ulicznych z gazet, czasopism i innych źródeł. Podpisz je.

Słowniczek

Dodaj nowe słówka i ich definicje.

Arkusz pracy B9 - Budynki nowe i historyczne

Zadania do Lekcji 8.

Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Imiona i nazwiska

……

1. Przeanalizujcie obie elewacje kamienic ze sklepami.

Przy pomocy poniższych haseł opiszcie, czym różnią się elewacje;

(a) wejścia (b) wystawy (c) reklamy

Podajcie przykład tradycyjnej elewacji kamienicy i współczesnego frontu sklepu w okolicy.

Współczesna elewacja……
Tradycyjna elewacja……

W podobnej tabelce wypiszcie elementy charakterystyczne dla każdej z elewacji;

Tradycyjna	Współczesna

3. Spójrz na trzy witryny sklepowe. Właściciele środkowego sklepu zdecydowali się go sprzedać.

Jako nowi właściciele, macie zamiar otworzyć kiosk albo sieć barów kawowych. Jakiego kroju liter użyjecie do ułożenia szyldu? Jaki rodzaj drzwi wstawicie? Jak wykorzystacie przestrzeń wystawową i jaką wybierzecie kolorystykę? Odpowiedzcie na te pytania i narysujcie jak wyglądałby Wasz sklep.

4. Z poniższej listy lokali użytkowych wybierzcie dwa, które znajdują się w okolicy i opiszcie czy wpływają na nią pozytywnie czy negatywnie.

(a) warsztat samochodowy (b) sklepik (c) supermarket (d) fast–food (e) wypożyczalnia filmów.

Co można zrobić, żeby wymienione obiekty były bardziej zharmonizowane z otoczeniem?

5. Centra handlowe stały się ważną częścią dużych miast. Czy w okolicy znajduje się centrum handlowe?

- Narysujcie z pamięci jego rzut poziomy
- Opiszcie: gdzie się znajduje, jego wielkość, rozkład, wyposażenie, materiały, z jakich zostało zbudowane, styl i dekoracje, reklamy
- Czy to centrum handlowe jest obiektem nowym, czy do tego celu zaadaptowano inny budynek, lub grupę budynków? Wykorzystajcie tabelkę, aby skomentować zalety obu przypadków.
- Jaki wpływ ma centrum handlowe na istniejący drobny handel?

Wybudowane od nowa	Zaadaptowane

6. Centra biznesowe zwykle znajdują się w śródmieściu, które jest z reguły najstarszą częścią miejscowości. Jakie konflikty i problemy mogą powstać między konserwatorami zabytków a przedsiębiorcami i projektantami, w następujących aspektach:

- Utrzymywanie oryginalnego charakteru budynków i przestrzeni publicznych
- Reklama przedsiębiorstwa

- Ruch, dojazdy, parkowanie
- Hałas i zanieczyszczenie środowiska.

7. Wybierz jeden z zauważonych w okolicy budynków, który powinien zostać poddany konserwacji. Do jakich celów/funkcji można by użyć tego budynku, bez ingerowania w jego wygląd i konstrukcję?

Zadanie domowe

Wybierz sklep w mieście (nowy lub stary) i wykonaj szkic jego elewacji. Porozmawiaj z właścicielami, aby dowiedzieć się, od kiedy istnieje i czy został zachowany jego oryginalny kształt. Poszukaj starych fotografii swojego miasta (zapytaj o nie w bibliotece, np. lokalnym stowarzyszeniu historycznym) i znajdź na nich wybrany sklep. Zgromadzone informacje zachowaj w Albumie.

Album

Rozpocznij nowy dział w Albumie. Zbieraj ilustracje z **Budynkami usługowymi**. Podpisz je w kilkoma słowami.

Słowniczek

Do słowniczka dopisz nowe słówka i ich definicje.

Arkusz pracy B10 - Negocjacje

Zadania do Lekcji 10.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Pracując w grupach przedstawcie nowe propozycje zagospodarowania okolicy, wybierzcie odpowiednie miejsca i zdobądźcie pozwolenia od „Klasowego Wydziału Architektury" (Uwaga: w różnych gminach wydziały te mogą nosić różne nazwy, np. architektury i urbanistyki; budownictwa, itp. Tu dla uproszczenia nazywamy go Wydziałem Architektury).

Liderzy grup będą negocjatorami. Gdy porozumienie zostanie osiągnięte, działka pod każdy z projektów powinna zostać wyraźnie oznaczona na mapie.

Każda grupa może ubiegać się o pozwolenie od „Klasowego Wydziału Architektury" na przebudowę, rozbudowę lub rozbiórkę istniejących budynków. „Klasowy Wydział Architektury" może, ale nie musi wydać na to zgody.

Wspólne cele społeczności

Wszystkie grupy muszą mieć na uwadze:

1. Wielkość proponowanych budynków
2. Odpowiednią lokalizację
3. Dostępność, dojazdy, parkowanie
4. Dodatkowe obiekty potrzebne dla nowopowstałych budynków (ogrody, miejsca dostaw, place zabaw i inne)
5. Hałas i zanieczyszczenia
6. Estetykę (m.in. dopasowanie budynku do otoczenia).

Grupa 1: „Klasowy Wydział Architektury"

Rozpatrując wnioski o pozwolenia, zadajcie sobie następujące pytania:

1. Czy propozycja jest dostosowana do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego? Jeśli taki plan nie istnieje, na jakiej podstawie wydaje się pozwolenia na budowę?
2. Czy jest odpowiedzią na potrzeby społeczności?
3. Jeśli tak, to czy skala i charakter przedsięwzięcia są odpowiednie dla miejsca?
4. Czy propozycja jest w zgodzie z ustalonymi priorytetami ustalonymi w punkcie „wspólne cele"? Na podstawie tych pytań przyznajcie lub odmówcie udzielenia pozwolenia. Jeśli nie jesteście przekonani, możecie negocjować z grupami, aż do osiągnięcia satysfakcjonującego wszystkich kompromisu.

Grupa 2 – Deweloperzy

1. Przeanalizujcie sklepy i centra usługowe w okolicy.
2. Przedstawcie plan nowego kompleksu handlowo-rozrywkowego.
3. Pamiętajcie o *Wspólnych Celach*.
4. Wybierzcie i zaznaczcie na mapie odpowiednią lokalizację.
5. Zdobądźcie pozwolenie od „Klasowego Urzędu Planowania".

Grupa 3 - Hurtownia Części Samochodowych

1. Wasza firma z częściami samochodowymi pojawiła się na rynku dzięki specjalnym ulgom.
2. Pamiętajcie o *Wspólnych Celach* społeczności.
3. Wybierzcie i zaznaczcie na mapie odpowiednią lokalizację.
4. Zdobądźcie pozwolenie od „Klasowego Wydziału Architektury".

Grupa 4 – Komisja do spraw zdrowia

1. Macie zamiar zbudować szpital dla potrzeb miejscowości i okolic.
2. Pamiętajcie o *Wspólnych celach społeczności.*
3. Wybierzcie i zaznaczcie na mapie odpowiednią lokalizację.
4. Zdobądźcie pozwolenie od „Klasowego Wydziału Architektury".

Grupa 5 – Klub Podróżników

1. Macie zamiar utworzyć w pełni wyposażany ośrodek dla podróżników.
2. Pamiętajcie o *Wspólnych celach społeczności.*
3. Wybierzcie i zaznaczcie na mapie odpowiednią lokalizację.
4. Zdobądźcie pozwolenie od „Klasowego Wydziału Architektury".

Grupa 6 – ……

1. Macie zamiar……
2. Pamiętajcie o *Wspólnych celach społeczności.*
3. Wybierzcie i zaznaczcie na mapie odpowiednią lokalizację.
4. Zdobądźcie pozwolenie od „Klasowego Wydziału Architektury".

Grupa 7 – ……

1. Macie zamiar……
2. Pamiętajcie o *Wspólnych celach społeczności.*
3. Wybierzcie i zaznaczcie na mapie odpowiednią lokalizację.
4. Zdobądźcie pozwolenie od „Klasowego Wydziału Architektury".

Zadanie Domowe

Wybierz, która z propozycji byłaby najbardziej wartościowa dla Twojej społeczności. Uzasadnij swój wybór.

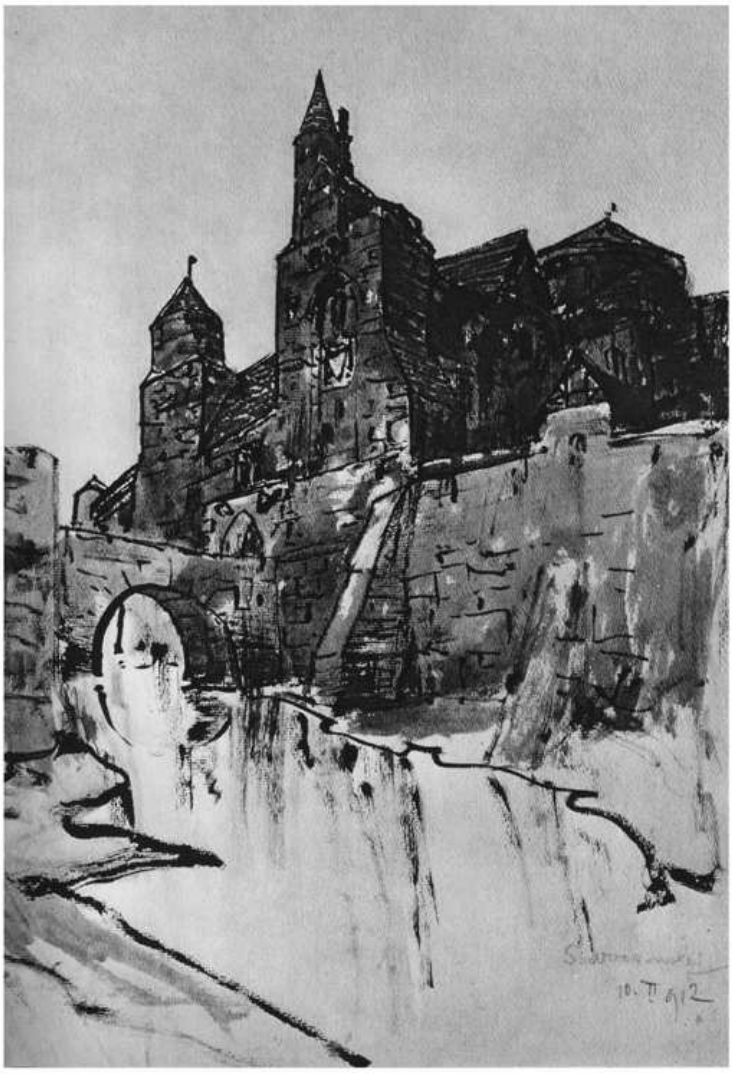
Album

Dokończ dział **Pozytywne/Negatywne aspekty przestrzeni publicznych na przykładzie innych miejscowości.**

Słowniczek

Dodaj nowe słówka i ich definicje.

C – HISTORIA ARCHITEKTURY

„Fragment miasta gotyckiego” – Tusz, akwarela, rys. Stanisław Noakowski
Polska Akademia Nauk „Rysunki – katalog” 1966

Wprowadzenie

Opcja C *„Historia architektury" przybliża* rodzaje stylów i budowli na przestrzeni wieków. Po ukończeniu modułu uczniowie zdobędą wiedzę na temat metod projektowania i wznoszenia budowli, z uwzględnieniem materiałów budowlanych i systemów konstrukcyjnych, stosowanych w różnych epokach, a także ogólną wiedzę z zakresu rozwoju myśli architektonicznej od starożytności do czasów współczesnych.

„Historia architektury" stawia przed uczniami szereg pytań do rozważenia i dyskusji:

- Na podstawie jakich przesłanek wybieramy formę budowli i materiały do jej wzniesienia?
- Jak metody budowania zmieniały się na przestrzeni wieków?
- Jak myśl architektoniczna zmieniała się przez wieki?
- Jak architektura przedstawiana jest na rysunkach i obrazach?
- W jaki sposób i dlaczego powinniśmy chronić nasze dziedzictwo architektoniczne?

Materiały zawarte w tej Opcji pozwolą na realizację wielu zadań praktycznych i teoretycznych, wymagających analitycznego myślenia i samodzielnego rozwiązywania problemów. Dzięki nim uczniowie poznają założenia, metodologię i terminologię związaną z projektowaniem oraz wznoszeniem budowli. To, z kolei, doprowadzi ich do głębszego zrozumienia i docenienia własnego dziedzictwa architektonicznego, z którego korzystamy dziś oraz możliwości rozwoju architektury przyszłości.

Opcja składa się z dziesięciu lekcji, które powinny być przeprowadzane po kolei. Jednak, pomimo tej struktury, istnieje możliwość modyfikowania lekcji tak, aby były dostosowane do wymagań nauczyciela czy potrzeb uczniów. Na końcu każdej lekcji zamieszczone zostały propozycje - *Podejście interdyscyplinarne* - zachęcające do dalszego zgłębiania tematyki poruszanej na zajęciach.

Nauczyciele powinni poznać wcześniej plany lekcji i przygotować się z wyprzedzeniem. Zaplanowanie wycieczki, do istotnego ze względów historycznych budynku w okolicy (Lekcja 8) będzie wymagało szczególnej uwagi.

Wybrane publikacje uzupełniające wiedzę zawartą w niniejszej Opcji można znaleźć w dziale *Źródła*.

Lekcja 1: Budowa schronienia

Podczas lekcji uczniowie zanalizują powody, dla których powstają budynki oraz dowiedzą się, jak zbudować schronienie.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 1 – *Album*.

Problematyka

Wykorzystywanie zasobów naturalnych.

Kluczowe Zagadnienia

Schronienie. Ochrona przed działaniem żywiołów. Materiały.

Burza mózgów

Proszę zadać pytania:

Po co nam budynki? Wymieńcie jak najwięcej powodów.

- Jakie materiały są odpowiednie do budowania? (Patrz Lekcja 7 w Opcji A – *Mój dom*). Podziel uczniów na grupy, których zadaniem będzie przedstawienie swoich wniosków klasie.
- Jakie czynniki są istotne w dobrze zaprojektowanym budynku? Np. bezpieczeństwo, wygodna przestrzeń, światło i cień, itd.

Ćwiczenie – „Zagubieni w dżungli"

Proszę podzielić klasę na 3-4 osobowe grupy i przedstawić następujący scenariusz:

„Podczas wycieczki wzdłuż Amazonki, Ty i Twoi przyjaciele odłączyliście się od grupy i zgubiliście się w dżungli. Postanawiacie pozostać tam, gdzie jesteście, aby łatwiej było Was znaleźć i uratować. Tymczasem, musicie zbudować schronienie. Dostępne są jedynie materiały naturalne: drewno, piasek, kamienie, liście, trawy, woda. Zbudujcie makietę schronienia np. w skali 1:20".

Każda grupa powinna:

- Ustalić istniejące zagrożenia.
- Zastanowić się, które z dostępnych zasobów naturalnych będą odpowiednie do zbudowania właściwego schronienia.
- Narysować plan swojego schronienia.
- Zbudować makietę np. w skali 1:20, tak, aby przedstawiała schronienie zbudowane z naturalnych materiałów.

Blaty ławek powinny zostać zabezpieczone kartonami lub folią. Jeśli pozwoli na to pogoda, makietę można wykonać na zewnątrz. Uczniowie mogą wykonać film dokumentujący ich pracę. Powinni wykonać zdjęcia makiet i dodać je do Albumu.

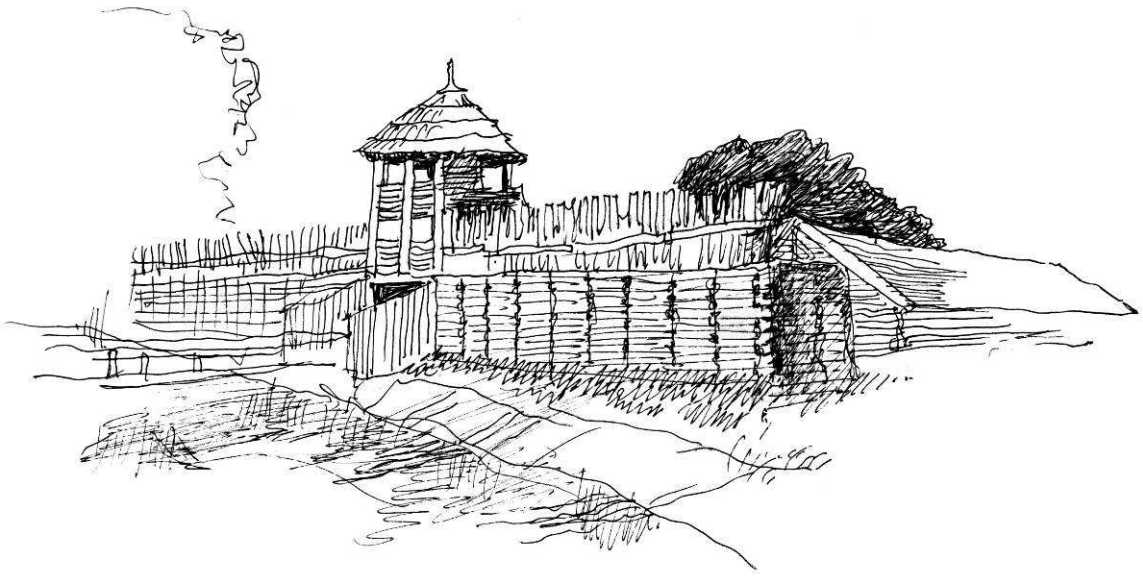
Ocena pracy

Każda grupa przedstawia klasie swój rysunek (koncepcję) oraz makietę. Niech uczniowie wspólnie się zastanowią:

- Które zasoby naturalne były najbardziej odpowiednie do budowy? Dlaczego?
- Czy wśród dostępnych materiałów znalazły się bezużyteczne? Wymieńcie je i uzasadnijcie wybór.
- Poproś uczniów o wybranie najlepszej koncepcji. Niech uzasadnią swój wybór.

Zadanie domowe

Na ziemiach polskich nadal znaleźć można budynki o konstrukcji tradycyjnej (rodzimej). Niech uczniowie skorzystają z pomocy literatury (historia, architektura, archeologia, etnografia, strony internetowe skansenów architektury, muzeów budownictwa regionalnego) i narysują prehistoryczną lub wczesnohistoryczną osadę. Niech dowiedzą się, gdzie powstawały takie osady i jak oraz z czego je konstruowano.

Osada Biskupin

Album

Poprosić uczniów, aby uzupełniali wiedzę wyniesioną z Lekcji zbierając różne materiały do swoich Albumów. Rozdać i omówić Arkusz informacyjny 1 – *Album*. Niech uczniowie przeznaczą dział swoich Albumów **Schronieniom**, gromadząc zdjęcia budowli z różnych stron świata, wzniesionych wyłącznie z materiałów naturalnych.

Słowniczek

Uczniowie powinni założyć Słowniczek, który co lekcję będzie uzupełniany o nowe terminy i słownictwo.

Podejście interdyscyplinarne

1. Plastyka – poprosić uczniów o zbudowanie makiety siedziby/grodziska w tradycyjnej konstrukcji drewnianej.
2. Język polski: omówić grodziska drewniane z perspektywy języka polskiego – opanować terminologię.
3. Historia – zorganizować wycieczkę do najbliższego zrekonstruowanego grodziska drewnianego/skansenu architektury drewnianej. Niech uczniowie zrobią zdjęcia, wykonają szkice i zanotują swoje obserwacje. Zastanówcie się wspólnie, jak się żyło w grodzisku/tradycyjnych chatach zrębowych.

   Omówić z uczniami pierwotne schronienia budowane przez ludy Europy, Afryki, Azji lub obu Ameryk.
4. Technika – niech uczniowie dokonają pomiarów rodzimego budynku drewnianego odnosząc się do rozdziału „Jak mierzyć”. Rysunki można dokończyć na kolejnej lekcji.
5. Geografia – przeprowadzić lekcję na temat wykorzystania naturalnych materiałów do wznoszenia budowli. Można ograniczyć zagadnienia do obszaru jednego kontynentu lub konkretnej grupy ludności.
6. Matematyka – przeprowadzić lekcję na temat geometrii „siedzib” zwierząt, takich jak muszla ślimaka czy gniazdo os.

Lekcja 2: Budowanie z drewna i kamienia

Podczas lekcji uczniowie poznają właściwości podstawowych, tradycyjnych materiałów budowlanych i dawne metody konstruowania budowli.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 20 „Ściskanie, rozciąganie, zginanie, rozpiętość", Arkusz pracy C1 oraz, opcjonalnie, slajdy lub ilustracje grodziska w Biskupinie i rotundy piastowskiej.

Problematyka

Materiały i techniki budowlane.

Kluczowe zagadnienia

Rozpiętość.

Powtórka

Omówcie wspólnie rysunki i makiety grodziska, wykonane na poprzedniej lekcji, zapytaj:

- Jakie materiały były najczęściej wykorzystywane do budowy grodziska?
- Dlaczego budowano je według określonej zasady?
- Jaka była ich konstrukcja?
- Czy istnieją dziś autentyczne, zachowane starożytne grodziska?

Dyskusja 1 – Kamień i drewno

Zagadnienia Kluczowe

Wytrzymałość. Elastyczność. Trwałość.

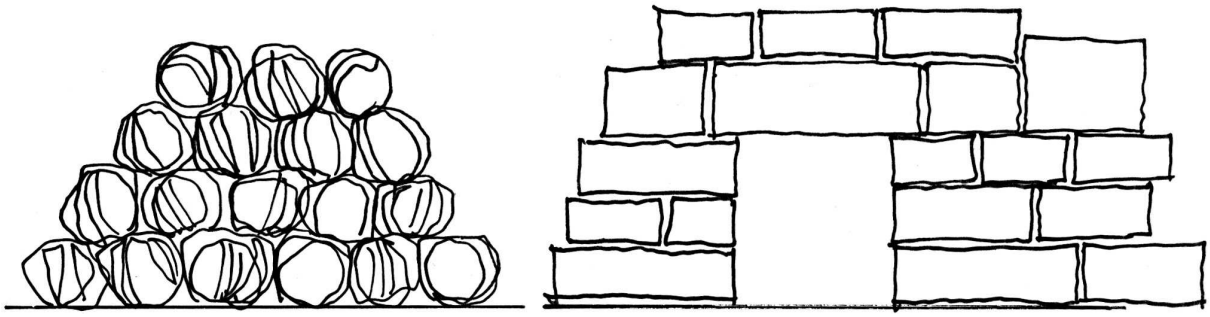
Materiały: surowy kamień, gałąź drzewa lub krzewu.

Pokaż kamień i gałąź uczniom; zastanówcie się wspólnie nad ich przydatnością w budownictwie. Napisz na tablicy wszystkie właściwości tych dwóch materiałów, które wynikają z odpowiedzi na poniższe pytania:

- Czy dany materiał jest ciężki?
- Czy jest elastyczny?
- Czy łatwo poddaje się obróbce?
- Jak reaguje na różne temperatury?
- Jak reaguje na kontakt z wodą?
- Czy jest trwały?
- Czy jest łatwo dostępny?
- Czy można go wykorzystać na wiele sposobów?
- Który z materiałów jest bardziej wytrzymały?

Ćwiczenie 1 – Budowanie ściany

Materiały: Zgniecione gazety tworzące nieregularne „bryły”, pudła kartonowe, dwie deski.

Ściana z gazet **Ściana z pudeł z otworem**

Proszę wybrać dwie pary uczniów, jednej zlecić zbudowanie ściany za pomocą pomiętych gazet, przypominających nieregularne głazy, a drugiej zbudowanie ściany z pudeł kartonowych, przypominających regularne kamienne bloki. Niech uczniowie postarają się, aby powstająca ściana była jak najbardziej wytrzymała. Proszę obserwować ich pracę i omówić rezultaty. Zakładając, że budowano je z prawdziwego kamienia, niech uczniowie zastanowią się:

- Która metoda budowania ściany jest bardziej skuteczna? Dlaczego?
- Która ściana jest bardziej wytrzymała i trwała? Dlaczego?
- Która metoda wymagała więcej wysiłku? Pomyśl o transporcie, podnoszeniu i cięciu kamieni.

Ćwiczenie 2 – Wykonanie otworu na drzwi

Poprosić uczniów, aby spróbowali wykorzystać deski do wykonania otworu na drzwi, w każdej ze ścian. Ponownie obserwuj ich pracę i omów wyniki.

Dyskusja 2 – Rozpiętość

Rozdaj Arkusz informacyjny 20 – „Ściskanie, rozciąganie, zginanie, rozpiętość”, który obrazuje różne pojęcia związane z zagadnieniami konstrukcyjnymi. Odnieść się do zawartych tam ilustracji podczas tłumaczenia poniższych pojęć:

- Deska w ścianie z pudeł tworzy **nadproże** – belkę nośną podtrzymującą ścianę nad otworem okiennym lub drzwiowym.
- Odległość między podporami, np. mostu nazywana jest **rozpiętością**.

Ściskanie, rozciąganie, zginanie

Różne materiały w różny sposób reagują na **ściskanie, rozciąganie, zginanie.**
Np. obciążone fragmentem ściany nadproże jest narażone na zginanie - ściskanie belki w górnej jej części i rozciąganie w dolnej.

Poproś uczniów o odpowiedź na następujące pytania:

- Który materiał jest najbardziej wytrzymały na ściskanie: kamień, drewno czy stal? Który najlepiej znosi rozciąganie?

Odpowiedź: Kamień jest bardzo wytrzymały na ściskanie. Drewno jest bardzo wytrzymałe na rozciąganie. W stosunku do swojej niewielkiej wagi, drewno jest całkiem wytrzymałe na siły ściskania i rozciągania.

- Co się stanie, jeśli zbudujemy kamienne nadproże?
  Odpowiedź: jeden blok kamienia nie jest w stanie pełnić roli nadproża dla otworu o dużej rozpiętości. Można wykorzystywać go do wykonywania raczej wąskich otworów.
- Jak można skonstruować kamienne obramienie otworu o większej rozpiętości?
  Odpowiedź: można zbudować **łuk**.
- Jak zbudować pomieszczenie z kamiennym stropem?
  Odpowiedź: można np. użyć **krokształtnów/podpór kamiennych**. W Polsce istnieje wiele przykładów ich zastosowania, np. w gotyckich czy renesansowych wykuszach.

W czasach antycznych stosowano dla dużych rozpiętości, tzw. sklepienie pozorne – układane z wysuwanych stopniowo kamiennych bloków. Klasycznym przykładem jest grobowiec Agamemnona (skarbiec Atrydów) w Mykenach, w Grecji. Opisywał go m.in. wieszcz epoki romantyzmu, Juliusz Słowacki.
Podobnie, konstruowanie sklepienia pozornego na planie koła polega na układaniu płaskich kamieni jeden na drugim tak, aby obwód każdej kolejnej warstwy był mniejszy niż poprzedniej.

Bardziej wyrafinowanym sposobem skonstruowania kamiennego stropu jest zbudowanie sklepienia beczkowego na planie prostokąta. Zapytaj uczniów, czy znają jakieś budynki, w których znajdują się łuki lub sklepienia beczkowe.

Historyczny punkt widzenia –

Uwaga: Niniejsza dyskusja jest nieobowiązkowa, w zależności ile czasu pozostanie na lekcji. Nauczyciel plastyki powinien zaprezentować pokaz slajdów na temat Biskupina lub Trzcinicy.

Pierwsze znane na ziemiach polskich grodziska prehistoryczne wznoszone były w konstrukcji drewniano-ziemnej. Najsłynniejszym przykładem takiej konstrukcji jest Biskupin – osada na jeziorze Biskupińskim, dziś w gminie Gąsawa, w województwie kujawsko-pomorskim. Biskupin odkryty został przez miejscowego nauczyciela, Walerego Szwejcera, w roku 1932, w trakcie wycieczki terenowej z uczniami. Wzbudził zainteresowanie archeologów z Poznania (prof. Jan Kostrzewski). Badania archeologiczne i interdyscyplinarne, prowadzone intensywnie od 1934 r., pozwoliły na ustalenie, że Biskupin należał do tzw. kultury łużyckiej, której pochodzenie do dziś pozostaje zagadkowe. Kultura istniała od środkowej epoki brązu, XIV w. p.n.e. do wczesnej epoki żelaza, V w. p.n.e. Wzniesiony został między X a VIII wiekiem p.n.e. Obecnie zrekonstruowany Biskupin jest najbardziej znanym rezerwatem archeologicznym w Środkowej Europie; podlega stałej konserwacji.

Gród znajdował się na owalnej podmokłej wyspie, i zajmował powierzchnię ok. 1,3 ha wewnątrz obwałowań obronnych w konstrukcji drewniano-ziemnej (tzw. skrzynkowej). Zamieszkiwało go przez 150 lat około 800-1000 osób. Przed wałem o grubości 3 m znajdował się drewniany falochron z ukośnych pali, a w wale główna brama z wieżą. Mieszkańcy grodu żyli w podłużnych domostwach o konstrukcji drewnianej, rozmieszczonych regularnie i równolegle do siebie. Konstrukcja drewniana domostw nosi nazwę sumikowo-łątkowej: poziome elementy (łątki, belki) wpuszcza się w pionowe elementy (sumiki, słupy). Dachy domów były dwuspadowe.

Przyczyny, dla których w okolicy rolniczej gród miał charakter zdecydowanie obronny, pozostają nieznane; być może chodziło o najazdy stepowego plemienia Scytów. Podobnie powody opuszczenia grodu nie są do końca wyjaśnione – być może chodziło o podniesienie się poziomu wód jeziora.

Ostatnio zrekonstruowany został gród w Trzcinicy pod Jasłem znany, jako Wały Królewskie, obecnie zwany Karpacką Troją, z uwagi na jego sensacyjnie wczesne datowanie: jest rówieśnikiem homeryckiej Troi. Inicjatorem prac archeologicznych i motorem przedsięwzięcia jest archeolog Jan Gancarski z Muzeum Podkarpackiego w Krośnie. Drewniany gród powstał już około 2000 lat p.n.e. Około 1700 p.ne. przejęła go ludność należąca do kultury Otomanii, która przybyła na Podkarpacie z Kotliny Karpackiej. Przybysze rozbudowali i umocnili gród, wybudowali też drogę. Kultura ta stała na najwyższym ówczesnym poziomie rozwoju, mając kontakty handlowe z Mykenami i Trają, na co wskazują odnalezione przedmioty. Zapewne prowadzono handel niezwykle cenionym wówczas bursztynem z ośrodkami antycznymi.

Osada upadła ok. 1350 lat p.ne. gdy strawił ją wielki pożar. W VII w. n. e. powstała na jej miejscu osada słowiańska, istniejąca do lat panowania króla Mieszka II. Dziś rezerwat posiada powierzchnię 8 ha, 150 m zrekonstruowanych wałów drewniano-ziemnych, 18 chat w konstrukcji zrębowej.

Zadanie domowe

Rozdaj i omów Arkusz pracy C1.

Album

Przypomnij uczniom o uzupełnianiu Albumu.

Słowniczek

Przypomnij uczniom o uzupełnianiu Słowniczka.

Podejście wielokierunkowe

1. Historia/plastyka – poproś uczniów o wykonanie szczegółowego opracowania (tekst ilustrowany) historii grobowca w Mykenach, grodziska w Biskupinie lub Trzcinicy.

   Niech uczniowie przestudiują motywy dekoracyjne wykorzystywane w rodzimym budownictwie drewnianym różnych regionów Polski. Niech wykonają rysunki lub makiety.

   Niech zaprojektują biżuterię inspirowaną biżuterią prasłowiańską. Miała bardzo piękne, proste, geometryczne formy.

2. Historia/geografia – zorganizować wycieczkę do Biskupina lub Trzcinicy. Postarać się o przewodnika i wspólnie z uczniami przygotować listę pytań do niego.

   Niech uczniowie zbadają, jakie gatunki kamienia i drewna występują w Polsce. Poproś, aby dowiedzieli się, do czego, w różnych epokach, wykorzystywano różne rodzaje kamienia i drewna.

3. Historia – poproś uczniów o wybranie jednej z epok starożytności i opisanie powstałych w tamtym okresie budowli.

4. Technika – zapytaj uczniów czy, według ich oceny, w okolicy więcej jest budynków z kamiennymi nadprożami oraz łukami, czy tradycyjnych domów drewnianych? Niech wykonają szkice lub zrobią zdjęcia wybranych przykładów.

5. Technika/fizyka – niech uczniowie zgłębią, jak utrzymuje się łuk albo sklepienie beczkowe. Wzbogać dyskusję, pokazując przykłady budynków, mostów i innych obiektów.

   Szkło używane jest, jako materiał budowlany w dzisiejszych czasach. Niech uczniowie zbadają metody budowania z zastosowaniem szkła, odnosząc się do budynków powstających na świecie, począwszy od lat 80-tych XX wieku.

   Poproś uczniów o wybranie jednego materiału (drewno, cegła, beton lub stal) i przeanalizowanie możliwości wykorzystania go w budownictwie. Niech zobrazują swoją pracę przykładami budynków z XIX i XX wieku.

   Niech uczniowie zastanowią się, dlaczego drewno i kamień zachowują się inaczej poddane siłom ściskania i rozciągania i napiszą sprawozdanie zawierające ich wnioski.

6. Technika/plastyka – poproś uczniów, żeby udokumentowali na zdjęciach przykłady murów kamiennych w okolicy.

7. Technika/historia – Poproś uczniów, aby wybrali jeden materiał (drewno, kamień, beton, szkło, miedź) i przygotowali opracowanie na temat jego wykorzystania w budownictwie na przestrzeni wieków.

Lekcja 3: Rodzaje konstrukcji

Podczas lekcji uczniowie dowiedzą się, jak to się dzieje, że budynki stoją.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 21 – „Systemy konstrukcyjne”, Arkusz informacyjny 10 – „Przenoszenie obciążeń”, Arkusze pracy C2 oraz C3.

Problematyka

Konstrukcja budynku.

Zagadnienia Kluczowe

Ściany nośne. Ściana osłonowa. Konstrukcja szkieletowa.

Powtórka

- Przyznać punkt za każdą poprawną odpowiedź w zadaniu B na Arkuszu pracy C1

Spichlerz w Rogowie	drewno
Zamek w Niedzicy	kamień, drewno
Ratusz w Toruniu	cegła, drewno
Hotel Forum w Krakowie	beton, szkło

- Wypisać na tablicy wszystkie nowe terminy z Lekcji 2 oraz Arkusza pracy C1.
- Zapytać uczniów, czego dowiedzieli się o konstruowaniu otworów okiennych i drzwiowych oraz elementach konstrukcji budynku.

Dyskusja – Systemy nośne

Rozdaj Arkusz informacyjny 21 – „Rodzaje konstrukcji” i odnoś się do niego, prowadząc dyskusję na następujące tematy:

Jaka jest różnica w konstrukcji pomiędzy osadami drewnianymi a rotundami piastowskimi, jak np. w Cieszynie?

- Pierwotne osady słowiańskie były wznoszone głównie z drewna, natomiast rotundy piastowskie budowano z kamienia. Materiały te różnią się właściwościami i wynikającymi z tego sposobami konstruowania.
- Przy budowie pierwotnych osad, drewno wykorzystywano w konstrukcji sumikowo-łątkowej (jak w osadzie w Biskupinie), czyli belki i słupy stanowiły jednocześnie konstrukcję i masę ścian.
- Istniał też inny typ konstrukcji, nadal popularny w wielu regionach Polski: konstrukcja zrębowa (jak w grodzisku w Trzcinicy) – ściany budowane z bali łączonych na narożach.
- Na Pomorzu i Dolnym Śląsku, terenach pozostających przez stulecia pod wpływami niemieckimi, od średniowiecza popularny był inny typ konstrukcji – tzw. mur pruski, czyli szachulec: konstrukcja drewniana (szkielet) wypełniona gliną, cegłą lub kamieniem, które następnie tynkowano.
- Rotundy piastowskie zbudowane z kamienia nie mają szkieletu. Ściany nośne przenoszą cały ciężar budowli.
- Zapytaj uczniów o inne przykłady budowli w różnych konstrukcjach, np. namiot, igloo.

Od najdawniejszych czasów wykorzystywano opisane metody konstrukcji, głównie drewnianą zrębową i ze ścianami nośnymi z kamienia/cegły. Zapytaj uczniów, gdzie te metody współcześnie wykorzystywane są przy wznoszeniu domów w Polsce.

- Odpowiedź: Możemy spotkać nadal obie metody konstrukcji. W Polsce materiały wykorzystywane do budowy ścian (cegła, kamień, bloczki ceramiczne i betonowe) pełnią jednocześnie rolę ścian nośnych i osłonowych.
  Domy drewniane w konstrukcji zrębowej są nadal popularne, zwłaszcza na Podlasi, Podkarpaciu i Podhalu. Domy o konstrukcji murowanej występują obecnie na terenie całego kraju, przy czym występowanie konstrukcji kamiennych związane jest z dostępnością lokalnego surowca.

Ściany nośne

Poprowadź dyskusję odnosząc się do Arkusza informacyjnego 10 – „Przenoszenie obciążeń" oraz Arkusza informacyjnego 21 – „Rodzaje konstrukcji":

Ściany nośne, które są długie i wysokie muszą być również grube, w przeciwnym wypadku, zawaliłyby się. Zbudowanie takiej grubej ściany wymagałoby dużej ilości materiałów. Sposobem na obejście tego problemu było budowanie przypór lub filarów. Poproś uczniów, aby zastanowili się:

- W jaki sposób przypora lub filar mogą podtrzymać ścianę? Jaka jest różnica pomiędzy przyporą a łukiem przyporowym? Czy znasz jakieś budowle, które wykorzystują te konstrukcje?

Niełatwo było zbudować wysokie budynki ze stropami o dużych rozpiętościach jedynie przy pomocy filarów i przypór. Lepiej w takiej sytuacji sprawdzają się konstrukcje szkieletowe i ramy.

Konstrukcje szkieletowe

Nie wszystkie materiały nadają się do budowania konstrukcji szkieletowych, np. kamień, ponieważ nie można za jego pomocą „przekrywać" dużych rozpiętości. Zastanówcie się wspólnie, jakie materiały będą odpowiednie do budowania szkieletów: drewno, stal?

Beton został wynaleziony przez Rzymian. Jest odporny na ogień, tani i może być uformowany w praktycznie każdy kształt, a gdy twardnieje jest podobny do kamienia. Beton zazwyczaj dobrze wytrzymuje ściskanie, ale źle rozciąganie, dlatego nie nadawał się do konstruowania szkieletów. Problem ten rozwiązano w XIX wieku, kiedy wynaleziono beton zbrojony, czyli beton, w którym przed stwardnieniem zatopiono zbrojenie - stalowe pręty, profile, siatki. W rezultacie beton wytrzymuje ściskanie, a stal rozciąganie.

Ściany osłonowe

Po skonstruowaniu szkieletu, do budowy ściany osłonowej można wykorzystać różne materiały, np. bardzo lekkie, takie jak aluminium i szkło. Cienkie płaszczyzny, ceglane, kamienne, betonowe lub szklane mogą być przytwierdzane do szkieletu na każdym piętrze.

Ćwiczenie – Arkusz pracy C2

Rozdaj i omów Arkusz pracy C2.

Zadanie domowe

1. Rozdaj i omów Arkusz pracy C3.
2. Przypomnij o uzupełnianiu **Albumu** i **Słowniczka**.

Podejście interdyscyplinarne

1. Technika/fizyka – przeprowadź lekcję na temat różnych konstrukcji budynków. Przygotuj rysunki, jak działa każda z konstrukcji.
   Zorganizuj wycieczkę w pobliże budowy, gdzie widoczny jest jeszcze szkielet budynku.

   Zbadajcie wspólnie możliwości, jakie dają konstrukcje cięgnowe. Niech uczniowie zbudują makietę słynnego mostu, wieży lub budynku z taką właśnie konstrukcją.

   Na ile sposobów można zbudować kopułę? Poproś uczniów, aby odpowiedzieli na to pytanie, przy założeniu zastosowania różnych materiałów budowlanych. Niech zrobią małe makiety, przedstawiające różne techniki.

   Zaproponuj uczniom następujące zadanie: Jak przystąpiliby do zbudowania nowego dachu nad stadionem, salą gimnastyczną w szkole, szatnią? Jakie konstrukcje dachowe są odpowiednie dla każdego z tych projektów?

   Różne systemy konstrukcji są odpowiednie dla różnych zastosowań. Niech uczniowie wybiorą jeden element nośny – wspornik, belka i kolumna, łuk albo sklepienie i zastanowią się, co można wybudować korzystając z wybranych elementów. Niech podadzą przykłady.
2. Technika – poproś uczniów, aby zapoznali się z technikami ciesielstwa budowlanego.
3. Biologia – przeprowadź lekcję na temat budowy szkieletu człowieka i zwierząt, aby przybliżyć naturalne „konstrukcje nośne”.
4. Historia/plastyka – Rzymianie byli wielkimi budowniczymi. Niech uczniowie poznają techniki budowlane, które rozwinęli.

Lekcja 4: Kształty budynków

Podczas lekcji uczniowie zanalizują, jakie figury i bryły geometryczne wykorzystywane są w architekturze.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 22 – „Świątynie greckie i rzymskie, widoki", Arkusz informacyjny 23 –„Klasyczny portyk", Arkusz informacyjny 24 –„Partenon: rzut, przekrój, elewacja", Arkusz informacyjny 25 – „Panteon: rzut, przekrój, elewacja", Arkusz informacyjny 6 – „Drzwi i okna", Arkusz informacyjny 5 –„Domy w Polsce", Arkusz informacyjny 8 – „Domy w Europie".

Problematyka

Geometria i jej wpływ na architekturę.

Zagadnienia kluczowe

Formy geometryczne.

Powtórka

- Przyznaj punkt za każdą poprawną odpowiedź na Arkuszu pracy C3.
- Omówcie wspólnie terminy architektoniczne, które pojawiły się podczas Lekcji 3. Upewnij się, że uczniowie znają znaczenia poznanych terminów.

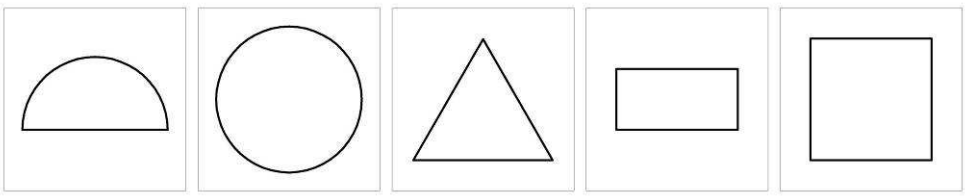
Odpowiedzi do Arkusza pracy C3

1. Kościół Jezusa Chrystusa Odkupiciela, Czechowice-Dziedzice, 1995-1998, architekt: Stanisław Niemczyk; ceglane ściany nośne
2. Willa „Pod Jedlami", Zakopane, 1897, architekt: Stanisław Witkiewicz; drewniane ściany nośne na masywnej podmurówce kamiennej
3. Willa modernistyczna, Nowy Sącz, 1934, architekt: Zenon Marian Remi; ściany nośne ceglane, stropy żelbetowe
4. Teatr Stary, Kraków, przebudowa 1903-1906, architekci: Tadeusz Stryjeński, Franciszek Mączyński; ściany nośne ceglane, pierwszy strop żelbetowy na ziemiach polskich
5. Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa, 1999, architekt: Marek Budzyński z zespołem; ściany i szkielet nośny żelbetowe, dachy zielone, elementy wykończeniowe miedziane
6. Rozbudowa Muzeum Fryderyka Chopina, Żelazowa Wola, 2006-2010, Architekt: Bolesław Stelmach; drewno klejone, osłonowa ściana szklana
7. Stadion PGE Arena Gdańsk, 2008-2011, Architekci: Rhode-Kellermann-Wawrowsky; kratownice stalowe, pokrycie płytami z poliwęglanu
8. Budynek biurowy Focus Filtrowa, Warszawa, 2001, architekci: APA Kuryłowicz; szkielet żelbetowy i stalowy, osłonowa ściana szklana

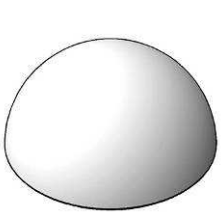
Dyskusja – Kształty geometryczne w budowlach

Przygotowanie dla nauczyciela

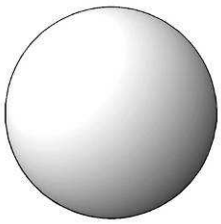
Narysuj i wytnij następujące figury geometryczne – półkole, koło, trójkąt, prostokąt, kwadrat.

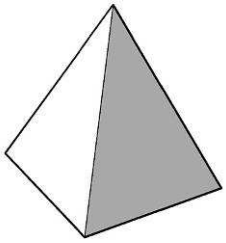
Wykonaj zestaw trójwymiarowych brył – półkulę, kulę, ostrosłup, stożek, walec, graniastosłup, prostopadłościan i sześcian

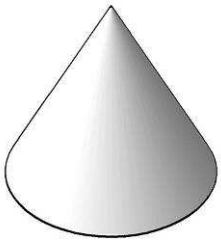
Półkula

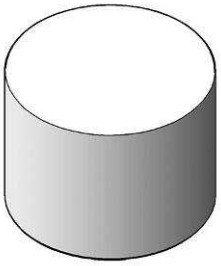
Kula

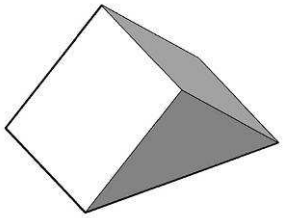
Ostrosłup

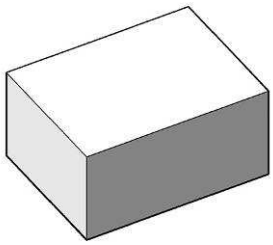
Stożek

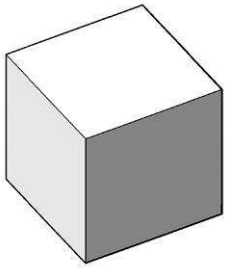
Walec

Graniastosłup

Prostopadłościan

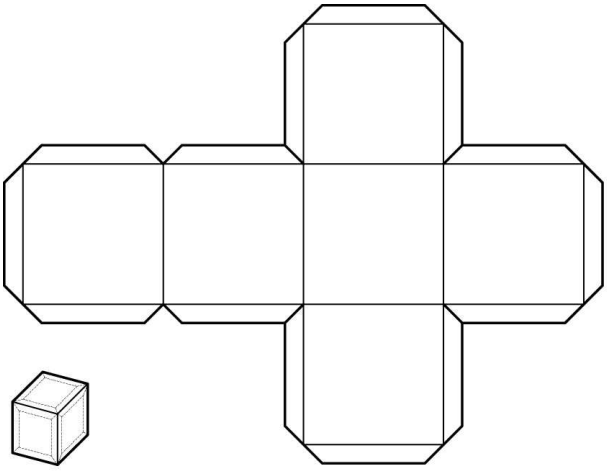

Sześcian

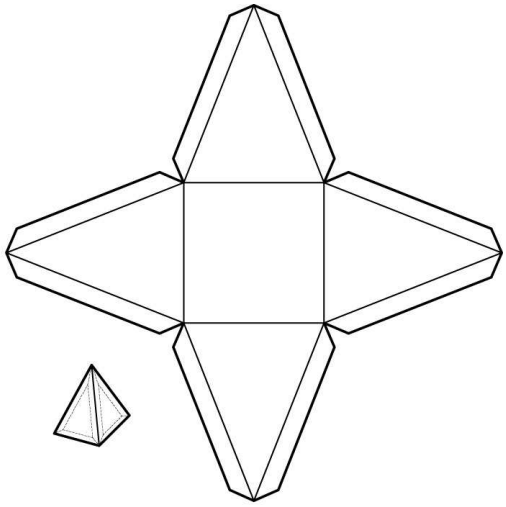
1. Rozdać Arkusz informacyjny 22 – „Świątynie greckie i rzymskie”, Arkusz informacyjny 23 – „Klasyczny portyk”. Wykorzystać zrobione wcześniej figury i bryły geometryczne, aby przedstawić Partenon i Panteon. Na Arkuszu informacyjnym 23 – „Klasyczny portyk” znajdują się terminy wykorzystywane do opisu różnych części fasady.
    - Poproś uczniów, aby znaleźli na rysunku Partenonu jak najwięcej figur geometrycznych: trójkątów, kół, półkoli, kwadratów, prostokątów.
    - Poproś o wskazanie przeznaczenia brył widocznych na rysunku Partenonu.
    - Zapytaj jak wykorzystano figury i bryły geometryczne w Partenonie.
    - Teraz spójrzcie na Panteon.
    - Podobnie jak w przypadku Partenonu, niech uczniowie wskażą figury i bryły geometryczne.
    - Niech uczniowie zastanowią się, jaki wpływ miała architektura grecka na budowlę rzymską.
    - Poproś, aby uczniowie wskazali i opisali innowacje wprowadzone do architektury przez Rzymian.
2. Rozdać Arkusz informacyjny 6 – „Drzwi i okna”, Arkusz informacyjny 5 – „Domy w Polsce”, Arkusz informacyjny 8 – „Domy w Europie”. Postaraj się poprowadzić dyskusję za pomocą poniższych pytań i haseł:
    - Opisz zilustrowane przedmioty, skupiając się na ich kształcie geometrycznym.
    - Które z przedstawionych budynków zostały wzniesione pod wpływem architektury rzymskiej lub greckiej?
    - Czy zauważacie jakieś podobieństwa do oryginałów?
    - Wskaż budynki o osiowych (symetrycznych) fasadach.
    - Ile stylów architektonicznych można odnaleźć na wymienionych arkuszach informacyjnych?

Ćwiczenie – Papierowa bryła

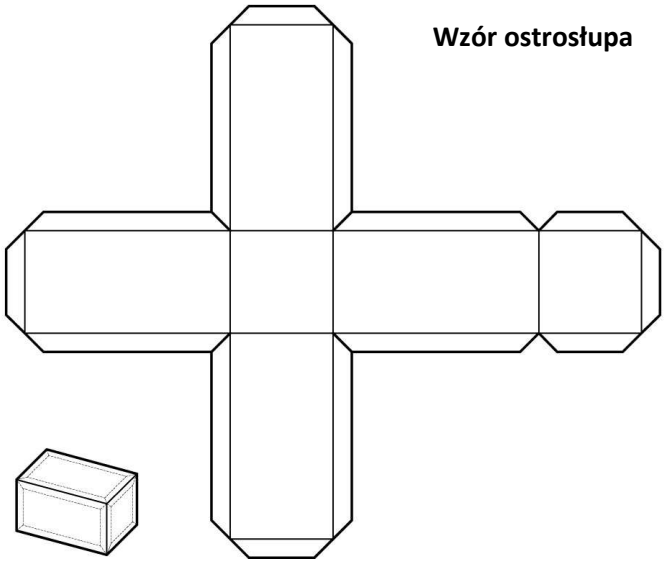
Proszę poprosić uczniów, żeby złożyli z papieru ostrosłup, sześcian lub prostopadłościan. Niech najpierw spróbują sami wypracować metodę, jednak w razie trudności użyj zawartych poniżej wzorów, żeby objaśnić uczniom sposób składania brył. Ćwiczenie pomaga w rozwijaniu zmysłu przestrzennego.

Wzór sześcianu

Wzór ostrosłupa

Wzór prostopadłościanu (kopiując należy powiększyć do żądanego rozmiaru)

Zadanie domowe

Poprosić uczniów o zaprojektowanie fasady za pomocą figur geometrycznych. Niech najpierw zdecydują o przeznaczeniu budynku, np. biblioteka, hotel, restauracja, kościół.

lub

Poprosić uczniów o narysowanie budynku za pomocą brył omówionych w ramach tej lekcji.

Album

Niech uczniowie szukają przykładów figur geometrycznych na ilustracjach (fotografiach, rysunkach) różnych budynków i umieszczają je w swoich Albumach.

Słowniczek

Poproś uczniów, aby uzupełnili swoje Słowniczki o nowo poznane terminy.

Podejście interdyscyplinarne

1. Historia/plastyka – niech uczniowie wybiorą jeden z przedstawionych na lekcji oraz na Arkuszach informacyjnych stylów architektonicznych i zwięźle opiszą go własnymi słowami.

   Niech uczniowie przeanalizują dostępne materiały na temat piramid w Gizie.

   Dwa tysiące lat temu Witruwiusz powiedział, że najważniejsze w budynku są: „Commoditas, Firmitas et Venustas" („użyteczność, trwałość i piękno"). Poproś uczniów o zinterpretowanie aktualności tych słów.

   Poproś uczniów o przeanalizowanie pracy architekta, którego twórczość była ważna w historii Polski (np. Dominika Merliniego, Szymona B. Zuga) i odwiedzenie, w miarę możliwości, budynku jego autorstwa.

2. Plastyka – poproś uczniów o zaprojektowanie wzoru tkaniny opartego na motywach architektury greckiej.

   Poproś uczniów o zbudowanie makiety jednej z greckich kolumn – doryckiej, jońskiej lub korynckiej.
3. Historia/technika – przeprowadź lekcję na temat techniki budowania kopuł, od najdawniejszych czasów do dziś.
4. Języki – niech uczniowie odnajdą znaczenie słów „Partenon" i „Panteon". Niech również dowiedzą się, ile z nowo poznanych terminów architektonicznych pochodzi z greki lub łaciny.
5. Muzyka/matematyka – starożytni Grecy uważali, że muzyka to geometria przetłumaczona na język dźwięków. Architekci renesansowi wyznawali m.in. pogląd, że architektura jest wyrazem matematycznych zależności. Poproś uczniów, żeby zbadali te relacje.

Lekcja 5: Budynki w malarstwie – perspektywa z jednym punktem zbiegu

Podczas lekcji uczniowie zapoznają się z pojęciem perspektywy linearnej z jednym punktem zbiegu, jako jednej z metod pozwalających przedstawić przestrzeń na obrazach.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 26 – „Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu", Arkusz informacyjny 27 – „Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu w malarstwie", slajdy czterech słynnych obrazów.

Problematyka

Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu (centralna).

Zagadnienia Kluczowe

Uzyskiwanie wrażenia przestrzeni.

Powtórka

Zapytaj uczniów:

- Jakie figury i bryły geometryczne odnaleźli na rycinach budynków wzniesionych w stylach: romańskim, gotyckim, renesansowym, barokowym, neoklasycystycznym i w architekturze współczesnej od początku XX wieku?
- Jakie figury i bryły geometryczne są najczęściej spotykane w poszczególnych stylach?
- Jakich nowych terminów opisujących budynki nauczyliście się na poprzedniej lekcji?
- Czy są w Waszej okolicy budowle, które mają cechy podobne do tych, które analizowaliście?

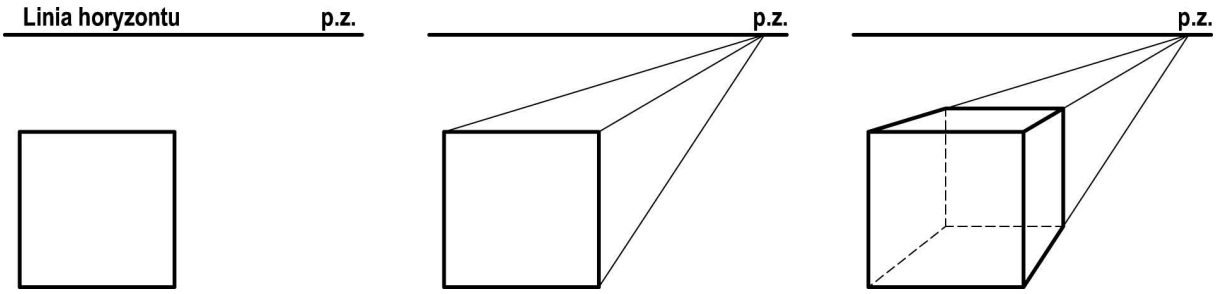
Dyskusja – Perspektywa

Uwaga:

Jeśli niektórzy uczniowie poznali perspektywę na lekcjach plastyki, nauczyciel może szybko omówić materiał instruktażowy i przejść do wybranego zadania z *Podejścia interdyscyplinarnego.*

Uczniowie poznali figury i bryły geometryczne w architekturze. Teraz zbadają uproszczone metody przedstawiania brył oraz przestrzeni na dwuwymiarowych obrazach i rysunkach.

1. Narysuj na tablicy kwadrat, poproś uczniów o przerysowanie go, a następnie o próbę przedstawienia w perspektywie, jako sześcianu (przeznacz na to parę minut).
2. Pokaż klasie jak można wykorzystać perspektywę do przekształcenia dwuwymiarowej figury geometrycznej w trójwymiarową bryłę, następnie rozdaj i omów Arkusz informacyjny 26 – „Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu".

- Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu nadaje się do przedstawiania niektórych obiektów, inne lepiej przedstawić za pomocą perspektywy linearnej z dwoma punktami zbiegu. Ta lekcja skupia się na perspektywie z jednym punktem zbiegu.

3. Pokaż następujące slajdy i omów z uczniami sposoby wykorzystania przez artystów perspektywy z jednym punktem zbiegu.

Fillippo Brunelleschi (1377- 1446)

Architekt katedry „Il Duomo", we Florencji („Santa Maria del Fiore")

Brunelleschi zasłynął z dwóch powodów. Pierwszy to wielkie osiągnięcie architektoniczne, jakim było skonstruowanie kopuły dla katedry we Florencji. Wcześniej świątynia stała bez kopuły, ponieważ nikt nie wiedział, jak ją zaprojektować i wykonać. Przed podjęciem tego wyzwania Brunelleschi przestudiował wiele starożytnych budowli w Rzymie. Drugim ważnym dokonaniem Brunelleschiego było zastosowanie perspektywy w projektowaniu architektury. Trzeba zaznaczyć, że nie był on twórcą perspektywy, ale zaczął używać tej metody w sposób, w jaki jest wykorzystywana do dziś. Miał wielki wpływ na malarstwo renesansowe.

Spójrzmy teraz jak malarze późniejszego renesansu używali perspektywy w swoich obrazach:

Leonardo da Vinci (1452- 1519)

„Ostatnia wieczerza" (patrz Arkusz informacyjny 26 – „Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu")

Ten słynny obraz to fresk, namalowany na ścianie refektarza, w klasztorze Santa Maria delle Grazie w Mediolanie. Fresk przedstawia scenę w pomieszczeniu i jest bardzo dobrym przykładem użycia perspektywy linearnej z jednym punktem zbiegu. Wszystkie linie ścian i sufitu zbiegają się w miejscu, gdzie znajduje się głowa Chrystusa – to jest w punkcie zbiegu znajdującym się na linii horyzontu.

Rafael Santi (1483 – 1520)

Obraz "Zaślubiny Marii z Józefem" przedstawia scenę rozgrywającą się na zewnątrz. Na tym obrazie łatwo można odnaleźć centralny punkt zbiegu perspektywy i prześledzić kierunki zbiegu. Przedstawiony tu budynek pokazuje, jak wyglądała architektura renesansowa.

Poproś uczniów, aby:

- Wskazali figury geometryczne, które widzą na obrazach.
- Zastanowili się, w jaki sposób Rafael uzyskał wrażenie głębi na dwuwymiarowej powierzchni obrazu.
  Wyświetl slajd, aby za pomocą linijki można było wskazać kierunki wszystkich linii. Omów z uczniami użycie perspektywy w obrazach „Ostatnia wieczerza" i „Zaślubiny Marii z Józefem".

Ćwiczenie – Rysowanie perspektywy linearnej z jednym punktem zbiegu

1. Poproś uczniów o wykorzystanie perspektywy z jednym punktem zbiegu do narysowania alei, wzdłuż której stoi wiele słupów telefonicznych lub ciągła linia zabudowań.

2. Poproś uczniów o wykorzystanie perspektywy z jednym punktem zbiegu do narysowania przedmiotów znajdujących się w klasie lub na korytarzu.

Zadanie domowe

Poproś uczniów o narysowanie ulicy lub pokoju (rzeczywistego lub wyobrażonego) w perspektywie.

Album

Niech uczniowie przeznaczą dział Albumu na zagadnienia związane z perspektywą. Mogą zbierać zdjęcia z przykładami perspektywy linearnej z jednym punktem zbiegu, z czasopism, gazet lub pocztówek albo kopii obrazów wykorzystujących tę perspektywę.

Słowniczek

Przypomnieć o dodawaniu nowych terminów do Słowniczka.

Podejście interdyscyplinarne

1. Historia/plastyka – poprosić uczniów o napisanie wypracowania na temat wybranego architekta renesansowego, z uwzględnieniem jego inspiracji i metody projektowania.

   Niech uczniowie znajdą budynek w okolicy, zaprojektowany pod wpływem idei architektonicznych z przeszłości, a następnie napiszą sprawozdanie z dołączonym rysunkiem.
2. Plastyka – przeprowadzić szczegółową lekcję na temat pracy artysty przedstawionego na Lekcji 5 lub innego. Niech uczniowie poznają jego życie i uwarunkowania twórczości. Niech przeanalizują jego dwie wybrane prace i przedstawią wnioski.
3. Matematyka – poprosić uczniów o zapoznanie się z teoriami matematycznymi wykorzystywanymi w architekturze przez starożytnych Greków i Rzymian. Zastanówcie się wspólnie, czy te teorie powracały w późniejszych epokach.
4. Biologia/plastyka – według znanych teorii ciało ludzkie stanowi podstawę systemu proporcji w sztuce. Przeanalizujcie te teorie zaczynając od prac Leonardo da Vinci aż do np. Le Corbusiera.

Lekcja 6: Budynki w malarstwie – perspektywa z dwoma punktami zbiegu

Podczas lekcji uczniowie poznają sposób przedstawiania budynków w malarstwie za pomocą perspektywy linearnej z dwoma punktami zbiegu.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy C4, Arkusz informacyjny 5 – „Domy w Polsce", Arkusz informacyjny 8 – „Domy w Europie"; Arkusz informacyjny 28 – „Perspektywa linearna z dwoma punktami zbiegu", slajdy.

Problematyka

Perspektywa linearna z dwoma punktami zbiegu.

Zagadnienia Kluczowe

Uzyskiwanie wrażenia głębi i przestrzeni trójwymiarowej.

Powtórka

- Omówić z uczniami nowo poznane terminy z Lekcji 5.
- Powtórzyć zasady i działanie perspektywy.

Dyskusja – Perspektywa linearna z dwoma punktami zbiegu

Uwaga: *istnieje wiele obrazów i projektów architektonicznych, które mogą posłużyć do pokazania perspektywy z dwoma punktami zbiegu, ale wymienione dzieła są najczęściej podawanymi przykładami. Są powszechnie dostępne w internecie.*

Wnętrza *(przykłady)*

- *Sypialnia artysty w Arles – Vincent van Gogh*
- *Krzesło i fajka – Vincent van Gogh*

Widoki z zewnątrz *(przykłady)*

- *Les Tres Riches Heures du Duc de Berry – Bracia Limbourg*
- *Bitwa pod San Romano – Paolo Ucello*
- *Katedra w Rouen – Claude Monet*
- *Weduty Warszawy – Bernardo Belotto zwany Canaletto*
- *Album Widoków Historycznych Polski Zrysowany z Natury przez Napoleona Ordę*
- *Rysunki architektoniczne Stanisława Noakowskiego*
- *Manewry wojskowe – Richard Thomas Moynan*

1. Na wszystko patrzymy z pewnej perspektywy, np. na ulice, tory kolejowe, jednak perspektywa nie zawsze jest taka oczywista. Na niektórych obrazach i rysunkach pojawia się więcej niż jeden punkt zbiegu.
   Wyświetl slajd wybranego obrazu na duży, sztywny arkusz białego papieru lub na białą tablicę i korzystając z linijki i markera, nanieś linie perspektywy na obraz.

2. Budowle od tysięcy lat stanowią niezbędny element ludzkiego życia. Ten fakt potwierdza ogromna liczba obrazów, na których budynek zajmuje najważniejsze miejsce. Zanim wynaleziono fotografię (w XIX wieku), obrazy były sposobem dokumentowania rzeczywistości. Wielcy właściciele ziemscy zamawiali portrety, a także wizerunki swoich domów i posiadłości. Król Stanisław August Poniatowski zamówił np. serię widoków (wedut) Warszawy. W późniejszych czasach artyści z podziwu dla wspaniałych dzieł architektonicznych oraz dla własnej przyjemności malowali obiekty architektoniczne.

   Wyświetlić pozostałe slajdy i prowadzić dalej dyskusję, zadając uczniom pytania, odnośnie architektury przedstawionej na obrazach:
   - Kiedy obiekt najprawdopodobniej został wzniesiony?
   - Kto mógł zlecić jego budowę?
   - Jak określilibyście styl, w jakim został zbudowany? (patrz Arkusz informacyjny 5 – „Domy w Polsce", Arkusz informacyjny 8 – „Domy w Europie").
   - Jakie materiały mogły być wykorzystane do budowy?
   - Jak myślicie, dlaczego namalowano ten obraz?
   - Jakie środki malarskie wykorzystano do namalowania tego obrazu?
   - Jak artyście udało się przedstawić trójwymiarowy budynek na dwuwymiarowej powierzchni?

Ćwiczenie – Rysowanie w perspektywie z dwoma punktami zbiegu

Rozdać i omówić Arkusz informacyjny 28 – „Perspektywa linearna z dwoma punktami zbiegu".
Poprosić uczniów o wykonanie następujących zadań:

1. Wybierz dowolny przedmiot i narysuj go w perspektywie z dwoma punktami zbiegu.
   lub
2. Narysuj w perspektywie z dwoma punktami zbiegu sześcian, prostopadłościan lub ostrosłup, który złożyłeś podczas Lekcji 4.
   lub
3. Narysuj dowolny mebel znajdujący się w klasie, stosując perspektywę z dwoma punktami zbiegu.
   lub
4. Narysuj budynek szkoły w perspektywie z dwoma punktami zbiegu.

Zadanie domowe – Arkusz pracy C4

Zadanie będzie wymagało zebrania wielu informacji, potrzebne będzie na to więcej czasu.

Omów zadania z uczniami i upewnij się, że wszystkie polecenia na Arkuszu są zrozumiałe, ustal wspólnie termin oddania pracy.

Album i Słowniczek

Przypomnieć uczniom o zadaniach, związanych z uzupełnianiem Albumu i Słowniczka, znajdujących się na Arkuszu pracy C4.

Podejście interdyscyplinarne

1. Plastyka – poprosić uczniów o narysowanie ważnego pod względem historycznym budynku w okolicy.

   Niech uczniowie zbiorą informacje na temat techniki malarskiej artysty wybranego spośród omawianych na Lekcji.

   Poproś uczniów o narysowanie budynku zaprojektowanego przez architekta renesansowego.

   Artysta Fernand Leger powiedział, że „ludzie potrzebują koloru, jak ognia i wody. Jest surowcem niezbędnym do życia". Zastanówcie się wspólnie nad przekazem tego stwierdzenia.
2. Technika – poprosić uczniów o zbudowanie makiety jednego z wnętrz przedstawionych na omawianych obrazach. Niech umieszczą w modelu miniaturowe figurki ludzi.
3. Historia/plastyka – niech uczniowie zbiorą szkice, obrazy, rysunki oraz zdjęcia budynków, które znajdowały się w Twojej miejscowości w przeszłości.
4. Matematyka – od wieków ludzkość próbuje zdefiniować piękno i ustalić tzw. „idealne proporcje". Wykorzystaj jedno z poniższych pytań, aby rozpocząć dociekania na temat proporcji w budynkach:
   - Proporcja 1:1,618 ma niezwykłe właściwości. Kto zauważył to jako pierwszy? Jak nazywa się ta proporcja? Co to jest „prostokąt w złotym podziale"?
   - Czy można znaleźć jakiś związek „złotego podziału" z poniższym ciągiem liczb?
     1 1 2 3 5 8 13 21 34 55 89 144

Lekcja 7: Rozwój koncepcji architektonicznych

Podczas lekcji uczniowie dowiedzą się, jak rozwijały się projekty budynków od V w. p.n.e. do dziś.

Materiały pomocnicze: Arkusz informacyjny 24 – „Partenon – rzut, przekrój, elewacja", Arkusz pracy C5 oraz slajdy przedstawiające okoliczne budynki, potrzebne do Dyskusji 1 oraz 2.

Problematyka

Architektura sakralna.

Zagadnienia Kluczowe

Architektura tradycyjna (regionalna, rodzima). Architektura klasyczna.

Powtórka

Zanotuj na tablicy wszystkie rodzaje budynków, które uczniowie znaleźli na obrazach. Poprowadź dyskusję za pomocą poniższych pytań:

- Ile różnych rodzajów budynków odnaleźliście?
- Kto je namalował?
- Czy któryś z malarzy użył perspektywy z dwoma punktami zbiegu na swoim obrazie?

Dyskusja 1 – Architektura regionalna oraz klasyczna

Uwaga: Dyskusję należy prowadzić z zastosowaniem fotografii lub rysunków, przykładów budynków z najbliższego otoczenia.

W przeszłości wiele budynków, np. domy, sklepy, warsztaty oraz budynki rolnicze, powstawało bez projektów w znanej nam dziś formie. Budowniczowie budowali tak, jak to czyniono przez wieki, używając znanego im rozkładu pomieszczeń, lokalnych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych metod konstrukcji. Wkomponowywali budynki w krajobraz miejski lub wiejski tak, jak robili to ich przodkowie. Zazwyczaj były to bardzo dobre budowle, ponieważ metoda ich wznoszenia, doskonalona przez wieki, dawała pożądane rezultaty. Budynki były zwykle dostosowane do lokalnego klimatu i harmonizowały z otoczeniem. Stanowią przykłady **architektury nazywanej tradycyjną, regionalną lub rodzimą.**

Trzeba pamiętać, że chata z Kurpiów czy Podlasia wygląda inaczej niż chata z Podhala, a kościół z Mazowsza czy Pomorza inaczej niż cerkiew z Beskidu Niskiego. Różnice te spowodowane są uwarunkowaniami klimatycznymi, dostępem do materiałów budowlanych, zwyczajami lokalnymi. Architektura regionalna sprawia, że krajobraz różnych części Polski ma indywidualny charakter.

Budynki, które były duże lub ważne dla społeczności zwykle wznoszono według opracowanego projektu. Są przykładami **architektury, którą można nazwać klasyczną** (nie myląc jednak z klasycyzmem). Właściciele czy fundatorzy oraz architekci długo zastanawiali się nad projektem, konstrukcją oraz końcowym wyglądem budynku. Chcieli, aby budynek był wyjątkowy, korzystali z literatury i traktatów filozoficznych, obserwowali zagraniczne przykłady oraz sięgali w przeszłość, w poszukiwaniu inspiracji. Posiadane informacje wykorzystywali twórczo, dostosowując projekt do potrzeb zamawiającego i miejsca, w którym miał zostać zrealizowany.

Dobrymi przykładami takiej architektury są budowle sakralne: kościoły i inne świątynie, zazwyczaj odgrywające znaczącą rolę w życiu społeczności. Analizując je, możemy zauważyć, że wygląd zewnętrzny budowli sakralnych zwykle odzwierciedla ich przeznaczenie.

Partenon

Rozdaj *Jak rysować* oraz Arkusz informacyjny 24 – „Partenon – rzut, przekrój, widok" (uczniowie już zapoznali się z tym budynkiem podczas Lekcji 4 – *Kształty budynków*). Omów z uczniami ilustracje, prowadząc dyskusję za pomocą poniższych pytań:

- W jakim celu został zaprojektowany Partenon?
- Czy rzut poziomy jest osiowy (symetryczny)?
- Co mogą oznaczać okręgi narysowane linią pomocniczą na rzucie poziomym?
- Jakie rodzaje kolumn znajdują się w budowli?
- Jaka jest liczba kolumn w budowli? Dlaczego?
- Jakich konstrukcji nośnych użyto w Partenonie?
- Jak podzielono przestrzeń wewnętrzną?
- Zaznacz dowolnym symbolem miejsce, gdzie mógł znajdować się posąg.
- Jakich nowych terminów architektonicznych użyto na Arkuszu?
- Jakie zauważasz elementy dekoracyjne?
- Jakie emocje wywołuje ta architektura? Np. szacunek, strach, radość?

Ćwiczenie – Arkusz pracy C5

Rozdać i omówić Arkusz pracy C5 i następnie poprosić uczniów o uzupełnienie go na lekcji.

Ocena pracy

Omówić z uczniami ich odpowiedzi.

Dyskusja 2 – Budynki w naszej okolicy

Uwaga: *Dyskusja 2 jest opcjonalna, proszę przeprowadzić ją tylko wówczas, gdy dysponujecie odpowiednią ilością czasu. Potrzebne będzie wcześniejsze przygotowanie slajdów przedstawiających miejscowe budynki (można spytać w lokalnym stowarzyszeniu historycznym, bibliotece lub muzeum, lub znaleźć w internecie). Jeśli slajdy są niedostępne, poprosić uczniów o wykonanie zdjęć tych budynków, w ramach dodatkowego zadania.*

Wyświetlić slajdy okolicznych budynków i poprowadzić dyskusję:

- Czy jakieś budynki w okolicy zostały zaprojektowane pod wpływem stylów architektonicznych z przeszłości? Zastanów się nad budowlami publicznymi, np. kościołami, katedrami, ratuszami, sądami. Nie zapominaj o budynkach mieszkalnych, np. rezydencjach. Wymień, omów i zapisz te elementy, które zostały zapożyczone z różnych stylów.

Album, Zadanie domowe, Słowniczek

Omów z uczniami zadania zawarte w Arkuszu pracy C5.

Przygotowanie do wycieczki zaplanowanej podczas Lekcji 8

1. Rozdać Arkusz pracy C6 – „Wskazówki na wycieczkę” (wskazówki można zmodyfikować, dostosowując je do zainteresowań oraz umiejętności uczniów oraz do tego, jak złożony jest projekt budynku).
2. Podzielić klasę na grupy i wybrać liderów.
3. Przypomnieć o tym, jakich materiałów będą potrzebowali na wycieczce.
4. Poprosić uczniów, w ramach zadania domowego, o zebranie informacji, na temat budynku, który odwiedzą.

Podejście interdyscyplinarne

1. Historia/plastyka – zorganizować wycieczkę do pobliskiego kościoła, poprosić uczniów o zastanowienie się, do jakiego stylu należy oraz o napisanie wypracowania na temat jego historii.

   Niech uczniowie wybiorą konkretny rodzaj budynku, np. bibliotekę, fabrykę, szkołę, teatr, muzeum, pałac, więzienie, bank lub lotnisko, i prześledzą jego losy na przestrzeni wieków.

   Zaproponować uczniom następujące zadanie: wybierz jeden styl architektoniczny – grecki, rzymski, bizantyjski, romański, gotycki, renesansowy, barokowy, neoklasycystyczny, secesję - Art Nouveau, styl międzynarodowy (funkcjonalizm). Zbadaj, w jakim stopniu wybrany styl może mieć wpływ na architekturę jednego z rodzajów budynków (np. kościoła, teatru lub biblioteki).
2. Język francuski – styl gotycki narodził się we Francji. Przeprowadzić lekcję francuskiego na temat katedry Notre Dame.
3. Plastyka – poprosić uczniów o przeanalizowanie przykładu rękodzieła związanego ze stylem romańskim lub gotyckim, np. płaskorzeźba, mozaika, witraże.
4. Historia – poprosić uczniów o zgłębienie tematyki średniowiecznych cechów rzemieślniczych.
5. Nauka o społeczeństwie – „Architektura jest częścią kultury społeczności, wyrazem wartości, które wyznaje”. Niech uczniowie przeanalizują te słowa w odniesieniu do polskiej historii i współczesności.
6. Matematyka/technika – poprosić uczniów o poznanie japońskich jednostek miary: Shaku i Ken. Niech dowiedzą się, jak japońscy budowniczy używali jednostki Ken.
7. Technika/historia – wynalezienie światła elektrycznego, wind i klimatyzacji zrewolucjonizowało projekty budynków biurowych. Zastanówcie się wspólnie, nad rezultatami tych innowacji, zwracając uwagę na amerykańskie biurowce, wzniesione pod koniec XIX w. i na początku XX w.

Lekcja 8: Wycieczka

Podczas lekcji uczniowie przeanalizują ważny budynek w ich okolicy.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy C6, „Jak mierzyć", Arkusz pracy C7 „Kapsuła czasu"

Problematyka

Rozumienie budynków historycznych.

Zagadnienia Kluczowe

Obserwacja, analiza. Zapisywanie spostrzeżeń.

Ćwiczenie – Analiza budynków

Proszę zorganizować wycieczkę do wybranego budynku w Waszej miejscowości, który został wzniesiony przynajmniej pięćdziesiąt lat temu, np. świątynia, ratusz, sąd, teatr, rezydencja, kamienica, bank, biblioteka, muzeum, dworzec kolejowy. Analiza powinna być wykonywana w dwóch etapach. Podczas Etapu 1 uczniowie całą klasą krótko oglądają budynek wewnątrz i z zewnątrz. Podczas Etapu 2 dzielą się na dwie grupy i każda grupa dokładnie analizuje budynek. Grupa A analizuje budynek z zewnątrz, a Grupa B wewnątrz. Każda Grupa zostanie podzielona na cztery Zespoły, a każdy Zespół otrzyma szczegółowe zadanie. Przewidywany czas trwania wycieczki: 2-3 godziny.

Uwaga: Wycieczka nie wymaga szczegółowego mierzenia budowli i rysowania w skali. Jednak przy tej okazji uczniowie mogą zapoznać się z metodami inwentaryzacji obiektów i wykorzystać je do wykonania rysunków i makiet w wybranej skali. Tak zaplanowana wycieczka powinna zostać zorganizowana wcześniej, niż na Lekcji 8, a zadania powinny być do niej dostosowane (patrz wskazówki „Jak mierzyć").

Przygotowanie nauczyciela

1. Zapoznać się z budynkiem, zbadać jego historię i zastanowić się nad tematami, które należy poruszyć podczas wycieczki.
2. Zapoznać się z Arkuszem pracy C6 i dostosować polecenia do zainteresowań uczniów oraz do stopnia skomplikowania budynku.
3. Zdobyć zgodę na wycieczkę klasową i jeśli to możliwe, poprosić o przewodnika.
4. Zorganizować Grupy i Zespoły, rozdać Arkusz pracy C7 z tygodniowym wyprzedzeniem.

Materiały

Każdy uczeń powinien przygotować: szkicownik, ołówki, kredki, linijkę, temperówkę, gumkę oraz wskazówki „Jak mierzyć" (w przypadku decyzji o wykonywaniu pomiarów). Poprosić uczniów o przyniesienie aparatów fotograficznych.

Album, Zadanie domowe, Słowniczek

Przypomnieć uczniom o zadaniach z Arkusza pracy C6.

Podejście interdyscyplinarne

1. Matematyka – poprosić uczniów o sfotografowanie ciekawej i skomplikowanej fasady, a następnie o zbadanie jej geometrii i wymiarów. Niech przemyślą logikę kompozycji projektu elewacji.
2. Historia – poprowadzić dyskusję za pomocą pytań, np.: Jak wygląda najbliżej położony szpital? Jak wyglądały pierwsze szpitale na świecie? Jak wyglądały te obiekty w Polsce i innych europejskich krajach przed wiekami? Jak się zmieniły?
3. Wiedza o społeczeństwie/technika – niektóre budynki (np. stadiony sportowe, kina lub muzea) są tak zaprojektowane, aby ludzie przemieszczali się wyznaczonymi szlakami lub przechodzili pomiędzy pomieszczeniami w konkretnej kolejności. Niech uczniowie wybiorą taki obiekt w okolicy i przeanalizują, w jaki sposób ludzie się w nim poruszają. Następnie niech narysują proste rzuty poziome (oraz przekroje, jeśli istnieje taka konieczność) pokazujące działanie tej zasady.
4. Technika/fizyka – zaproponować uczniom zadanie: zanalizuj wykorzystanie światła naturalnego w budynku, który odwiedziliście lub innym budynku, który Cię zaciekawił. W jaki sposób światło słoneczne dostaje się do pomieszczeń? Sprawdź, gdzie znajdują się okna i świetliki, jakiej są wielkości? W którą stronę świata są skierowane? Czy powierzchnie wewnątrz budynku pochłaniają więcej światła niż odbijają, czy na odwrót? Od czego to zależy?
5. Plastyka – poprosić uczniów o zaprojektowanie witraża przeznaczonego do kościoła, teatru lub ratusza.

   lub

   O zaprojektowanie ozdobnej, stiukowej rozety sufitowej.

   Poproś uczniów o znalezienie w szkolnej lub miejscowej bibliotece informacji na temat słynnego witrażysty lub innego znanego rzemieślnika, np. warsztatu Stanisława Żeleńskiego w Krakowie (witraże) albo działalności Baltazara Fontany (stiuki: naścienne dekoracje gipsowe).
6. Wiedza o społeczeństwie – zaproponować uczniom zadanie: w dzisiejszych czasach prawo budowlane i przepisy szczegółowe określają zasady budowania. Wyobraź sobie, że jesteś właścicielem kina. W jaki sposób zapewniłbyś zachowanie bezpieczeństwa w budynku? Co zrobiłbyś, aby dostarczyć świeże powietrze, zapewnić skuteczną ewakuację na wypadek pożaru lub innego zagrożenia? Zaprosić strażaków na lekcję i rozmowę z uczniami.
7. Wiedza o społeczeństwie – poprosić uczniów o przygotowanie porównania budynków parlamentów w państwach członkowskich UE. Niech zastanowią się, jak styl i rozmiary budowli odzwierciedlają historię i ambicje władz poszczególnych krajów.

Lekcja 9: Prezentacja – budynki historyczne

Podczas lekcji uczniowie wykorzystają wszystkie dotychczas zebrane informacje i przedstawią prezentację na temat wybranego budynku.

Problematyka

Budynek przeanalizowany podczas wycieczki.

Zagadnienia Kluczowe

Gromadzenie i wykorzystanie informacji.

Powtórka

Omówić pracę uczniów za pomocą pytań:

- Czego dowiedzieliście się na temat historii budynku?
- Czy natknęliście się na jakieś legendy związane z budynkiem? Czy są oparte na prawdziwych wydarzeniach? Czy są na to jakieś dowody? Czy podczas wycieczki odkryliście coś, co mogłoby potwierdzić lub zaprzeczyć tym historiom?
- Czy wiecie jak to jest, że ten budynek stoi?
- Co Was najbardziej zainteresowało w zwiedzanym budynku?
- Co było w nim najpiękniejszego?
- Czy jest przystosowany do potrzeb użytkowników?
- Czy osoby niepełnosprawne miałyby problem z wejściem i poruszaniem się wewnątrz?
- Czy budynek pozostaje w harmonii z otoczeniem?
- Czy z chęcią przebywaliście w tym budynku? Uzasadnijcie odpowiedź.
- Czy architekci, autorzy projektu budynku, pozostawali pod wpływem stylów z przeszłości? Co na to wskazuje?
- W jakim stylu architektonicznym został zbudowany?

Ćwiczenie – Przedstaw zebrane informacje

Materiały: nożyczki, klej w sztyfcie, kredki, markery, papier rysunkowy lub karton, komputery.

Podziel klasę na dwie grupy, w których uczniowie analizowali budynek (grupa „wewnętrzna” i „zewnętrzna”). Ustawcie ławki tak, aby członkowie grup mogli swobodnie pracować. Zespoły, ustanowione w obrębie grup, do poszczególnych zadań, powinny dopracować swoje rysunki, opisać je. Liderzy zespołów powinni zebrać wszystkie rysunki, zdjęcia oraz notatki.

Grupa A – „Zewnętrzna”

Niech rysunki i zdjęcia elewacji będą elementem centralnym prezentacji. Poproś uczniów o ułożenie rysunków i zapisków wszystkich zespołów na dużym arkuszu papieru i wypróbowanie różnych wariantów przed przyklejeniem ich na stałe. Chętni mogą przygotować prezentację multimedialną.

Grupa B – „Wewnętrzna”

Niech rzuty poziome będą elementem centralnym prezentacji. Poproś uczniów o ułożenie rysunków i notatek, autorstwa wszystkich zespołów, na dużym arkuszu papieru i wypróbowanie różnych wariantów przed przyklejeniem ich na stałe. Chętni mogą przygotować prezentację multimedialną.

Obie grupy

Połączcie pracę obu grup: historię budynku, podania ludowe i legendy, fotografie, szkice odręczne, odbitki wykonane metodą frotażu np. tablic pamiątkowych, pomników.

Prezentacja

Zaprezentujcie pracę w szkole, miejscowej bibliotece lub w budynku, który odwiedziliście.

Zadanie domowe

1. Poprosić uczniów o napisanie artykułu na szkolną stronę internetową lub dla lokalnego stowarzyszenia miłośników historii na temat najciekawszych aspektów wycieczki.

Album

Niech uczniowie rozpoczną nowy dział Albumu poświęcony ich ulubionym budynkom. Powinni zebrać rysunki lub zdjęcia budowli i napisać kilka zdań wyjaśniających, dlaczego ten budynek wybrali.

Słowniczek

Poproś, aby uczniowie uzupełnili Słowniczki.

Podejście interdyscyplinarne

1. Technika – poprosić uczniów o zbudowanie makiety analizowanego budynku.
2. Plastyka – poprosić uczniów o zrobienie glinianej płytki lub linorytu inspirowanego ciekawym detalem znajdującym się wewnątrz lub na zewnątrz budynku.

   Poprosić uczniów o zaprojektowanie ulotki dla biura informacji turystycznej, dotyczącej historii budynku i zachęcającej do odwiedzenia go.

   Poprosić uczniów o szczegółowe zbadanie kolorystyki wnętrz budynku, który odwiedziliście lub innego, dowolnie wybranego. Niech uczniowie zaproponują ewentualną zmianę kolorystyki, biorąc pod uwagę wymiary pomieszczeń, nasłonecznienie, psychologiczne reakcje na poszczególne kolory oraz praktyczną stronę eksploatacji obiektu.
3. Język polski – niech uczniowie opiszą ciekawą budowlę lub przestrzeń publiczną.

   „Tajemniczy”, „skromny”, „okazały”, „ekscytujący”, „dostojny”, „bezpieczny”, „poprawiający samopoczucie”. Niech uczniowie wybiorą budynek, do którego pasuje jedno lub więcej z powyższych określeń i zastanowią się, jakie elementy jego architektury sprawiają, że odnosimy takie wrażenie.

4. Technika/plastyka – poprosić uczniów o wykonanie płaskorzeźby ciekawej fasady.

   Zorganizować wycieczką do pracowni witrażu lub innej pracowni rękodzieła artystycznego. Poprosić uczniów, aby fotografowali i szkicowali twórcę podczas pracy, a następnie napisali sprawozdanie.

5. Język polski/wiedza o społeczeństwie – zaproponować następujący temat dyskusji: „Uważam, że budynek jest piękny, ale Tobie się nie podoba”. Kto ma rację? Czy są sposoby ocenienia różnych racji? Czy istnieją uniwersalne teorie lub zasady dotyczące uznawania piękna?

Lekcja 10: Konserwacja zabytków, ochrona, innowacja

Podczas lekcji uczniowie dyskutują, czy konserwacja, ochrona i odbudowa niektórych obiektów jest konieczna.

Materiały pomocnicze: Arkusz pracy C8 „Przykład: odbudowa zamku w Korzkwi", Arkusz informacyjny 5 – „Domy w Polsce", Arkusz informacyjny 8 – „Domy w Europie".

Problematyka

Odbudowa (rekompozycja) zabytku, na wybranym przykładzie.

Zagadnienia Kluczowe

Dziedzictwo architektoniczne.

Dyskusja – Architektura historyczna i zabytkowa

Zadać uczniom pytania pomocnicze:

- Jakie były, według Ciebie, najważniejsze elementy budynku, który analizowaliśmy w trakcie lekcji 8 i 9?
- Czym różnił się analizowany podczas wycieczki budynek od innych, które znasz?
- Czy zawsze budynki są użytkowane zgodnie z ich pierwotnym przeznaczeniem?
- Dlaczego w dzisiejszych czasach niektóre wiekowe budynki nie są już używane?
- Dlaczego społeczności poddają pieczołowitej konserwacji niektóre budowle?
- Co oznaczają terminy „konserwacja" i „ochrona"? Na czym polega różnica?
- Czy budynek analizowany podczas poprzednich lekcji powinien zostać poddany konserwacji?
- Jakie trudności i ograniczenia pojawiają się w utrzymaniu zabytkowego budynku w porównaniu do współczesnego?
- Czy wszystkie stare budynki powinny być poddawane konserwacji lub ochronie?

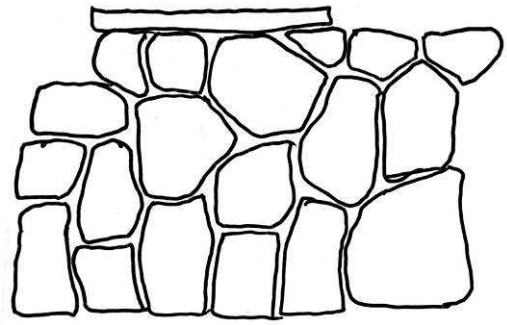
Ćwiczenie – Arkusz pracy C8 „Przykład: odbudowa zamku w Korzkwi"

Dawny zamek rycerski w Korzkwi znajduje się zaledwie kilkanaście kilometrów na północny-zachód od Krakowa, niedaleko Ojcowa. Należy do historycznego łańcucha warowni broniących północnej i zachodniej granicy ziemi krakowskiej, czyli słynnego jurajskiego Szlaku Orlich Gniazd. Średniowieczny zamek, później dwór obronny, położony na malowniczej wapiennej skale, popadał od XVIII w. w ruinę. W roku 1997 nabył go architekt Jerzy Donimirski, potomek dawnych właścicieli. Zupełnie zrujnowany zabytek jest stopniowo odbudowywany, a obecnie użytkowany, jako pokoje noclegowe i miejsce imprez okolicznościowych. Jego konserwacja, a właściwie tzw. rekompozycja, czyli powtórna budowa, jest uważana za kontrowersyjną, co tym bardziej zasługuje na uwagę.

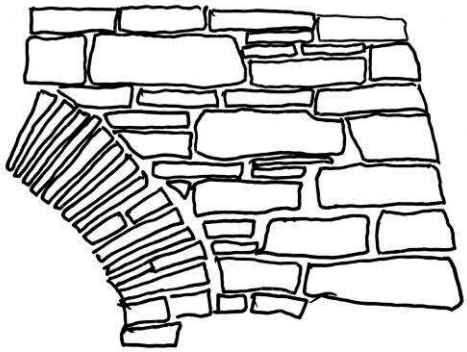
Proszę rozdać i omówić Arkusz pracy C8, poprosić uczniów o uzupełnienie go na lekcji, a następnie omówić odpowiedzi.

Arkusz pracy C1 – Zastosowanie materiałów

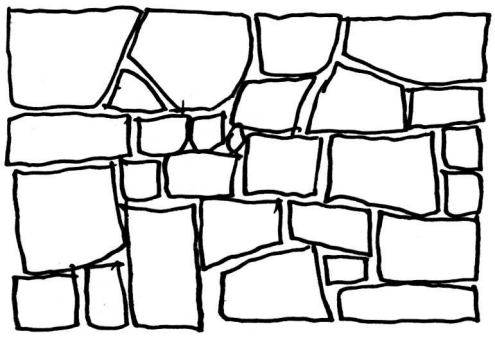
Zadania do Lekcji 2. Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

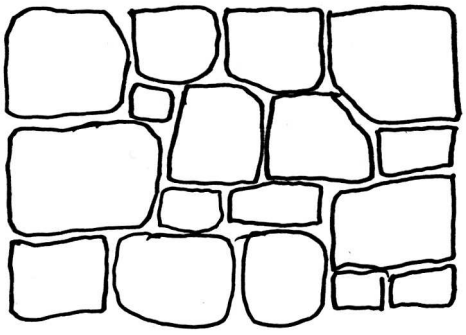
A. Tatry - Schronisko Murowaniec

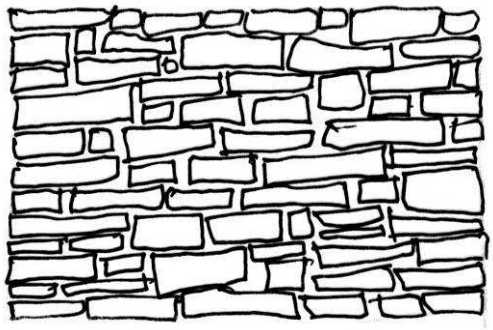
B. Zakopane – Willa pod Jedlami

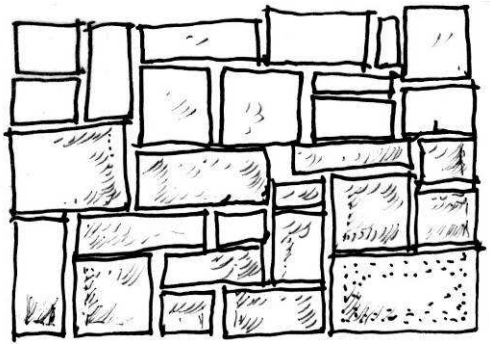
C. Mur układany „na dziko”

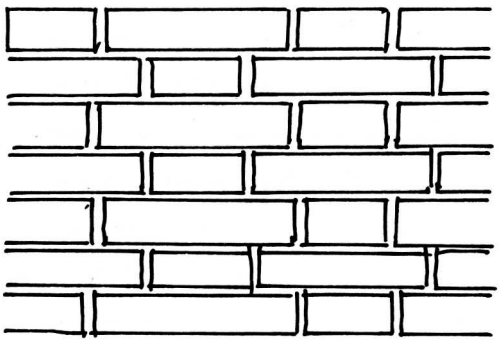
D. Mur cyklopowy z kamienia polnego

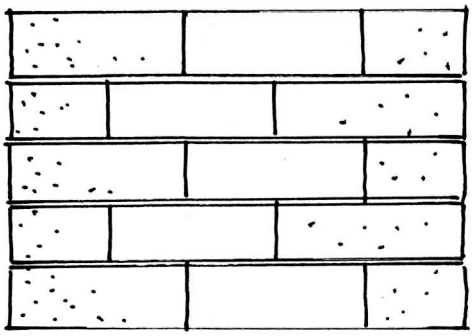
E. Mur warstwowy z kamienia łupanego

F. Mur z ciosów kamiennych

G. Mur z cegły (wiązanie gotyckie)

H. Mur z bloków betonowych

A. Spójrz na przedstawione powyżej sposoby murowania (tzw. „wątki”) z kamienia, cegły i bloków betonowych, stosowane na przestrzeni wieków.

Przeanalizuj poniższe stwierdzenia. Dopasuj je do przedstawionych rysunków, używając liter A, B, C, D, E, F, G, H. Do każdego z powyższych rysunków może pasować więcej niż jedno określenie.

1. Pozyskiwane z kamieniołomów .....
2. Występujący naturalnie na powierzchni ziemi .....
3. Odlewane w formach .....
4. Wypalane w piecu, aby były twardsze, bardziej wytrzymałe. .....
5. Produkowane masowo .....
6. Trudne do cięcia i kształtowania .....
7. Ciężkie. Trudne do transportu .....
8. Produkt współczesny .....
9. Szeroko dostępne .....
10. Wykonane z piasku, żwiru, cementu i wody .....
11. Pozwalają szybko budować .....
12. Muszą być kształtowane specjalnymi narzędziami .....
13. Produkowane są w różnych kolorach i kształtach.....
14. Niedrogie w produkcji .....
15. Czasem pokryte warstwą tynku .....

B. Z czego wzniesione są następujące budowle? Do ich budowy użyto więcej niż jednego materiału.

Spichlerz w Rogowie woj. świętokrzyskie

Zamek w Niedzicy woj. małopolskie

Ratusz w Toruniu woj. kujawsko-pomorskie

Hotel Forum w Krakowie woj. małopolskie

C. Dowiedz się, z jakich materiałów jest zbudowana Twoja szkoła.

1. Jakich podstawowych materiałów kamieni/cegieł/bloków użyto do wzniesienia ścian budynku szkoły?

2. Wypisz inne wykorzystane materiały i zaznacz, w których miejscach zostały użyte.

Album

Poświęć dział Albumu na **Kamieniarkę**. Narysuj przykłady lub wklej zdjęcia, na których pokazana jest ciekawa kamieniarka i różne zastosowanie kamienia.

Słowniczek

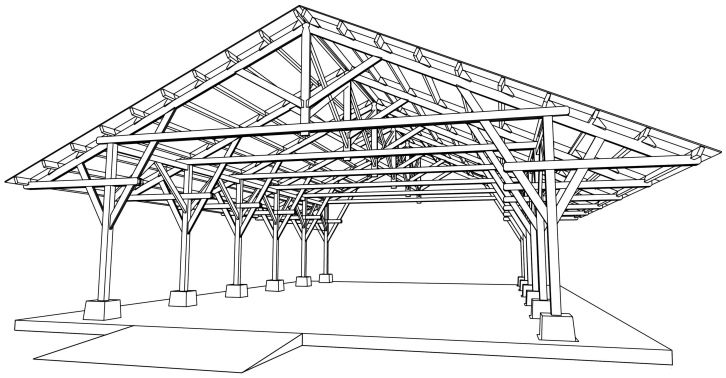
Do słowniczka dodaj nowe wyrazy i ich definicje.

Arkusz pracy C2 – Rodzaje konstrukcji

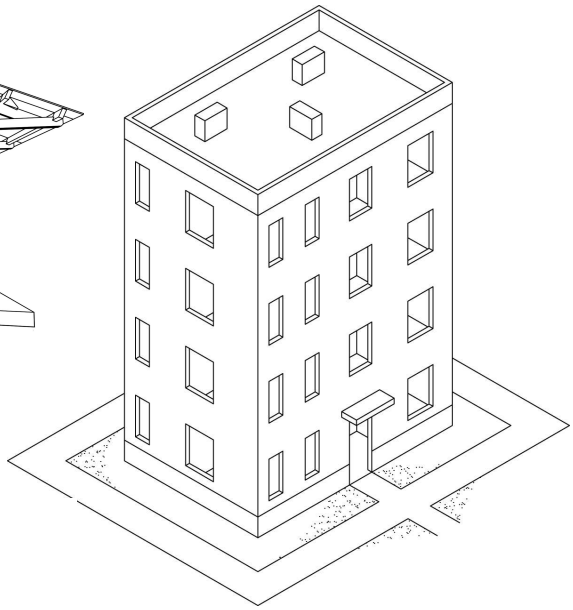
Zadania do Lekcji 3.

Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

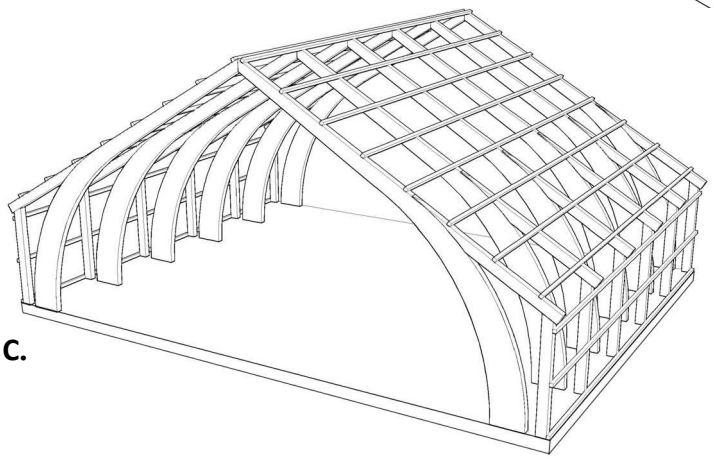
Przyjrzyj się rysunkom konstrukcji.

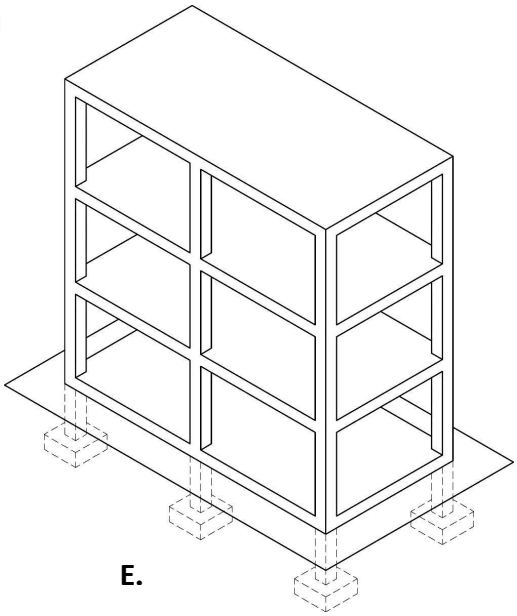
A

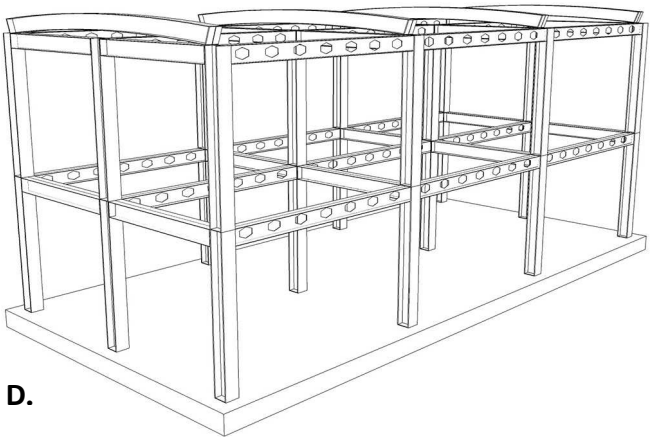
B.

C.

E.

D.

konstrukcja budynku (A.drewniana, B.murowana, C.drewno klejone, D.stalowa, E.żelbetowa)

1. Z jakich materiałów wykonana jest każda z tych konstrukcji?

A. …….
B. …….
C. …….
D. …….
E. …….

2. Które z nich są konstrukcjami szkieletowymi? Wstaw odpowiednie litery.

…….

3. Jakie obiekty (biurowiec, fabryka, stoisko sklepowe, kościół, apartamentowiec, hangar lotniczy, zagroda, stacja kolejowa) mogłyby zostać zrealizowane na bazie tych konstrukcji?

A. …….
B. …….
C. …….
D. …….
E. …….

Arkusz pracy C3 – Zastosowanie konstrukcji

Zadania do Lekcji 3.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Przeanalizuj zdjęcia budynków z różnych miejsc w Polsce. Spróbuj domyślić się, w jakiej konstrukcji zostały zbudowane. Jakich materiałów użyto do zbudowania ścian zewnętrznych: stali, szkła, kamienia, drewna czy innych?

1. Kościół Jezusa Chrystusa Odkupiciela, Czechowice-Dziedzice, 1995-1998, Architekt: Stanisław Niemczyk

2. Willa pod Jedlami, Zakopane, 1897, Architekt: Stanisław Witkiewicz

3. Willa, Nowy Sącz, 1934, Architekt: Zenon Marian Remi

4. Teatr Stary, Kraków, 1903-1906, Architekci: Tadeusz Stryjeński, Franciszek Mączyński

5. Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa, 1999 Architekt: Marek Budzyński z zespołem

6. Rozbudowa Muzeum Fryderyka Chopina, Żelazowa Wola, 2006-2010, Architekt: Bolesław Stelmach

7. Stadion PGE Arena Gdańsk, 2008-2011
Architekci: Rhode-Kellermann-Wawrowsky

8. Budynek biurowy Focus, Warszawa, 2001,
Architekt: Stefan Kuryłowicz z zespołem

Nr	Konstrukcja	Materiały
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		

Album

Zacznij dział na temat **Konstrukcji nośnych**. Zbieraj zdjęcia budynków, które Cię zainteresowały swoimi konstrukcjami. Opisz każde z nich.

Słowniczek

Dodaj nowe słówka i ich definicje.

Arkusz pracy C4 – Budynki w malarstwie

Zadania do Lekcji 6.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Zadanie

Wybierz rysunek, dzieło malarskie bądź graficzne związane z architekturą. Poszukaj obrazów w bibliotece, muzeum, galerii lub w domu, ewentualnie w internecie.

1. Na kartce formatu A4 naszkicuj wybrany przez siebie obraz.
2. Dowiedz się:
   Jaki ma tytuł? ……
   Kto go namalował?……..
   Kiedy został namalowany?.....
   Gdzie można zobaczyć oryginał?…….
3. W jakiej technice został wykonany? Zaznacz jedną odpowiedź
   Ołówek, kredka, węgiel, tusz, tempera, akwarela, olej, akryl, pastele olejne lub suche, technika mieszana.
4. Opisz treść i historię obrazu.
   …….
5. Dlaczego artysta wybrał właśnie ten obiekt architektoniczny?
   …….
6. Jaki to rodzaj budowli? Do czego i komu służyła?
   ……..
7. Opisz budowlę. Zwróć uwagę na kształt, wielkość, elementy dekoracyjne i materiały, z jakich została wzniesiona.
   …….
8. Opisz najbardziej charakterystyczną cechę tej budowli.
   ……..
9. Z jakiego okresu jest ta budowla? Czy domyślasz się, patrząc na obraz, w jakim jest stylu.
   …….
10. Czy wciąż istnieje?
    ……
11. W jakim stylu został wykonany obraz?
    ……
12. Czy można powiedzieć, że artysta znał zasady perspektywy?
    …….
13. Jakiej palety kolorystycznej użyto do namalowania obrazu?
    ……..
14. Wyjaśnij, dlaczego wybrałeś to dzieło.
    …….
15. Jakie są Twoje odczucia na temat dzieła?
    …….
16. Czy podoba Ci się sam budynek?
    …….

Album

Znajdź przykłady perspektywy linearnej z dwoma punktami zbiegu w książkach, czasopismach i na pocztówkach. Dodaj je do albumu.

Słowniczek

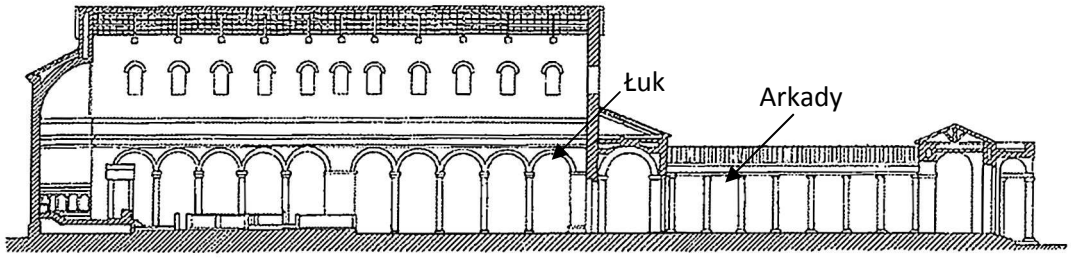
Dodaj do słowniczka nowe wyrazy i ich definicje.

Arkusz pracy C5 – Budynki sakralne

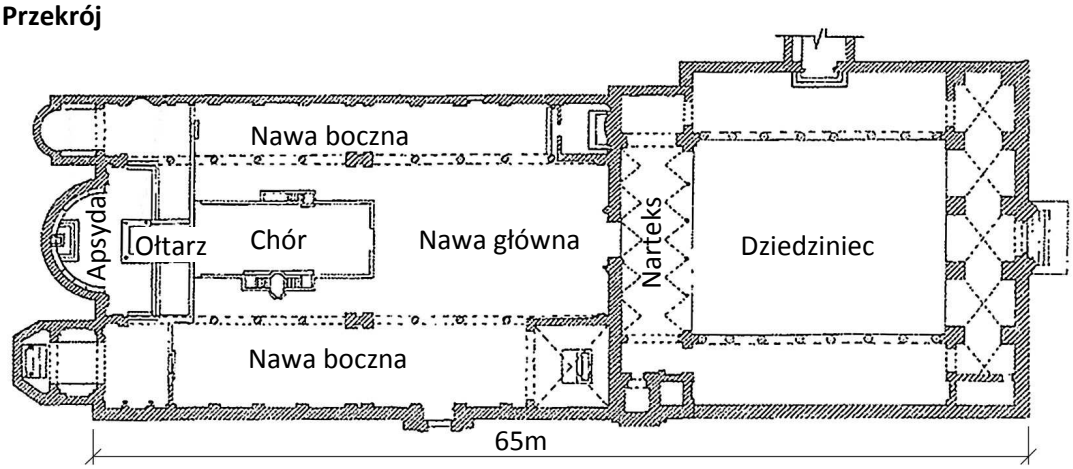
Zadania do Lekcji 7.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

A. Bazyliki (IV – VII wiek)

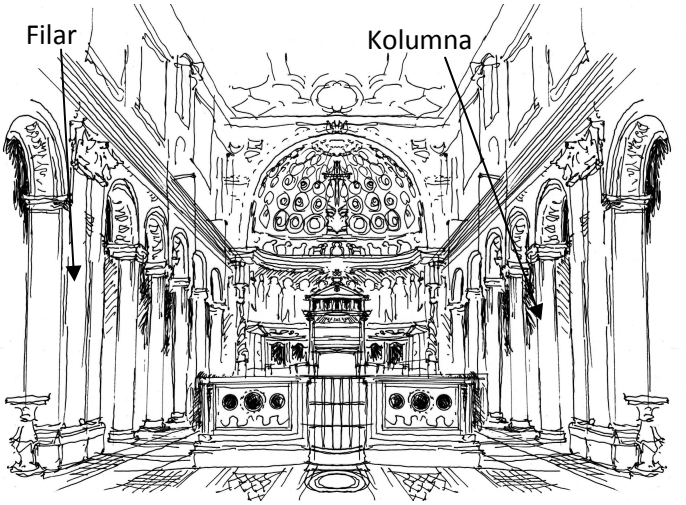
Bazylika w czasach Cesarstwa Rzymskiego pełniła funkcję sądu. W środku bazyliki znajdowała się nawa główna. Za filarami i kolumnami były nawy boczne. Przed budynkiem często znajdował się dziedziniec. W czasach wczesnego chrześcijaństwa kościoły były budowane według podobnego planu, ale w miejscu przeznaczonym dla sędziego znajdował się ołtarz.

Przekrój

Rzut poziomy

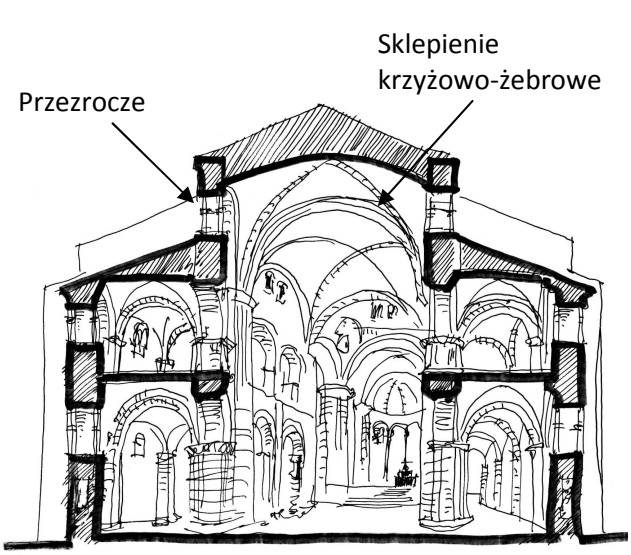
San Clemente, Rzym (1099-1108) Kościół Świętego Klemensa powstał w miejscu, gdzie kiedyś stała bazylika. Dzięki temu wykorzystuje jej pierwotny plan.

Widok wnętrza

1. Czy widzisz jakieś podobieństwa między rzutami poziomym bazyliki i świątyń greckich (np. Partenonem)?
   ……
2. Jakie elementy dekoracyjne widzisz na ilustracjach?
   ……
3. Które terminy są dla Ciebie nowe?
   ……

B. Kościoły romańskie (X-XII wiek)

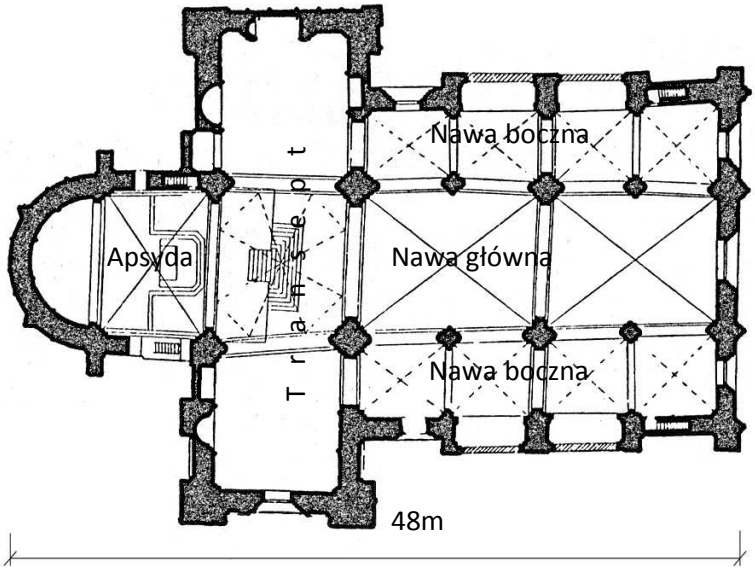
Rozwój kościołów w stylu romańskim jest ściśle związany z dynastią Karolingów i wzrostem liczby zakonów w Europie. Styl bazuje na tradycjach rzymskich z wpływami bizantyjskimi, orientalnych.

Widok przekroju

Elewacja frontowa w perspektywie

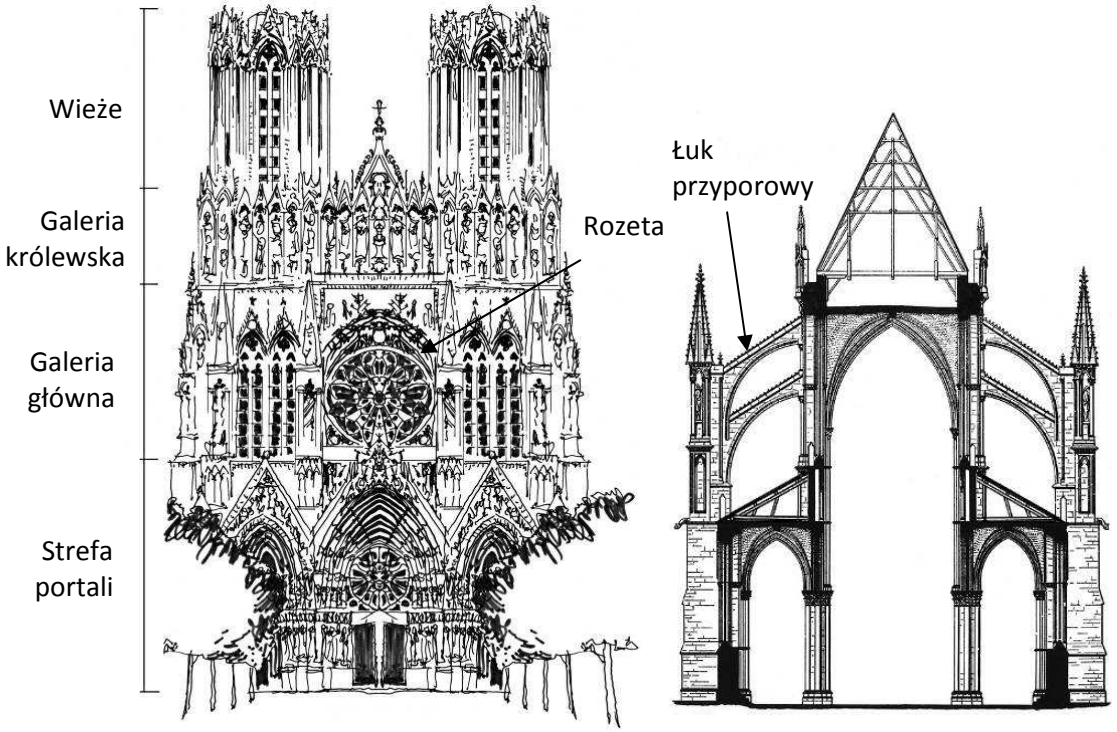
Rzut poziomy

San Michele, Pawia (1100-1160)

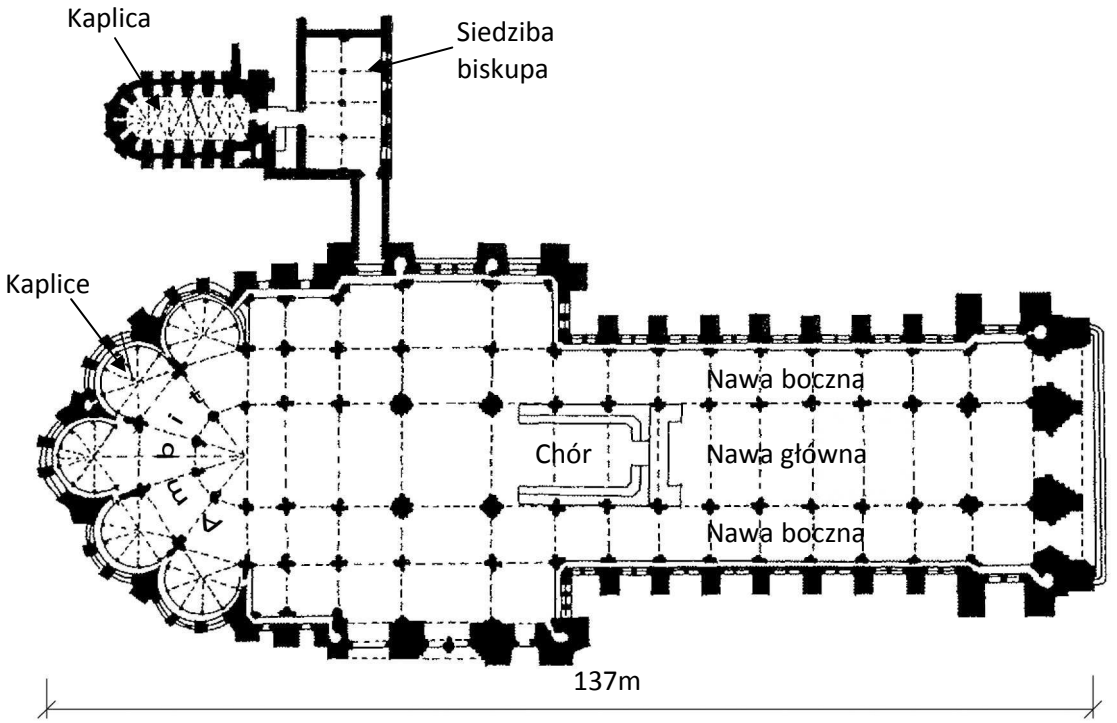
1. Porównaj rzut poziomy kościoła San Michele i San Clemente. Jakie zaszły zmiany?
   ……
2. Opisz kształt rzutu poziomego?
   ……
3. Dowolnym symbolem zaznacz miejsce ołtarza.
   ……
4. Porównaj konstrukcję obu kościołów.
   ……
5. Spójrz na fasadę. Wypisz elementy związane ze stylem romańskim.
   ……
6. Jakie widzisz elementy dekoracyjne?
   ……
7. Czy możesz zauważyć wpływy wcześniejszych stylów architektonicznych?
   ……

C. Kościoły gotyckie (XII – XVI wiek)

Okres nazywany gotyckim nastąpił po romańskim. Gotyk powstał we Francji w XII w. i rozprzestrzenił się w północnej i środkowej Europie. Możemy go spotkać również w północnych Włoszech i Hiszpanii. W katedrze w Reims (1211-1290) koronowano królów Francji. W Polsce taką funkcję pełniła gotycka katedra na Wawelu.

Widok elewacji frontowej **Przekrój**

Rzut poziomy

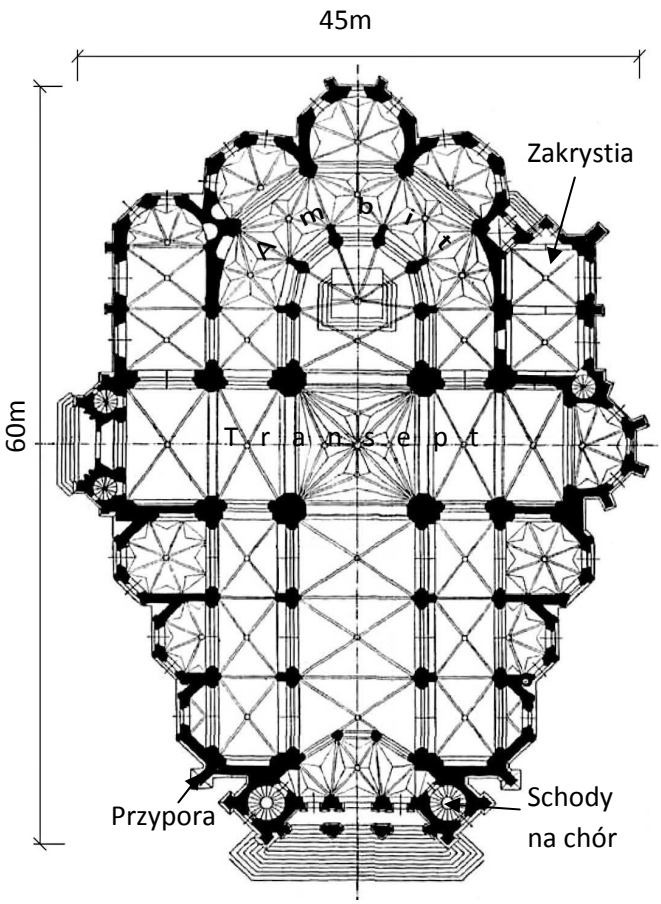
Katedra w Reims 1211-1290

1. Jakie nowe elementy pojawiają się w rzucie poziomym katedry w Reims, w stosunku do bazyliki?
   ……
2. W którym miejscu „przecięto” budynek, aby narysować przekrój poprzeczny? Narysuj linię przekroju na rzucie poziomym.
   ……
3. Jakich użyto nowych konstrukcji nośnych? Jaki mają wpływ na przestrzeń wewnętrzną?
   ……
4. Czym różnią się łuki na fasadach i sklepieniach w obu porównywanych kościołach? Przeanalizuj fasadę katedry w Reims. Porównaj ją z kościołami romańskimi. Jakie widzisz różnice? Jakie rozpoznajesz elementy dekoracyjne?
   ……
5. Przyjrzyj się kolumnom. Czym różnią się od tych, które możemy zobaczyć w budowlach greckich i wczesnochrześcijańskich?
   ……
6. Porównaj okna w Katedrze Reims i San Michele. Jaki wpływ miała wielkość okien na wnętrza obu kościołów?
   ……

D. Kościoły neogotyckie.

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech XIX–wiecznej architektury jest częste czerpanie pomysłów ze stylów historycznych. Mimo, iż były one projektowane do ówczesnych potrzeb, kościoły w stylu neogotyckim niekiedy łatwo pomylić z oryginalnymi świątyniami gotyckimi.

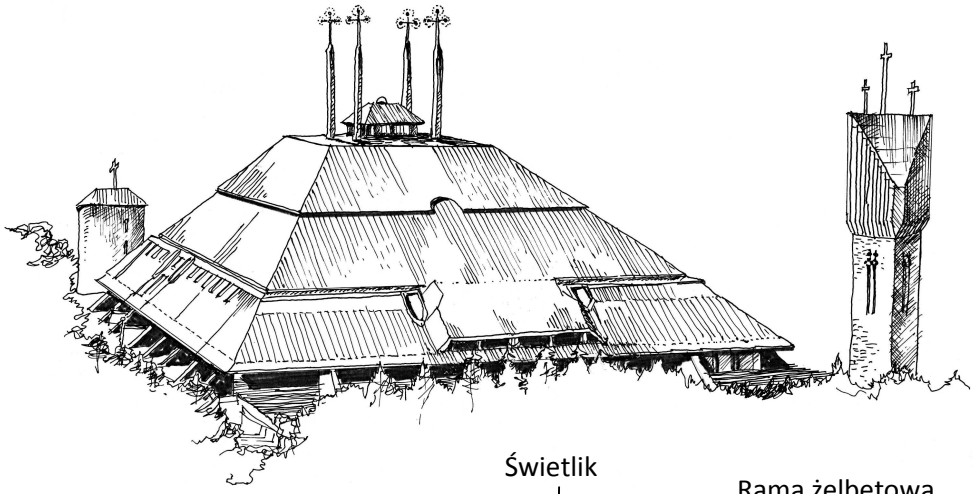
Widok elewacji frontowej **Rzut**

Kościół św. Józefa, Kraków - Podgórze, 1905-1909, Architekt: Jan Sas-Zubrzycki

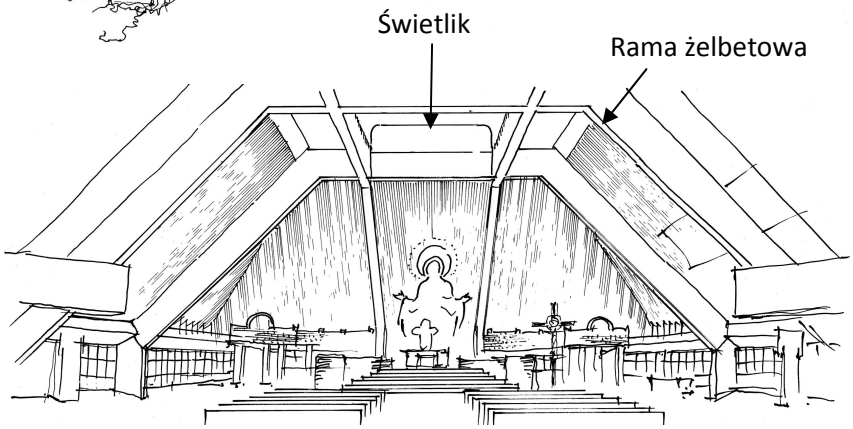
1. Skąd wzięła się tak znaczna różnica między wielkością kościoła św. Józefa, a katedrą w Reims?
   ……
2. Czy wiesz, jaki układ konstrukcyjny zastosowano w kościele św. Józefa?
   ……
3. Przeanalizuj elewację frontową. Czy widzisz podobieństwa z elewacją frontową katedry w Reims?
   ……
4. Jakie nowe elementy architektoniczne możesz zauważyć?
   ……

E. Kościoły XX wieku

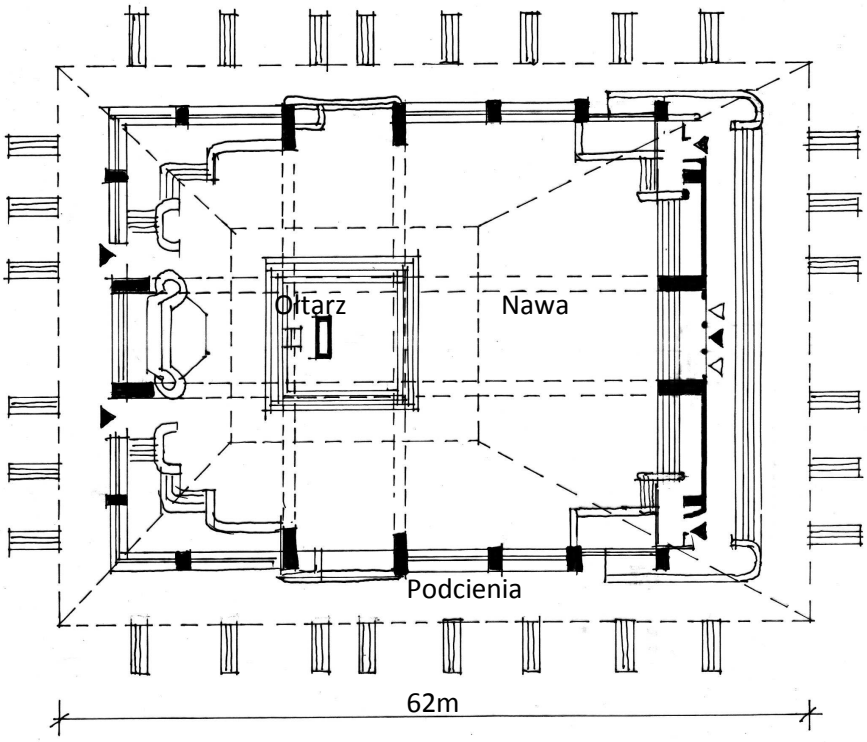
Kościoły XX w. charakteryzowały się funkcjonalnością, uproszczeniem formy, wykorzystaniem prostych kształtów geometrycznych i oszczędnym zastosowaniem sztuki współczesnej (rzeźba, malarstwo).

Widok z lotu ptaka

Widok wnętrza

Rzut poziomy

Kościół Świętego Ducha, Tychy, 1979-1983. Architekt: Stanisław Niemczyk

1. Jaka jest największa różnica między kościołem Świętego Ducha, a neogotyckim kościołem św. Józefa?
   ……
2. Czy plan jest osiowy?
   ……
3. Na rzucie poziomym zaznacz strzałką główne wejście.
   ……
4. Czy widzisz nowe pomieszczenia, których nie było w poprzednich kościołach?
   ……
5. Czy potrafisz opisać układ konstrukcyjny zastosowany w tym budynku?
   ……
6. Gdzie znajdują się źródła naturalnego światła w kościele Świętego Ducha?
   ……
7. Który z pięciu opisanych kościołów spodobał Ci się najbardziej? Uzasadnij swoją wypowiedź.
   ……

Zadanie domowe – gromadzenie informacji i dokumentów

Znasz różne style architektoniczne - ich charakterystyczne cechy.

- Spójrz na ilustracje dotyczące tej lekcji.
- Poświęć każdemu z opisanych stylów dział w Albumie.
- Zgromadź cechy charakterystyczna dla każdego z nich – poszukaj ilustracji, narysuj, opisz. Informacje zdobądź z książek do historii i architektury. Skopiuj ilustracje i podpisz je.
- Zgromadź słownictwo związane z każdym stylem, zapisz je w odpowiednich działach. Nie zapomnij o datowaniu.

Twój **zbiór** powinien zawierać:

- Rzuty poziome, elewacje i przekroje (patrz wskazówki „Jak rysować")
- Cechy charakterystyczne - drzwi, okna, elementy wykończeniowe.
- Elementy konstrukcji – jak to się dzieje, że budynek stoi?

Album

Zbieraj ilustracje budowli sakralnych. Mogą być historyczne lub współczesne. Poświęć im dział w Albumie i zatytułuj go odpowiednio.

Słowniczek

Dopisz nowe wyrazy i ich definicje.

Arkusz pracy C6 - Wycieczka, analiza budynków

Wycieczka – instrukcje.

Zadania do Lekcji 8.
Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Imię Nazwisko……

Grupa/Zespół ……..

Miejsce ……..

Etap 1 – Cała klasa

Przyjrzyj się budynkowi. Zastanów się nad pytaniami i zanotuj odpowiedzi.

1. Jak wykorzystywany jest ten budynek? Jaką pełni funkcję?
2. Dlaczego powstał w tym miejscu?
3. Jak wyglądają i jaką mają funkcję pobliskie budynki? Dlaczego zostały wzniesione w tym właśnie miejscu?
4. Narysuj prosty plan działki, lokalizując budynek w relacji do pobliskich zabudowań. Zaznacz na rysunku główne wejście.
5. Jaka była Twoja reakcja, gdy po raz pierwszy zobaczyłeś ten budynek? Jakie miałeś odczucia? Czy wewnątrz budynku dały się wyczuć jakieś zapachy? Jakie dźwięki były słyszalne?
6. W jakim stylu architektonicznym został zbudowany?
7. Czy wiesz, kto go projektował i kiedy został zbudowany?

Zapisuj wszystkie informacje, które znajdziesz – pomników, oznaczeń, tablic, elementów dekoracyjnych, reklam, tablic pamiątkowych (nagrobków). Jeśli masz okazję, stosuj metodę frotażu do gromadzenia dokumentacji. Zapisuj, gdzie znalazłeś poszczególne informacje.

Etap 2 – Praca w grupach

Członkowie grupy powinni podzielić się zadaniami.

Grupa A – „Zewnętrzna”

Zespół 1 – Elewacje budynku – północna, południowa, wschodnia i zachodnia.

Przyjrzyjcie się kształtowi i proporcjom budynku. Wykonajcie zdjęcia i rysunki. Wykorzystajcie perspektywę z jednym i z dwoma punktami zbiegu, tak jak uznacie to za stosowne.

Zespół 2 – Materiały i konstrukcja.

Przyjrzyjcie się elementom zewnętrznym, które składają się na budynek – dachowi, ścianom, przyporom, kolumnom, łukom, nadprożom i materiałom, z których zostały wykonane. Zanotujcie je w tabeli. Wykonajcie rysunki i zdjęcia. Narysujcie lub sfotografujcie wzory ułożenia kamieni lub cegieł oraz kolory i faktury materiałów.

Zespół 3 – Drzwi, okna i inne elementy elewacji.

Przyjrzyjcie się drzwiom, oknom, gankom, balkonom, schodom, kominom i innym elementom budynku. Przeanalizujcie je dokładnie. Wskażcie na rysunku elewacji gdzie się znajdują, m.in. zaznaczcie główne wejście do budynku.

Zespół 4 – Elementy dekoracyjne.

Przeanalizujcie obiekt, zwracając uwagę na detal, elementy dekoracyjne, szczególnie wokół drzwi i okien. Szukajcie gzymsów, płaskorzeźb, mozaiki, dekoracji kamiennych, ceramicznych czy stiukowych (np. głów, girland), maswerków, rzeźb i metalowych ornamentów. Zróbcie dokładne rysunki. Zwróćcie uwagę na przynależność stylową analizowanych elementów.

Grupa B – „Wewnętrzna"

Zespół 5 – Rzut poziomy

Przeanalizujcie układ budynku. Narysujcie uproszczony rzut poziomy. Zaznaczcie na nim drzwi, okna, kolumny i inne elementy architektoniczne. Czy rzut jest na planie koła, kwadratu, prostokąta czy może mieszany? Do czego służą poszczególne pomieszczenia? Podpiszcie je. Jeśli potrzebujecie więcej wskazówek zajrzyjcie do „Jak mierzyć".

Zespół 6 – Przestrzeń wewnętrzna

Przyjrzyjcie się dokładnie widokom perspektywicznym wewnątrz budynku. Wybierzcie korzystny punkt, z którego widać jak najwięcej. Wykonajcie rysunki. Pamiętajcie o odpowiednim zastosowaniu perspektywy z jednym i z dwoma punktami zbiegu. Opiszcie i narysujcie sposób oświetlenia wnętrz. Czy budynek jest jasny, mroczny, czy może w niektórych miejscach jasny a w innych nie? Jakie kolory dominują w budynku?

Zespół 7 – Konstrukcja/przekrój

Zanalizujcie budynek, zastanawiając się, jak to się dzieje, że jego konstrukcja jest stabilna. Opiszcie konstrukcje nośne wykorzystane w budynku – ściany, kolumny, belki, krokwie, itp. Zróbcie w miarę możliwości dokładne rysunki. Naszkicujcie przekrój budynku.

Zespół 8 – Detale architektoniczne i elementy dekoracyjne

Przeanalizujcie przykłady sztuk stosowanych we wnętrzach. Z poniższej listy zaznaczcie te, których przykłady można znaleźć w budynku.

meble	płaskorzeźby	tkaniny
witraże	rzeźba w kamieniu	ceramika
obrazy	rzeźba w drewnie	stolarka
sztukateria	wyroby metalowe	inne (dopisz jakie)

Narysujcie elementy dominujące oraz wzory i motywy. Opiszcie historie, które mogą opowiadać zgromadzone dzieła – np. obrazy, witraże. Zapiszcie wszystkie ciekawe informacje zawarte na tabliczkach informacyjnych i w innych miejscach.

Zadanie domowe

Czego jeszcze można dowiedzieć się o budynku i jego historii? Czy istnieją jakieś opowieści i legendy? Sprawdź w bibliotece. Zapisz znalezione informacje.

Album

Zbieraj ilustracje **Detali architektonicznych i elementów dekoracyjnych** znalezionych w różnych obiektach architektonicznych, np. maswerki, rzeźby, gzymsy, płaskorzeźby, witraże, elementy żeliwne i inne.

Słowniczek

Uzupełnij słowniczek.

Arkusz pracy C7 - Kapsuła Czasu

Zadania do Lekcji 8.

Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

Jest rok 2197. Analizowany na lekcji 8 budynek historyczny nie spełnia już potrzeb użytkowników. Masz zamiar wysłać właścicielom wiadomość, w której przekażesz propozycję poddania budynku konserwacji. Napisz, dlaczego jest to dla Ciebie ważne.

1. Dlaczego uważasz, że budynek powinien być poddany konserwacji.
2. Wypisz alternatywne sposoby wykorzystania budynku.
3. Wykorzystaj zdjęcia, rysunki, rzuty poziome i elewacje wykonane przez klasę podczas wycieczki. Przedstaw koncepcję, sugerując, sposób zaadaptowania go do nowych funkcji w przyszłości.
4. Jak wykorzystasz przestrzeń wewnątrz budynku?
5. Czy należałoby zmienić wygląd zewnętrzny budynku? Jak?
6. Jeśli należałoby dodać nowe elementy, z jakich materiałów powinny być zrobione?
7. Co należałoby zrobić z elementami wyposażenia wnętrza, takimi jak meble, rzeźby i obrazy?

Zadanie domowe

Dokończ Arkusz Pracy C7, jeśli nie zdążyłeś tego zrobić w klasie.

Album

Poświęć dział Albumu dworom, pałacom, zamkom i innym historycznym budowlom w Polsce. Nadaj mu odpowiedni tytuł. Opisuj ilustracje w kilku zdaniach.

Słowniczek

Dodaj nowe wyrazy i ich definicje

Arkusz pracy C8 – Przykład: odbudowa zamku w Korzkwi

Zadania do Lekcji 10.

Uzupełnione ćwiczenia dołącz do segregatora.

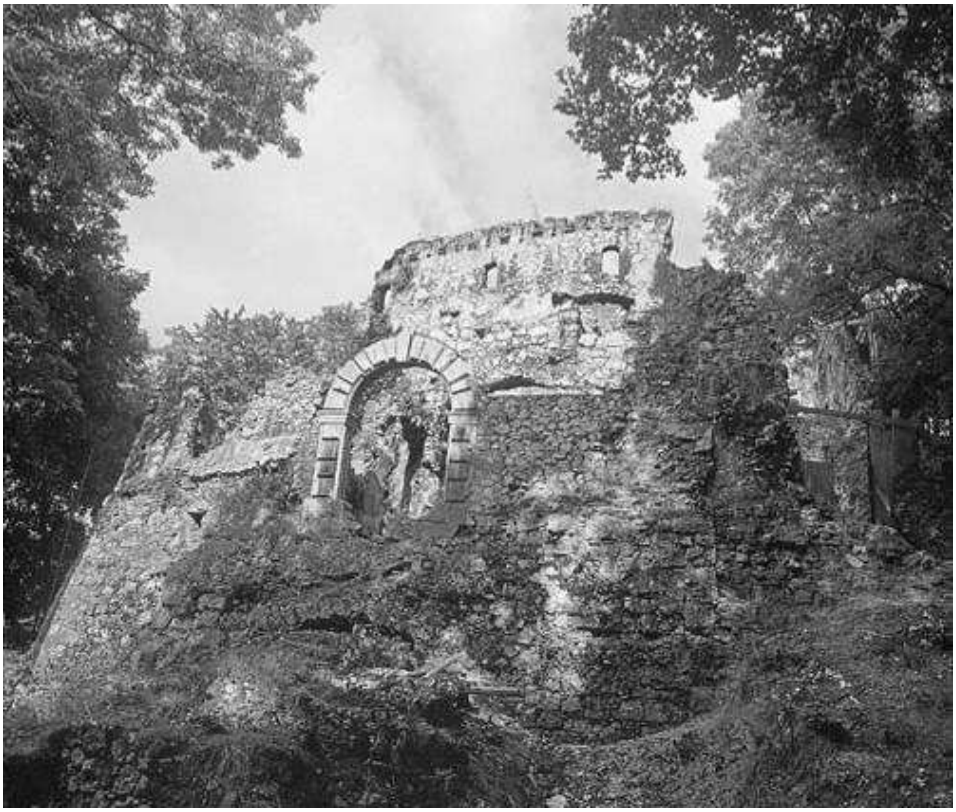
Zamek/dwór obronny w Korzkwi koło Ojcowa, XIV-XVII w.

Zamek Korzkiew w XIXw. – autor rysunku Józef Dembowski (Muzeum Okręgowe w Rzeszowie)

Zamek, jak i jego właściciel – Zaklika de Corzekwa (Korzekwicki herbu Syrokomla), wymienieni są w źródłach z końca XIV w. To najprawdopodobniej o Zaklice wspomina historyk Jan Długosz, że walczył pod Grunwaldem i Koronowem. Z tej samej rodziny pochodził też Jakub, biskup płocki, uczestnik soboru w Pizie w 1408 r. Majątek ziemski, którego centrum stanowił zamek, składał się z 5 okolicznych wsi. W XV w. przeszedł w ręce mieszczan krakowskich Krupków; w XVI w. należał do Ługowskich herbu Lubicz. W 1587 r., w trakcie interwencji Maksymiliana Habsburga, pretendenta do tronu polskiego, w pobliżu zamku jego oddział został rozbity przez Jana Zamoyskiego, krewnego kanclerza koronnego. W XVII i XVIII w. majątek należał do rodziny Jordanów herbu Trąby, a następnie od końca XVIII w. do Wodzickich, Dembińskich i Czackich.

Zamek stoi na jurajskiej skale, niegdyś oblanej z 3 stron rzeczką; wierzchołek wzniesienia został zniwelowany, i na nim znajduje się budowla. Ma lokalizację typową dla zamku średniowiecznego, lecz przebudowana została w duchu renesansowego dworu obronnego, zapewne przez rodzinę Ługowskich. Do zamku wiódł parterowy budynek bramny z portalem z ciosów kamiennych (fot. 1). Głęboko podpiwniczony dom mieszkalny na rzucie dwóch prostokątów, znajdował się w głębi dziedzińca. Miał piękne detale renesansowe – portale, kominki, drewniane stropy. Całość otaczał mur obwodowy o wysokości do 7 m. Zamek, zamieszkany zapewne do drugiej połowy XVIII w, popadał w ruinę. Właściciele majątku zamieszkali we dworze zbudowanym w parku u podnóża zamku.

fot.1 Zamek/dwór obronny w Korzkwi koło Ojcowa, XIV-XVII w., stan przed odbudową – połowa lat 1990-tych.

fot.2 Zamek w Korzkwi – po odbudowie, widok od wjazdu

Całkowicie zrujnowanym zamkiem, po 1945 r. należącym do państwa, zaczęto zajmować się w latach 1960-tych (m.in. architekci W. Niewalda i A. Stachowski). Jednak dopiero od roku 1997, gdy nabył go architekt Jerzy Donimirski, przeprowadzana jest całkowita odbudowa (fot.2).

W trakcie odbudowy zmieniono wjazd do zamku, przekształcając budynek bramny w część recepcyjną, nad wjazdem na dziedziniec nadbudowano basztę (mieści komnaty gościnne), odbudowano dom mieszkalny, jako miejsce imprez i biesiad oraz mur obwodowy z drewnianymi gankami (fot. 3,4).

Zamek działa obecnie (fot. 5, 6) jako popularne miejsce imprez okolicznościowych wraz z możliwością noclegu. Całość założenia – to Korzkiewski Park Kulturowy.

Rzut poziomu dziedzińca po odbudowie

fot.3,4 Zamek Korzkiew po odbudowie

fot. 5, 6 Odtworzone wnętrza komnat zamkowych

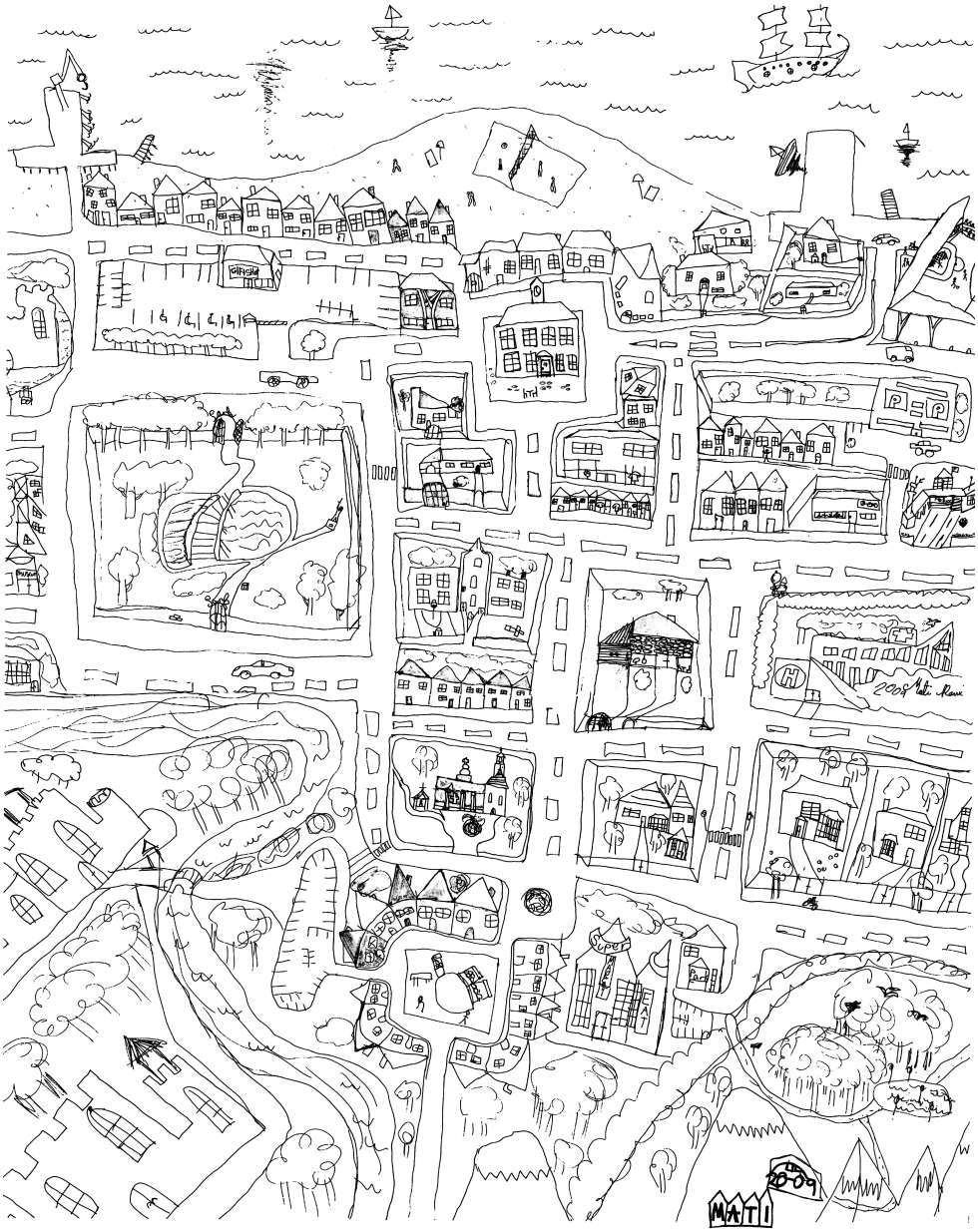
1) Jakie elementy znane Ci z historii architektury widzisz w tym zamku? Użyj odpowiednich terminów.
2) Czy przypomina on inne znane zamki w Polsce?
3) Czy zgadzasz się ze zdaniem słynnego konserwatora Stanisława Tomkowicza, który napisał o Korzkwi w 1910 r., że to „budowla interesująca, świadcząca o dobrym smaku i zamiłowaniu do piękna tych, co ją wznieśli?"
4) Dlaczego Twoim zdaniem zamek popadał w ruinę od połowy XVIII w?
5) Dlaczego Twoim zdaniem inwestor, Jerzy Donimirski, zdecydował się nabyć posiadłość w stanie ruiny?
6) Część środowiska zawodowego konserwatorów twierdzi, że pozostałości dawnych zamków powinny egzystować w stanie tzw. „trwałej ruiny". Czy zgadzasz się z takim poglądem?
7) Czy Twoim zdaniem decyzja o odbudowie była słuszna? Co sądzisz o słowach: „dumny naród odbudowuje swoje zabytki"?
8) Właściciele historycznych posiadłości próbują zdobyć środki na ich utrzymanie, przystosowując je do celów komercyjnych. Jakie znasz inne dwory/pałace/zamki w Polsce przystosowane do takich celów?

Fot. P. Markowski
projekt koncepcji – Beata i Jacek Lendowie, archiwum Jerzego Donimirskiego
rys. rekonstrukcji ołówkiem – Jan Gumowski, lata 30 XXw., Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie

Źródła:

Stanisław Tomkowicz, *Dwór obronny szlachecki z XVI w. w Korzkwi,* Kraków, 1910; reprint Zamek Korzkiew, 2008; fotografie i informacje: www.korzkiew.pl

WSKAZÓWKI

„Mój Dublin” – rys. Mati (lat 11, St. Conleth’s College)
tusz, kredki, 2009

Jak rysować

Rodzaje rysunków

Rysunki odręczne (szkice)

Rysunki odręczne są odpowiednie do rejestrowania ogólnego wrażenia oraz emocji, dotyczących tematu pracy. Służyć mogą również do sporządzania „notatek rysunkowych" przy pomiarach różnych obiektów (szkice pomiarowe). Mogą być każdego rozmiaru, wykonane w dowolnej technice.

Rysunki w skali na papierze milimetrowym

Rysunki na papierze milimetrowym, w odpowiedniej do tematu rysunku skali, są bardzo przydatne, jako rysunki wstępne, na których również można odnotować pomiary albo po nałożeniu kalki technicznej, projektować zmiany, np. nowe aranżacje wnętrz. Rysunki na papierze milimetrowym nie nadają się do przedstawiania dopracowanych rzutów, przekrojów, elewacji. Mogą być trudne do odczytania i kopiowania z powodu nadrukowanej siatki.

Rysunki w skali na gładkim papierze lub kalce

Jeśli potrzebny jest dokładny rysunek rzutu, przekroju, elewacji lub detalu architektonicznego w skali, najlepiej użyć gładkiego papieru lub kalki technicznej. W tym przypadku potrzebne będą różne narzędzia kreślarskie wymienione poniżej.

Rysunki komputerowe

Jeśli Twoja szkoła posiada oprogramowanie CAD, możesz skorzystać z komputera, aby narysować rysunki w skali na podstawie wykonanych pomiarów.

Narzędzia kreślarskie

Aby wykonać rysunek w skali na gładkim papierze lub kalce będą potrzebne:

- **Deska kreślarska (rysunkowa):** wybierz taką, która umożliwi umocowanie do niej arkuszy papieru lub kalki taśmą klejącą. Konieczne jest, aby deska była całkowicie gładka i miała idealnie równoległe brzegi. Najlepsza jest deska kreślarska kupiona w specjalistycznym sklepie. Można również zamówić dla wszystkich uczniów deski kreślarskie wycięte na wymiar z płyty pilśniowej twardej.
- **Przykładnica:** przydatna do rysowania idealnie równych poziomych linii prostych.
- **Duże ekierki o rozwartości 45° i 30-60°:** służą do rysowania pionowych oraz ukośnych prostych. Można do tego użyć kątomierza, ale wówczas proces jest dłuższy i trudniejszy. Regulowane ekierki (tzw. trójkąty przestawne) umożliwiają narysowanie linii pod dowolnym kątem. Ekierki dołączone do zestawów przyborów szkolnych są zwykle za małe do rysunków architektonicznych.
- **Linijka skalówka:** ten przyrząd wygląda jak linijka, ale jednostki na nim pozwalają na rysowanie w skali bez konieczności przeliczania wymiarów w pamięci. Do rysunków architektonicznych przydatne są skalówki z podziałkami: 1:5, 1:10, 1:20, 1:50, 1:100 itd.

- **Dobrze zastrugane ołówki lub ołówki automatyczne:** ołówki o twardości 2H są odpowiednie do rysunków w skali, ponieważ można nimi narysować wyraźną i mocną kreskę, która się łatwo nie rozmaże.
- **Taśma klejąca:** do przytwierdzania rysunków do deski kreślarskiej.

Jeśli wymieniony sprzęt jest niedostępny i tak możesz wykonywać rysunki w skali na kalce technicznej, nakładając ją na papier milimetrowy. Za pomocą taśmy klejącej umocuj kalkę do papieru milimetrowego, następnie umocuj oba arkusze do blatu ławki, aby kartki nie ruszały się.

Rodzaje papieru

To, jaki rodzaj papieru jest potrzebny zależy od celu rysunku.

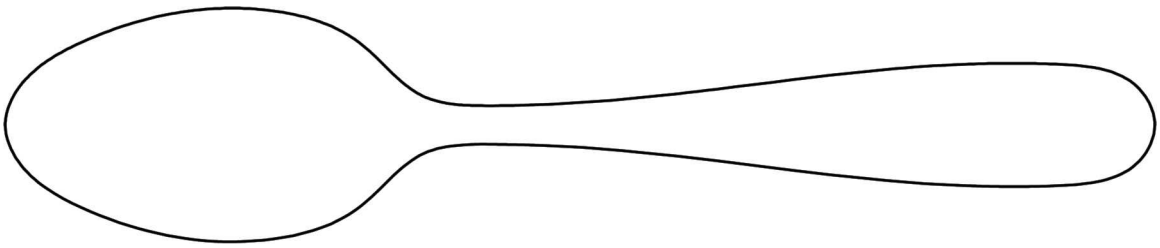
Przygotowanie zestawu rysunków w skali, na podstawie pomiarów w terenie, nie zawsze jest łatwym zadaniem, zwłaszcza, jeśli obiekt ma skomplikowany kształt. Może się zdarzyć, że koniecznych będzie kilka prób, zanim zostaną uzyskane satysfakcjonujące rezultaty. Najbardziej praktyczne jest szkicowanie najpierw na papierze, a potem już używanie kolejnych arkuszy kalki. Połóż arkusz kalki na swoim pierwszym rysunku. Przekopiuj poprawne elementy. Dalej dopasuj kolejne elementy, aby uzupełnić rysunek, aż dokumentacja będzie kompletna. Do takiego rysowania „na brudno" lepiej użyć tańszej, cieńszej kalki (szkicówki), którą można kupić w rolkach, np. 0,297 x 20 m.

Jeśli chcesz zaprezentować rysunek wykonany na kalce pamiętaj, aby umieścić go na kartce gładkiego, białego papieru. Na kalkę możesz nanieść różne kolory za pomocą kredek lub pasteli, ale koloruj „od spodu" tak, aby kolory przeświytywały i można było je nanosić lub usuwać nie rozmazując właściwego rysunku rzutu, przekroju, elewacji bądź detalu architektonicznego.

Kalka nie nadaje się do malowania farbami. Do tego celu lepszy jest papier rysunkowy lub karton. Jeśli chcesz kolorować swój plan farbami, papier nie może być uprzednio mazany gumką. Jeśli rysunek jest bardzo skomplikowany, postaraj się przygotować go, robiąc wcześniej kalki i dopiero, gdy upewnisz się, że wszystko zostało dopracowane, nanieś rysunek na papier rysunkowy lub karton.

Rysowanie w skali

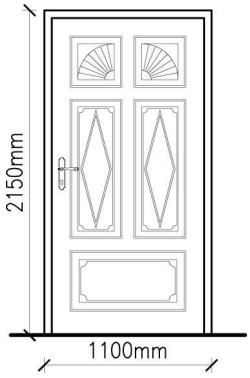
Rysunki architektów zwykle nie oddają przedmiotów w ich rzeczywistym rozmiarze, chyba, że przedstawiają szczegóły. Rysunki budynków są wielokrotnie mniejsze niż same budynki, ale zostają zachowane proporcje pomiędzy wszystkimi elementami. To właśnie nazywamy **rysowaniem w skali**.

Rysunek łyżeczki do herbaty w jej rzeczywistych rozmiarach (skala 1:1). To znaczy, że wymiary łyżeczki na rysunku są zgodne z jej wymiarami w rzeczywistości.

Rysunek przedstawiający tę samą łyżeczkę w skali 1:5. To znaczy, że łyżeczka na rysunku jest 5 razy mniejsza niż łyżeczka w rzeczywistości.

Widok drzwi w skali 1:50. Rzeczywista szerokość drzwi z ościeżnicą to 1100 mm, co na rysunku wynosi 22mm (jedna pięćdziesiąta rzeczywistego wymiaru).

Analogicznie, rzeczywista wysokość to 2150 mm, co na rysunku wynosi 43 mm (jedna pięćdziesiąta rzeczywistego wymiaru).

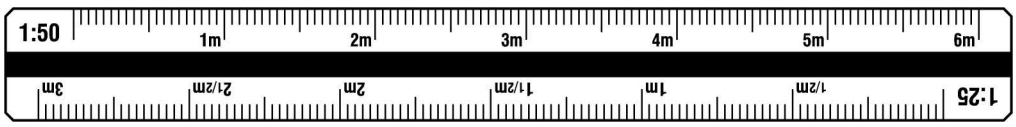
Drzwi są narysowane w skali 1:50, więc jedna jednostka miary na rysunku stanowi jedną pięćdziesiątą rzeczywistego wymiaru drzwi.

Im większy obiekt, który chcemy narysować w skali, tym mniejsza musi być skala. W przeciwnym wypadku rysunek nie zmieściłby się na jednym arkuszu papieru. Rysunek pojedynczego domu może być wykonany w skali 1:50 lub 1:100. Jeśli zaś rysujesz plan osiedla, możesz wybrać skalę 1:200 lub 1:500, a plan całego sąsiedztwa można narysować w skali 1:1000.

Jeśli przestawiasz poszczególne elementy budynku, detal architektoniczny, możesz wykonać rysunki w skali 1:10 lub 1:5.

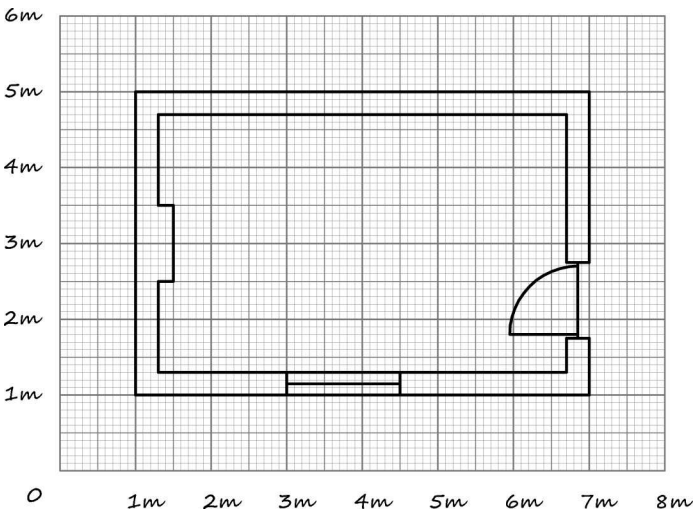
Używanie linijki skalówki

Załóżmy, że chcesz narysować rzut poziomy pokoju o wymiarach 5m na 3,5m w skali 1:50. Użyj tej strony linijki, która oznaczona jest „1:50” i odmierz prostokąt o wymiarach 5 na 3,5.

Używanie papieru milimetrowego

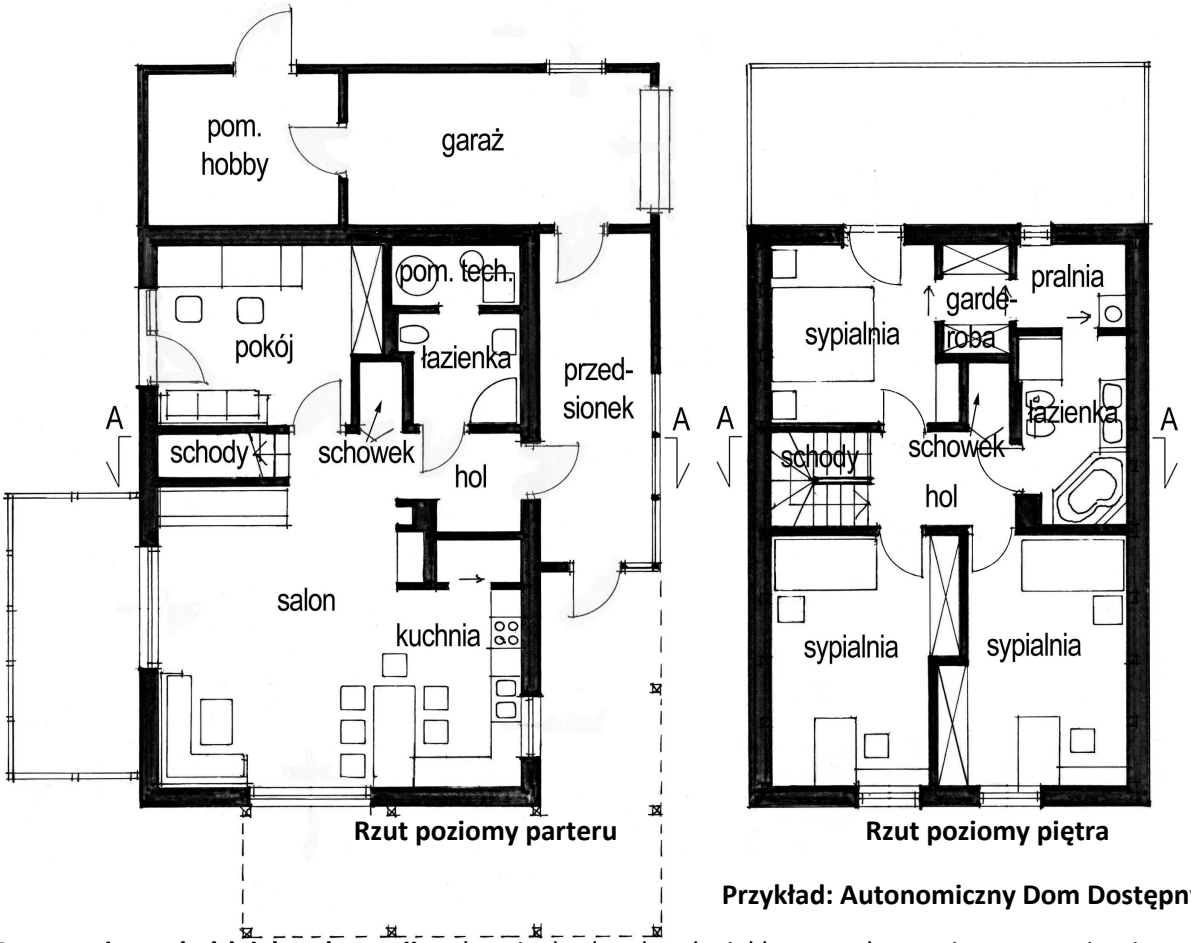
Na papierze milimetrowym możesz użyć wybranej przez siebie skali. Wybierz skalę, która będzie odpowiednia dla Twojego rysunku i oznacz na papierze milimetrowym „metry”. Jeśli wybrana skala to 1:50, wówczas 20 mm na papierze będzie odpowiadało 1 m (czyli 1000 mm) w rzeczywistości. Jeśli chcesz narysować coś w skali 1:100, to 10 mm na papierze będzie odpowiadało 1000 mm w rzeczywistości itd.

Używanie papieru milimetrowego do rysowania rzutów poziomych

Rzuty poziome, elewacje i przekroje

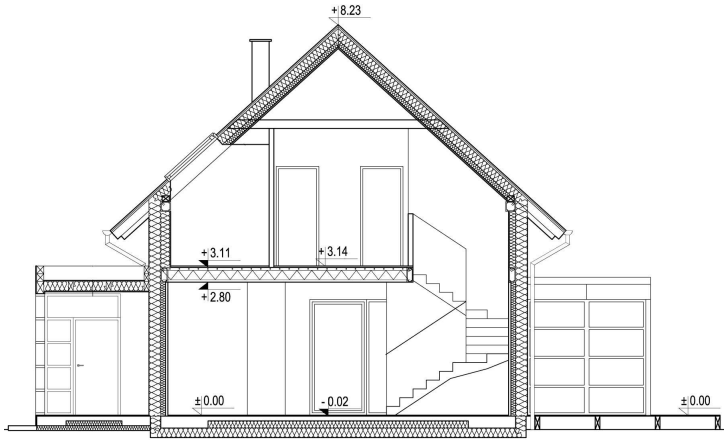
Budynki są zazwyczaj przedstawiane za pomocą trzech rodzajów rysunków: rzutów poziomych, elewacji i przekrojów. Wszystkie są rysowane na podstawie pomiarów, więc są bardziej miarodajne niż rysunki w perspektywie (patrz Arkusz informacyjny 26 –„ Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu" oraz Arkusz informacyjny 28 –„ Perspektywa linearna z dwoma punktami zbiegu")

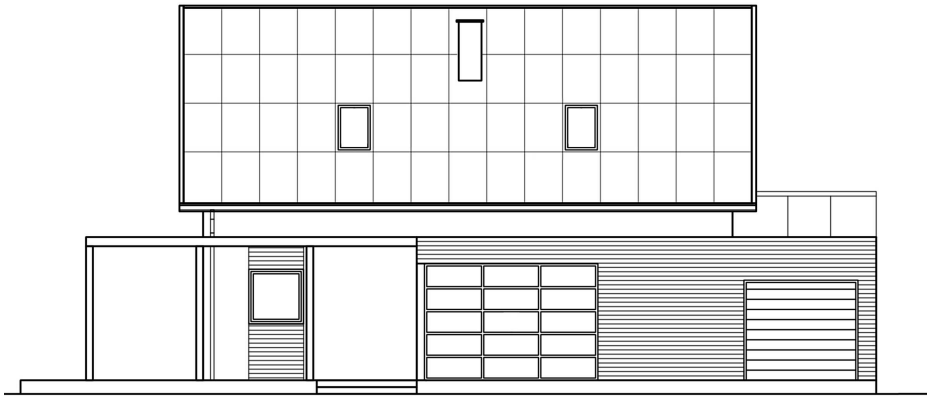

Przykład: Autonomiczny Dom Dostępny

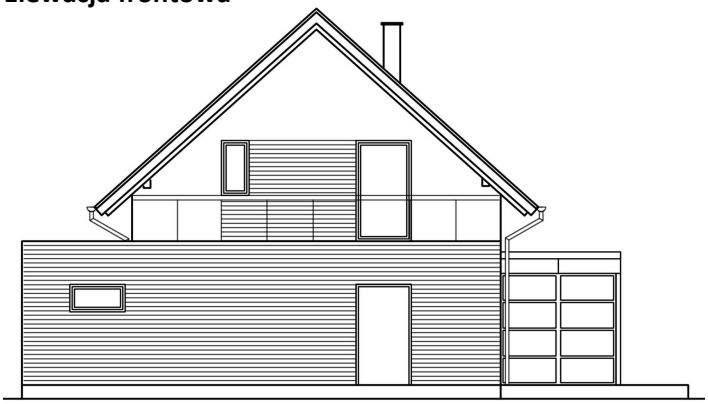
Rzut poziomy każdej kondygnacji pokazuje budynek tak, jakby został przecięty w poziomie, na wysokości 1 m i usunięta została odcięta część. Wszystkie stałe elementy budynku, będące w przekroju powinny zostać wyróżnione grubszą linią (**linia przekrojowa**) lub zostać zaciemnione. Pozostałe linie będą liniami widokowymi.

Przekrój pionowy pokazuje budynek tak, jakby ktoś przeciął go w pionie i usunął „odciętą" część. Można wykonać tyle przekrojów, ile jest potrzebnych do dokładnego przedstawienia budynku, ale zwykle jeden czy dwa wystarczą w przypadku zwykłego domu. Narysuj linie przekroju na rzucie poziomym, aby zaznaczyć gdzie dokonałeś „cięć". Linie powinny być zakończone strzałkami wskazującymi, w którym kierunku będziemy patrzeć na przekrój. Wszystkie stałe elementy budynku, będące w przekroju powinny zostać wyróżnione grubszą linią (linia przekrojowa) lub wyróżnione rodzaje materiałów oznaczone wg normy. Pozostałe linie będą liniami widokowymi.

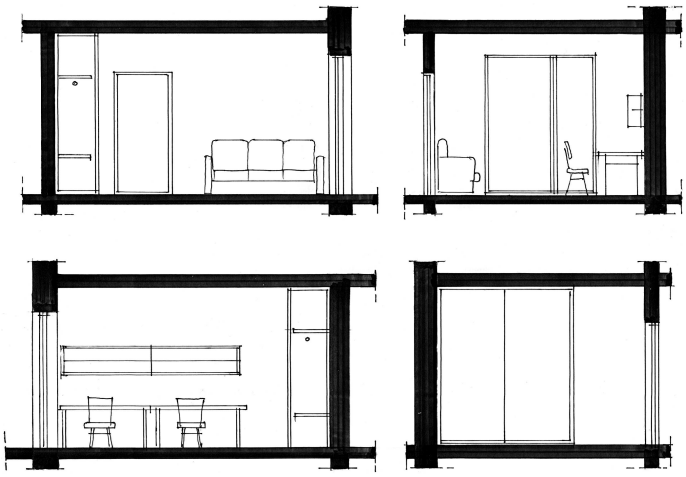
Elewacja frontowa

Elewacja boczna

Elewacja pokazuje widok budynku z zewnątrz, tak, jak byśmy patrzyli na niego na wprost, bez skrótów perspektywicznych.

Dom wolnostojący, z reguły wymaga narysowania czterech elewacji, **bliźniak** trzech a **domy szeregowe** dwóch (lub trzech).

Przykładowe widoki ścian pomieszczeń (np. cztery ściany pokoju na parterze)

Zwykle elewacje przedstawiają budynki z zewnątrz, ale można również narysować „elewacje pomieszczeń", wówczas nazywamy je widokami ścian lub rozwinięciami widokowymi. Jest to przydatna technika, np. do zaprojektowania nowego wystroju własnego pokoju.

Kolory i faktury na rysunkach w skali

Rysując budynek w skali przedstawiasz go, jakby „patrząc z daleka". Budynek jest dużo mniejszy niż w rzeczywistości. Teoretyczna odległość, z której patrzymy, wpływa również na odbiór kolorów i faktur. Patrząc na budynek z daleka nie dostrzegamy np. przerw pomiędzy cegłami, detalu okien i drzwi, rysunku poszczególnych dachówek. Podobne zjawisko ma miejsce w przypadku kolorów. Im dalej stoisz, tym bardziej kolory „szarzeją", jak góry widziane z oddali albo zabudowania z samolotu.

Ilość i ostrość szczegółów, oraz jaskrawość kolorów, których użyjesz zależy od zastosowanej skali. Nie możesz narysować wielu szczegółów na rysunkach w małej skali. Jaskrawe kolory dobrze wyglądają na elewacji domu narysowanej w skali 1:50, ale mogą wyglądać krzykliwie i nieprawdziwie, jeśli użyjemy ich na rysunku tego samego domu w skali 1:100.

Jak budować makiety

Materiały

Wybór odpowiednich materiałów do budowania makiety może znacznie ułatwić uzyskanie zadowalających rezultatów. Zanim zaczniesz budować ustal skalę, w której powstanie makieta. Używaj materiałów, które do siebie pasują, np. karton zwykle wygląda dobrze w połączeniu z papierem, a płyta pilśniowa z korkiem.

Dobra rada

Budując makietę użyj jak najmniejszej ilości materiałów. Mieszanie zbyt wielu materiałów może sprawić, że makieta będzie wyglądała nieprzekonywująco i nieestetycznie. Przy ukazywaniu nowych elementów wprowadzanych w obiekcie istniejącym, zróżnicuj materiały, np. stopniem szarości tektury lub kartonu.

Płyta wiórowa, sklejka, płyta pilśniowa

Te materiały są przydatne do budowania podstawy makiety. Podstawa powinna być sztywna i nie odkształcać się. Płyta wiórowa jest szorstka, a płyta pilśniowa gładka i nie wymaga szlifowania.

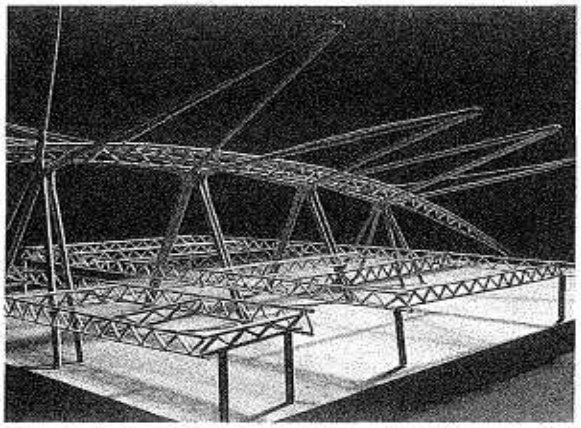
Wymienione materiały można kupić w sklepie z artykułami budowlanymi lub modelarskimi. Możesz poprosić o przycięcie płyty do potrzebnych wymiarów.

Miękkie drewno

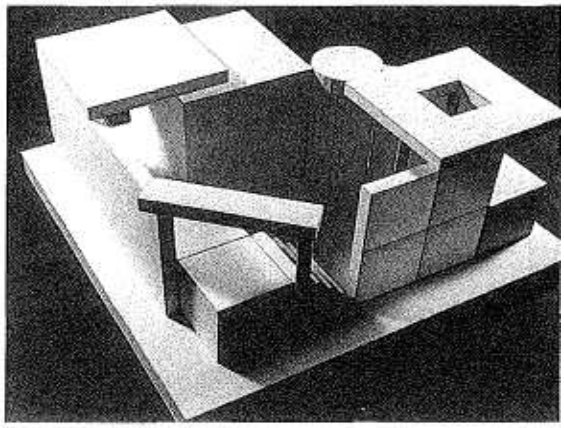
Makiety w małej skali, np. ulicy, można wykonać z miękkiego białego drewna.

Drewno balsa

Balsa jest dostępna w postaci cienkich płyt oraz listew i desek. Jest bardzo ładnym drewnem, jest lekka, łatwo się tnie i szlifuje i można za jej pomocą pokazać np. współczesne elementy architektoniczne.

1. Model z drewna balsa.

2. Biały karton, tak przycięty i sklejony, aby powstały formy geometryczne.

Płyty izolacyjne (polistyrenowe)

Płyty izolacyjne są lekkie i łatwo je przyciąć. Doskonale nadają się do konstruowania obiektów w małej skali (podobnie jak miękkie drewno), takich jak ulica lub miasteczko. Jednak model z płyty izolacyjnej nie będzie solidny, a brzegi narażone są na uszkodzenie.

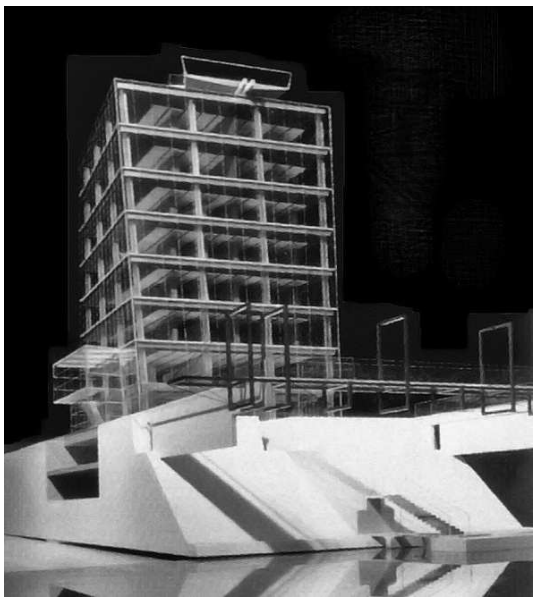
Polistyrenowa płyta izolacyjna (styropian, polistyren ekstrudowany) jest dostępna w różnych grubościach. Jest tania i łatwa do cięcia nożykiem, jednak kruszy się na brzegach. Do dokładnego przecinania najlepiej użyć specjalnej wycinarki.

Korek

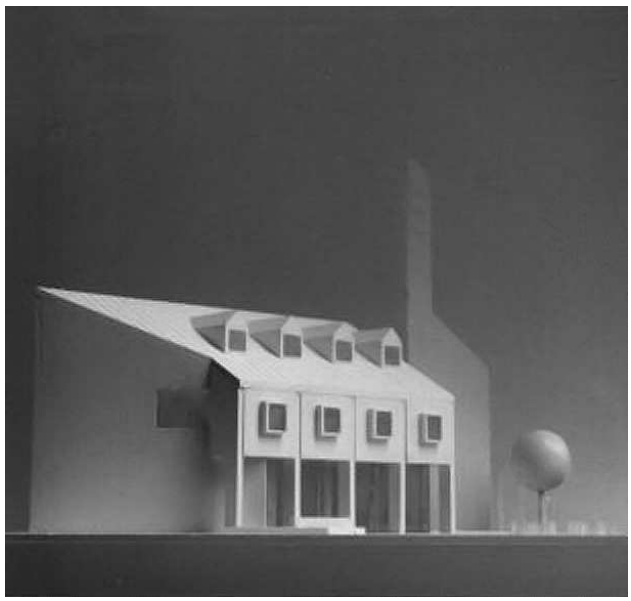
Podłogowe lub ścienne płytki lub maty z korka mają naturalną fakturę i bardzo łatwo je przecinać nożykiem. Z korka można kształtować układ terenu na makiecie.

Karton

Karton jest świetnym materiałem modelarskim.

3. Makieta wykonana z płyty piankowej i kartonu.

4. Makieta domu z kartonu.

Karton: można użyć jedną lub więcej warstw, aby skonstruować elementy architektoniczne. Można na nim rysować, kolorować kredkami, pastelami lub farbami. Nacięty karton można zgiąć, w celu zbudowania łuku albo krzywizny. Karton zawsze zgina się w jedną stronę. Aby zbudować kolumny, możesz go zrolować.

Płyta piankowa (pianka pomiędzy dwoma arkuszami kartonu)**:** jest najlepsza do budowania makiet w dużej skali, kiedy chcesz pokazać ściany wewnętrzne budynku. Dobrze się prezentuje i jest wystarczająca, aby przedstawiać grubość ściany w skalach 1:100, 1:50, 1:20. Płyta piankowa jest dostępna w niektórych sklepach artystycznych, ale jest stosunkowo droga. Można zamiast płyty piankowej użyć tańszej tektury.

Tektura: jest przydatna do budowania makiet roboczych, które nie wymagają zaznaczania szczegółów. Niekiedy można zastosować tekturę z odzysku (wybrane fragmenty pudeł kartonowych).

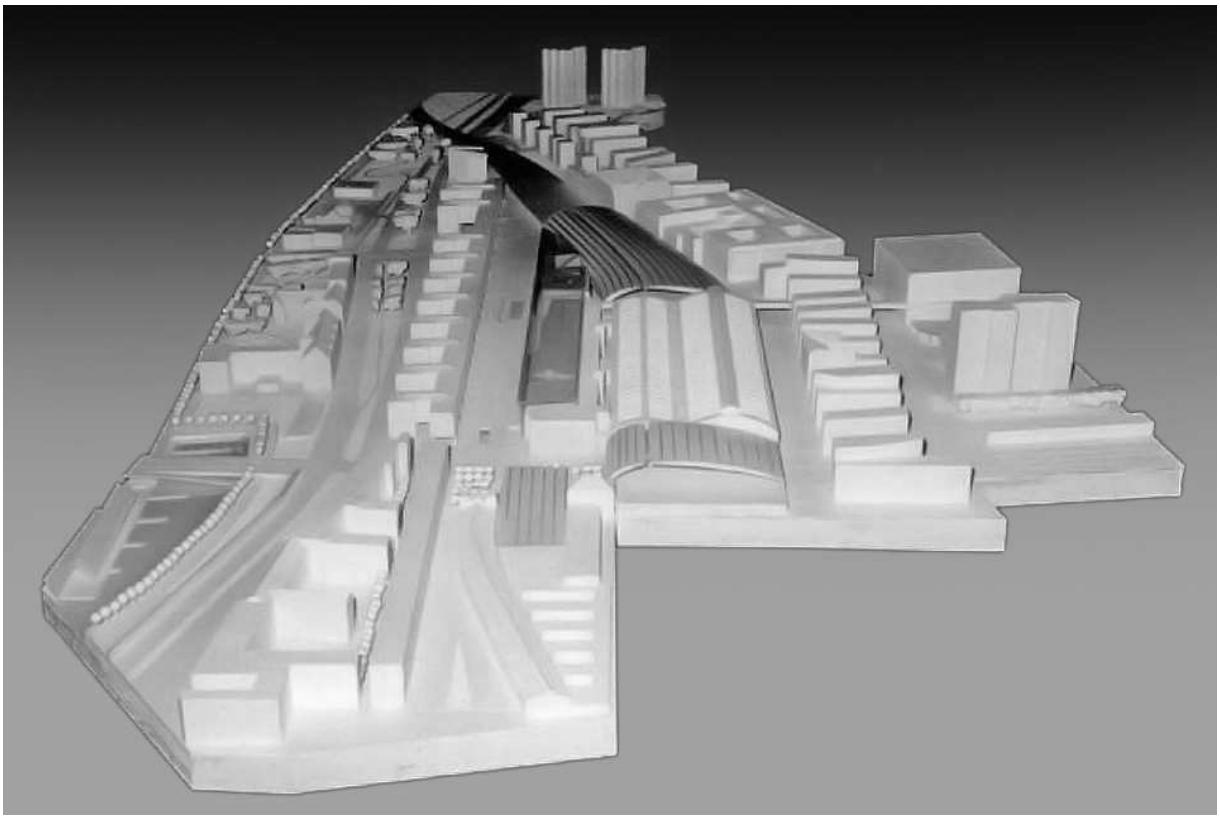
Glina, modelina i plastelina

Są przydatne do budowania makiet ukształtowania terenu, a nawet budynków w małej skali. Budynki w małej skali można uformować z kawałków plasteliny lub gliny, otwory zaznaczając wyciętymi wgłębieniami. Materiały te w postaci grubych, rozwałkowanych płatów, mogą być użyte do budowy ścian w makietach budowanych w dużej skali. Aby przedstawić skomplikowane fasady, elementy ozdobne i detale, ich fragmenty mogą być ukształtowane z plasteliny, modeliny lub gliny, a następnie przytwierdzone do ścian makiety.

Inne materiały

Do budowy makiet mogą być również użyte różne materiały i obiekty: metale, elementy urządzeń, guma, gąbka, gąbka do układania kwiatów, plastikowe rurki, papier, kable i druty, rajstopy, tkaniny, wióry drewniane, patyki do szaszłyków, wykałaczki, kawałki suszonych roślin. Są one szczególnie przydatne do ukształtowania terenu, zieleni lub budynków o nieregularnych kształtach. Użyj wyobraźni szukając odpowiednich materiałów do swojego modelu, ale pamiętaj, aby materiały były wystarczająco wytrzymałe i Twoja praca nie poszła na marne.

Pamiętaj: staraj się używać jak najmniej materiałów w swoim modelu. Wybieraj materiały, które harmonizują ze sobą. Kartonowe kolorowe opakowania np. płatków śniadaniowych nie nadają się do budowania makiet, ze względów estetycznych.

5. Makieta fragmentu zabudowy miejskiej z szarej tektury

Kleje

Klej do papieru, kartonu i drewna. Schną w 20-30 min. Drewno należy docisnąć podczas schnięcia kleju. Niektóre kleje są rozpuszczalne w wodzie.

Klej kontaktowy: do plastiku, metalu, drewna. Schnie natychmiast.

Spoiwo do balsy: klej do drewna, kartonu, metalu i szkła. Szybkoschnący.

Spoiwo polistyrenowe: klej do twardych plastików. Szybkoschnące.

Narzędzia

- Podkładka z grubej płyty pilśniowej, wiórowej lub sklejki. Nie pracuj bezpośrednio na blacie stołu lub deski kreślarskiej, ponieważ możesz je zniszczyć.
- Nożyczki do cięcia papieru, tkanin itd.
- Ciężki nożyk *(cutter)* z wysuwanym ostrzem do cięcia kartonu.
- Lekki nożyk („skalpel" modelarski lub podobny) do cięcia papieru, plasteliny, balsy, cienkiego kartonu.
- Stalowa linijka pomocna do prowadzenia nożyka podczas cięcia. Nie używaj plastikowej ani drewnianej linijki, ponieważ zniszczysz ją ostrzem albo, co gorsze, ostrze może się z takiej linijki ześliznąć.
- Rękawice ochronne. Załóż rękawicę na tę rękę, którą przytrzymujesz linijkę, dzięki temu zabezpieczysz się na wypadek ześlizgnięcia nożyka.
- Okulary ochronne. Zabezpieczają przed odpryskami materiałów podczas obróbki.

W zależności od materiałów używanych do budowania makiety, mogą być potrzebne:

- Przyrząd do cięcia za pomocą nagrzanego drutu. Nie jest konieczny, ale bardzo pomocny w cięciu gąbki i styropianu.

PAMIĘTAJ O BEZPIECZEŃSTWIE!

Tnąc karton/tekturę/płytę piankową nożykiem nie próbuj przeciąć ich jednym cięciem. Najpierw natnij je ostrzem, następnie wykonaj głębsze cięcie, aż nożyk przebije się przez karton.

Budowanie makiety

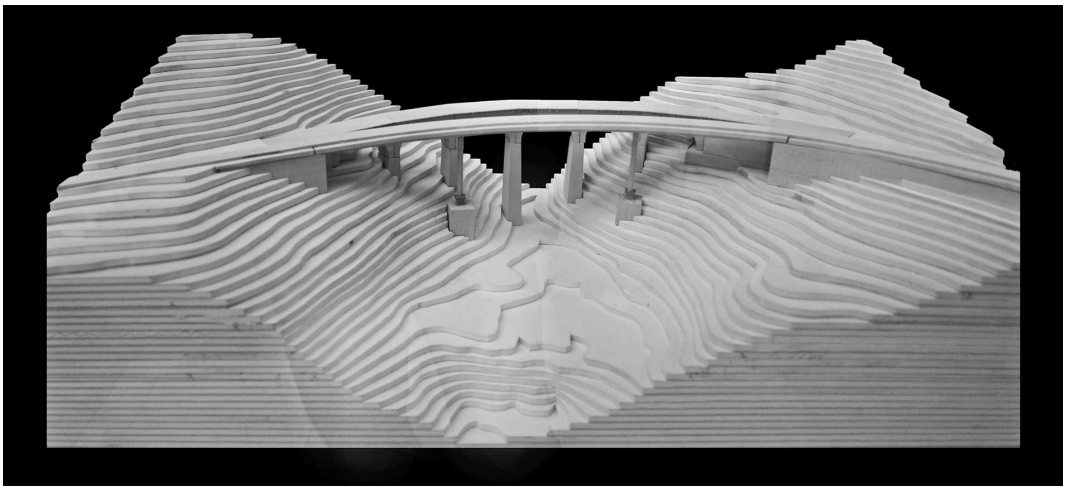
Masz wszystkie potrzebne rysunki w skali, w której będziesz budować makietę. Przenieś wymiary na karton, deskę lub inny materiał modelarski. Pamiętaj, aby zostawić miejsce na złącza i grubość materiału.

Podstawa

Jeśli teren jest płaski lub prawie płaski, możesz namalować lub narysować na kartonowej lub drewnianej podstawie drogi, ścieżki, trawę itd. Zaznacz usytuowanie budynków, drzew i innych elementów, które mają być na makiecie.

Karton lub korek: w przypadku terenu o bardziej urozmaiconym ukształtowaniu, układaj karton/tekturę lub korek warstwami. Liczba warstw zależy od grubości kartonu/tektury lub korka, skali modelu i różnic wysokości, które chcesz przedstawić. Jeśli nie potrzebujesz wielu warstw, wytnij obrys terenu i przyklej je do podstawy.

W makietach większych działek, ulic lub dzielnic najłatwiej wykonać warstwy wzniesienia terenu na podstawie poziomic (warstwic – np. co 0,5 m lub 1 m) na mapie, dodając kolejne kartonowe lub korkowe „poziomy”, zgodnie z ich obrysem.

6. Nachylony teren wykonany na makiecie z kartonowych warstw

Glina lub plastelina: to dobre materiały do modelowania terenu bardzo pagórkowatego. Poziomice na mapie mogą pomóc ustalić wysokości. Miejsca na budynki i inne elementy oznacz na podstawie pinezkami i buduj wokół nich ukształtowanie terenu z gliny albo plasteliny. Budynki umieść na podstawie dopiero, kiedy skończysz kształtować krajobraz (pamiętaj, aby zostawić na makiecie płaski obszar, zgodny z ich obrysem). Jest to dużo łatwiejsze niż dopasowywanie podstawy budynku do nierównej powierzchni terenu.

Budynki

Następne działania będą zależały od rodzaju makiety, którą chcesz wykonać oraz od materiałów, jakich zamierzasz użyć.

Jeśli budujesz model w małej skali lub taki, który pokazuje tylko zewnętrzne części budynku, możesz zbudować elementy z drewna lub płyty izolacyjnej albo wykonać je z gliny czy plasteliny. Sprawdź wymiary na swoich rysunkach w skali. Drzwi i okna mogą być namalowane lub oznaczone nacięciami na elewacjach lub dachach. Nie trzeba zaznaczać szczegółów, jeżeli budynki są bardzo małe.

7. Koncepcja domu z kartonu i drewna balsa.

Karton/tektura, drewno balsa, płyta piankowa: jeśli zamierzasz użyć kartonu, drewna balsa lub płyty piankowej, zastanów się, jak powinny wyglądać poszczególne elementy makiety. Postaraj się o jak największą prostotę, niech makieta składa się z jak najmniejszej liczby części. Nie staraj się oddać wszystkich szczegółów.

W makietach kartonowych, narożniki można wykonać nacinając karton i zginając go pod odpowiednim kątem. Jeśli używasz grubszego materiału, takiego, jak płyta piankowa lub tektura możesz użyć połączeń kątowych (np. na styk).

Jeżeli nie zamierzasz budować zdejmowanego dachu, albo nie musisz pokazać dokładnej grubości ścian, możesz użyć pojedynczego arkusza kartonu do zbudowania zarówno ścian, jak i dachu.
Płyta piankowa będzie najlepsza, jeśli budujesz model w dużej skali, który będzie pokazywał wnętrza i przekroje ścian. Aby uzyskać odpowiednią grubość ścian, możesz również ułożyć karton warstwami.

Lekko zaokrąglone powierzchnie można skonstruować z balsy lub z cienkiego kartonu. Aby zaokrąglenia wykonać z grubszego kartonu, należy naciąć go z jednej strony i wygiąć. Można użyć słoika lub innego walcowatego przedmiotu, aby uzyskać równe zaokrąglenie. Łuki i wygięcia można również wykonać za pomocą papieru lub elastycznego plastiku, ale uważaj, aby zastosowane materiały zawsze harmonizowały z makietą.

Kiedy już wybierzesz metodę budowy modelu, przerysuj kształty wszystkich potrzebnych elementów na karton lub inny, wybrany materiał. Pamiętaj, żeby pozostawić miejsce na łączenia. Weź pod uwagę grubość materiału. Wytnij elementy. Okna, drzwi i wszystkie inne otwory powinny zostać również wycięte na tym etapie, przed sklejeniem elementów modelu. Pamiętaj, kiedy wycinasz okna z kartonu, zawsze zaczynaj od rogów okien, dzięki temu linia cięcia zawsze będzie wyglądała starannie.

Pracuj uważnie!

Czas, który poświęcisz na planowanie makiety, dokładne przerysowanie kształtów i uważne wycinanie poszczególnych elementów pozwoli uniknąć rozczarowania podczas składania makiety.

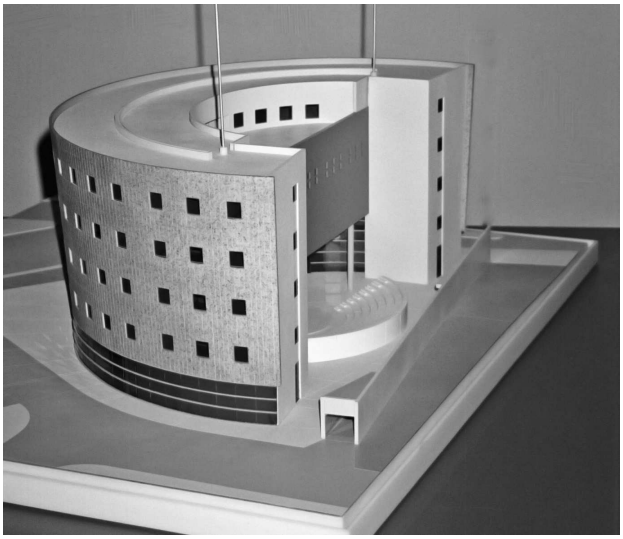
Teraz możesz przystąpić do składania makiety. Zacznij od ścian zewnętrznych, dodaj ściany wewnętrzne i stropy, piętra, a następnie przytwierdź lub nałóż dach.

Glina i plastelina: nadają się do budowania makiet z wieloma obłymi elementami albo takich, które mają wyglądać na zniszczone, np. ruiny zamku.

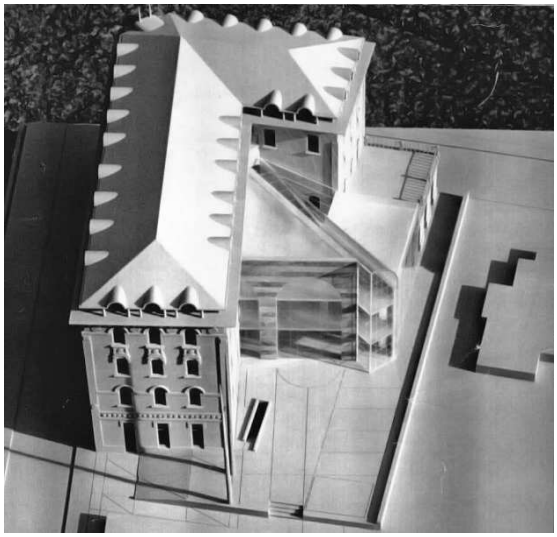
Szczegóły takie jak cegły, rzeźbienia i ciekawe obramowania drzwi możesz przedstawić, nacinając powierzchnię gliny lub plasteliny, albo doklejając kawałki innego tworzywa. Łatwiej to zrobić, gdy elementy budynku nie są jeszcze na swoim docelowym miejscu (np. na elewacji).

Okna i przeszklenia

W większości przypadków nie trzeba przedstawiać szkła w oknach makiety. Wystarczy, że wytniesz otwory, które sprawią, że oglądający będą mogli sobie wyobrazić szkło. Nawet w makietach w dużej skali, okna można przedstawić w postaci ram i podziałów okiennych (patrz Arkusz informacyjny 4 – „Elewacje") i pominąć szkło. Jeśli jednak chcesz mieć w makiecie przeszklone okna, użyj sztywnego przezroczystego materiału.

8. Model budynku rozgłośni radiowej

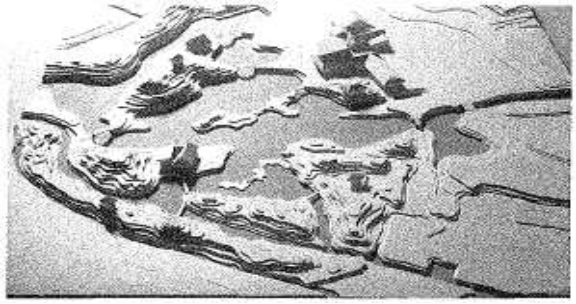
9. Skomplikowany model fasady z białej tektury

Ramy i słupki okienne powinny być wystarczająco cienkie, aby pozostawały w skali całości. Zbyt grube ramy i słupki okienne sprawią, że całość nie będzie wyglądała realistycznie. Jeśli chcesz zbudować makietę budynku ze szkła (np. oranżeria), użyj sztywnych arkuszy przezroczystego materiału. Każdą ścianę budynku wytnij w całości, następnie naklej na nią cienkie paski innego tworzywa imitujące podziały. Można je zrobić z nici, taśmy, kartonu albo drewna balsa (to zależy od innych materiałów zastosowanych w makiecie oraz od jej skali), lub narysować je tuszem.

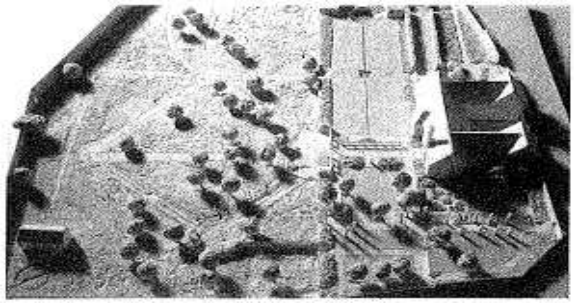
Woda

Jeziora, stawy i rzeki można namalować na podstawie makiety. Jeśli budujesz kartonowy model, możesz użyć odpowiedniego koloru kartonu do przedstawienia wody.

Dobrze wygląda również sztywny arkusz przezroczystego materiału, umieszczonego nieco niżej niż otoczenie, aby wrażenie było realistyczne.

10. Uwarstwiony krajobraz z jeziorami oddanymi szarym i niebieskim kartonem.

11. Plastelinowa trawa i ścieżki. Drzewa mają pnie z kołków i gąbkowe korony.

Drzewa i krzewy

Z uwagi na swoją delikatność, powinny być dodawane do makiety na samym końcu. Można je wykonać z wielu, zwykle darmowych, materiałów. Najlepsze są kawałki suszonych roślin, ale nadają się również: gąbka, drut, papier i wióry drewniane. Pnie drzew nie muszą być koniecznie brązowe ani korony zielone, najważniejsze jest, aby miały odpowiednie kształty i były w dopasowanej w skali i kolorystyce do całości makiety.

Kolory i faktury

Zasady dotyczące kolorów w modelarstwie są takie same jak w rysunkach. Makieta pokazuje budynek tak, jakbyśmy na niego patrzyli z daleka. Ta teoretyczna odległość wpływa na odbiór kolorów i faktur. Kolory są bardziej przygaszone niż w rzeczywistości, a faktury mogą być ledwo widoczne.

Nie ma sensu oddawać w makiecie tynku z fakturą czy ozdobnych rzeźbień. Naturalne wykończenie kartonu lub drewna, z którego zbudowana jest makieta zwykle wystarczy. Jeśli budynek ma błyszczące powierzchnie, które uważasz za ważny element, możesz użyć innego materiału, żeby uzyskać takie wykończenie. Złącza pomiędzy cegłami i kamieniarką najlepiej oddać lekkimi nacięciami nożykiem, wygląda to wystarczająco realistycznie.

W makietach wykonywanych w małej skali zawarcie szczegółów nie jest możliwe. Jaskrawe kolory, które mogą wyglądać dobrze na dużej makiecie będą wyglądały krzykliwie na małej. Bardzo często nie ma potrzeby nanoszenia na makiety koloru, ponieważ naturalne barwy materiałów modelarskich wyglądają najlepiej.

Autor makiet na fot. 3,4,5,7,8,9 – arch. Edwin Drewniak

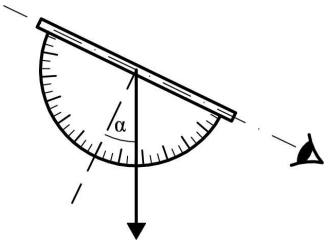
Jak mierzyć

Sprzęt

- Metalowa taśma miernicza (np. 5, 10 m; metalowa miara jest sztywniejsza, łatwo jest nią mierzyć w pionie)
- Szkicownik formatu A4 lub A3 ze sztywnym spodem lub luźne kartki białego papieru na podkładce z klipsem
- Ołówki – 2H, H, HB i 2B
- Temperówka
- Gumka
- Miarka metrowa

Do mierzenia większych obiektów przydatne będą również:

- 20 metrowa metalowa taśma miernicza (albo dłuższa)
- Paliki drewniane do wbijania w ziemię
- Sznurek murarski

Dla szczególnie dociekliwych, przydatnym narzędziem może być „**klinometr”** (pochyłościomierz), który pozwala na mierzenie wysokości obiektów trudno dostępnych. Poproś nauczyciela matematyki o pomoc.

Zawsze bierz ze sobą aparat fotograficzny. Rób zdjęcia całych elewacji, drzwi i okien oraz szczegółów, które są zbyt skomplikowane do narysowania, takich jak: ozdobne rzeźbienia albo ciekawe wyroby kowalstwa artystycznego. Podczas wykonywania makiet lub rysunków, może okazać się, że na zdjęciach znajdują się szczegóły niezauważone, a niezbędne. Statyw i poziomnica pomogą Ci zrobić dokładniejsze zdjęcia.

Praca w zespołach trzyosobowych

Pojedyncze pomieszczenie w domu możesz zmierzyć samodzielnie, ale w przypadku większych obiektów, najlepiej mierzyć je w trójkach. Jedna osoba trzyma stabilnie „0” – początek taśmy mierniczej, druga przykłada taśmę i czyta wyniki, trzecia nanosi wymiary na rysunek. Należy sprawdzać się nawzajem, a także zamieniać rolami.

Jeśli mierzycie bardzo duży lub skomplikowany obiekt, podzielcie pracę tak, aby trójka mierzyła tylko jedno piętro lub część budynku. Pomiary zewnętrzne budynku będzie można łatwo porównać z pomiarami poszczególnych pomieszczeń, po powrocie do klasy.

Czasami konieczna będzie praca w większych zespołach, składających się z kilku trójek. Takie zespoły są w stanie wykonać wszystkie pomiary w zalecanym czasie. Każdy zespół dokonuje własnych pomiarów, na podstawie których, wykona końcowe opracowanie w klasie. Takie podejście jest praktyczne, jeśli obiekt, który mierzyliście nie jest łatwo dostępny. Może zdarzyć się, że pomiar zapisany przez jedną „trójkę” zostanie pominięty przez drugą. Rozbieżności i wątpliwości, które pojawią się podczas rysowania mogą być wyjaśnione podczas klasowej dyskusji pomiędzy grupami.

Pomiary

W pomiarach architektonicznych, czyli fachowo mówiąc „inwentaryzacjach stanu istniejącego”, wymiarowanie zawsze zapisywane jest w centymetrach, a zatem nie trzeba po każdej liczbie pisać miana jednostki (cm). Ewentualne wątpliwości dotyczące pomiarów i rysowania wyjaśni architekt koordynator.

Co zmierzyć?

Każde pomiary mają swój cel.

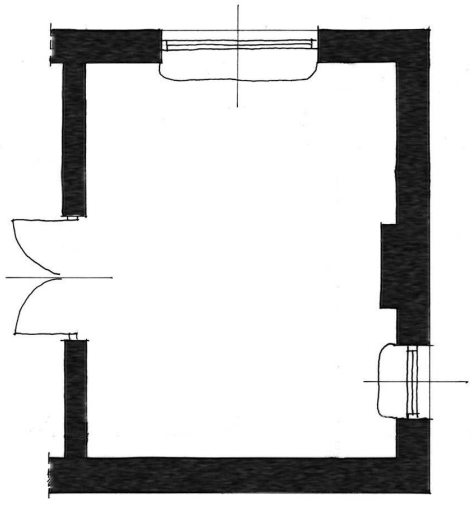
Jeśli chcesz np. odnowić swój pokój, warto mieć niezbędne dane na jego temat. Nie musisz znać grubości ścian zewnętrznych domu, ale musisz znać powierzchnię ścian, sufitu, posadzki. Zaznacz usytuowanie i wielkość okien, drzwi, wbudowanych szaf, grzejników, łączników oświetleniowych i gniazd wtykowych oraz mebli w pomieszczeniu.

Analogicznie, jeśli chcesz wykonać makietę budynku do oglądania z zewnątrz, nie ma sensu zbierać informacji o wnętrzach. Należy natomiast poznać wymiary całego budynku, rozmieszczenie okien i drzwi, w miarę możliwości - kształt dachu, usytuowanie i wielkość kominów, schodów zewnętrznych, ganków itd.

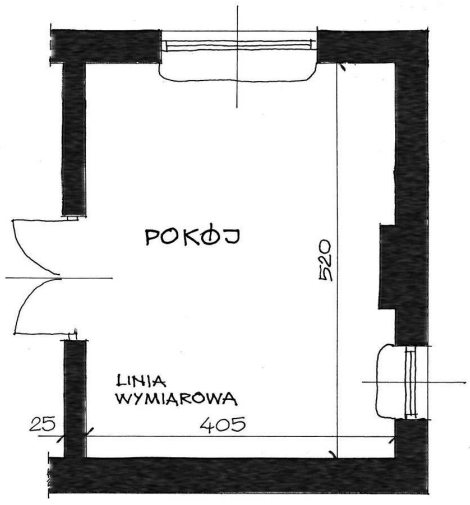
Mierzenie pomieszczenia

Naszkicuj „z natury” rzut poziomy pokoju, zwracając uwagę na kształt pomieszczenia, usytuowanie i szerokość drzwi, okien. Twoje pomiary będą notowane na tym szkicu, więc upewnij się, że masz wystarczająco dużo miejsca.

Zmierz szerokość, długość pomieszczenia, narysuj linie na rysunku oznaczające, gdzie dokładnie pobrano pomiary (linie wymiarowe) i zanotuj nad nimi wymiary.

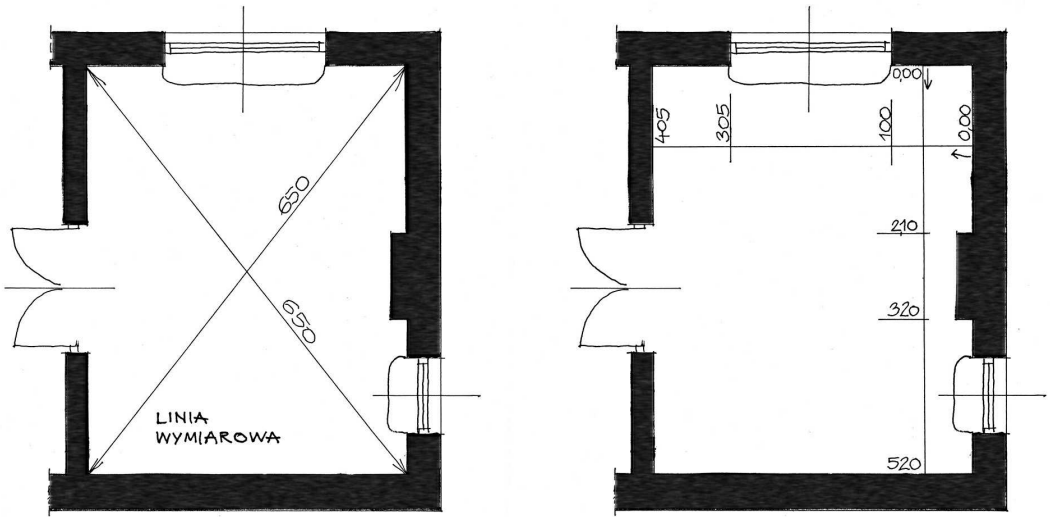

Narysuj zarys pomieszczenia.

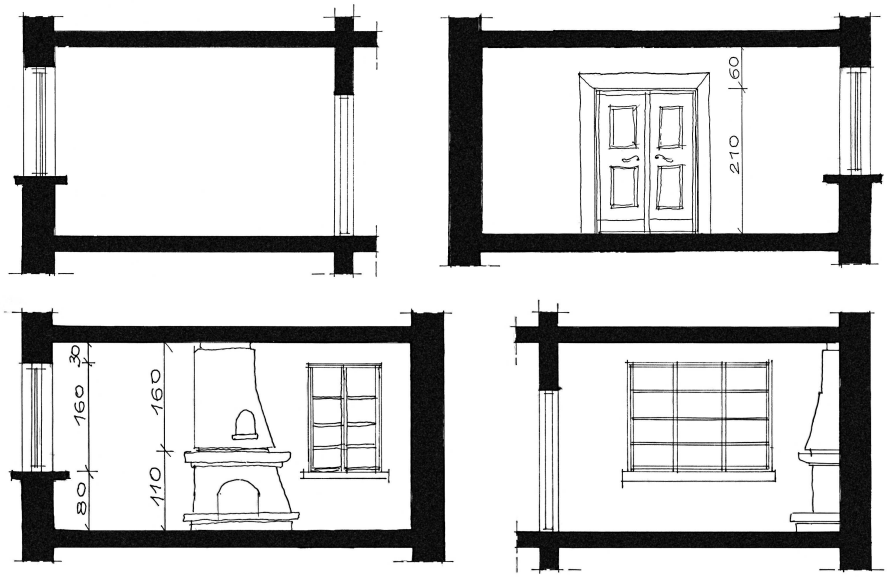
Zmierz szerokość i długość pomieszczenia.

Kąty pomiędzy ścianami nie zawsze mają 90 stopni, co może przysporzyć problemów przy rysowaniu rzutu poziomego, ponieważ może się wydawać, że coś jest źle. Zmierz przekątne pomieszczenia, aby uniknąć takich wątpliwości. Nie ma problemu, jeśli przekątne są tej samej długości (albo prawie tej samej długości), jednak, jeśli nie, nanieś na swój rysunek wymiary przekątnych.

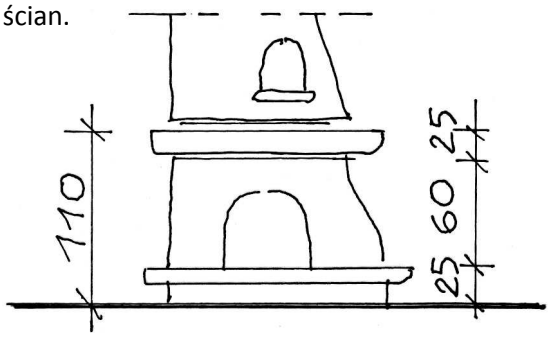
Jednakowe przekątne świadczą o prostopadłości ścian w rzucie poziomym
Szczegóły pomieszczenia z reguły mierzy się „ciągiem pomiarowym”

Następnym krokiem jest dokonanie pomiarów szczegółów - w ciągu. Zaczynając od zera w rogu pomieszczenia, zapisuj kolejne wymiary odczytane wzdłuż ściany. Na rysunku zaznacz usytuowanie okien, drzwi i wnęk, itp. Gdy dojdziesz do przeciwległego kąta, zacznij znów od zera i zmierz kolejną ścianę. Mierz pomieszczenie w ten sposób, aż zmierzysz wszystkie ściany, zaczynając od zera w każdym kącie.

Widoki ścian

Czas na pomiary wysokości. Naszkicuj widok każdej ściany, a następnie zmierz wysokość od posadzki do sufitu oraz wysokości drzwi, okien, wnęk itd. Wszystkie wymiary zanotuj na rysunkach widoków ścian.

Jeśli jakiś element pomieszczenia chcesz szczegółowo zmierzyć, (np. kominek albo okno), wykonaj osobny szkic w większej skali (możesz użyć nowej kartki). Dzięki temu twój główny rysunek z wymiarami pomieszczenia pozostanie czytelny.

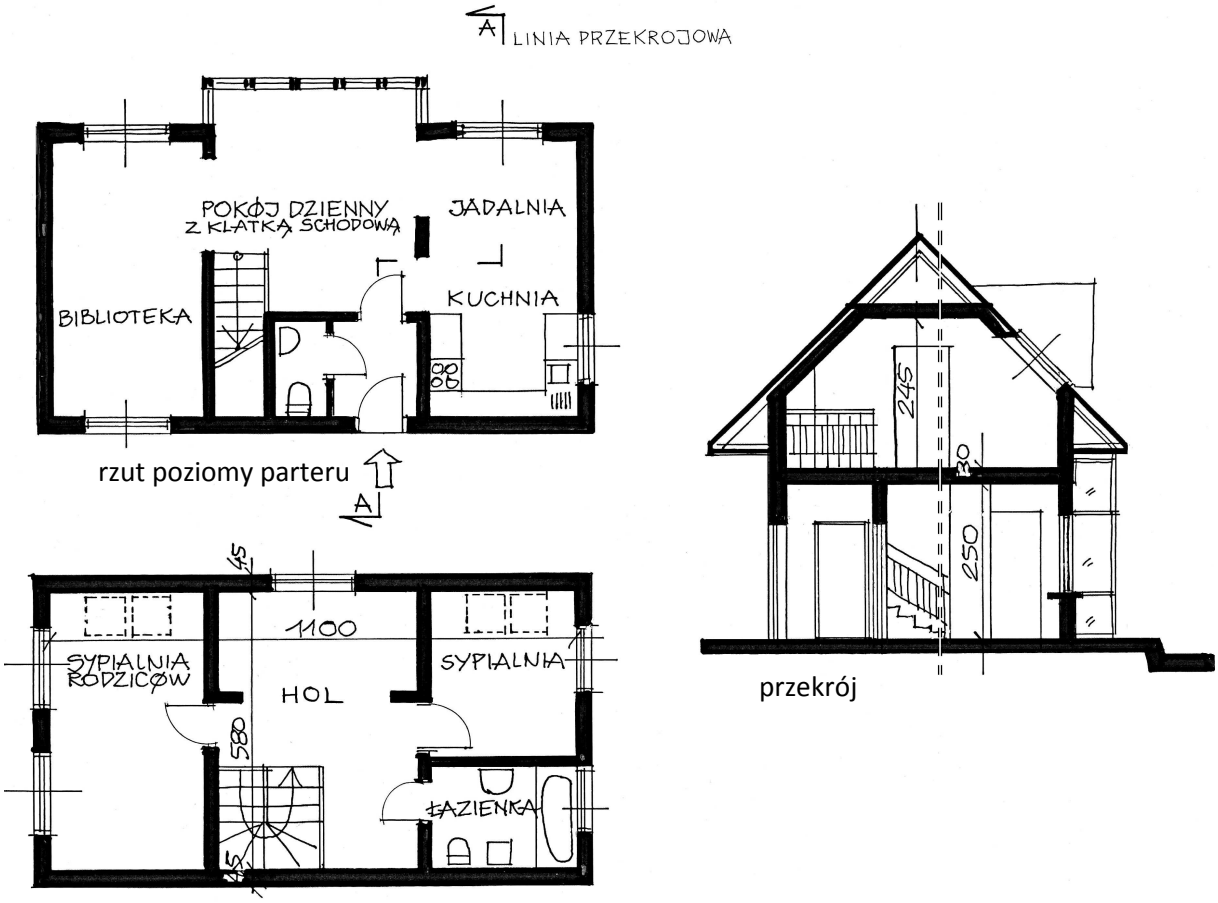
Detal

Mierzenie budynku

Wewnątrz

Aby narysować wnętrza budynku, konieczne będzie zmierzenie holi, klatek schodowych, itp. oraz każdego pomieszczenia.

Zmierz i zapisz wymiary elementów takich, jak schody, wyposażenie kuchni sanitariatów, wnęk i ryzalitów, kominków, itp. Pomiń takie szczegóły, jak łączniki oświetleniowe albo gniazda wtykowe. Potrzebne będą również zewnętrzne pomiary bryły budynku, co pomoże złożyć rysunki poszczególnych pomieszczeń w całość.

rzut poziomy piętra (poddasza)

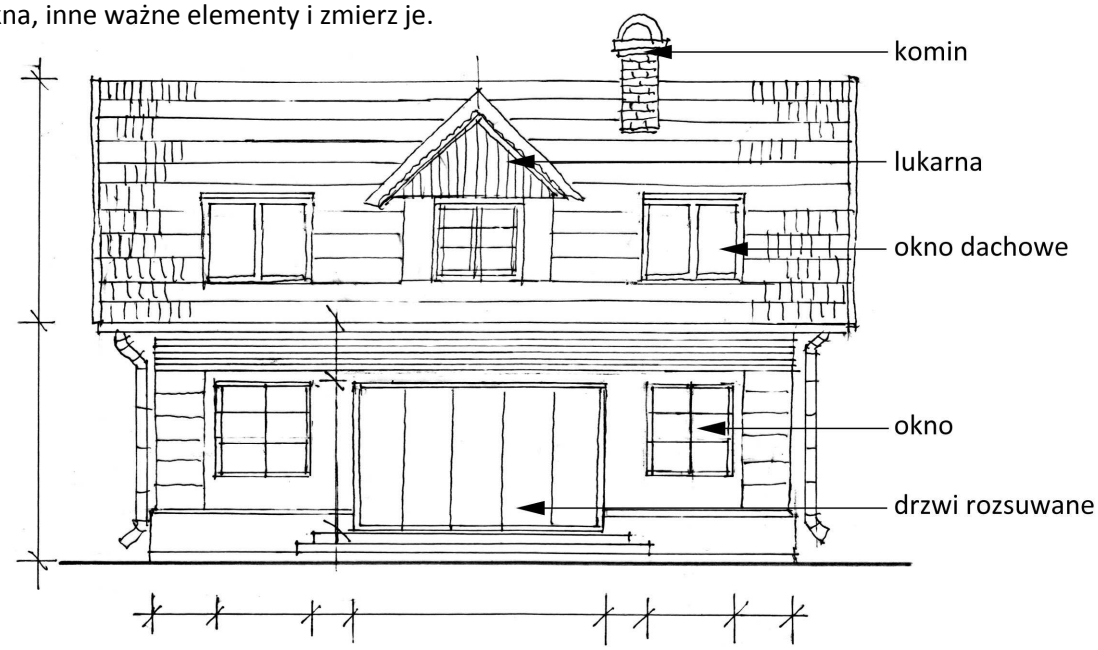
Postaraj się zmierzyć grubość ścian oraz stropów, co niekiedy może być wyzwaniem. Ściany zewnętrzne i wewnętrzne ściany nośne są zwykle najgrubszymi ścianami budynku, pozostałe ściany wewnętrzne z reguły są cieńsze (ściany działowe). Grubość ścian można zazwyczaj zmierzyć w otworze drzwiowym lub okiennym.

Mając pomiary zewnętrzne i wewnętrzne budynku można obliczyć grubość ścian.

W przypadku, gdy nie jesteś w stanie dokonać pomiarów ścian i stropów typowego budynku mieszkalnego można założyć, że ściany zewnętrzne mają ok. 50 cm grubości, ściany wewnętrzne nośne mają 25 cm, działowe ok. 12 cm, stropy ok. 30 cm grubości.

Z zewnątrz

Mierząc budynki z zewnątrz, również naszkicuj każdą elewację, którą chcesz zmierzyć. Zaznacz drzwi, okna, inne ważne elementy i zmierz je.

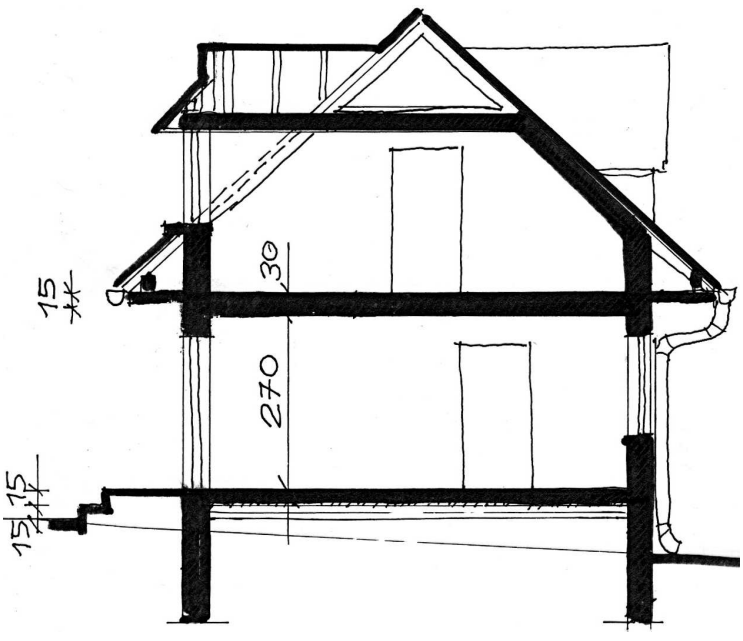

Zwykle wystarczy zmierzyć budynek na wysokości ok. 1 metra od poziomu posadzki parteru (pokazując jednak wszystkie okna i drzwi – patrz rzut poziomy). Zmierz budynek ze wszystkich stron, zaczynając od zera w każdym rogu. Następnie zmierz wysokości. Tam, gdzie niemożliwy jest dokładny pomiar, możesz zastosować jedną z „metod uproszczonych", podanych poniżej. Pamiętaj, aby zapisywać wszystkie wymiary na szkicu.

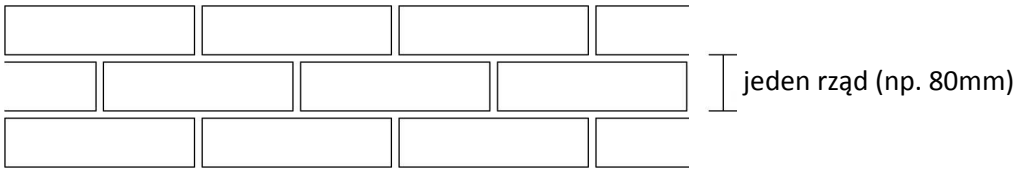
Ważne jest, aby zapisać kolory oraz materiały, z jakich wykonano poszczególne elementy elewacji. Nie zapomnij o narysowaniu kominów, rynien, rur spustowych i innych szczegółów, które sprawią, że ostateczne rysunki będą realistyczne.

Oto parę technik mierzenia wyższych partii budynków.

1. Wykorzystaj pionowe wymiary, zebrane wewnątrz pomieszczeń. Na przykład, w piętrowym budynku, najczęściej: wysokość parteru + grubość stropu + wysokość pomieszczenia na piętrze = wysokość elewacji. (Może zdarzyć się, że parter znajduje się trochę wyżej niż poziom terenu, ale można to łatwo sprawdzić przy wejściu do budynku). Dodaj te wymiary, aby uzyskać prawidłową wysokość elewacji.

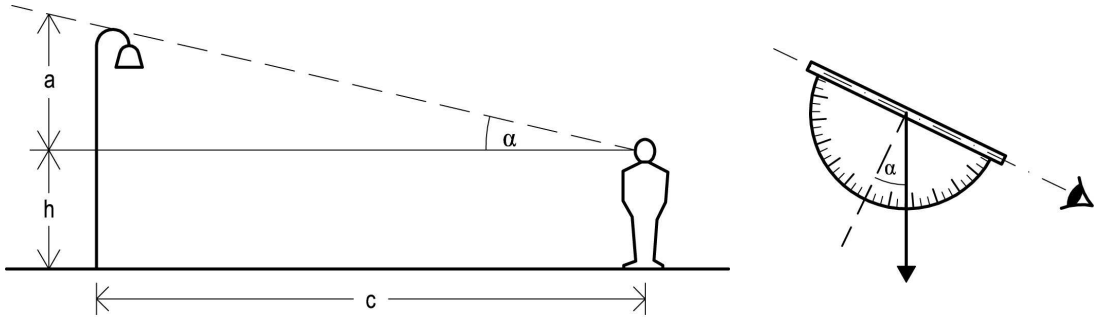
2. Jeśli widoczne są cegły lub inne elementy o jednakowych wymiarach, możesz zmierzyć wysokość jednego „rzędu”(np. cegły + jednej warstwy zaprawy).

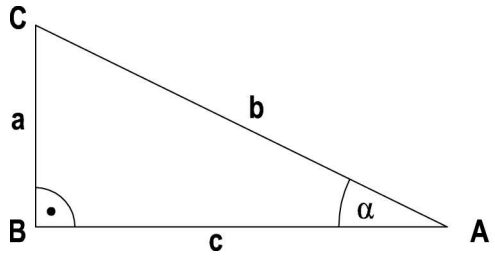
Policz, ile rzędów składa się na wysokość całego budynku i pomnóż tę liczbę przez wysokość jednego rzędu. Możesz użyć tego sposobu, aby zmierzyć wysokość okien, głębokość parapetów oraz wysokość i położenie innych elementów budynku.

3. W przypadku, gdy budynek ma regularny układ okien, możesz założyć, że pomiary dokonane na poziomie parteru odnoszą się również do pięter.

4. Użyj klinometru.
Stań przed pionowym obiektem, którego wysokość chcesz zmierzyć, np. przed latarnią uliczną. Zmierz odległość ‘c’ pomiędzy Tobą a latarnią. Zmierz wysokość ‘h’ pomiędzy poziomem Twoich oczu a terenem. Wyceluj klinometr w szczytowy punkt latarni i odczytaj z niego kąt ‘α’ pomiędzy obciążonym sznurkiem, a punktem oznaczającym 90° na kątomierzu.

Posiadając te dane możesz obliczyć wysokość latarni za pomocą trygonometrii. Wzór to: wysokość latarni = h + a. Znasz już wartość h, a wartość ‘a’ możesz obliczyć za pomocą tabeli trygonometrycznych oraz podanych poniżej wzorów. Kąt ‘B’ to 90° (latarnia stoi pionowo) a kąt ‘A’ to ‘α’, czyli kąt zmierzony klinometrem.

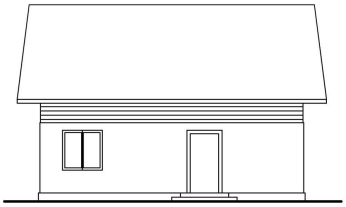
$$\frac{a}{\sin A} = \frac{b}{\sin B} = \frac{c}{\sin C}$$

5. Użyj aparatu fotograficznego. Instrukcje są podane poniżej.

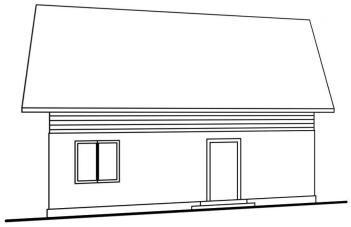
Używanie aparatu do pomiarów

Użyj aparatu 35 mm z obiektywem szerokokątnym (24 mm). Gdy tył aparatu zostanie ustawiony równolegle do elewacji budynku, budynek na zdjęciu będzie miał takie same proporcje, jak budynek w rzeczywistości. Jeśli przechylisz aparat do tyłu, do przodu lub w bok, na Twoim zdjęciu ukaże się zniekształcony obraz budynku.

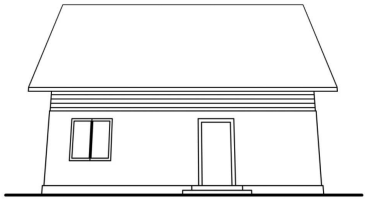
Linie dachu w obrazach elewacji zbiegają się, ponieważ aparat nie jest ustawiony równolegle do płaszczyzny dachu.

Aparat jest ustawiony równolegle do fasady. Linie fasady nie zbiegają się.

Aparat został przekręcony w prawo. Linie zbiegają się w prawo.

Aparat został pochylony do góry. Linie zbiegają się ku górze.

Aby upewnić się, że aparat jest ustawiony równolegle, użyj statywu z poziomnicą.

Fotografowanie

1. Ustaw się przed budynkiem tak, abyś widzieć całą elewację w obiektywie aparatu. Stań jak najbliżej budynku, ale nie tak blisko, żeby konieczne było przechylenie aparatu. Wyceluj obiektyw wprost, naprzeciw miejsca, gdzie stoisz. Zrób zdjęcie. Metrowa tyczka do pomiarów ustawiona przy budynku będzie odniesieniem, przy obliczaniu rzeczywistej wysokości budynku na zdjęciu.

2. Powtórz ten krok dla każdej elewacji.

3. Sfotografowanie całej fasady bez nachylania aparatu nie zawsze jest możliwe.

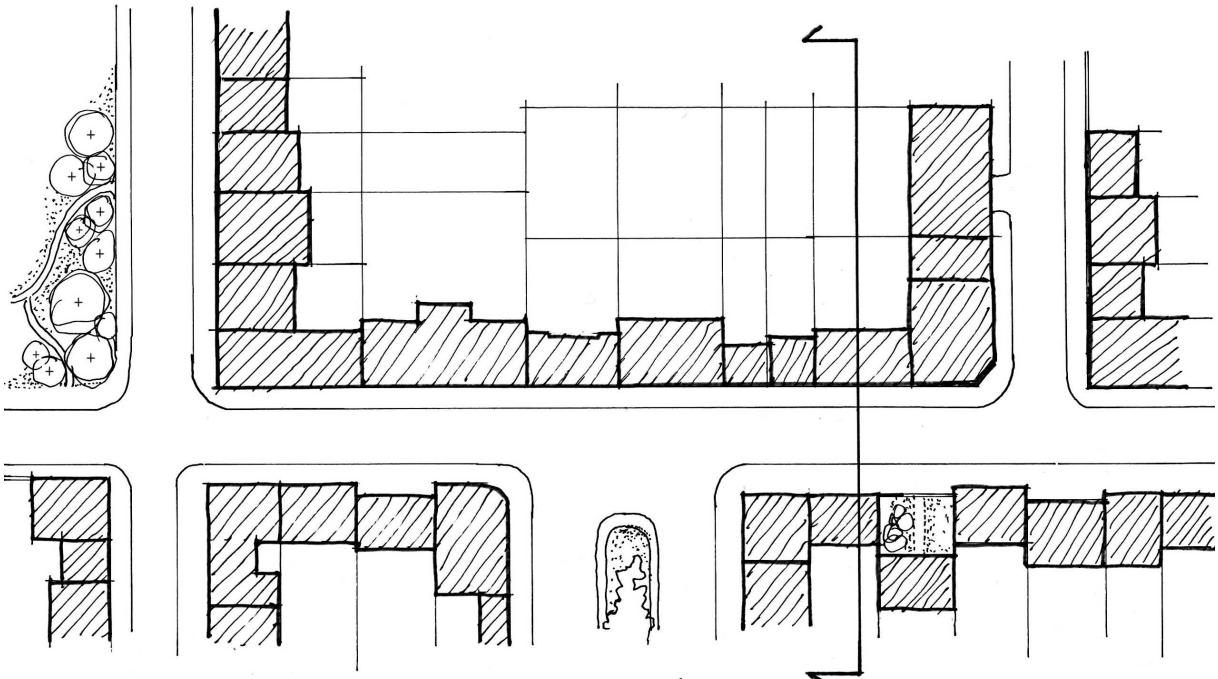
   - Jeśli budynek jest zbyt wysoki, spróbuj zrobić zdjęcie z piętra budynku naprzeciwko.
   - Jeśli budynek jest za długi, konieczne będzie zrobienie serii zdjęć („panorama”). Robiąc każde zdjęcie stań w identycznej odległości od budynku. Upewnij się, że kolejne zdjęcie nachodzi nieco na poprzednie.
   - W przypadku, gdy fasada ma głębokie wcięcie, np. jest to bryła z dwoma wysuniętymi skrzydłami, zrób osobne zdjęcia każdej części. Robiąc zdjęcie stój zawsze w tej samej odległości od fasady.

4. Wykonaj kilka pomiarów i zanotuj je. Zmierz całkowitą długość każdej elewacji i kilku charakterystycznych elementów, np. standardowej cegły albo okna. Dzięki tym notatkom i zdjęciom możesz wykonać ostateczne rysunki w odpowiedniej skali.

Pomiary działek i terenów publicznych

Postaraj się znaleźć mapę miejsca, w którym chcesz wykonywać pomiary. Możesz pozyskać ją z wydziału geodezji urzędu miasta lub gminy. Najbardziej przydatne są mapy w skalach 1:1000 i 1:500. Zrób powiększoną kopię interesującego Cię obszaru (np. 1:200, 1:100) i weź ją ze sobą w teren. Przede wszystkim zanotuj różnice pomiędzy tym, co na rysunku mapy, a stanem istniejącym w terenie (aktualizacja mapy). Następnie dokonaj pomiarów wszystkich interesujących Cię elementów (budowle, ścieżki, mury, ogrodzenia, drzewa, itd.).

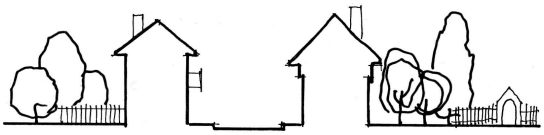
Mapa geodezyjna z reguły zawiera dane na temat liczby kondygnacji. Nie ma natomiast danych na temat wysokości elewacji budynków, więc jeśli chcesz narysować przekroje lub elewacje pierzei ulicy lub placu, skorzystaj z wyżej wymienionych sposobów dokonywania pomiarów.

rzut poziomy ulicy

elewacja (pierzeja) ulicy

przekrój (profil) ulicy

Prezentacja – Rysunki, makiety lub zdjęcia

Jest parę możliwości zaprezentowania wyników swoich pomiarów.

1. Zrób zestaw rysunków w skali: rzuty poziome, przekroje i elewacje. Wykorzystaj wszystkie zgromadzone przez siebie dane w postaci pomiarów i zdjęć.
2. Zbuduj makietę. Tutaj również pomocne będą zebrane przez Ciebie pomiary i zdjęcia.
3. Użyj samych zdjęć, żeby zaprezentować swoją pracę. Jeśli konieczne było zrobienie wielu zdjęć jednej elewacji, wytnij je i sklej tak, aby powstało jedno zdjęcie całości. Możesz również zamieścić przybliżenia (w dowolnej skali) ciekawych detali takich jak rzeźby, kamieniarka, kowalstwo artystyczne albo płaskorzeźby.

ARKUSZE INFORMACYJNE

„Wizja zamku na Wzgórzu Przemysława w Poznaniu” – Tusz, rys. Wiktor Zin
Rok 1968

ARKUSZ INFORMACYJNY 1: Album

Zbieranie materiałów do Albumu jest uzupełnieniem pracy na lekcjach w domu lub wycieczek. Na końcu każdej lekcji zamieszczone są polecenia, aby zebrać materiały na dany temat. Dokładnych wskazówek dostarczy Ci nauczyciel albo znajdziesz je w Arkuszach pracy. Powinieneś systematycznie dodawać nowe materiały do Albumu. Znalezienie odpowiednich materiałów wymaga samodzielnej pracy, zbierania informacji. Aktualizuj Album, gdy znajdziesz odpowiednie materiały, nawet, jeśli nastąpi to później, po zakończeniu danego tematu.

Album

Potrzebne będą:

- Segregator A4, który jest w stanie pomieścić wiele stron
- Kartki A4 – wkłady do segregatora

Zacznij od wykonania strony lub działu w segregatorze dla aktualnie studiowanego tematu. Przygotuj odpowiednią stronę tytułową. Pamiętaj, żeby zostawić wolne miejsce, na wypadek, gdybyś później znalazło się coś ciekawego, co warto dołączyć do Albumu. Postaraj się grupować informacje o podobnej tematyce, np. utwórz jeden dział, w którym będą umieszczane materiały na temat np. kuchni.

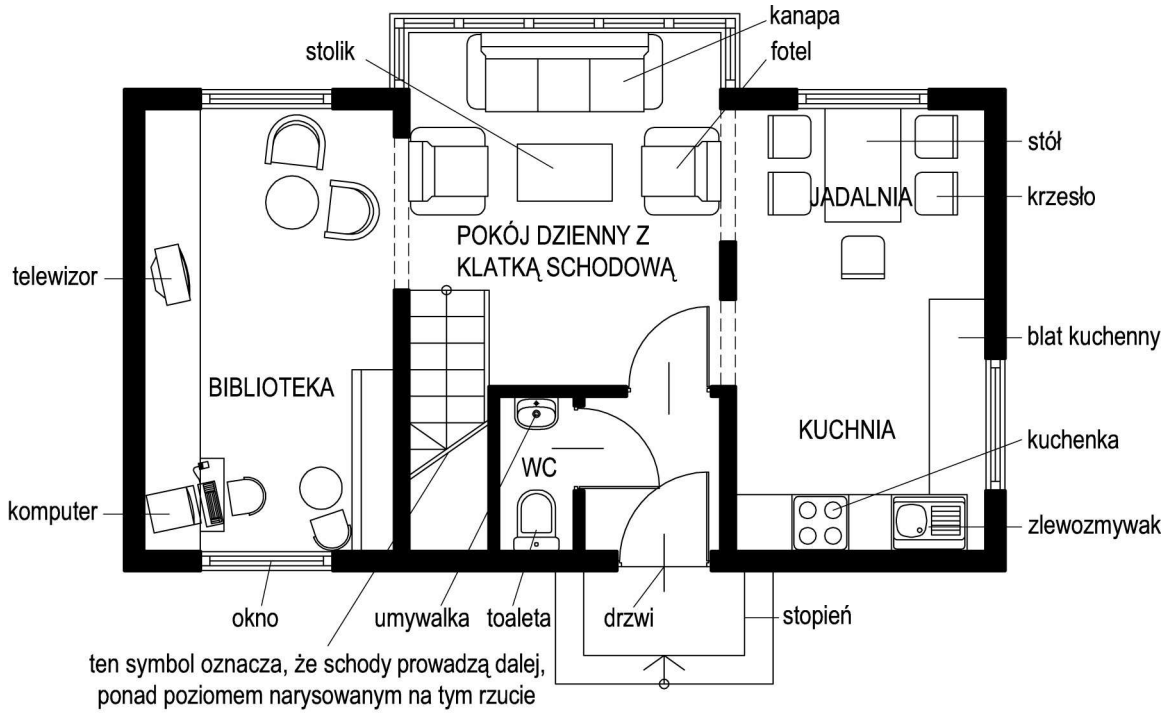
Ilustracji do Albumu można szukać na wiele sposobów: w gazetach, czasopismach, ulotkach czy na pocztówkach. Gdy coś interesującego zwróci Twoją uwagę, wykonaj zdjęcia, rysunki, odbitki techniką frotażu, pozyskaj palety kolorystyczne czy próbki tkanin. Skopiuj ilustracje, które znajdziesz w bibliotece. Nie wycinaj ilustracji z książek.

Wszystkie ilustracje przytnij, żeby wyglądały estetycznie. Przed przyklejeniem zakomponuj ich układ na stronie. Zawsze dokładnie podpisuj wszystkie materiały w Albumie. Niektóre polecenia będą wymagały opisania wrażeń i zanotowania opinii.

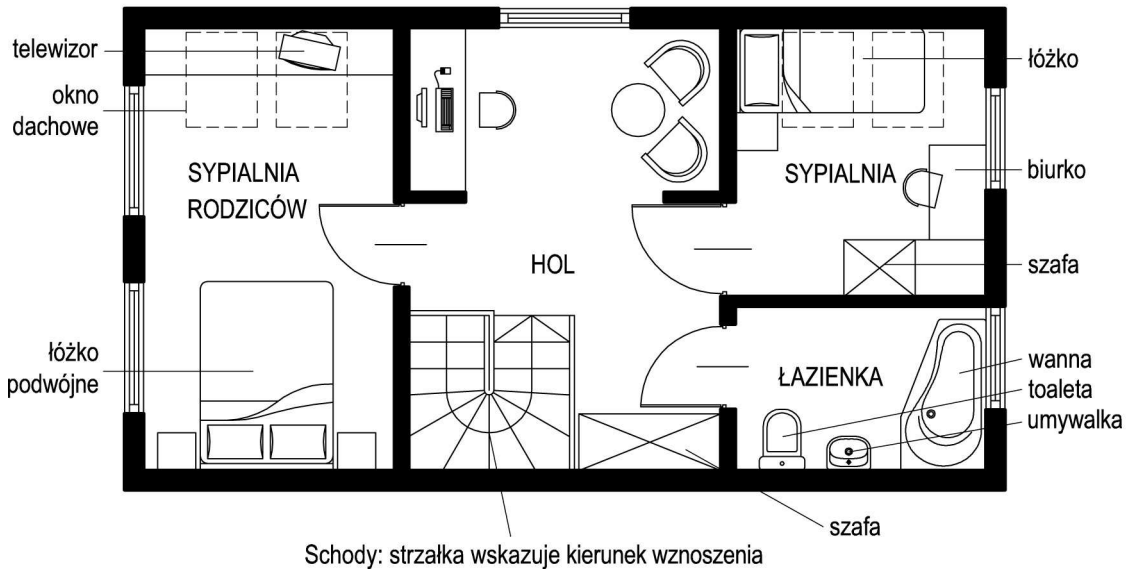
Dołącz wszystkie powiązane tematycznie Arkusze pracy i Arkusze informacyjne do Albumu, gdy skończysz pracę nad poszczególnymi tematami.

Możliwości tworzenia Albumu są nieskończone, więc puść wodze fantazji!

ARKUSZ INFORMACYJNY 2: Oznaczenia na rysunkach architektonicznych

Rzut poziomy parteru

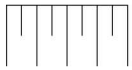

Rzut poziomy piętra (poddasza)

ARKUSZ INFORMACYJNY 3: Oznaczenia na planach zagospodarowania terenu

poziomice

skarpa

podziałka liniowa

strzałka północy

granica działki

ogrodzenie

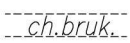
furtka

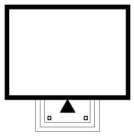
brama

ulica

chodnik

budynek

drzewo projektowane

oznaczenia geodezyjne istniejącej zieleni na mapach

trawa

drzewo liściaste

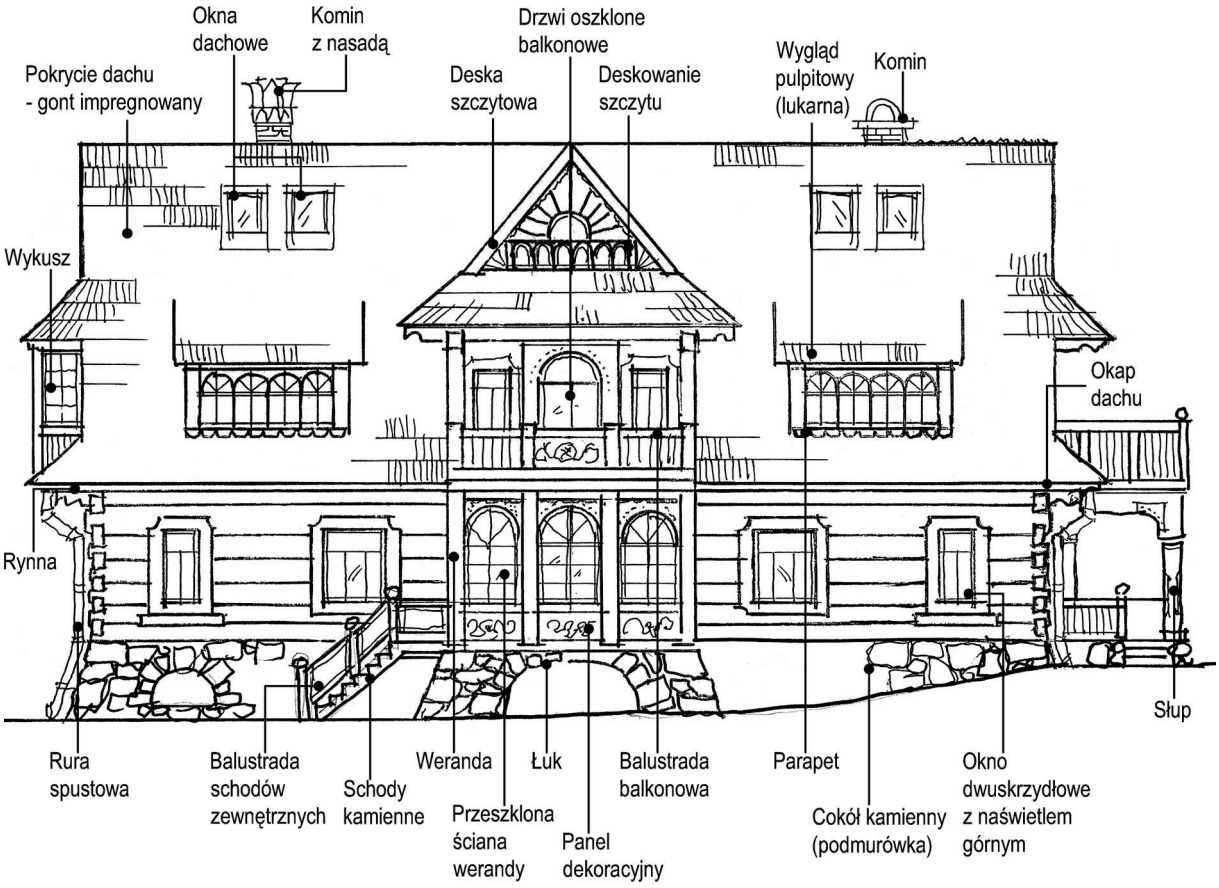

drzewo iglaste

żywopłot

ARKUSZ INFORMACYJNY 4: Elewacja

Przykład tradycyjnego domu podhalańskiego

ARKUSZ INFORMACYJNY 5: Domy w Polsce

wolnostojąca wiejska rezydencja (dworek) – 1778r.

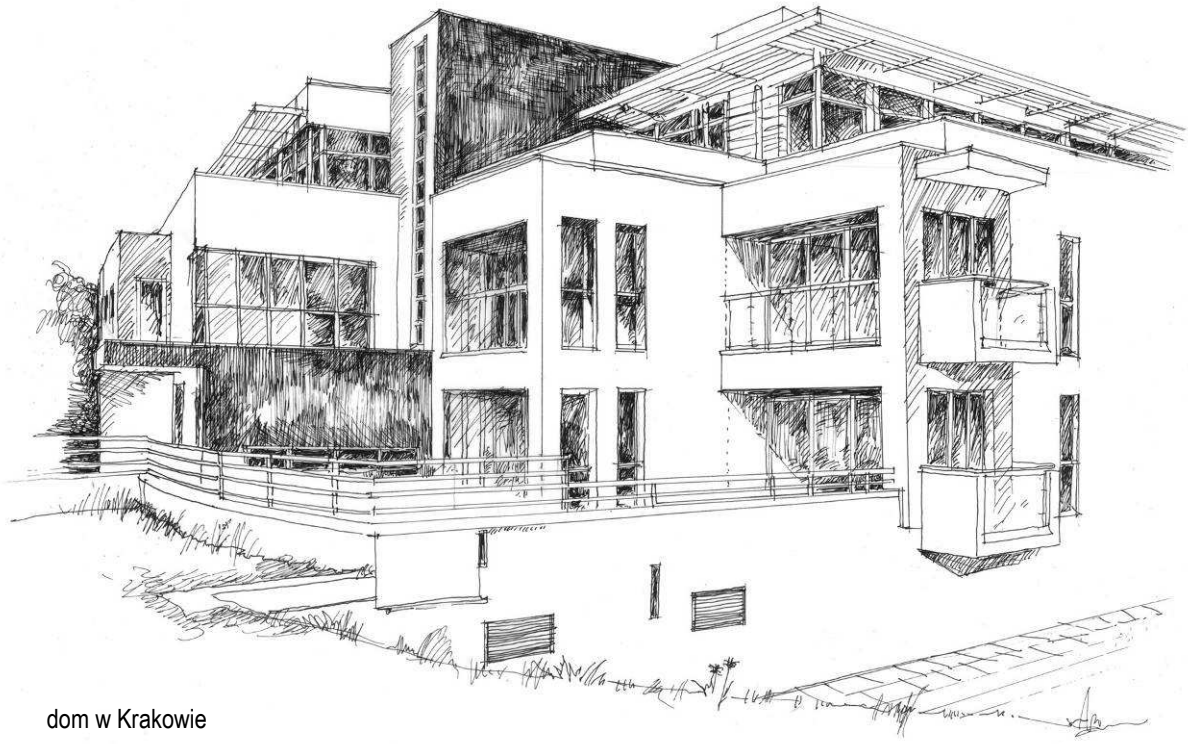
Willa pod Jedlami w Zakopanem – 1897r.

kamienica w Nowym Sączu – 1907r.

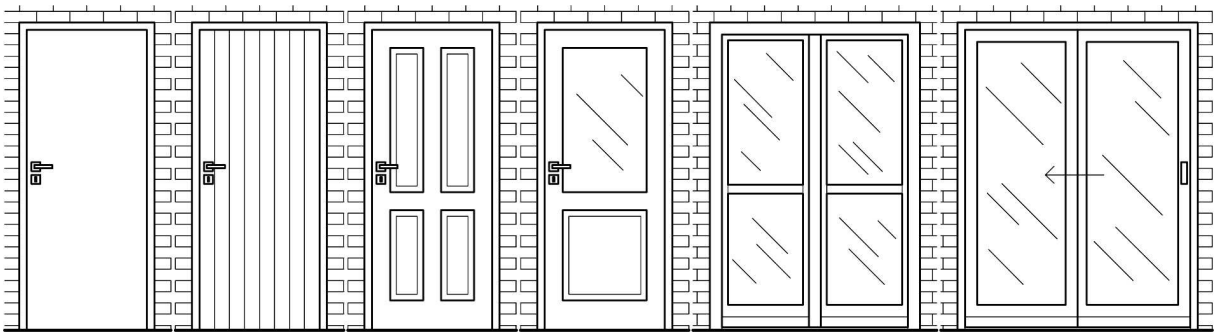
dom pod skarpą w Kazimierzu Dolnym

dom w Krakowie

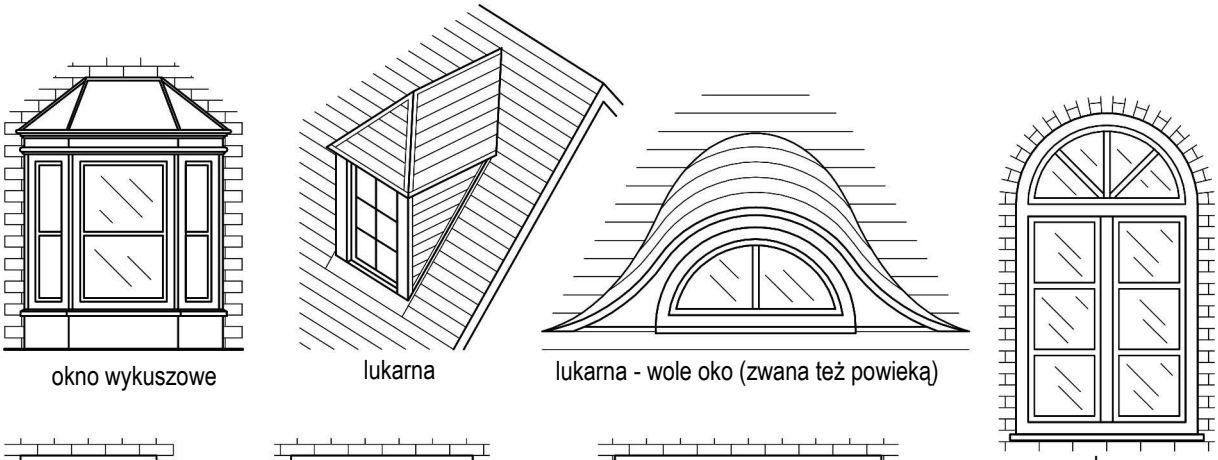
ARKUSZ INFORMACYJNY 6: Drzwi i okna

Drzwi

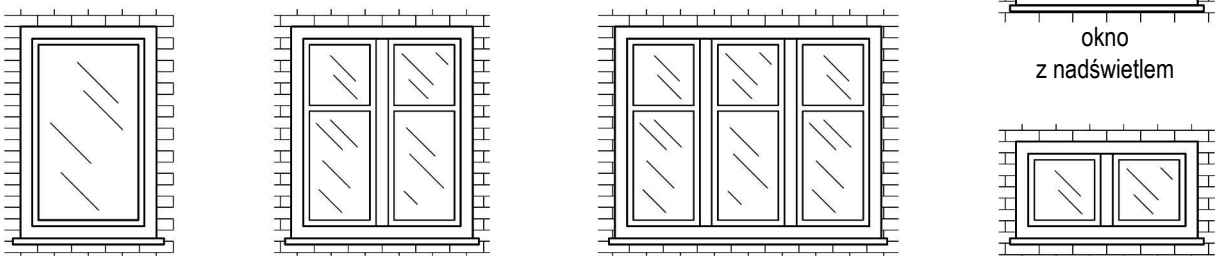

drzwi pełne | drzwi deskowane | drzwi płycinowe | drzwi z górną szybą | drzwi balkonowe | drzwi balkonowe przesuwne

Okna

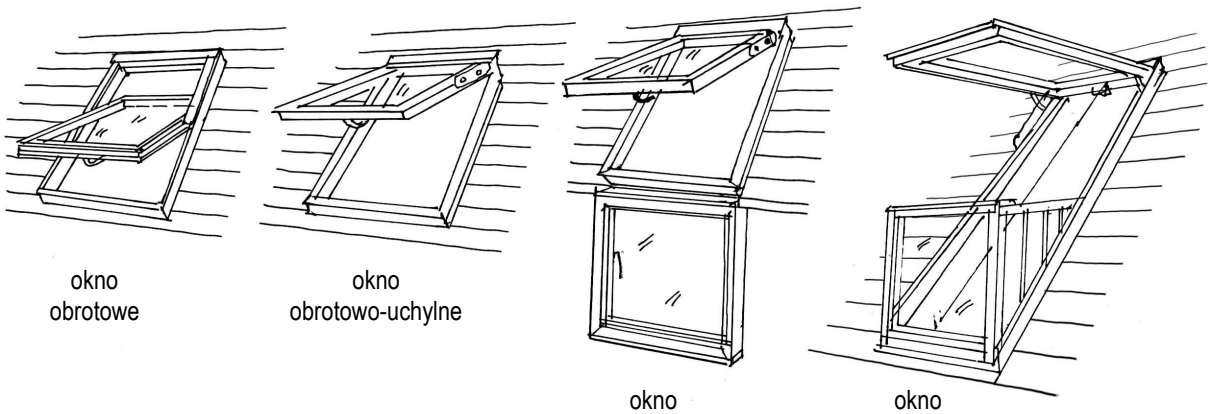

okno wykuszowe | lukarna | lukarna - wole oko (zwana też powieką) | okno z nadświetlem

okno jednoskrzydłowe | okno dwuskrzydłowe | okno trójdzielne | okno piwniczne

Okna dachowe

okno obrotowe | okno obrotowo-uchylne | okno kolankowe | okno balkonowe

Historia okien dachowych*

Literatura i malarstwo

Historia okna dachowego liczy sobie blisko 150 lat. Kto je wymyślił? Właściwie nie ma odpowiedzi na to pytanie.

Pierwsze wzmianki o oknach w dachu znajdziemy w literaturze. Znany baśniopisarz **Hans** Christian Andersen (1805 – 1875) tak opisywał swój pokój na poddaszu: „Pod dachem ściany były nachylone, a w nich umieszczone było okno - takie jak pozostałe okna mansardowe, ale zapewniające znacznie rozleglejszy widok. Mogłem przez nie oglądać wieżę kościelną, którą było widać od samej podstawy".

W XIX wieku w dużych, zamożnych miastach Niemiec, Francji i Anglii na poddaszach czynszowych kamienic ulokowane były mieszkania dla biedniejszych mieszkańców.

Z końca XIX wieku pochodzi też ilustracja francuskiego rysownika Francisque Poulbota przedstawiająca ulokowane na poddaszu mieszkanie czynszowe we Francji, doświetlone oknem zamontowanym w dachu.

Ilustracja pochodzi z książki Jacka Życińskiego „Budownictwo mieszkaniowe w Europie zachodniej"

Pierwsze okna dachu odnajdziemy także w malarstwie. W muzeum sztuki brytyjskiej Tate Britain można podziwiać obraz Vincenta van – Gogh, "Chaty kryte strzechą pod wzgórzem", na którym wyraźnie widać przeszklony dach.

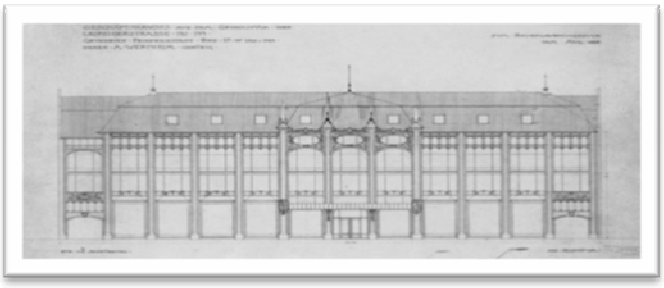
Dokumentacja patentowa

Najstarsza, historyczna dokumentacja wynalazków dotycząca nietypowych okien pochodzi z końca XIX wieku. Już wtedy okna do poddaszy występują, jako element budowlany. Dowodzą tego źródła historyczne.

W roku 1894 w Wielkiej Brytanii zgłoszono wynalazek dotyczący ulepszeń w konstrukcji przesuwnych i obrotowych okien, skylightów i drzwi tak, by mogły być one szklone i czyszczone od wewnątrz budynku W tym samym zgłoszeniu przedstawiona jest konstrukcja okna, skylightu lub drzwi, których szyba osadzona jest w drewnianej ramie.

Historyczną dokumentację, stanowi brytyjski patent nr 1724 na ulepszenia w konstrukcji przesuwnych i obrotowych okien, skylightów i drzwi, zgłoszony przez P. Shippobottama w roku 1894. W tym samym roku, również w Wielkiej Brytanii, zgłoszono inny wynalazek dotyczący ulepszeń w konstrukcji skylightów. Nowe rozwiązanie umożliwiło przystosowanie okna do łatwego otwierania od wewnątrz oraz szczelnego zamykania, co chroniło pomieszczenie przed przedostawaniem się śniegu i deszczu. Przedstawiona w zgłoszeniu konstrukcja skylight'a zakładała więc możliwość jego otwierania. Zgłoszenia wynalazku opatrzonego nr 1894 dokonali dwaj Brytyjczycy, A. Schmeil oraz P.Saar.

Historyczne dowody na doświetlanie poddasza już pod koniec XIX wieku znajdziemy także w Niemczech. Pierwsze projekty budynków z oknami dachowymi pochodzą z 1896 roku. Przeszklenia w dachu dokumentują zdjęcia budynków sieci niemieckich domów towarowych Wertheim w Berlinie.

W latach 20-tych XX wieku w Europie opatentowano szereg rozwiązań umożliwiających otwieranie i zamykanie okien dachowych**.** Przykładem tego jest chociażby niemiecki patent na mechanizm służący otwieraniu i zamykaniu okien dachowych, uzyskany w roku 1927 przez firmę Tischler&Seichter. Na to samo rozwiązanie konstruktorzy F. Petersen i H. Krüssmann uzyskali patent brytyjski zgłoszony w 1927 roku. Z kolei w roku 1928 w Niemczech F. Tittmann opatentował mechanizm samozamykania się okien dachowych poprzez gromadzenie się wody deszczowej.

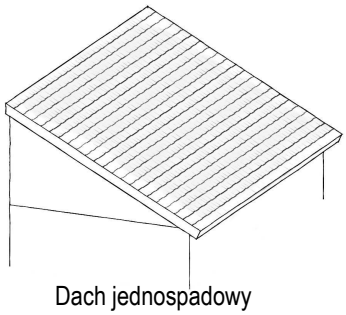
Samo określenie okno dachowe pojawiło się po raz pierwszy w niemieckim zgłoszeniu patentowym z 1931 roku dotyczącym konstrukcji klapowej.

Okna dachowe stały się szczególnie popularne w latach 70-tych. Na skalę masową były produkowane przez duńskiego Veluxa i niemieckie firmy Roto, Blefa i Braas. Okna dachowe oferowały także firmy francuskie, włoskie i hiszpańskie.

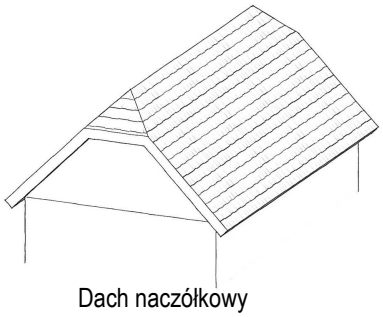
Z początkiem lat 90-tych rynek okien dachowych rozwinął się w krajach Europy środkowej i wschodniej. Własną ofertę handlową mieli Czesi, Węgrzy i Słowacy, jednak czempionem branżowej technologii stała się założona w 1991 roku polska firma FAKRO.

** Fragmenty opracowania Agnieszki Michalik – specjalisty ds. PR firmy FAKRO*

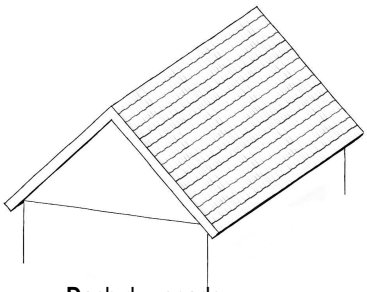
ARKUSZ INFORMACYJNY 7: Dachy

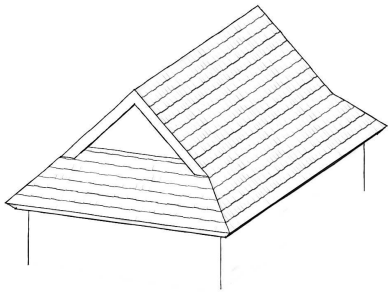
Dach jednospadowy

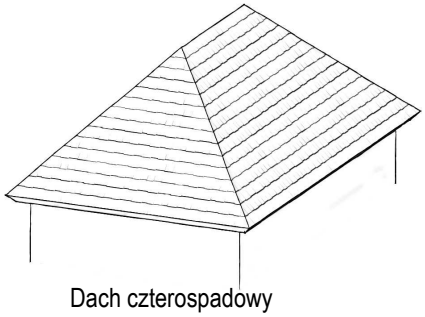
Dach naczółkowy

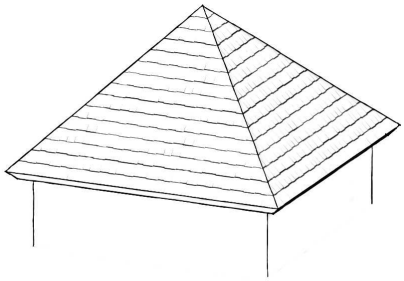
Dach dwuspadowy

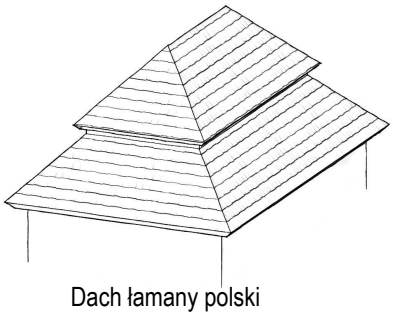
Dach półszczytowy (przyczółkowy)

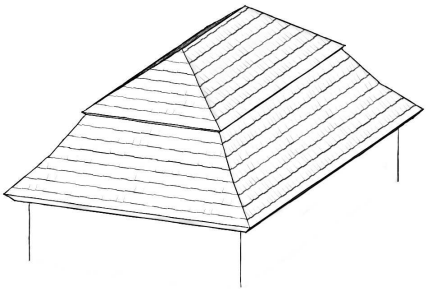
Dach czterospadowy

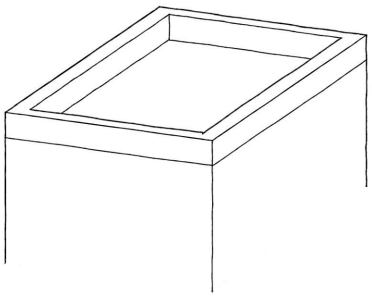
Dach namiotowy

Dach łamany polski

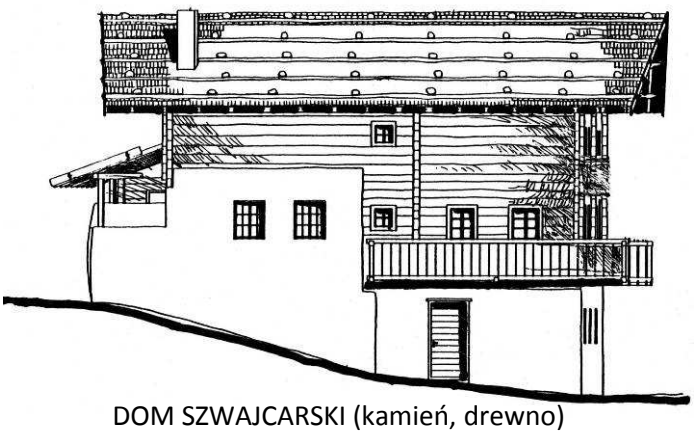
Dach mansardowy

Dach płaski z attyką

ARKUSZ INFORMACYJNY 8: Domy w Europie

SZWAJCARIA

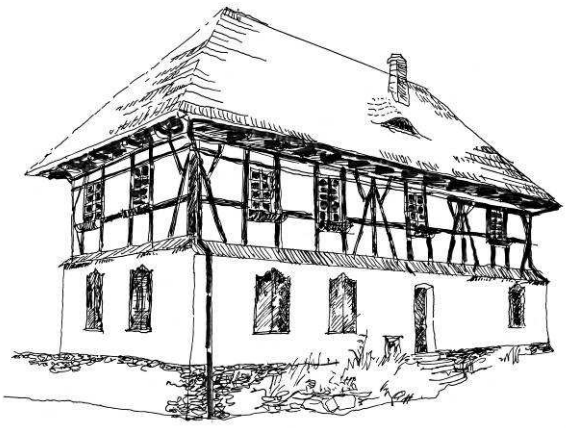
DOM SZWAJCARSKI (kamień, drewno)

POLSKA - TATRY

KOLIBA (drewno, dranice)

POLSKA - PACZKÓW

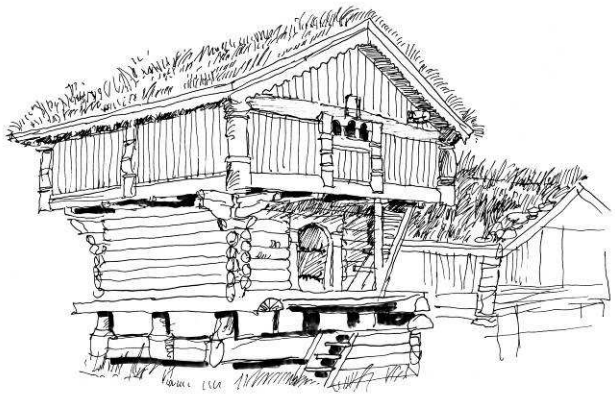
DOM Z KAMIENIA
(murowano-drewniany “mur pruski”)

SŁOWACJA

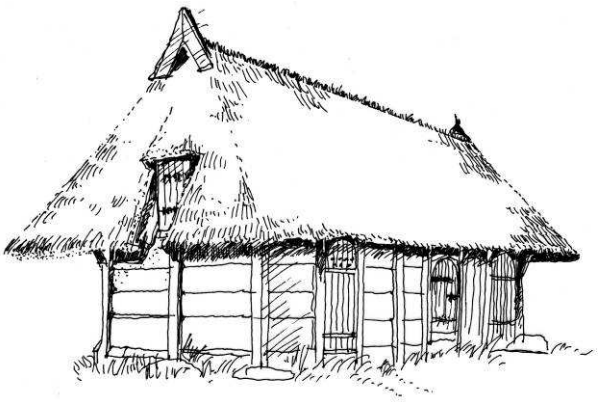
DOM WIEJSKI (cegła, kamień, drewno)

NORWEGIA

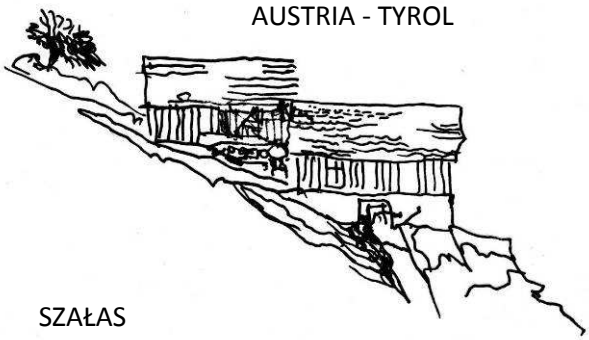
SPICHLERZ Z MIESZKANIEM - „LOFT”
(drewno, dach kryty trawą)

NIEMCY

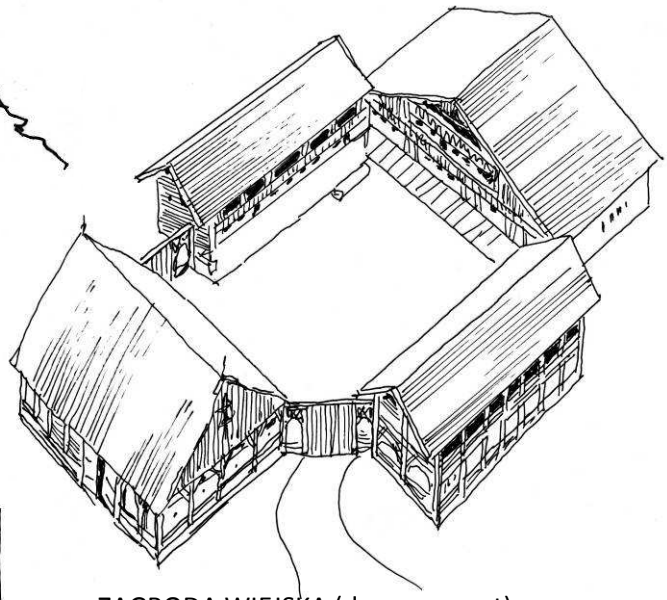
SPICHLERZ (drewniany, kryty słomą)

AUSTRIA - TYROL

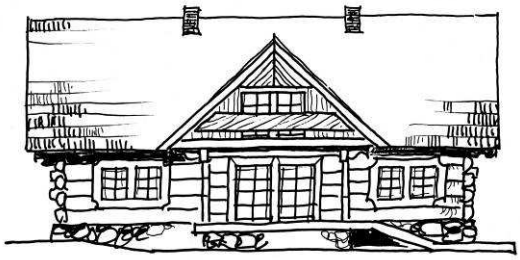
SZAŁAS
(kamień, drewno, pokrycie - łupek)

NIEMCY - BAWARIA

ZAGRODA WIEJSKA (drewno, gont)

POLSKA - PODHALE

DOM Z BALI (drewno, kryty gontem)

GRECJA

ZESPÓŁ MIESZKALNY NADMORSKI (murowany – kamień, tynk)

POLSKA - KRYNICA

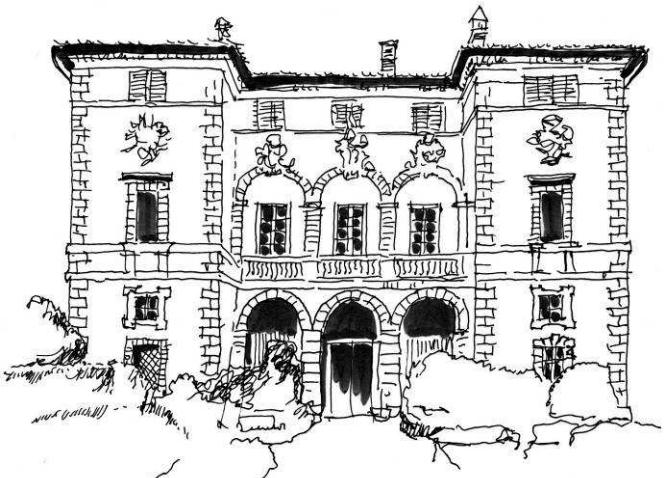
DOM - PENSJONAT (drewniany)

IRLANDIA – HRABSTWO MOHAGHAN

DOM MYŚLIWSKI (kamień) z I poł. XIXw.

WŁOCHY - TOSKANIA

WILLA (murowana – kamień)

IRLANDIA - DUBLIN

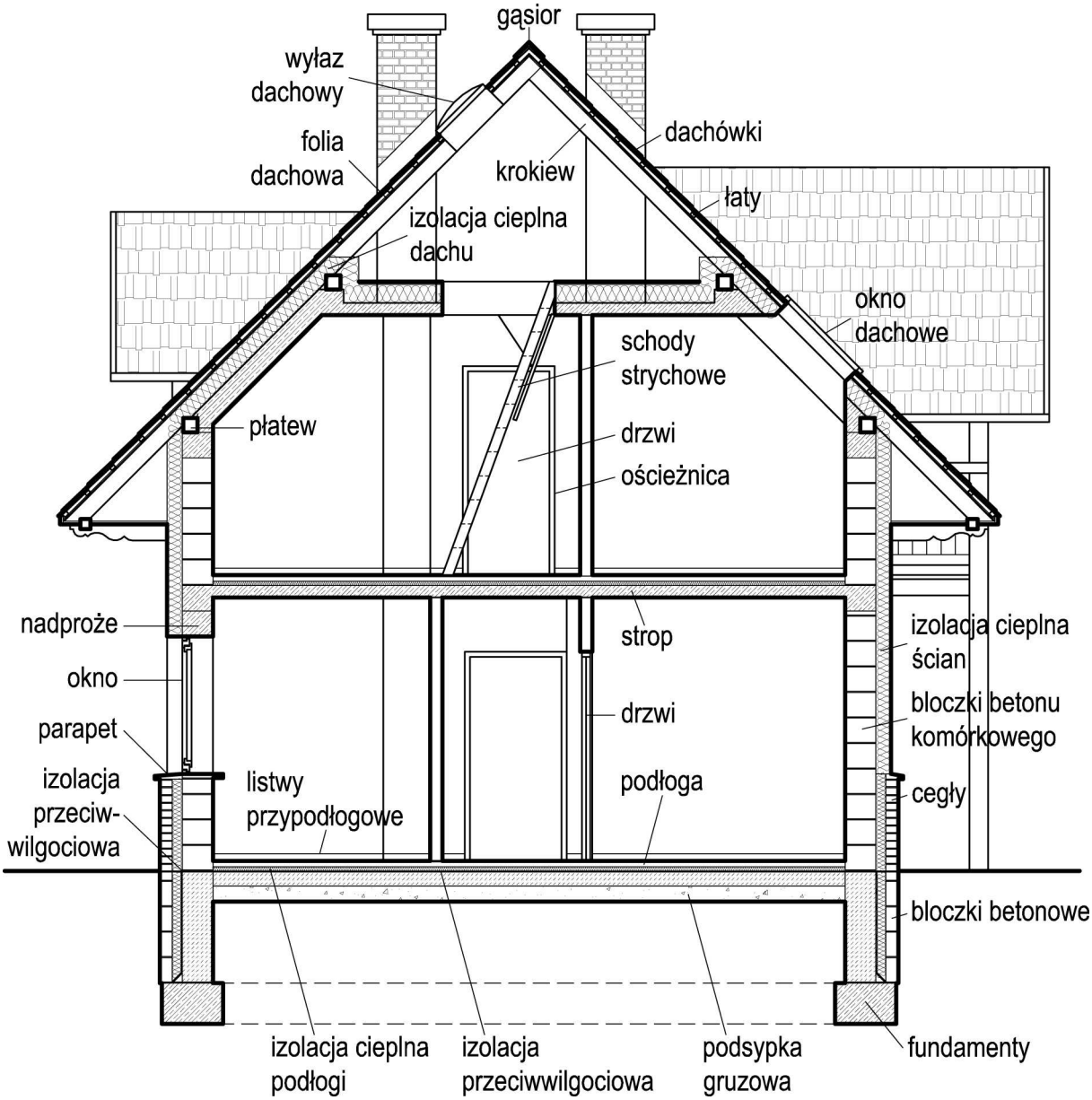
KAMIENICA (cegła, ceramika)

POLSKA – KRAKÓW

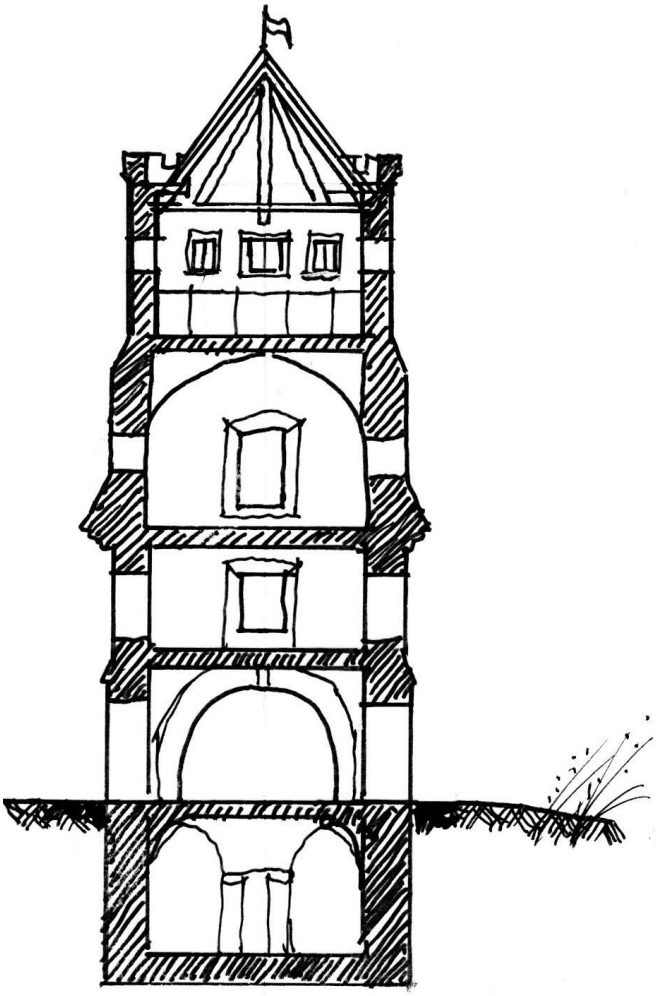

BUDYNEK MIESZKALNY (żelbet)

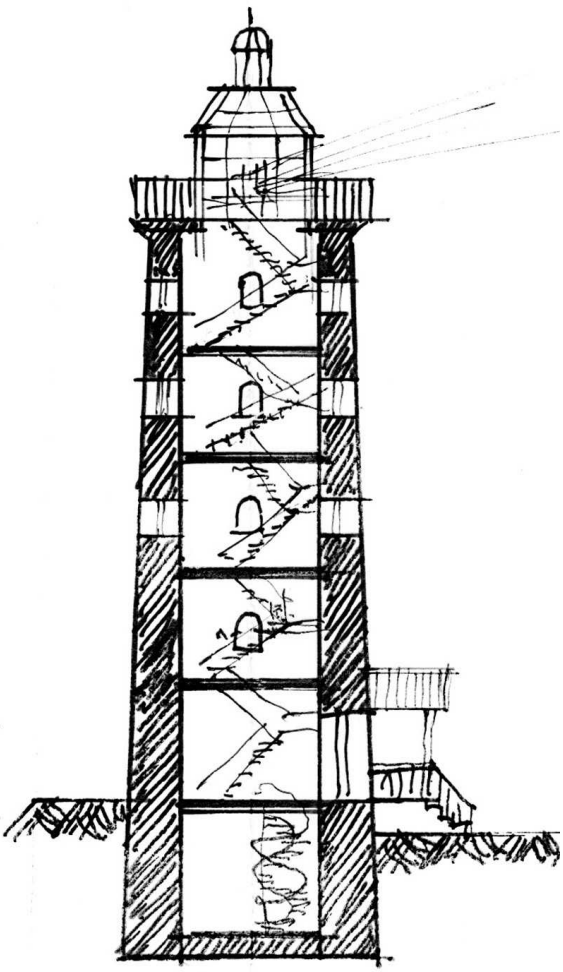
ARKUSZ INFORMACYJNY 9: Przekrój domu w technologii tradycyjnej

ARKUSZ INFORMACYJNY 10: Przenoszenie obciążeń

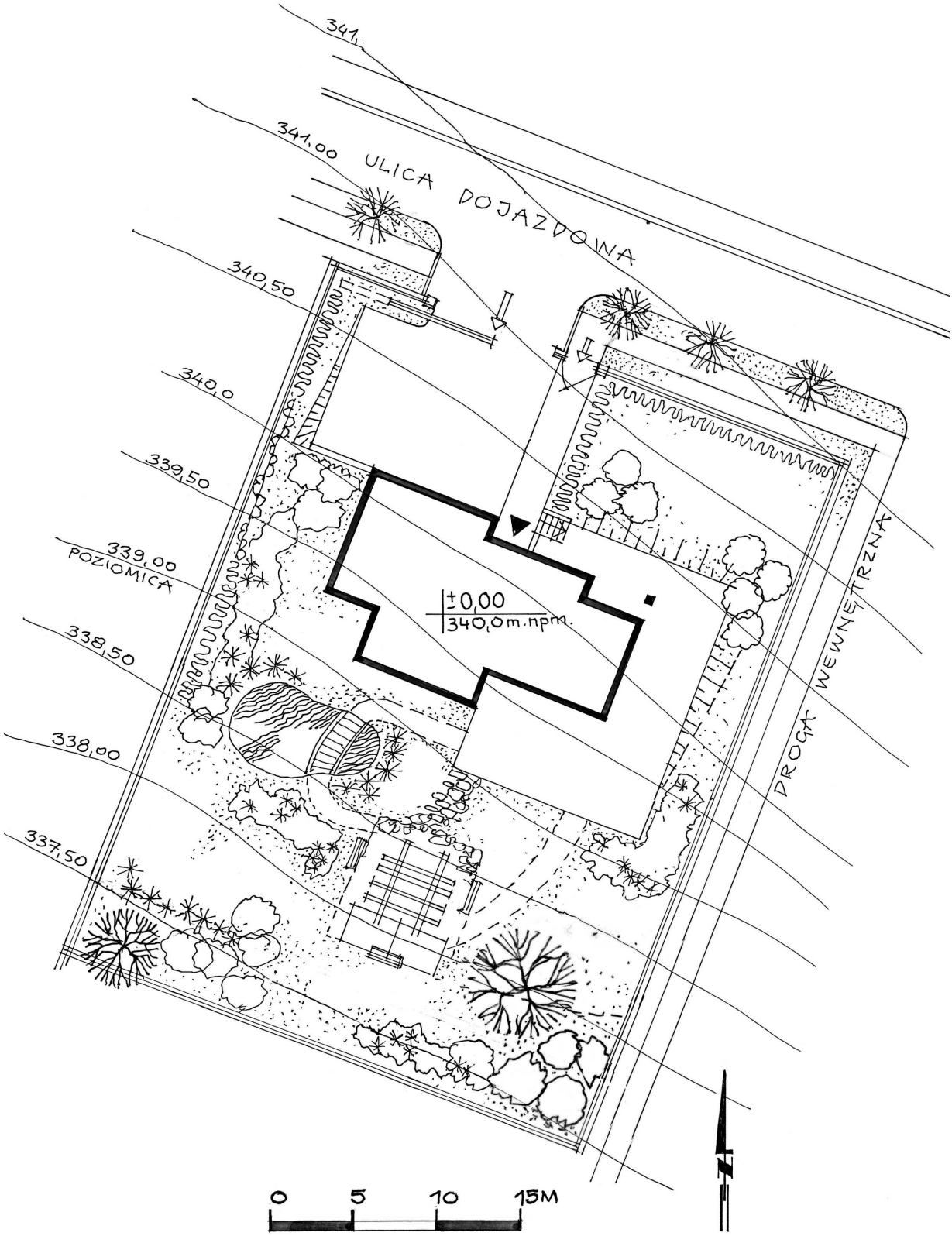

Wieża zamkowa

Latarnia morska

ARKUSZ INFORMACYJNY 11: Usytuowanie domu

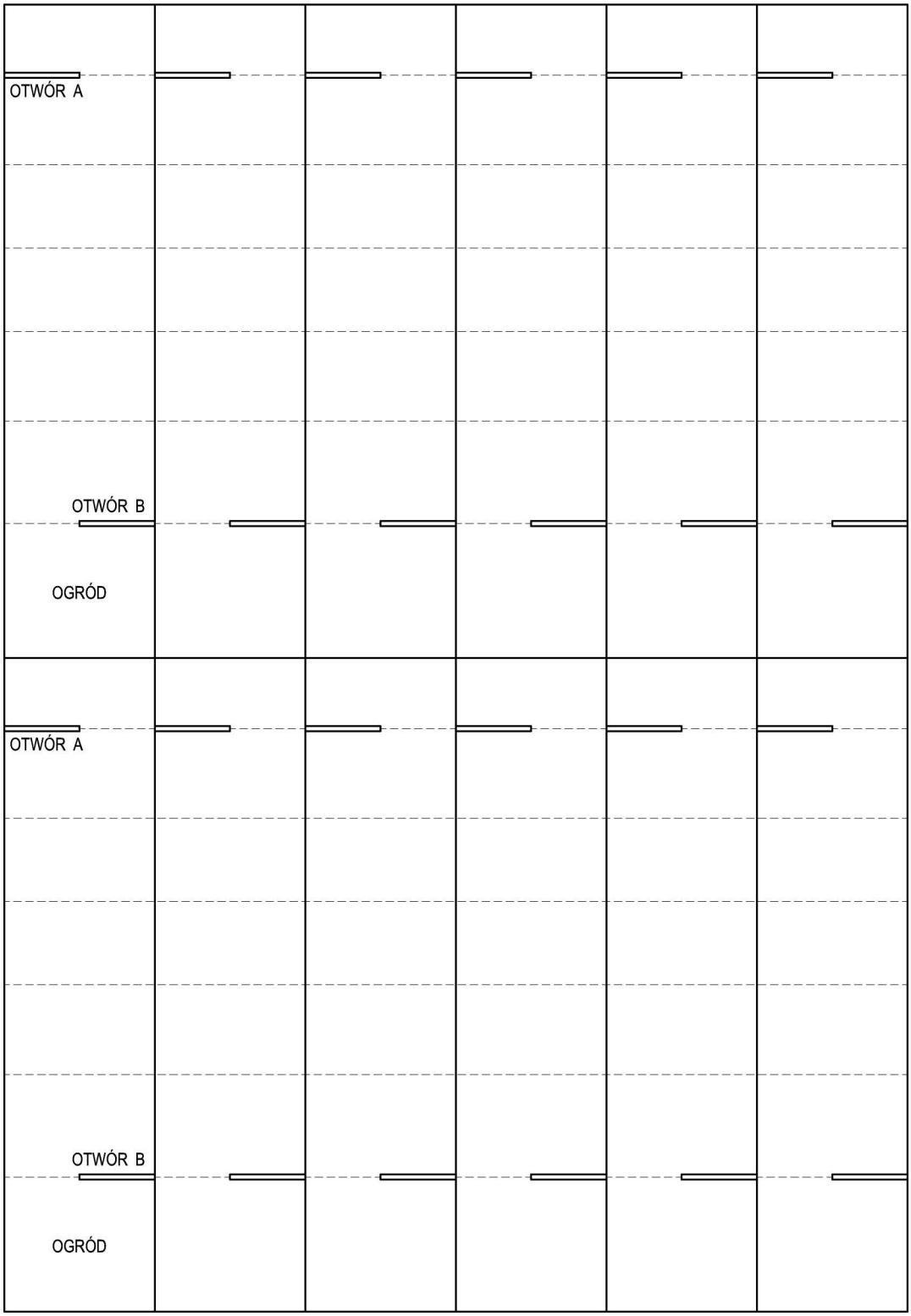
ARKUSZ INFORMACYJNY 12: Ocena domu

Podana lista może zostać wykorzystana do oceny istniejących domów lub projektów, również koncepcji wykonanych przez uczniów na lekcjach.

1. **Lokalizacja:** czy w pobliżu znajdują się: szkoła, przedszkole, sklepy, biblioteka, kościół, park? Jeśli nie, czy są łatwo dostępne dzięki komunikacji publicznej?
2. **Działka:** czy jest cicho? Czy na działce zapewniona jest prywatność, odpowiednie nasłonecznienie i ochrona przed niszczycielską siłą żywiołów?
3. **Wygląd:** czy budynek ma harmonijne proporcje? Czy elewacje są miłe dla oka?
4. **Relacje z sąsiedztwem:** czy budynek wpisuje się w otoczenie kulturowe i przyrodnicze?
5. **Funkcjonalność:** ile powierzchni wewnątrz domu zajmują pokoje, a ile przedpokoje i korytarze? Zmierz poszczególne pomieszczenia, aby to ustalić.

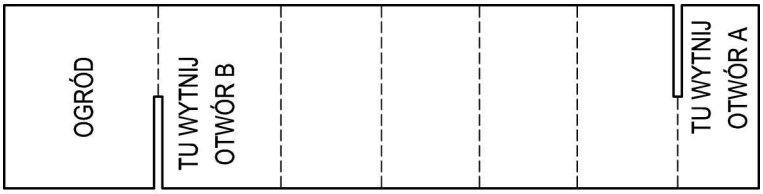
   Czy pomieszczenia rozmieszczone są odpowiednio względem siebie oraz względem drogi i ogrodu? Czy pomieszczenia mają wielkość i kształt dopasowane do aktywności, dla których są przeznaczone?
6. **Proporcje:** czy rzuty pomieszczeń i wysokości są dobrze zaplanowane? Zanalizuj rzuty poziome i przekroje. Porównaj to z innymi domami, które znasz. Dlaczego jedne Ci się podobają, a inne nie?
7. **Światło:** czy do pomieszczeń dociera wystarczająco dużo światła słonecznego?
8. **Konstrukcja:** czy dom został starannie zbudowany, z wytrzymałych materiałów?
9. **Izolacja:** czy dom został odpowiednio ocieplony? Czy ma podwójne szyby w oknach, wiatrołapy? Czy okna i drzwi są dobrze uszczelnione? Czy posiada izolację przeciwwilgociową ścian i podłóg?
10. **Wentylacja:** czy zaplanowano wystarczającą liczbę okien otwieralnych i system wentylacji, zapewniający właściwą cyrkulację powietrza?
11. **Bezpieczeństwo pożarowe:** czy dom został zabezpieczony przeciwpożarowo? Czy materiały, z których został zbudowany są łatwopalne? Czy w wypadku pożaru można by się łatwo wydostać na zewnątrz?
12. **Instalacje:** czy łazienka i kuchnia są dobrze wyposażone? Czy urządzenia grzewcze, elektryczne, zaopatrzenia w wodę i kanalizacja są w dobrym stanie?
13. **Koszty:** czy utrzymanie analizowanego domu jest tanie czy drogie? Oceń to przy pomocy zdrowego rozsądku.
14. **Dostępność dla osób niepełnosprawnych:** gdyby w domu miała mieszkać osoba niepełnosprawna należy ocenić, czy dom jest dostosowany do jej potrzeb. Możesz pogłębić wiedzę na ten temat, sięgając do przepisów prawa budowlanego regulujących dostosowanie budynków do potrzeb osób niepełnosprawnych.
15. **Pamiętaj:** Gdybyś naprawdę chciał kupić lub wynająć dom, to wyżej opisana ocena powinna być wykonana przez rzeczoznawcę, który byłby w stanie określić, czy dom został dobrze zbudowany, w jakim jest stanie technicznym oraz sprawdzić czy zostało wydane pozwolenie na jego budowę i czy został wzniesiony zgodnie z przepisami.

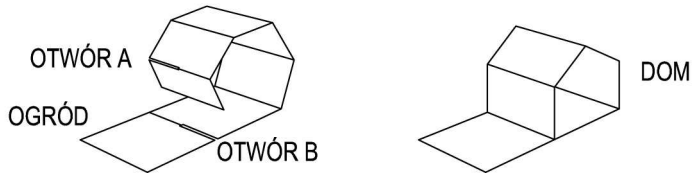
ARKUSZ INFORMACYJNY 13: Wzory do zabawy w planowanie

ARKUSZ INFORMACYJNY 14: Zasady zabawy w planowanie

Użyj wzorów zamieszczonych na Arkuszu informacyjnym 13 (do wykonania 12 domków z ogrodami) Wytnij je i złóż (nie trzeba używać do tego kleju). Każdy zespół uczniowski powinien dysponować 12-ma domkami z ogrodami.

Teren

Terenem pod Twoje osiedle jest kartka A4 (z możliwością poszerzania).

Zadanie Zadanie

Każdy zespół sytuuje 12 domków z ogrodami, na wyznaczonym terenie tak, żeby układ był funkcjonalny, ciekawy oraz, aby przestrzeń była praktycznie i pomysłowo zagospodarowana. Należy założyć, że jeden z domków to sklepik spożywczy. Zastanów się nad podanymi poniżej zagadnieniami, tworząc układ osiedla:

- **Orientacja względem stron świata** – trzeba podjąć decyzję dotyczącą orientacji domków względem stron świata, ponieważ słońce musi docierać do każdego wnętrza i ogrodu. Oznacz na kartce kierunek północny, tak, jak zwykle ma to miejsce na mapach. W przypadku, gdy na mapie nie ma oznaczenia północy, przyjmuje się, że mapa jest „orientowana" (wtedy północ jest u góry mapy).
- **Drogi i chodniki** – osiedle powinno mieć prawidłowo zaprojektowaną komunikację kołową, pieszą i rowerową, w postaci jezdni, chodników i ścieżek rowerowych.
- **Wjazdy na działki i ścieżki wewnętrzne** – każdy dom musi posiadać wjazd na działkę oraz wewnętrzne ścieżki piesze.
- **Parkowanie** – można założyć, że właściciele samochodów będą je parkowali przed własnymi domami, w specjalnie do tego wyznaczonym miejscu na działce, we własnym garażu, lub na wspólnym parkingu.
- **Otwarta przestrzeń: zieleń i architektura krajobrazu** – zapewnijcie mieszkańcom osiedla jak najwięcej otwartej przestrzeni, w postaci dużego parku lub mniejszych terenów zielonych. Zaznaczcie je na planie. Zastanówcie się nad sposobami kształtowania krajobrazu całego założenia. Pomysły nanieście na plan.

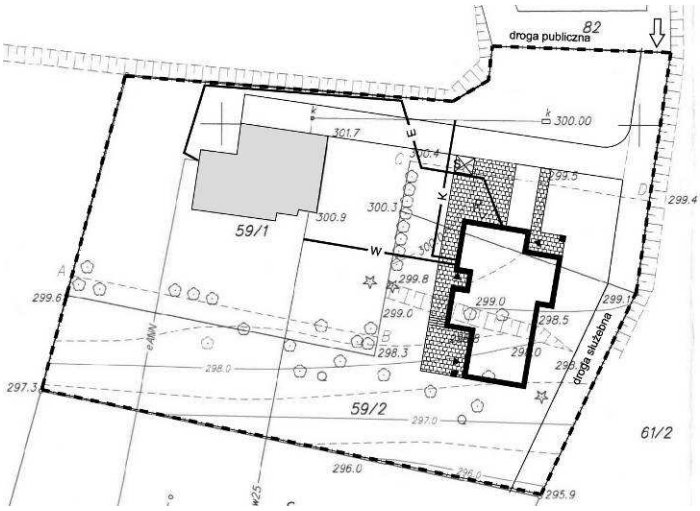
Końcowy układ osiedla

Próbujcie ustawiać domki w różny sposób i kiedy będziecie zadowoleni z usytuowania wszystkich obiektów: domów, sklepu, chodników, jezdni, ścieżek rowerowych, parkingów, otwartych terenów zielonych, przyklejcie domki do kartki. Chodniki, jezdnie, ścieżki rowerowe, parkingi i tereny zielone mogą być zaznaczone na planie wybranymi kolorami (unikajcie zbyt kontrastowych zestawień kolorystycznych).

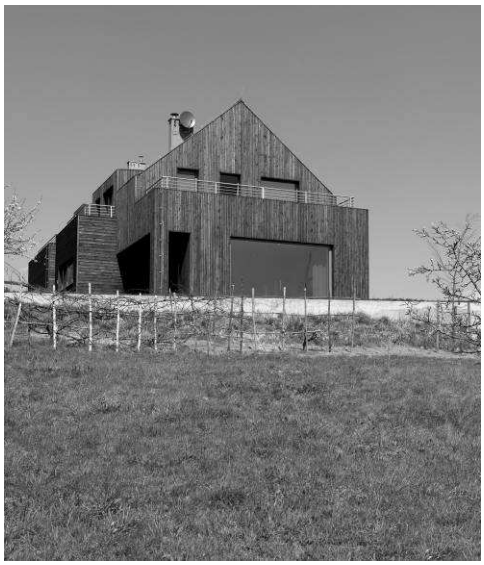
ARKUSZ INFORMACYJNY 15: Cztery domy

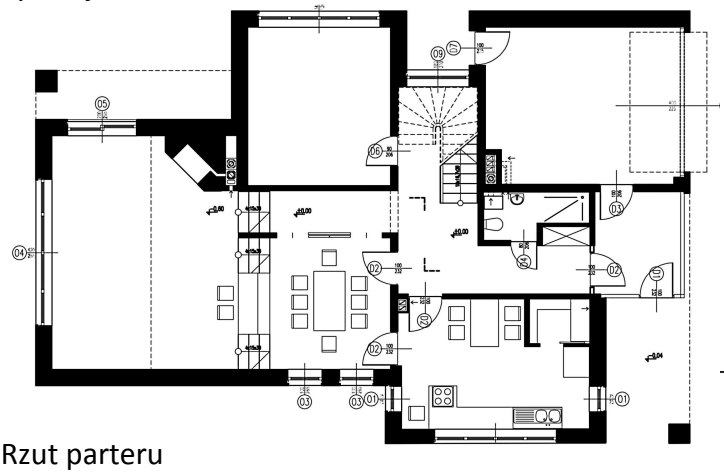
Dom jednorodzinny w Burowie

Projekt: Wizja Sp. z o.o. arch. Stanisław Deńko

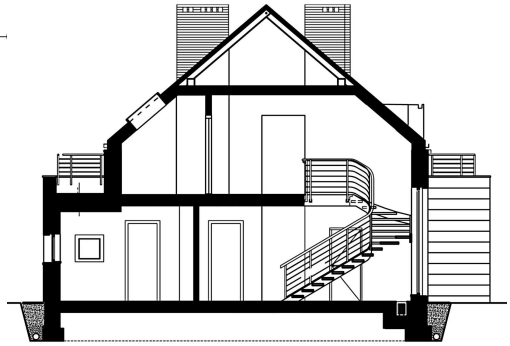

Sytuacja

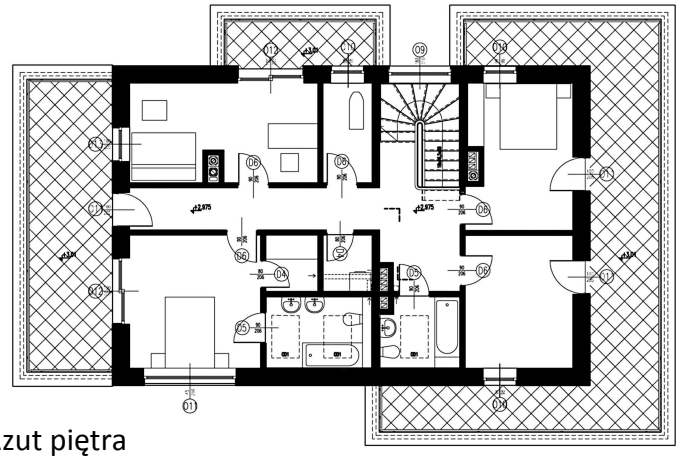

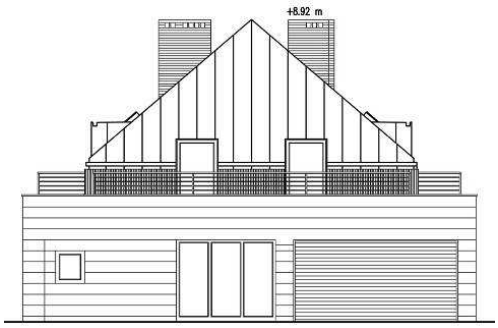
Rzut parteru

Przekrój

Rzut piętra

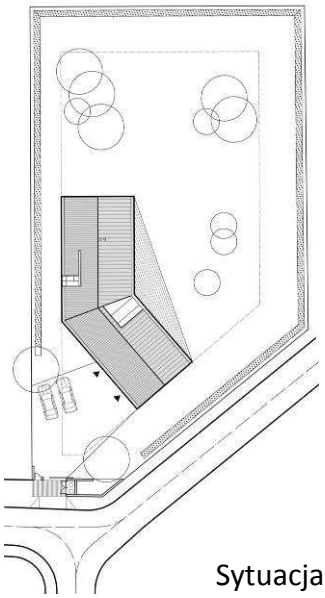
Elewacja

ARKUSZ INFORMACYJNY 15: Cztery domy (cd.)

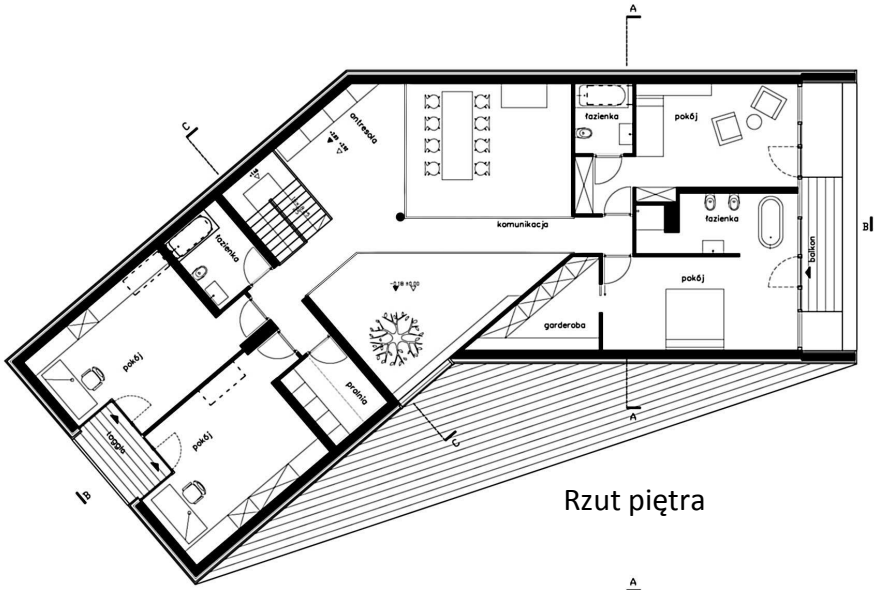
Złamana Stodoła – Bielany Wrocławskie

Projekt: PAG arch. Tomasz Głowacki

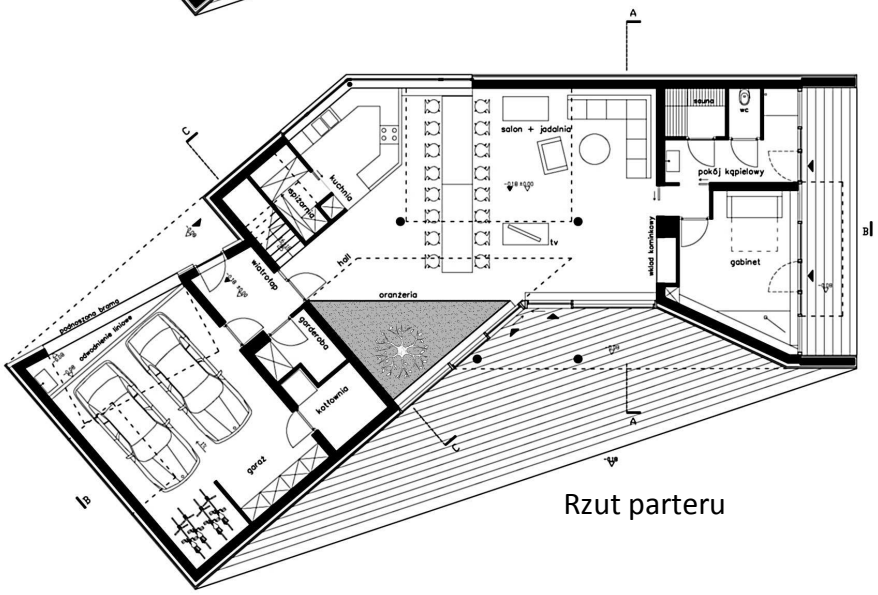

Sytuacja

Rzut piętra

Rzut parteru

ARKUSZ INFORMACYJNY 15: Cztery domy (cd.)

Dom jednorodzinny – Warszawa Wilanów

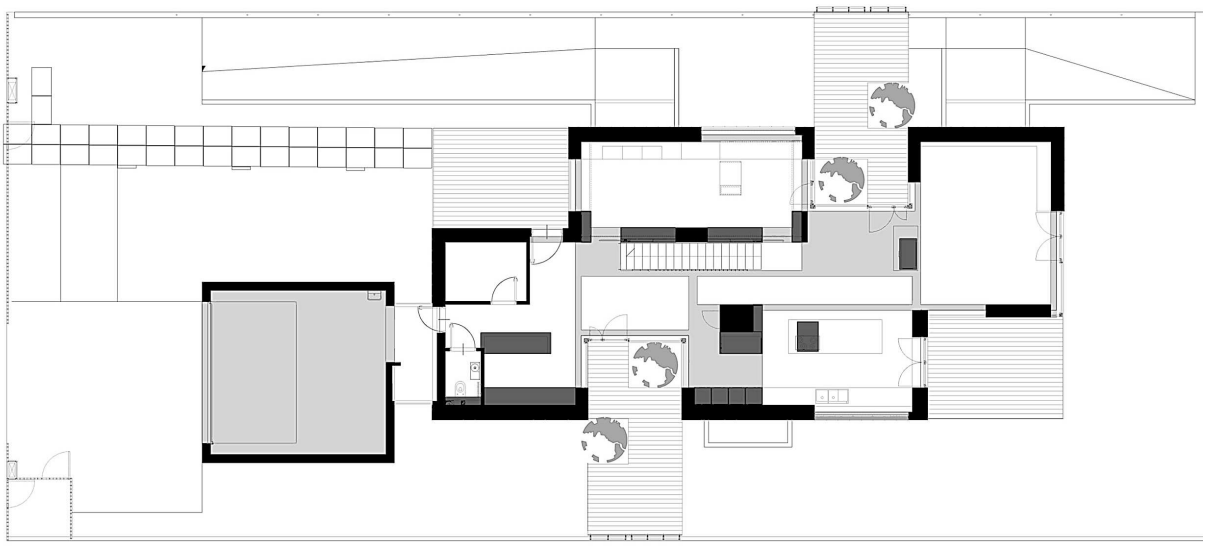
Projekt: JEMS architekci

Przekrój

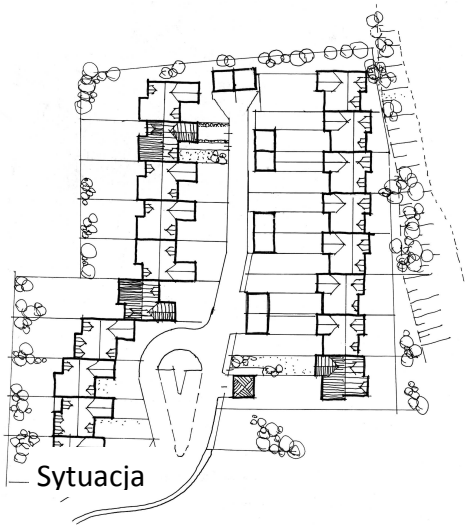
Rzut parteru

ARKUSZ INFORMACYJNY 15: Cztery domy (cd.)

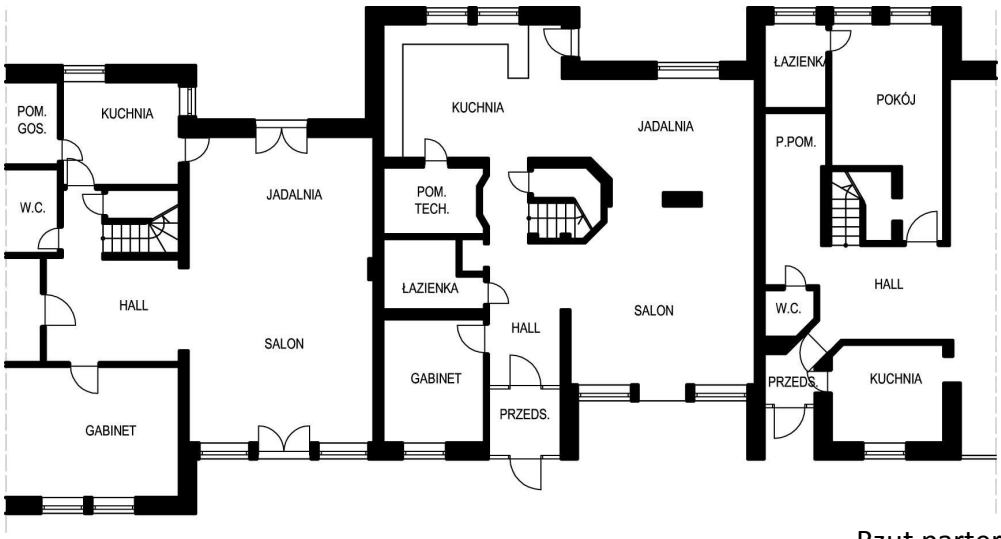
Osiedle Akacjowa

Projekt: arch. arch. Krzysztof Chwalibóg i Ryszard Girtler

Sytuacja

Rzut parteru

ARKUSZ INFORMACYJNY 16: Ulice, place

Brukowany rynek miejski otoczony domami i rzeką

Wąska, kręta uliczka

Szeroka, prosta ulica

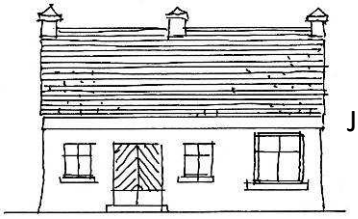

Ulica z rzadko ustawionymi, małymi budynkami

Ulica miejska gęsto zabudowana kamienicami

ARKUSZ INFORMACYJNY 18: skala, widok i oś

Jedno okno jest w innej skali

Jeden budynek jest w innej skali niż pozostałe

Skala

Widok ogrodu

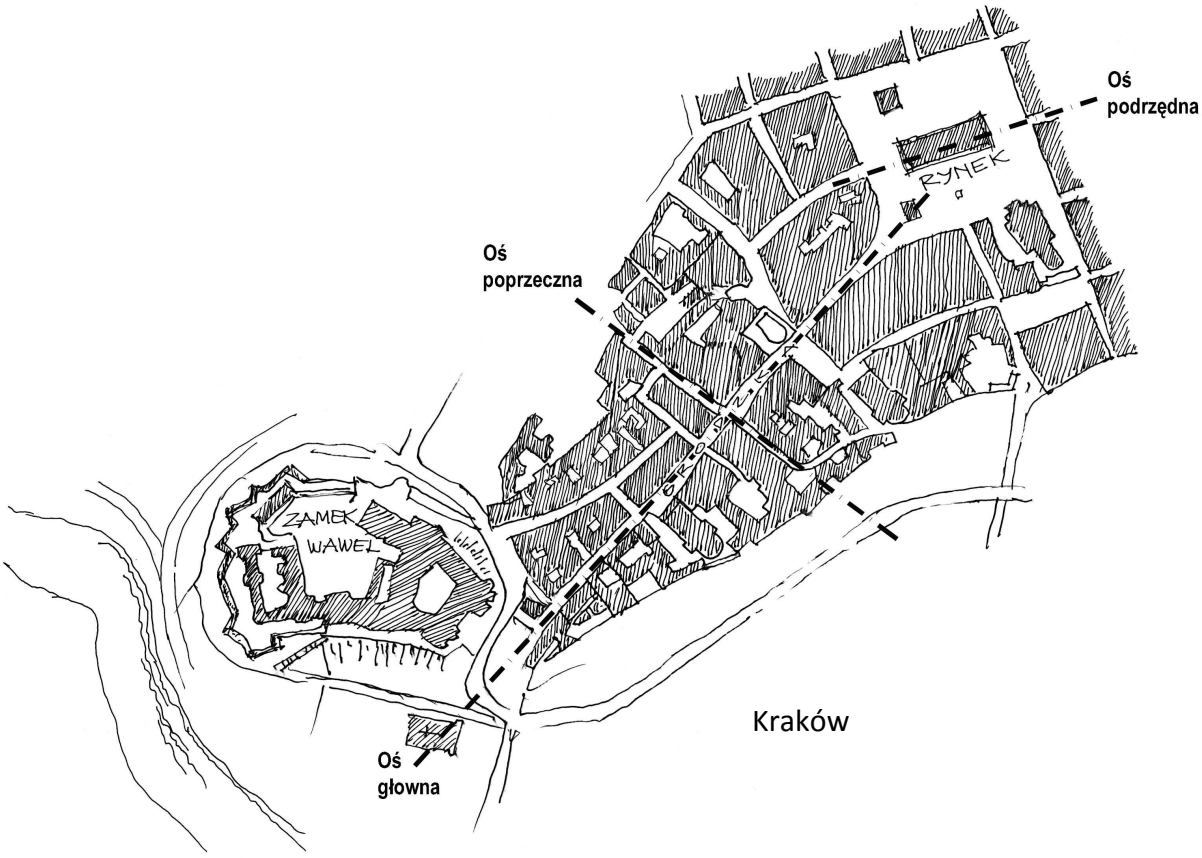
Perspektywa ulicy miejskiej

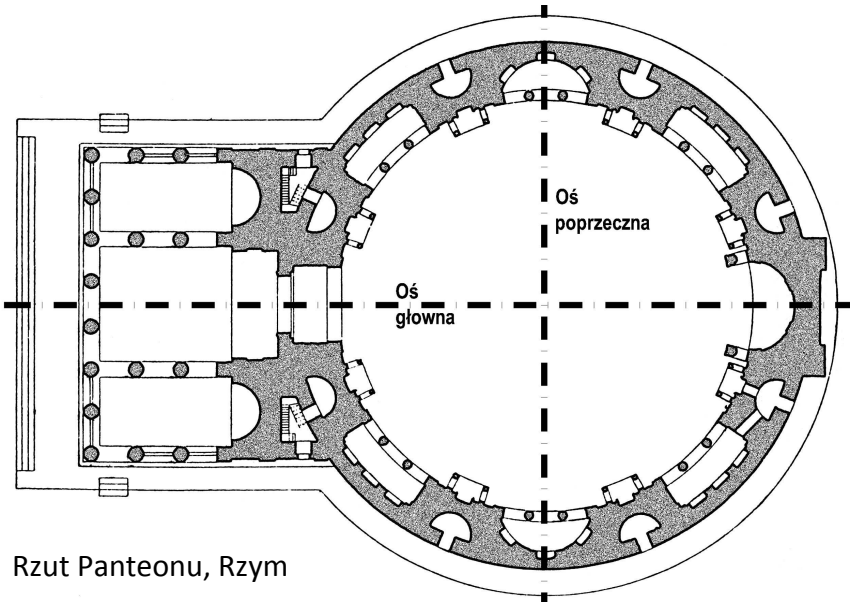
Perspektywa wnętrza

Widok

Osie w urbanistyce i architekturze

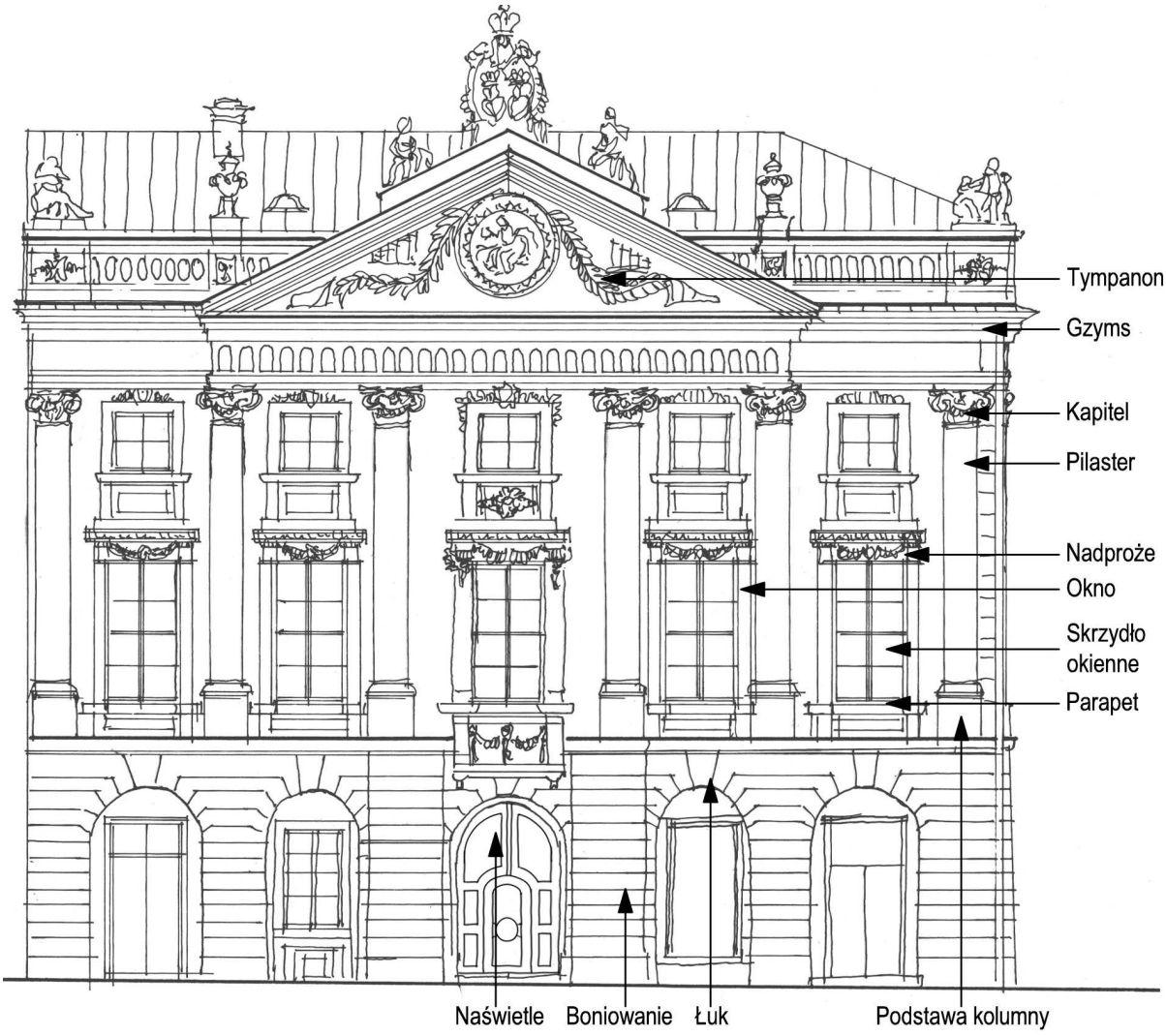

Kraków

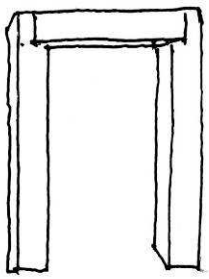
Rzut Panteonu, Rzym

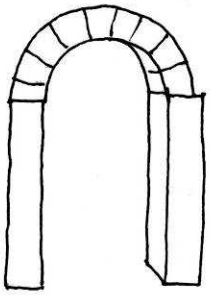
ARKUSZ INFORMACYJNY 19: Fasada pałacu

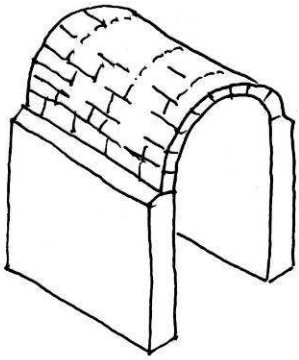
Pałac Zbaraskich (Potockich) – Kraków, Rynek Główny 20, XVII w., arch. Henryk van Peene

ARKUSZ INFORMACYJNY 20: Ściskanie, rozciąganie, zginanie i rozpiętość

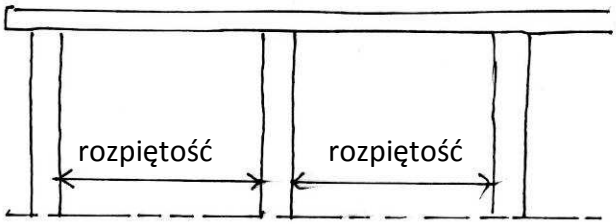

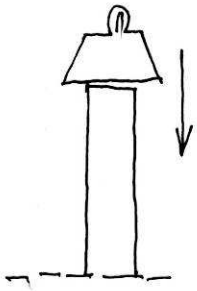
Łuk

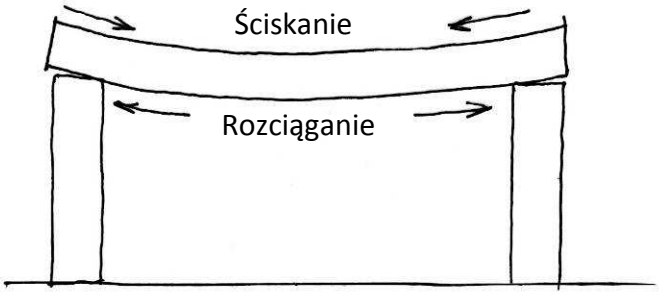
Sklepienie beczkowe

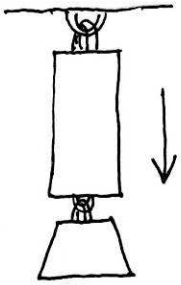
Rozpiętość = odległość pomiędzy podporami

Ściskanie (materiał jest ściskany)

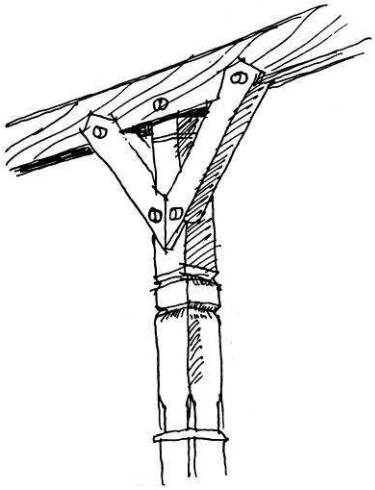
Nadproże lub belka uginająca się pod ciężarem

Rozciąganie
(materiał jest rozciągany)

Kazimierz Dolny, Rynek – miecze pozwalają na zmniejszenie rozpiętości między podporami

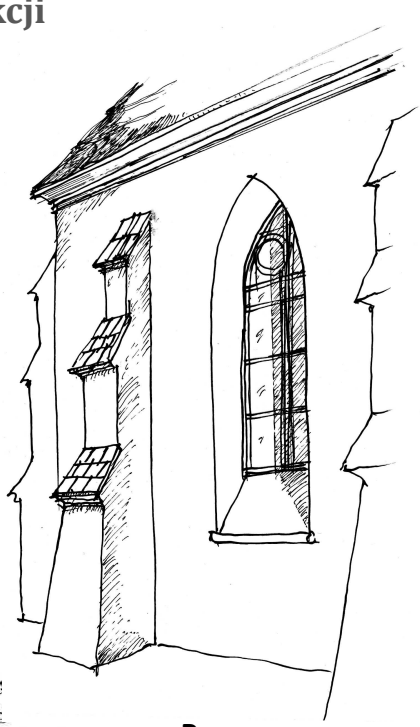

Słup, belka (płatew), miecze

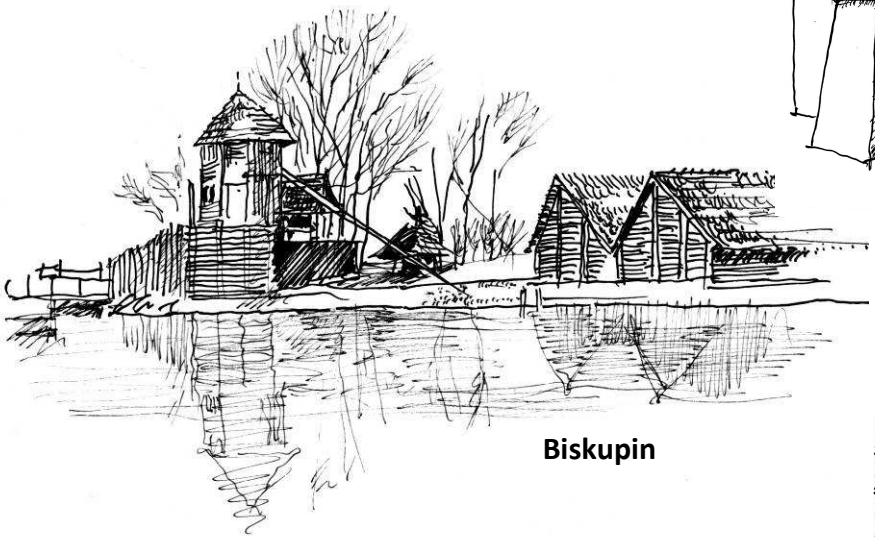
ARKUSZ INFORMACYJNY 21: Rodzaje konstrukcji

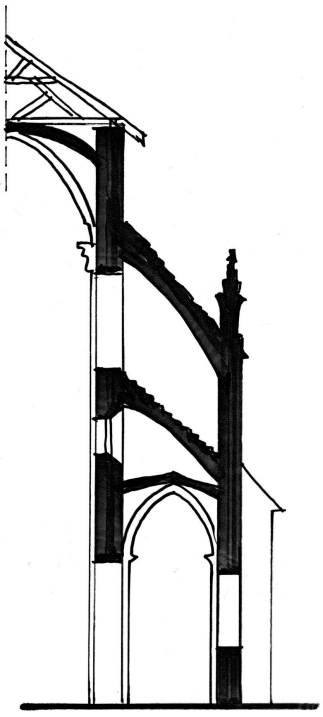
Koliba (szałas, wykorzystanie naturalnej lokalizacji)

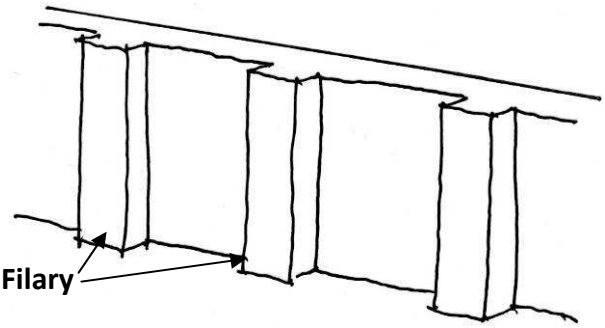
Przypora

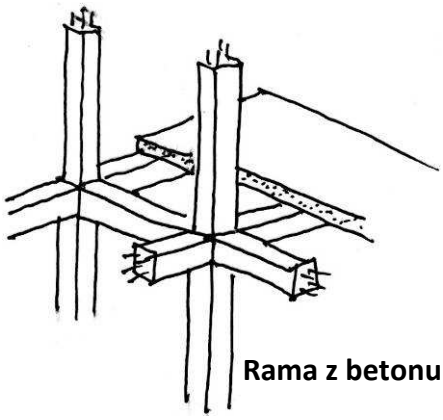

Biskupin

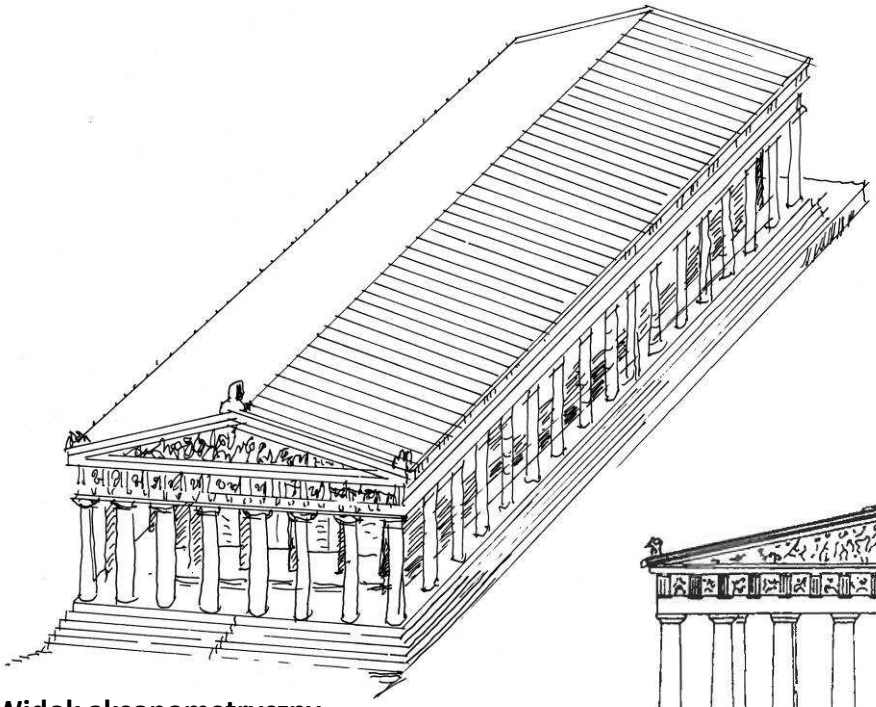
Łuk przyporowy

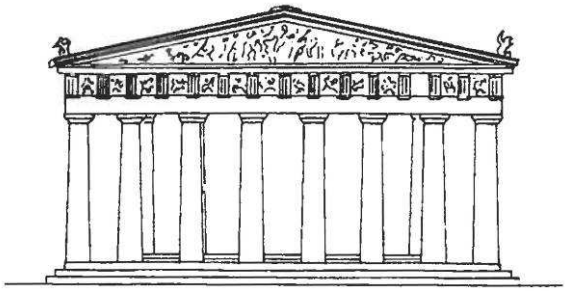
Rama z betonu zbrojonego (żelbetowa)

ARKUSZ INFORMACYJNY 22: Świątynie greckie i rzymskie, widoki

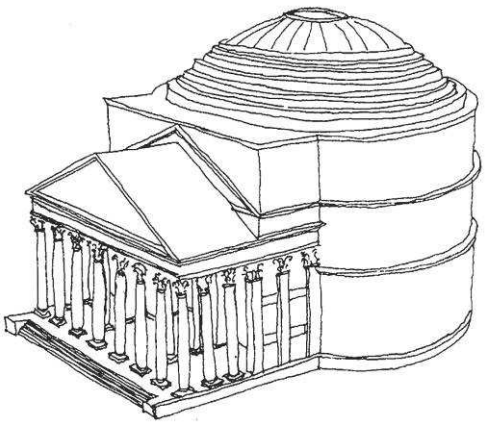

Widok aksonometryczny

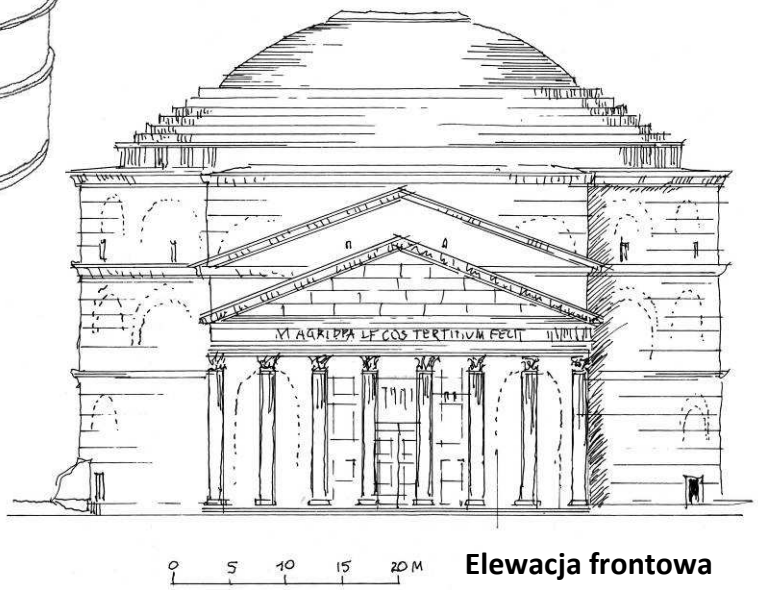
Partenon, Ateny 447-438 p.n.e.

Portyk i fronton

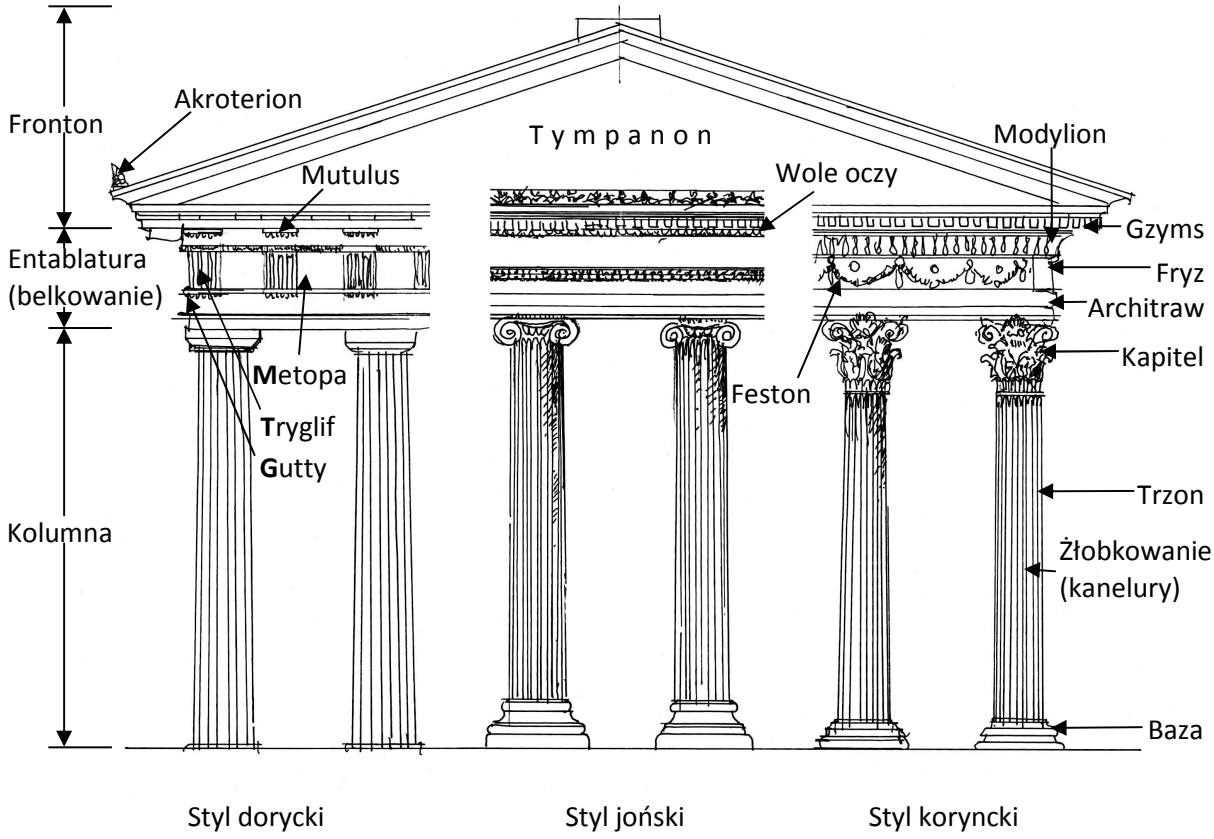

Panteon, Rzym 120-124 n.e.

Elewacja frontowa

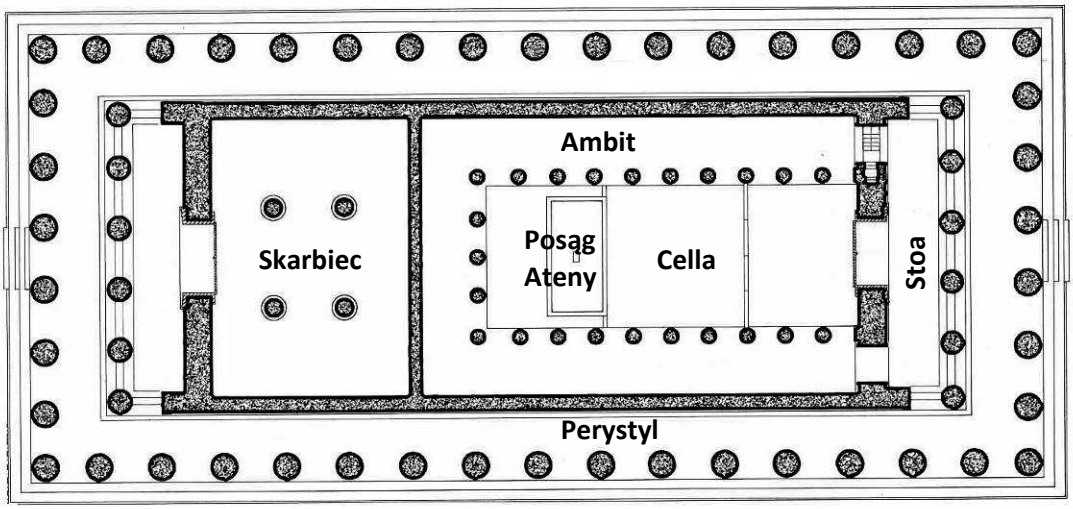
ARKUSZ INFORMACYJNY 23: Klasyczny portyk

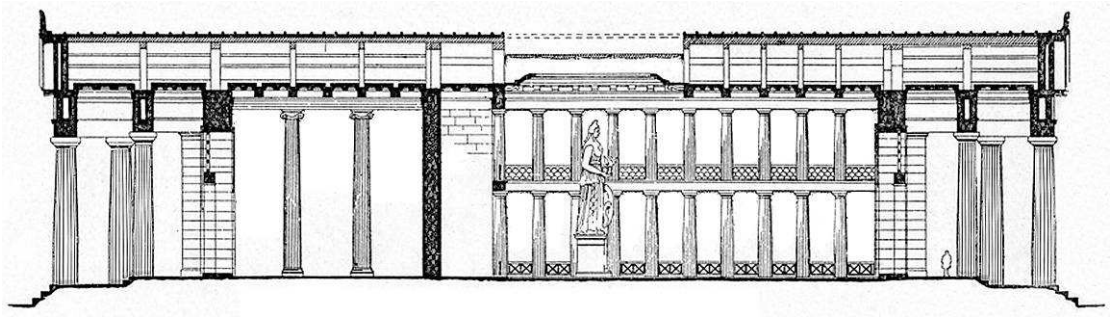
Powyższy rysunek portyku świątynnego przedstawia trzy klasyczne style architektoniczne: dorycki, joński i koryncki, których przykłady znajdziemy w wielu greckich i rzymskich budowlach.

Architekci ponownie zaczęli badać te style i sięgać po wzorce klasyczne podczas włoskiego renesansu. W Polsce renesans przyjął się stosunkowo szybko, za sprawą Bony Sforzy, włoskiej żony króla Zygmunta Starego i sprowadzanych przez nią architektów. Niektórzy, jak np. Andrea Palladio, wydawali książki rysunków klasycznych budynków oraz własnych projektów. Takie księgi miały wielki wpływ na światową architekturę. W XVII w., również w Polsce rozpowszechniły się wzorce palladiańskie. Pomyślcie o klasycznym dworku z portykiem! Powstały później styl neoklasycystyczny jeszcze bardziej przestrzegał zasad projektowania wytyczonych przez starożytnych Greków i Rzymian.

ARKUSZ INFORMACYJNY: 24 Partenon; rzut, przekrój, widok

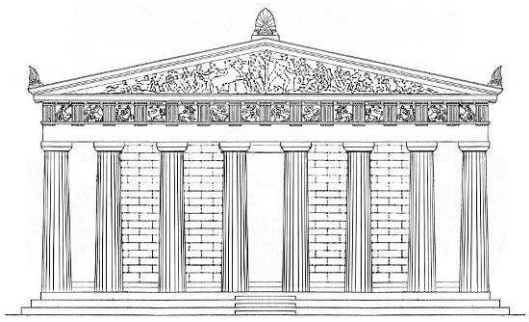

Rzut poziomy

Przekrój

Partenon w Atenach to klasyczna świątynia grecka wybudowana w latach 447 – 438 p.n.e. Część kamienna budynku wykonana była w całości z marmuru. Z zewnątrz był dekorowany malowanymi fryzami i posągami przedstawiającymi postacie bóstw. Otaczał go perystyl. Za architektów Partenonu uważa się Iktinosa i Kallikratesa.

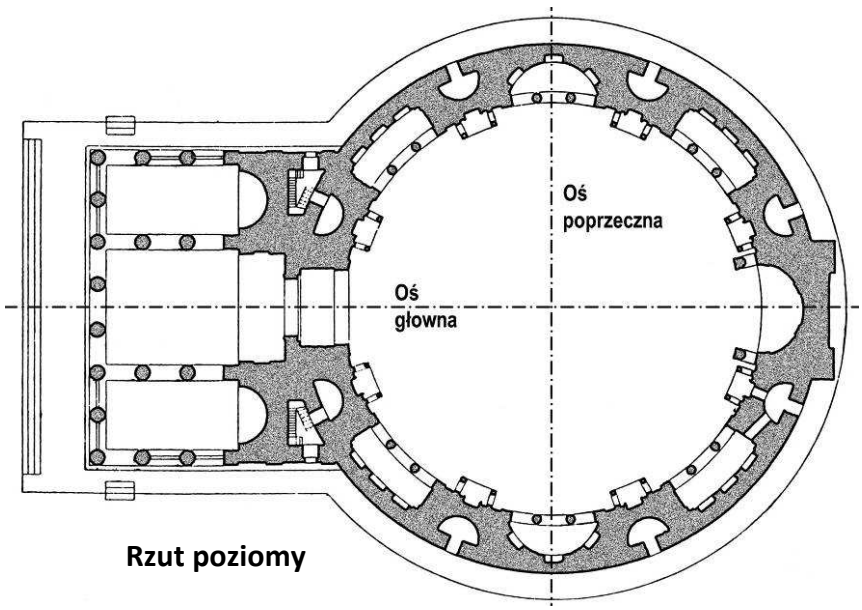
Elewacja

W głównej sali znajdował się 12 metrowy posąg Ateny, opiekunki miasta. Posąg był wykonany ze złota i kości słoniowej. W jednej ręce Atena trzymała Nike, boginię zwycięstwa a w drugiej miecz i tarczę. Autorem fryzu, jak i posągu był Fidiasz.

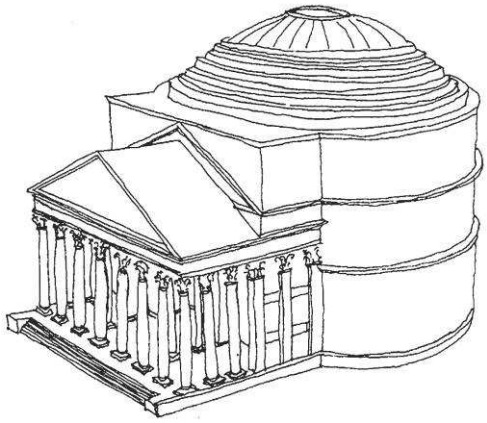
Kolejną salę wykorzystywano, jako skarbiec, w którym trzymano dary w postaci klejnotów, waz i posągów.

W świątyniach greckich ołtarz, na którym składano ofiary z ptaków i innych zwierząt, zwykle znajdował się na zewnątrz budynku, ponieważ tam gromadził się lud.

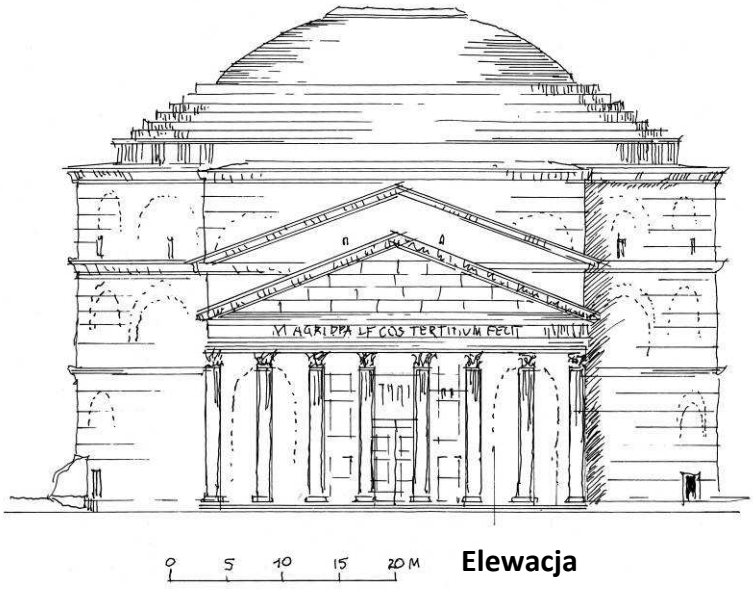
ARKUSZ INFORMACYJNY: 25 Panteon; rzut, elewacja, widok

Rzut poziomy

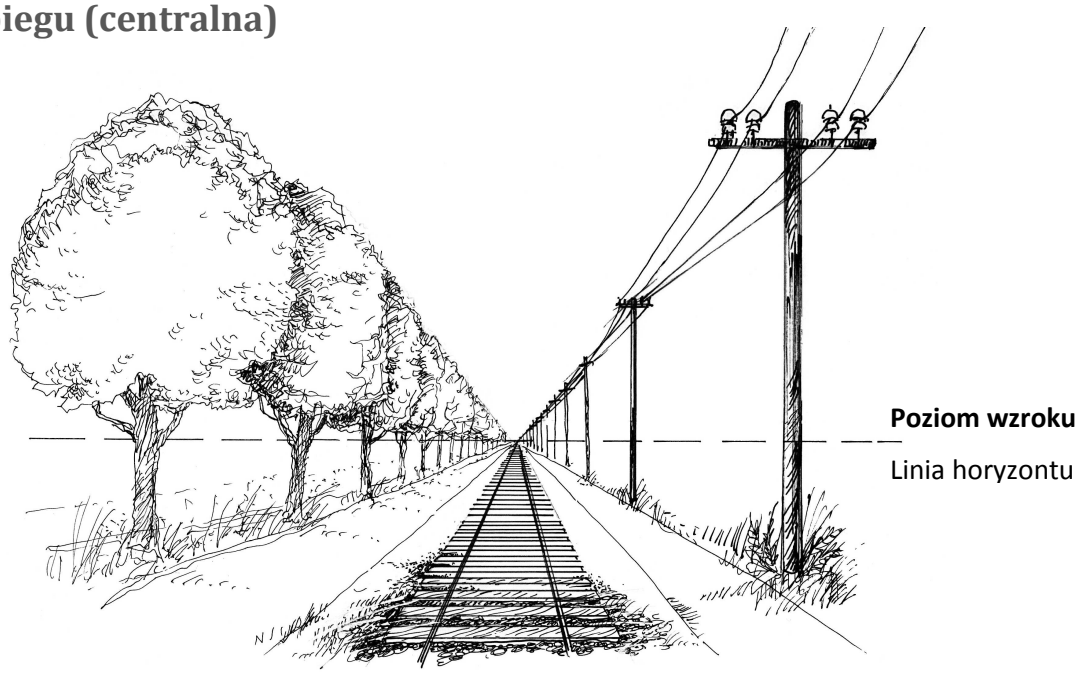

Widok perspektywiczny

Elewacja

ARKUSZ INFORMACYJNY 26: Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu (centralna)

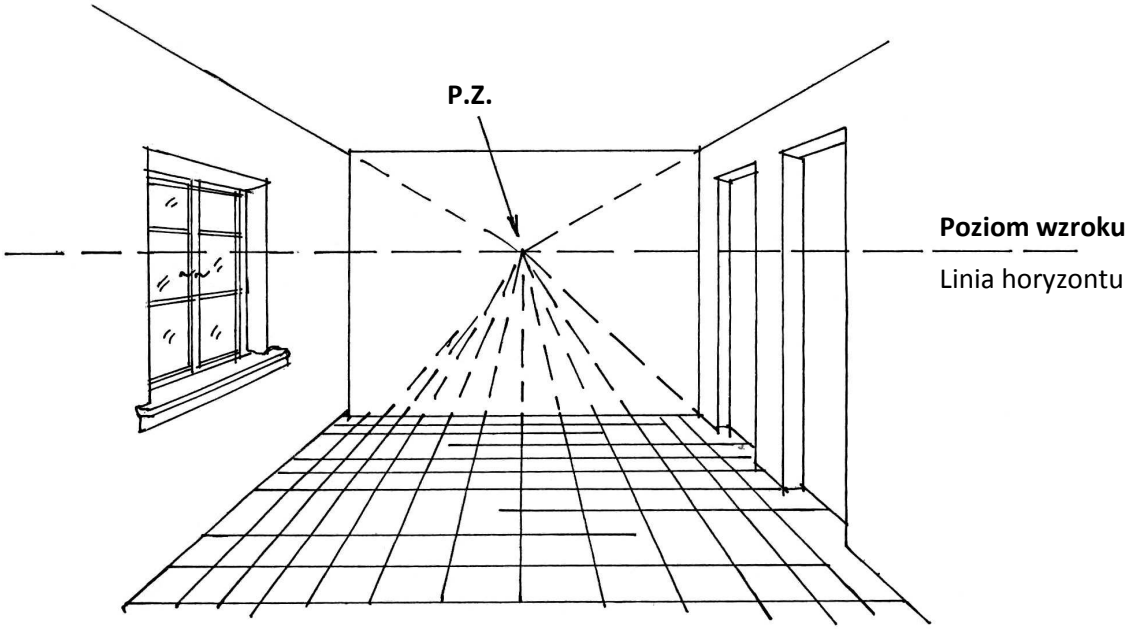

Perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu na otwartej przestrzeni.

Spójrz na rząd słupów telefonicznych. Tak naprawdę wszystkie są tej samej wysokości i stoją w tej samej odległości od siebie nawzajem. Wydaje się jednak, że zmniejszają się i zbliżają do siebie, im dalej stoją. Tory kolejowe to naprawdę dwie równoległe proste, ale w tej perspektywie linie równoległe wydają się zbiegać w kierunku punktu zbiegu (P.Z.)

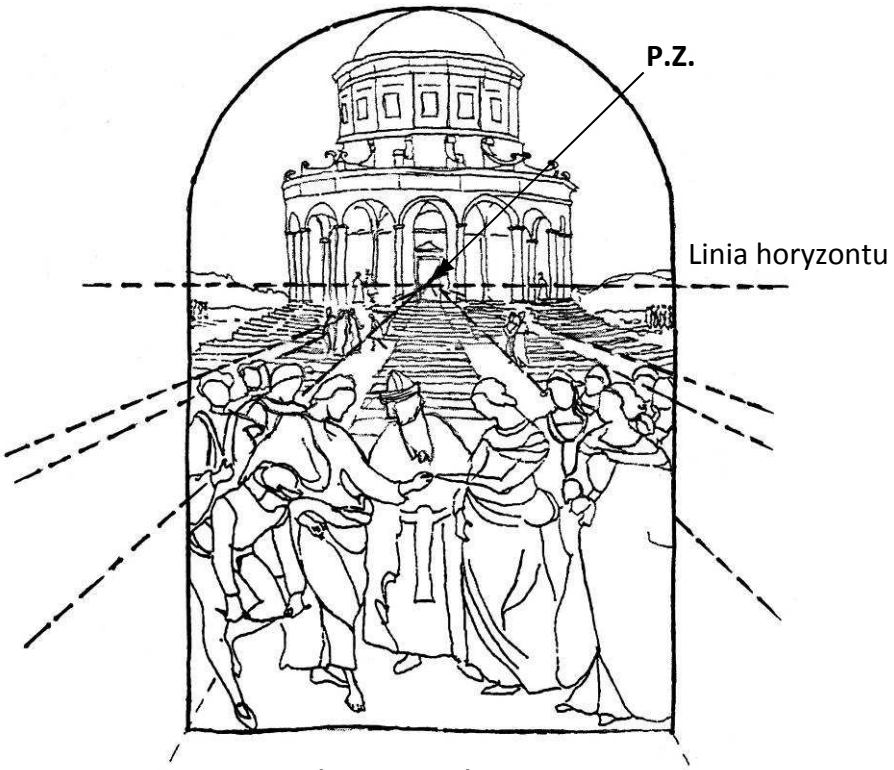
Warto pamiętać

- Przedmioty narysowane w perspektywie wydają się zmniejszać - im dalej są od obserwatora.
- Dwie równoległe względem siebie linie wydają się zbiegać.
- Linie równoległe względem płaszczyzny rysunku pozostają równoległe.

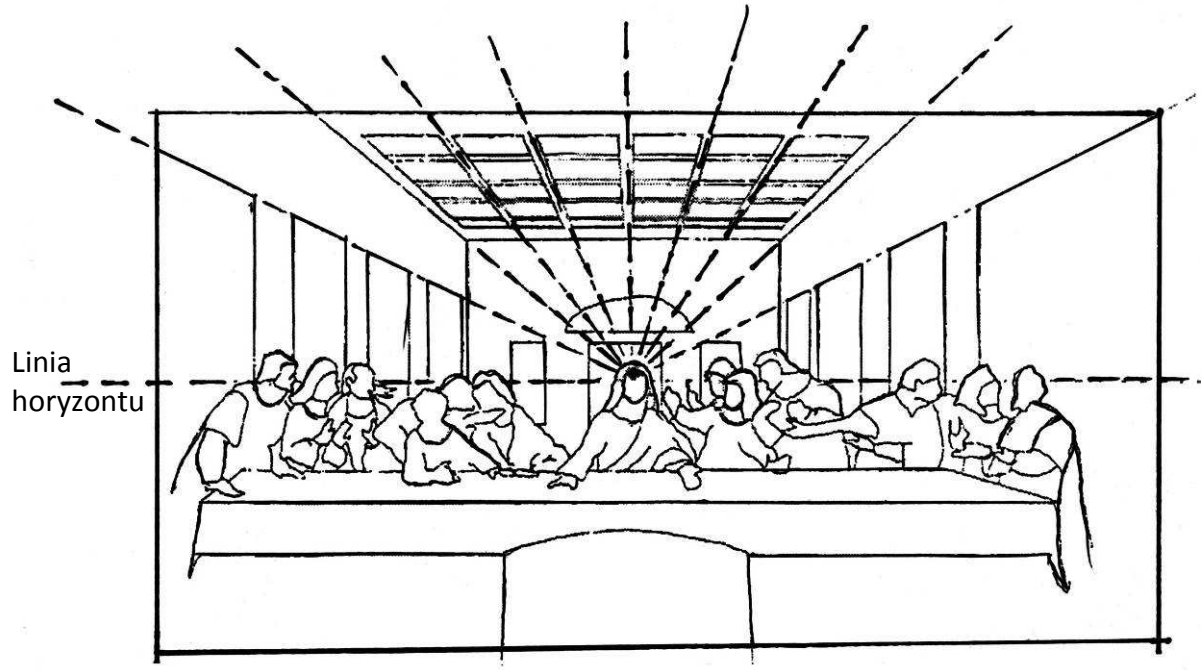

Pomieszczenie w perspektywie linearnej z jednym punktem zbiegu.

ARKUSZ INFORMACYJNY 27: perspektywa linearna z jednym punktem zbiegu w malarstwie

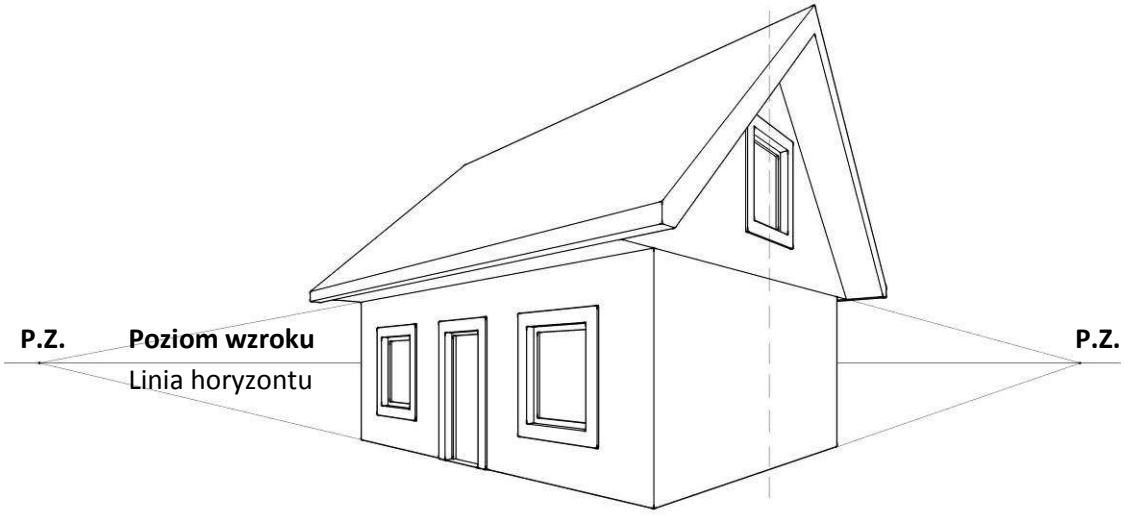

***Zaślubiny Marii z Józefem*, Rafael Santi (1483-1520)**

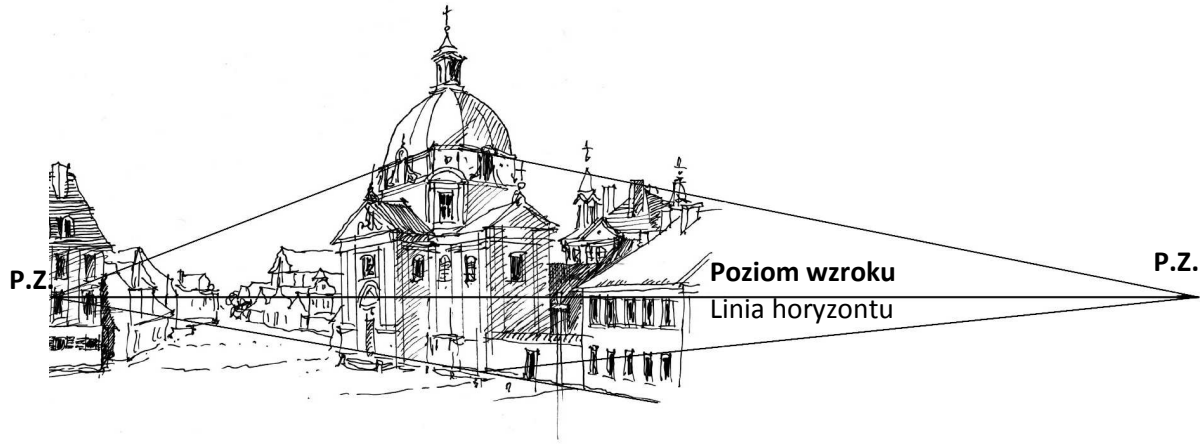

***Ostatnia wieczerza*, Leonardo da Vinci (1452-1519)**

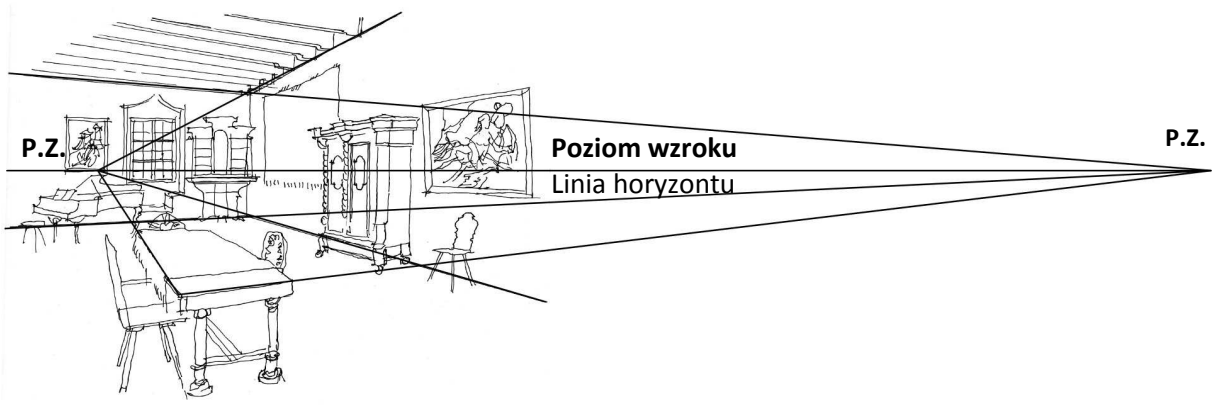
ARKUSZ INFORMACYJNY 28: Perspektywa linearna z dwoma punktami zbiegu

Dom w perspektywie linearnej z dwoma punktami zbiegu

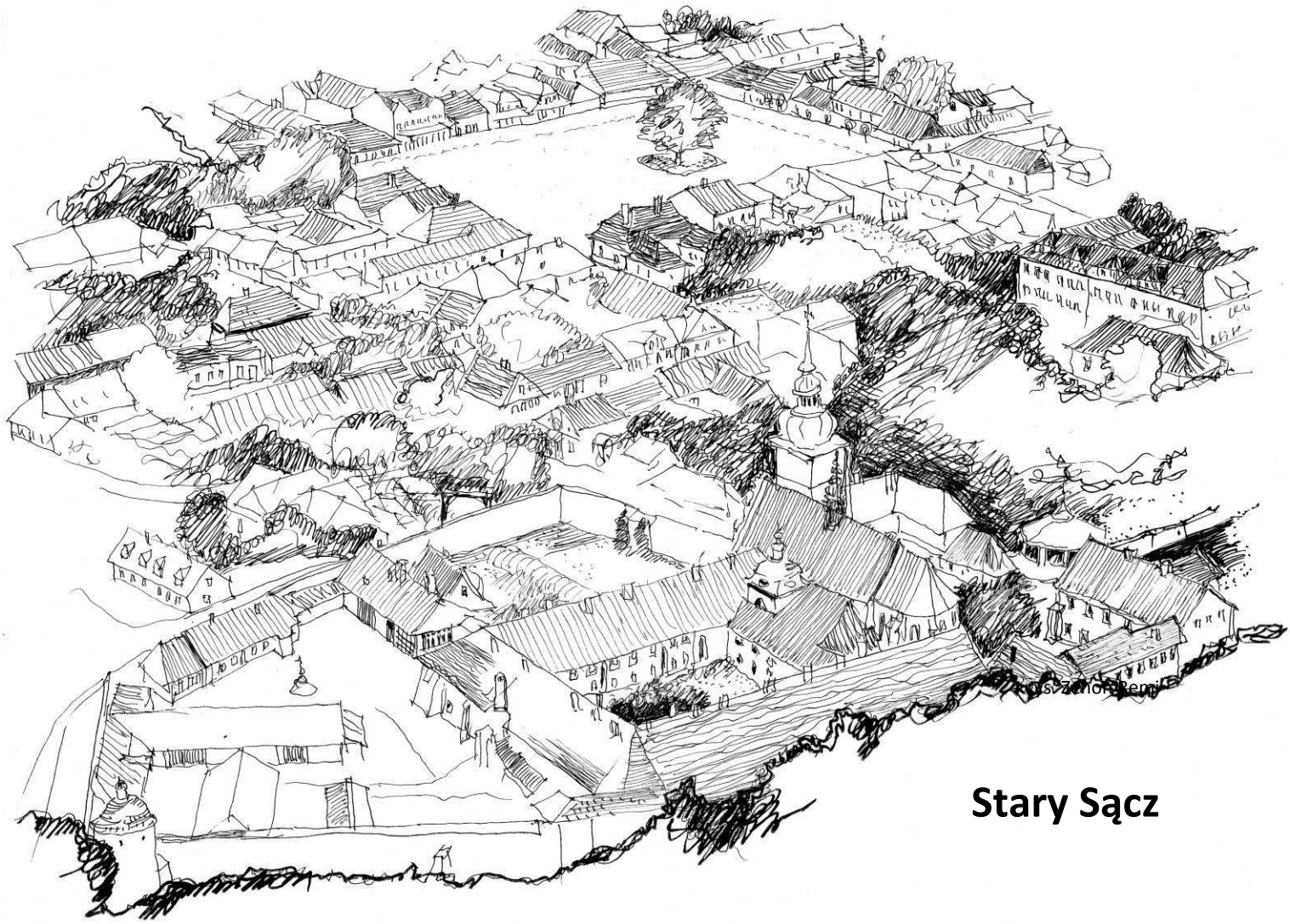

***Rynek Nowego Miasta z kościołem św. Kazimierza*, Bernardo Bellotto zw. Canaletto (1721-1780)**

Widok wnętrza zamku w Dębnie

MIASTA I MIASTECZKA POLSKIE
ARKUSZE INFORMACYJNE 17.1 – 17.16

Stary Sącz

MIASTA I MIASTECZKA POLSKIE

Nr	Miasto	Województwo
17.1	Bielsk Podlaski	Podlaskie
17.2	Chełmno	Kujawsko-Pomorskie
17.3	Cieszyn	Śląskie
17.4	Jarosław	Podkarpackie
17.5	Kazimierz Dolny	Lubelskie
17.6	Koło	Wielkopolskie
17.7	Lidzbark Warmiński	Warmińsko-Mazurskie
17.8	Łęczyca	Łódzkie
17.9	Malbork	Pomorskie
17.10	Międzyrzecz	Lubuskie
17.11	Myślibórz	Zachodnio-Pomorskie
17.12	Paczków	Opolskie
17.13	Pułtusk	Mazowieckie
17.14	Sandomierz	Świętokrzyskie
17.15	Wieliczka	Małopolskie
17.16	Ząbkowice Śląskie	Dolnośląskie

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.1: Bielsk Podlaski

Położenie

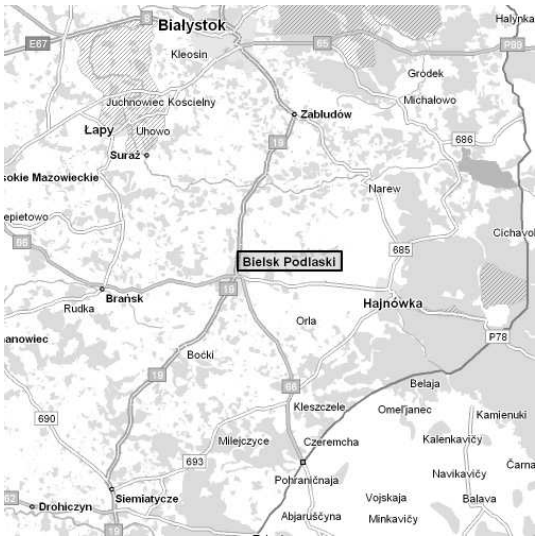
Bielsk Podlaski leży nad rzeką Białą, w północno-wschodniej Polsce, na południowym skraju województwa podlaskiego. Usytuowany jest na Wysoczyźnie Bielskiej, rozciągającej się w kierunku południowym od rzeki Narwi. Wysoczyzna podzielona jest dolinami rzek na trzy części. Okolice mają łagodne ukształtowanie terenu, w niektórych miejscach urozmaiconego lekkimi wzniesieniami lub płytkimi obniżeniami. Około 30 km na wschód od miasta rozciąga się Puszcza Białowieska. Odległość do stolicy województwa Białegostoku – 52 km. Odległość do Warszawy – 195 km.

Miasto liczyło w 2009 r. ok. 20 200 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta

Wg wstępnych badań archeologicznych osada w obrębie ulicy Zamkowej istniała już w X w., a gród bielski powstał w XII w. W „Latopisie halicko-wołyńskim" w połowie XIII w. zamieszczona została pierwsza historyczna wzmianka o Bielsku, znajdującym się wówczas we władaniu ruskiego księcia Wasylko Romanowicza. Od 1366 r. Bielsk, Drohiczyn i Brześć zgodnie z traktatem pokojowym między Kazimierzem Wielkim a książętami litewskimi należą do księstwa trockiego. Pierwszy odnotowany przez kronikarzy najazd Krzyżaków na grody pomiędzy Bugiem i Narwią: Bielsk, Kamieniec, Brześć, Mielnik i Drohiczyn miał miejsce w 1373 r. Najazdy rycerzy zakonnych ustały po zawarciu w 1379 r. traktatu pokojowego.

W 1413 r. po zawarciu unii horodelskiej (między Koroną a Wielkim Księstwem Litewskim), Witold - Wielki Książę litewski - przekształcił księstwa wileńskie i trockie w województwa, a w 1430 r. wydał przywilej lokacyjny, na mocy którego, powstało m.in. wójtostwo bielskie: „umyśliliśmy między innymi polepszyć stan miasteczka naszego Bielska, w ziemi drohiczyńskiej, przez poruczenie zaludnienia jego starannemu jakiemu wójtowi. (...) Będzie on w mocy osadzać w rzeczonym miasteczku wyłącznie lud rzymskiego obrządku, to jest Polaków i Niemców przyzwanych. Nie ma się przez to dziać szkoda i krzywda Rusinów, którzy tam już zamieszkują." Dokument ten stał się początkiem przekształcania

Bielska z „miasteczka" podlegającego prawu ziemskiemu i władzy wielkoksiążęcego starosty urzędującego w zamku, w miasto, jako jednostkę mającą własną osobowość prawną i samorząd. Nowi osadnicy byli lokowani w okolicy obecnego ratusza, tutaj też wzniesiono rzymskokatolicki kościół parafialny Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Mikołaja.

W 1440 r. książę płocki Władysław nadał miejscowości prawa miejskie, które zostały rozszerzone w specjalnych przywilejach przyznanych w latach 1495-1501 przez księcia, a potem króla, Aleksandra Jagiellończyka- zwiększyły uprawnienia władz miejskich i zmniejszały podatki i ciężary mieszczanom. Umożliwiło to w końcu XV i w początkach XVI w. szybki rozwój Bielska, który stał się największym (ok. 4 tys. mieszkańców) i najbogatszym miastem regionu. W dziele „Z kroniki sarmacyi europskiej" Aleksandra Gwagnina jest on charakteryzowany, jako „…miasto drzewiane, na Podlaszu najprzedniejsze…". W tym najprzedniejszym mieście w 1501 r. odbył się zjazd „panów rady" Wielkiego Księstwa Litewskiego z udziałem Wielkiego Księcia, a potem króla, Aleksandra Jagiellończyka. Zjazd ów poprzedził zawarcie unii mielnickiej i objęcie przez księcia Aleksandra tronu króla polskiego. Król Aleksander Jagiellończyk potwierdził prawo magdeburskie i wójtostwo Jakuba Hoppena. Po śmierci króla Aleksandra Jagiellończyka w 1506 r. królowa Helena, żona zmarłego monarchy, otrzymała dożywotnio zamek bielski wraz z Surażem i Brańskiem oraz dochodami z tych dóbr jako odprawę wdowią nadaną przez nowego władcę - Zygmunta Starego.

W 1533 r. królowa Bona wykupiła Bielsk z rąk Olbrachta Gasztołda, magnata litewskiego. Pod rządami królowej następuje rozbudowa i rozkwit gospodarczy miasta.
Sejm unijny w Lublinie decyduje o włączeniu woj. podlaskiego (w tym Bielska) do Korony Polskiej w roku 1569.
Rozwój przestrzenny Bielska od czasów lokacji do rozbiorów polegał na rozbudowie osady na prawym i lewym brzegu rzeki Białej oraz pobliskich wsi. Wojny (m. in. potop szwedzki) i idące w ślad za nimi pożary i epidemie powodowały zmiany w zabudowie i liczbie ludności.

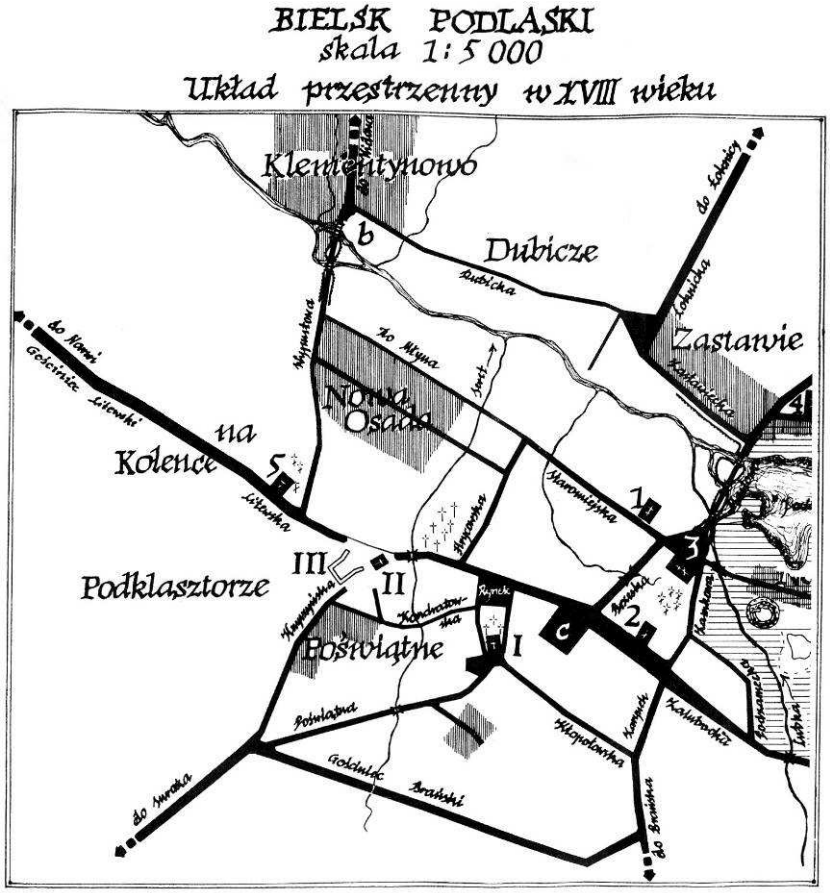
W 1784 r. wybuchł wielki pożar miasta. Podczas odbudowy powstał nowy murowany ratusz i Kościół - Narodzenia Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Mikołaja, fundacji Izabelli Branickiej oraz kompleks klasztoru karmelitów. W XVIII w. powstała również pierwsza cegielnia założona przez Izabelę Branicką. Miasto nadal było ważnym ośrodkiem handlowym Podlasia, ponieważ leżało na szlaku łączącym wschodnie kresy Rzeczypospolitej z Gdańskiem i Warszawą. Bielsk znalazł się pod zaborem pruskim po III rozbiorze Polski. Po wprowadzeniu nowego podziału administracyjnego stał się dystryktem w cyrkule a następnie w departamencie białostockim. Na początku XIX w. zaczyna się napływ ludności żydowskiej, która staje się najliczniejszą grupą etniczno-wyznaniową. W wyniku postanowień traktatu z Tylży Bielsk zostaje włączony do Cesarstwa Rosyjskiego zostając miastem powiatowym.
Uruchomienie w 1873 r. linii kolejowej Królewiec-Brześć-Kijów przebiegającej przez Bielsk w znacznym stopniu przyczyniło się do podniesienia rangi i znaczenia miasta.

Okres I wojny światowej zaznaczył się w życiu miasta zniszczeniami, stratami materialnymi i demograficznymi. Działania wojenne dotarły na Podlasie w sierpniu 1915 r., a wycofująca się przed ofensywą niemiecką armia rosyjska dokonała przymusowej ewakuacji w głąb Rosji prawie całej ludności prawosławnej z tego terenu (tzw. bieżenstwo).

19 lutego 1919 wojska niemieckie opuściły Bielsk. W wyniku postanowień Traktatu Wersalskiego miasto znalazło się w granicach Polski, w nowo utworzonym woj. białostockim i przyjęło nazwę Bielsk Podlaski.

28 lipca 1920 podczas wojny polsko-bolszewickiej Bielsk Podlaski przeżył wkroczenie wojsk Armii Czerwonej do miasta. Pod koniec sierpnia, po zwycięskiej bitwie warszawskiej, miasto zostało wyzwolone przez wojsko polskie.
Lata dwudzieste i trzydzieste XX w., charakteryzują się dynamiczną rozbudową miasta, w tym budową nowych obiektów: elektrowni, mostów przez rzekę Białą, murowanego dworca kolejowego, kina „Znicz", spichlerza zbożowego.

15 września 1939 r. miasto znowu staje się terenem działań wojennych - Niemcy wkraczają do Bielska Podlaskiego, jednak na mocy postanowień paktu Ribbentrop–Mołotow z 23 sierpnia 1939 roku, opuszczają miasto 22 września – następnego dnia wkracają wojska sowieckie. Zaczyna się okres naznaczony terrorem i deportacją mieszkańców w głąb ZSRR. 22 czerwca 1941 r. oddziały hitlerowskie w wyniku wybuchu wojny z ZSRR ponownie opanowują Bielsk Podlaski. Zaczyna się prześladowanie ludności miasta, a zwłaszcza eksterminacja Żydów. Utworzone w sierpniu 1941 r. getto żydowskie zostaje zlikwidowane w początkach listopada tego samego roku. 15 lipca 1943 Niemcy mordują pozostałych w mieście po poprzednich represjach przedstawicieli inteligencji bielskiej w Lesie Pilickim. 30 Lipca 1944 r. wojska I Frontu Białoruskiego Armii Czerwonej zajmują Bielsk, kończąc okupację hitlerowską.

I. Kościół i cmentarz p.w. narodzenia NMP i św. Mikołaja
II. Kościół p.w. Matki Bożej z Góry Karmel
III. Klasztor karmelitów
1. Cerkiew p.w. Narodzenia NMP
2. Cerkiew p.w. Michała
3. Klasztor, cerkiew św. Mikołaja
4. Cerkiew p.w. Zmartwychwstania Pańskiego
5. Cerkiew p.w. św. Trójcy

Źródło: Józef Wójcicki – "Bielsk Podlaski i Ziemia Bielska zarys dziejów", wyd. 1998 Spółdzielnia Inwalidów „Przyszłość"

Czynniki miastotwórcze w przeszłości:

- trakty handlowe, główny ośrodek handlowy ziemi bielskiej;
- Bielsk miasto królewskie, stolica ziemi bielskiej;
- położenie na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny;
- miejsce strategiczne (częste najazdy w Średniowieczu);
- ośrodek kultu (5 drewnianych cerkwi, kościół i klasztor);
- miasto powiatowe.

Czynniki współczesnego rozwoju:

- turystyka;
- ośrodek administracji samorządowej (stolica powiatu);
- przemysł.

Kalendarium wydarzeń

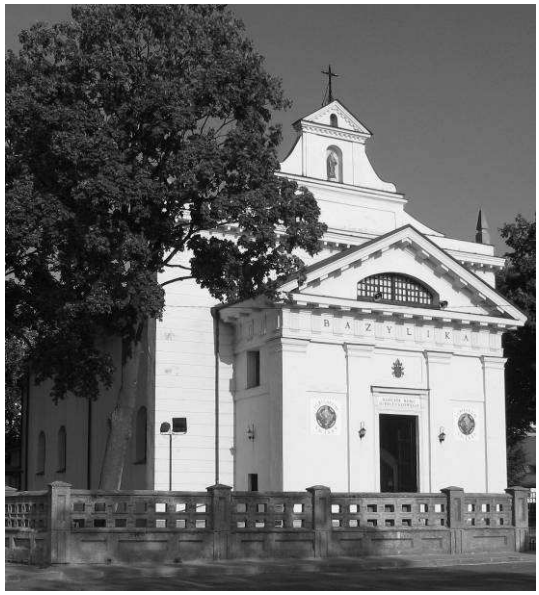
- X w. - powstanie osady na Górze Zamkowej;
- 1366 – traktat pokojowy pomiędzy Kazimierzem Wielkim a książętami litewskimi stwierdzający przynależność Brześcia, Drohiczyna i Bielska do księstwa trockiego.
- 1373 – pierwszy najazd Krzyżaków na Bielsk. Najazdy trwały do zawarcia traktatu pokojowego w 1379 r..
- 1495 – wielki książę litewski (później król Polski) Aleksander Jagiellończyk nadał miastu prawo magdeburskie.
- W XVI w. – szybki rozwój Bielska, który stał się największym i najbogatszym miastem regionu, zwłaszcza pod rządami królowej Bony.
- 1562 – przeniesienie najstarszej bielskiej świątyni, cerkwi p.w. Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy, z zamku na Stare Miasto (obecne miejsce). W mieście były wówczas też cztery inne cerkwie prawosławne – św. Mikołaja i św. Michała, Zmartwychwstania Pańskiego i św. Trójcy i rzymskokatolicki kościół parafialny Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Mikołaja.
- 1569 – podczas obrad sejmu unijnego w Lublinie - włączenie woj. podlaskiego do Korony Polskiej.
- 1655 – zniszczenie miasta w czasie potopu szwedzkiego.
- 1784 – pożar, po którym powstaje nowy murowany ratusz i Kościół Narodzenia NMP i św. Mikołaja, fundacji Izabelli Branickiej oraz kompleks klasztoru karmelitów.
- 1795 – Bielsk znalazł się pod zaborem pruskim.
- 1807 – w wyniku traktatu w Tylży Bielsk zostaje włączony do Cesarstwa Rosyjskiego.
- 1873 – uruchomienie linii kolejowej Królewiec-Brześć-Kijów
- 1914 – 1918 – okres I wojny światowej; zniszczenia i straty demograficzne.
- 1919 – miasto znalazło się w granicach Polski, w nowo utworzonym woj. białostockim, do nazwy Bielsk dodano Podlaski.
    - 20 sierpnia 1920 – wyzwolenie miasta przez III batalion 1 Pułku Piechoty Legionów w trakcie wojny polsko-bolszewickiej
- Lata dwudzieste i trzydzieste XX w. – rozbudowa miasta.
- 15 września1939 – wojska niemieckie wkraczają do Bielska Podlaskiego.
- 23 września 1939 - 22 czerwca 1941 – okupacja sowiecka, okres naznaczony terrorem i zesłaniami mieszkańców w głąb ZSRR oraz rabunkiem mienia.
- 22 czerwca 1941 – Niemcy w wyniku wybuchu wojny z ZSRR ponownie opanowują Bielsk Podlaski. Początek dalszych prześladowań ludności miasta.
- 1 sierpnia 1941 – utworzenie getta dla ludności żydowskiej w Bielsku Podlaskim.
- 2 listopada 1942 – likwidacja getta.
- 15 lipca 1943 – okupanci niemieccy mordują pozostałych przedstawicieli inteligencji bielskiej w Lesie Pilickim.
- 30 Lipca 1944 – wojska I Frontu Białoruskiego wkraczają do Bielska Podlaskiego.

Najważniejsze obiekty historyczne

Ratusz (obecnie muzeum) – późnobarokowy budynek ok.1776 r. projektował Jan Sękowski, nadworny architekt Branickich.

Bazylika Narodzenia NMP i św. Mikołaja w Bielsku Podlaskim – zabytkowy rzymskokatolicki kościół parafialny odbudowany po pożarze. Budowę murowanego kościoła, sfinansowano głównie ze środków Izabeli Branickiej z Poniatowskich, a ukończono w roku 1784. Orientowaną świątynię wg projektu arch. Szymona B. Zuga wzniesiono w stylu neoklasycystycznym.

**orientowanie – w architekturze sakralnej zwrócenie części prezbiterialnej mieszczącej ołtarz główny, ku wschodowi (łac. oriens - wschód)*

Grodzisko średniowieczne (XIII w.) zwane Górą Zamkową bądź Łysą Górką.

Cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy wzniesiona pod koniec XVI w., jest najstarszą świątynią drewnianą w mieście.

Zespół klasztoru karmelitów ufundowany przez Adama Kazanowskiego starostę bielskiego od 1638 i poświęcony Matce Boskiej z góry Karmel. Przedsięwzięcie również finansowała jego żona Elżbieta (Halszka). Zespół składa się z: Kościoła NMP z Góry Karmel z 1641 (późnobarokowy, przebudowany po pożarze w 1784), po powstaniu listopadowym przekształcony na cerkiew, ponownie kościół od 1921 r.), klasztoru karmelitów trzewiczkowych z 1641 (barokowy), po pożarze w 1784 nie odbudowano dwóch skrzydeł, ogrodzenia z basztami i bramą oraz kapliczki.

Cerkiew św. Michała Archanioła - wzniesiona została przed 1789 w konstrukcji zrębowej, szalowana. Ma nawę na planie ośmioboku i kruchtę z dzwonnicą na planie kwadratu.

Współczesność

Po 1945 r. miała miejsce odbudowa miasta po ciężkich zniszczeniach wojennych: tworzenie nowych zakładów pracy, szkół, przedszkoli, szpitala, żłobka, obiektów sportowo-kulturalnych, budowa osiedli mieszkaniowych, utworzenie komunikacji miejskiej; odbudowa trwała aż do późnych lat 60-tych XX wieku.

Pierwsze wolne wybory samorządowe w powojennej historii Bielska Podlaskiego w 1990 r. zapoczątkowały okres inwestycji i szybkiego rozwoju miasta. Nastąpiły przekształcenia własnościowe bielskich przedsiębiorstw państwowych, w tym częściowa ich likwidacja oraz prywatyzację zakładów na bazie majątku komunalnego. Powstało wiele nowych firm z kapitałem prywatnym, intensywne były też inwestycje komunalne. Kontynuowano budowę nowego dworca PKP/PKS, budowę stacji wodociągowej i nowej stacji uzdatniania wody, zmodernizowano oczyszczalnię ścieków. Wybudowano składowisko odpadów, uruchomiono ciepłownię miejską, która umożliwiła wyłączenie z eksploatacji 25 kotłowni lokalnych, przeprowadzono modernizację istniejących i budowę nowych dróg oraz przeprojektowanie zieleni, gruntowną przebudowę targowiska miejskiego. Oddano do użytku Pływalnię Miejską Wodnik.

W dziedzinie edukacji przeprowadzono szereg inwestycji oraz remontów w placówkach oświatowych, utworzono Środowiskowy Dom Samopomocy – ośrodek wsparcia i placówkę opiekuńczą, do której uczęszczają osoby niepełnosprawne. Powstało jedyne w Polsce Policealne Studium Ikonograficzne.

Dokonano renowacji ratusza i terenu wokół niego; a także odrestaurowano zabytkowy budynek zwanego dawniej karczmą „Słuszną". Zbudowano nowe kościoły i cerkwie. Prężnie rozwija się działalność kulturalna. Nawiązano też współpracę międzynarodową - z pięcioma miastami z państw Unii Europejskiej i Europy Wschodniej. 24 maja 2012 roku, w Koszkach koło Orli, nastąpiło oficjalne otwarcie fabryki szwedzkiego koncernu meblowego Ikea.

Źródła:

- Historia miasta na oficjalnej stronie Urzędu Miasta Bielsk Podlaski
- Materiały opracowane przez Urząd Miasta Bielsk Podlaski (fotografie i kalendarium)
- www.poranny.pl

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.2: Chełmno

Położenie

Chełmno - (łac. Culmen, niem.: Culm, Kulm) leży w dolinie Dolnej Wisły, nad Wisłą i wpadającą do niej Frybą. W pobliżu znajduje się most przez Wisłę na trasie drogi krajowej nr 91. Historyczne centrum Chełmna leży na wysokiej skarpie, co stanowi wielki atut widokowy. Miasto jest stolicą historyczno-geograficznego regionu znanego, jako ziemia chełmińska. Łącznie z Toruniem jest najstarszym miastem tego obszaru i jednocześnie w północnej Polsce (prawa miejskie – tzw. prawo chełmińskie, w 1233).

Miasto leży 40 km na północ od Torunia i 30 km na zachód od Grudziądza.

Wg danych z 2009 r. liczyło ok. 26 500 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta

Grodzisko pochodzące z czasów kultury łużyckiej, znane, jako Góra Świętego Wawrzyńca w Kałdusie (łac. Culmen) zasiedlone zostało przez Słowian w VIII – IX w. W XI wieku Piastowie założyli tu obronny gród wyznaczający prawdopodobnie najbardziej wysunięty na północ punkt ówczesnej granicy ich państwa. Miasto, przeniesione później na miejsce dzisiejszej wsi Starogród, w XI-XII w. pełniło funkcję grodu kasztelańskiego. W 1216 r. gród został napadnięty i zniszczony przez pogańskie plemię Prusów. W 1222 książę Konrad Mazowiecki nadał gród biskupowi Chrystianowi dla ułatwienia chrystianizacji Prus. Dla zbrojnego jej wsparcia Konrad Mazowiecki sprowadził na ziemię chełmińską Zakon Krzyżacki, który w roku 1228 wybrał Chełmno na stolicę ziemi chełmińskiej. W latach 1230-1250 było ono głównym miastem zakonu i siedzibą I Komturii, a od 1236 do 1251 roku – również siedzibą diecezji chełmińskiej. 28 grudnia 1233 roku wielki mistrz krajowy Hermann von Salza i mistrz krajowy Hermann Balk wystawili dokument lokacyjny dla Chełmna, który jednocześnie dotyczył Torunia. Dokument ten nazywany jest pierwotnym przywilejem chełmińskim. Krzyżacy tworząc słynne prawo chełmińskie wykorzystali elementy prawa magdeburskiego, węgierskiego i flamandzkiego. Jego mocą Chełmno było przewidziane, jako miasto stołeczne (civitas metropolitana) dla całej prowincji, a w przyszłości całego państwa zakonnego.

Niezwykle nowoczesny przywilej chełmiński stanowiący swego rodzaju konstytucję, regulował wszystkie sfery życia społeczno - gospodarczego i politycznego miasta. Stwarzał dla mieszkańców doskonałe warunki do życia codziennego i rozwoju. Był fundamentem ich bogactwa, wspaniałego rozkwitu rzemiosła, handlu, architektury i sztuki, a także niezależności gospodarczej i sądowniczej. W

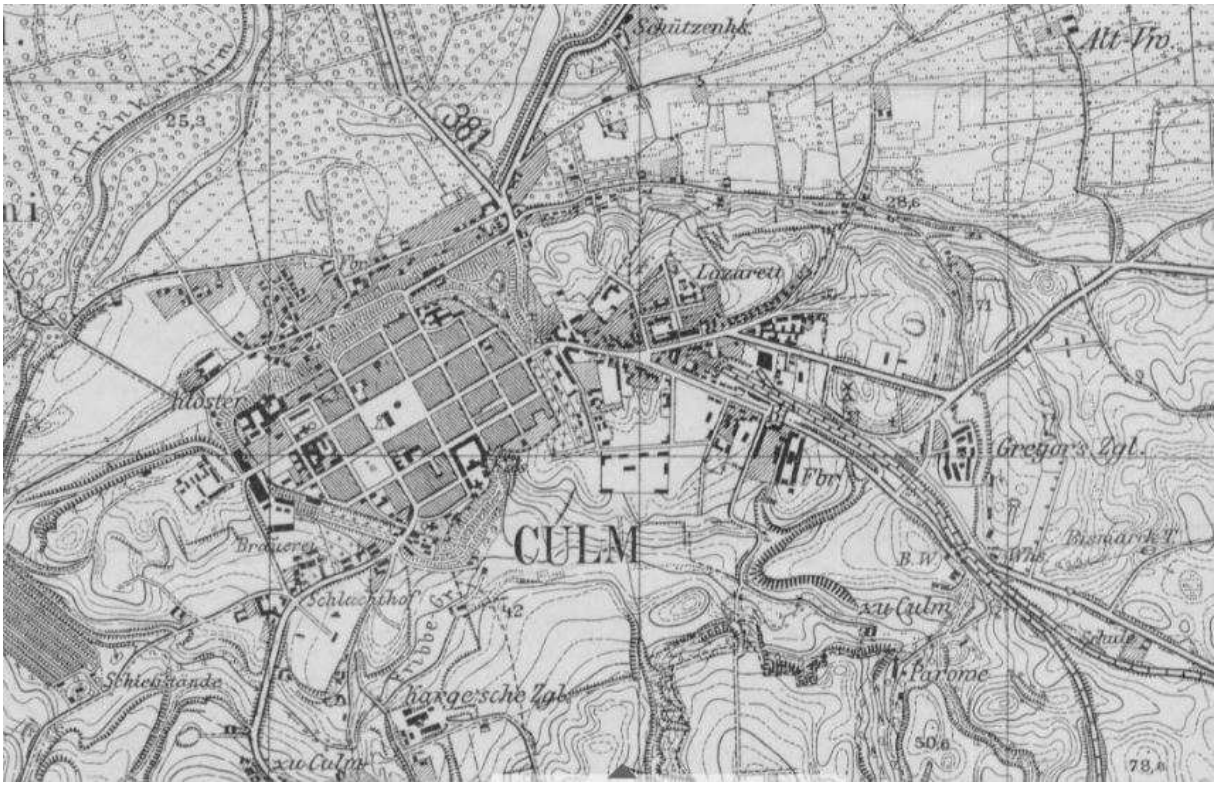
przywileju tym Zakon Krzyżacki m.in. zwalniał całą ziemię chełmińską od wszelkiego cła, dawał prawo wyboru sędziego, określał zasady bicia monety czy też wprowadził zasadę dziedziczenia dla obu płci. W tym czasie miasto nosiło przyjętą również przez Niemców nazwę Kulm.

Nadanie prawa chełmińskiego spowodowało wspaniały rozkwit Chełmna. Handel z przybyłymi z zachodu kupcami niemieckimi, angielskimi, holenderskimi i duńskimi ułatwiło nadanie przez króla Władysława Łokietka przywileju dla kupców udających się na Ruś (1286). Zakon Krzyżacki w 1298 r. nadał Chełmnu przywilej targowy. W roku 1300 Chełmno przystąpiło do Związku Hanzeatyckiego* i korzystało z przywilejów, płynących z przynależności do 1443 r. W 1386 r. Chełmno otrzymało przywilej papieski zezwalający na założenie uniwersytetu. Równocześnie rozbudzone przez dobrobyt potrzeby wyższe spowodowały wśród mieszczan i rycerstwa niezadowolenie z rządów Państwa Zakonnego, uważanych za srogie i niesprawiedliwe. W 1410 r. chorągiew chełmińska uczestniczyła w bitwie pod Grunwaldem po stronie krzyżackiej (dowodził nią Chorąży Mikołaj zwany Niksz ze Szwabii). Po przegranej bitwie grunwaldzkiej nadal istniał organizm państwowy pod rządami Krzyżaków. Trapione przez wojnę trzynastoletnią (1454 – 1566) Chełmno wróciło w polskie granice dopiero po pokoju zawartym w 1466 r. W 1505 roku Aleksander Jagiellończyk darował je na własność biskupom chełmińskim (miasto pozostaje w ich uposażeniu do rozbiorów Polski). W wieku XVI Chełmno ponownie przeżywało okres rozwoju gospodarczego, czemu kres położyły wojny polsko - szwedzkie oraz liczne epidemie. Polityka biskupów chełmińskich skierowana przeciwko Reformacji doprowadziła do opuszczania Chełmna przez protestancką ludność niemiecką. Pod koniec XVII wieku problemy gospodarcze nasiliły się znacznie. Na początku XVIII wieku przez Chełmno przeciągały wojska podczas kolejnych wojen (północnej, sukcesyjnej i siedmioletniej), miasto trapiły pożary i dziesiątkowała zaraza.

Po pierwszym rozbiorze Polski w 1772 r. Chełmno znalazło się pod zaborem pruskim. Brutalna i przemyślana germanizacja nakazana przez króla Fryderyka II Wilhelma spowodowała wzrost nastrojów patriotycznych i antyniemieckich. W latach 1807–1815 miasto znalazło się w granicach Księstwa Warszawskiego utworzonego na mocy traktatu z Tylży, ale po upadku Napoleona I Bonapartego wróciło pod panowanie pruskie pełniąc funkcję miasta powiatowego. 20 stycznia 1920 gen. Józef Haller wkroczył do Chełmna na czele polskiego wojska. Okres międzywojenny uważany jest przez niektórych za niepomyślny dla rozwoju Chełmna. Z miasta wyjechało wielu jego mieszkańców narodowości niemieckiej i żydowskiej.

6 września 1939 roku do miasta wkroczyły wojska niemieckie. Rozpoczął się okres terroru i represji. W odległej o 6 km od Chełmna miejscowości Klamry wymordowano jesienią 1939 r. ponad 2000 mieszkańców. Do miasta zaczęli przybywać koloniści niemieccy zajmując pozostawione przez zamordowanych lub wypędzonych mieszkańcach majątki. W koszarach w czasie wojny stacjonowało ok. 5000 żołnierzy Wehrmachtu. Wojska sowieckie II Frontu Białoruskiego weszły do miasta 27 stycznia 1945 r., zdobywając miasto bez walki.

** Hanza, Liga Hanzeatycka, Związek Hanzeatycki (niem. hansa - grupa) – związek miast handlowych Europy Północnej z czasów Średniowiecza i początku ery nowożytnej. Miasta należące do związku popierały się na polu ekonomicznym, utrudniając pracę kupcom z miast nienależących do związku, jednocześnie zaś stwarzały realną siłę polityczną i niekiedy wojskową*.

Historyczna niemiecka mapa Chełmna (Culm) po 1936r.

Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych

Czynniki miastotwórcze w przeszłości:

- trakty handlowe m.in. nadwiślański;
- ponadlokalny rynek wymiany towarowej;
- ważny punkt obronny Państwa Krzyżackiego;
- wzorcowy model prawa miejskiego („prawo chełmińskie") stosowany w wielu miastach.

Czynniki współczesnego rozwoju:

- turystyka;
- ośrodek administracji samorządowej (stolica powiatu);
- „polska stolica zakochanych" (relikwia św. Walentego jest przechowywana od kilku wieków w chełmińskiej Farze);
- drobny przemysł.

Kalendarium najważniejszych wydarzeń

- VIII-IX w. - osada na górze św. Wawrzyńca w Kałdusie, Chełmno stolicą ziemi chełmińskiej, wchodzącej w skład Mazowsza.
- 1065 r. - pierwsza wzmianka o Chełmnie (jako osadzie na górze św. Wawrzyńca w Kałdusie), nazwanym po łacinie Culmen w dokumencie wystawionym przez księcia Bolesława Szczodrego dla Klasztoru Benedyktynów w Mogilnie;
- 1216 r. - zniszczenie Chełmna przez Prusów;
- 1228 - 1230 r. - sprowadzenie na ziemię chełmińską przez Konrada Mazowieckiego rycerzy Zakonu Krzyżackiego;

- od 1232 r. - zbudowanie przez Zakon Krzyżacki zamku i nowego miasta Chełmna w obecnym Starogrodzie;
- 28.12.1233 r. - nadanie miastu przywileju lokacyjnego tzw. "prawa chełmińskiego" (wzorca dla ponad 200 miast);
- XIII/ XIV w. - okres wspaniałego rozkwitu miasta. Podstawą znaczenia i sławy Chełmna był handel tranzytowy kupców niemieckich, angielskich, holenderskich i duńskich;
- od 1300 - 1443 r. - aktywny udział miasta w Związku Hanzeatyckim;
- 1386 r. - nadanie przywileju papieskiego zezwalającego na założenie uniwersytetu od pocz. XIV w.;
- XIV/XV w. - okres niezadowolenia wśród miast i rycerstwa w Państwie Zakonnym. Powstanie: w 1397 r. "Towarzystwa Jaszczurczego" i w 1440 r. "Związku Pruskiego"
- 1454- 66 r. - wojna trzynastoletnia, zakończona II pokojem toruńskim. Ziemia Chełmińska powraca do Polski.
- 1473 r. - założenie uczelni na poziomie wyższego gimnazjum tzw. Studium Particulare, później przekształconego w Akademię Chełmińską;
- XV- XVIII w. - ustanowienie województwa chełmińskiego; ogólny rozwój gospodarczy miasta, przybycie Szkotów i Holendrów;
- 1567-1596 r. - przebudowa ratusza w stylu renesansowym;
- XVIII w. - okres zubożenia miasta, spowodowany kolejnymi wojnami i zarazą
- 1756 -1779 r. - przekształcenie Akademii Chełmińskiej w filię Uniwersytetu Jagiellońskiego;
- 1772 r. - na skutek I rozbioru Polski Chełmno pod zaborem pruskim;
- 1776 r. - założenie na rozkaz Fryderyka II Szkoły Kadetów w celu germanizacji synów szlachty polskiej;
- XIX w. - Chełmno staje się najsilniejszym ośrodkiem polskości na Pomorzu;
- 1807-1815 r. – po traktacie w Tylży miasto w granicach Księstwa Warszawskiego;
- 1880 r. - przeprowadzenie przez światowej sławy chirurga polskiego Ludwika Rydygiera pierwszej na świecie operacji żołądka;
- 1883 r. - zbudowanie połączenia kolejowego z Kornatowem (1912 r. - z Unisławiem);
- 22.01.1920 r. - wyzwolenie Chełmna przez wojsko polskie pod dow. gen. Józefa Hallera;
- 06.09.1939 r. - II wojna światowa. Dokonanie przez Niemców masowych aresztowań i egzekucji ludności Chełmna i okolic;
- 27.01.1945 r. - wkroczenie żołnierzy II Frontu Białoruskiego Armii Czerwonej;

Najważniejsze obiekty historyczne

Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny – gotycki kościół zbudowany prawdopodobnie w latach 1280-1320. Jest to trójnawowy kościół halowy (wszystkie nawy są tej samej wysokości) z wydzielonym, prostokątnym prezbiterium. Zachodnia fasada była zaplanowana jako symetryczna dwu wieżowa, ale budowy jednej z wież nie dokończono. Nawy boczne przykryte są poprzecznymi dachami dwuspadowymi, które tworzą charakterystyczne trójkątne szczyty („piłę") widoczne w elewacjach bocznych.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Chełmno

Kościoł św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty – gotycki, jest częścią zespołu klasztornego Sióstr Miłosierdzia. Budowla ceglana, jednonawową, czteroprzęsłowa, z pięcioboczną częścią prezbiterialną. Od zachodu wznosi się wysoki szczyt, zwieńczony wieżyczką z początku XVII w. Niemal do połowy wnętrza sięga obszerna murowana empora zakonna (antresola). Wnętrze kryte jest sklepieniem gwiaździstym, a niska część pod emporą sklepieniem krzyżowym, wspartym na 2 filarach.

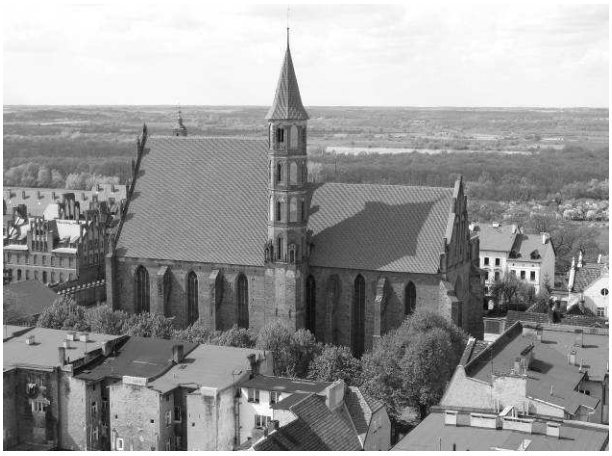
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Historia_Chełmna

Ratusz w Chełmnie, renesansowy, przebudowany z gotyckiego XIII-wiecznego w latach 1567-72, z rozbudowaną attyką, jeden z najcenniejszych zabytków renesansu w północnej Polsce. Stanowił główny obiekt średniowiecznego rynku. Wieżę wybudowano w latach 1584-1596, a barokowy hełm wykonany przez Krzysztofa Wagnera z Gdańska, pochodzi z 1721 roku. Ratusz jest wolnostojącym budynkiem, usytuowanym nieco na południowy - zachód od środka rynku. Zbudowany jest na planie prostokąta o wymiarach 13,20 x 22,70 m., wysokości około 47 metrów.

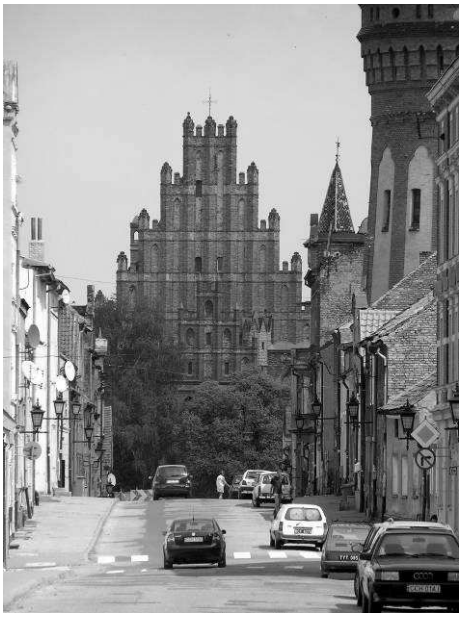
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Chełmno

Kościół pod wezwaniem św. Jakuba i Mikołaja tzw. Gimnazjalny, to dawny kościół przyklasztorny zakonu franciszkanów, położony w zachodniej części starego miasta.
Wzniesiony w stylu gotyckim, z cegły. Budowany od drugiej połowy XIII w. do lat 70-tych XIV w.
W 1806 r. nastąpiła kasata klasztoru. Bogate niegdyś wyposażenie wnętrza zostało przeniesione do innych kościołów, rozebrano budynki klasztorne i zburzono barokową kaplicę z 1751 r. W latach 1822-1828, kościół był przejściowo pod opieką Sióstr Miłosierdzia. Po 1859, gdy świątynia zaczęła pełnić funkcję kościoła gimnazjalnego, wykonano prace restauracyjne (nowa polichromia wnętrza), a ok. 1870 r. powstało zachowane do dziś wyposażenie wnętrza o cechach neogotyckich (chór muzyczny, konfesjonały, ambona, ołtarz). We wschodnim oknie prezbiterium znajduje się neogotycki witraż, ufundowany w 1867 r. przez Wojciecha Łążyńskiego, dyrektora gimnazjum.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Chełmno

Kościół dominikanów - podominikański kościół Św.Piotra i Pawła, gotycki, pierwotnie dwunawowy, przebudowany w XIV w. na trójnawowy (z bardzo wąską nawą północną), w XVIII w. przebudowany w stylu barokowym.

źródło: pl.wikipedia.org

Mury miejskie – jeden z najdłuższych w Polsce, prawie pełny obwód murów miejskich z basztami liczący 2270 m. Ceglane mury obronne wzniesiono od połowy XIII wieku do połowy XIV wieku w miejscu pierwotnych umocnień drewniano-ziemnych. W XIV-XVI wieku podwyższane i uzupełniane m.in. w 1563 roku nadaniem Zygmunta Augusta oraz po wojnach szwedzkich w 1678 roku. W murach znajdowało się 25 lub 27 baszt, z których 17 zachowało się w pełni, a 6 we fragmentach. U wylotu głównych ulic miasta znajdowało się 7 bram. Od strony wschodniej, gdzie występuje teren nizinny zabezpieczone zostały fosą. Główny wjazd do miasta od strony północno - wschodniej prowadził przez Bramę Grudziądzką. W II poł. XIX dla ułatwienia komunikacji miejskiej rozebrano 2 odcinki murów i 5 bram. Pod koniec XIX w. przeprowadzono również ich konserwację.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Chełmno

Kościół Świętego Ducha – zbudowany w latach 1280-1290, ceglany o drewnianym sklepieniu kolebkowym, pierwotnie kościół szpitalny.

Brama Grudziądzka z końca XIII w., z dobudowaną w XVII w. kaplicą (tzw. kaplica Na Bramce)

Kamienica Cywińskich, gotycka, z drugiej połowy XIII wieku, przebudowana w 1570 i ponownie w stylu klasycystycznym, z wmurowanymi w fasadzie fragmentami rzeźbiarskimi dwóch portali renesansowych.

Dawne koszary korpusu kadetów z 1776 (ul. 22 Stycznia 16) i szkoła kadetów.

Spichrze, m.in. spichrz szachulcowy z przełomu XVIII i XIX w. przy ul. Podmurnej 7.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Chełmno

Widok północnej pierzei Rynku z wieżą ciśnień. źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Chełmno

Współczesność

Pierwszą znaczącą inwestycją po wojnie było zbudowanie w w 1963 r. mostu przez Wisłę, który zapewnił łatwe drogowe połączenie z Chełmżą i Toruniem. Późniejsza XX-wieczna zabudowa miasta nie naruszyła urbanistycznych walorów Chełmna, jednego z najpiękniejszych miast na Pomorzu, z wielowiekową bogatą historią, z doskonale zachowanym układem przestrzennym, z murami miejskimi i kościołami. Stare Miasto, zawarte w obrębie murów obronnych zachowanych w prawie niezmienionym stanie, to przykład średniowiecznego układu urbanistycznego, powstałego na tzw. surowym korzeniu tj. na nowym miejscu według z góry wytyczonego w szczegółach planu. W 2005 r. ten zespół staromiejski został wpisany na listę Pomników Historii przez Prezydenta RP. Chełmno rozwija się obecnie w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego; w 1983 r. powstało Muzeum Ziemi Chełmińskiej w Ratuszu; w 2001 - “Europejskie Centrum Wymiany Młodzieży im. Kurta Schumachera”.

Źródła:

- Chrzanowski Tadeusz, Kornecki Marian, Chełmno, Wrocław 1991
- Kwiatkowska Eugenia, Chełmno współczesne na tle jego przeszłości, Toruń 1984
- Mansfeld Bogusław, Zespół zabytkowy Chełmna, Warszawa 1983
- Biskup Marian, Dzieje Chełmna i jego regionu. Zarys monograficzny, Toruń 1968
- Chełmno w Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Tom I z 1880 r.
- Mapa Culm (sektion 2676) (po 1936, skala 1:25 000), Archiwum Główne Akt Dawnych
- Strona internetowa Chełmna
- Serwis Informacyjny Chełmna

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.3: Cieszyn

Położenie

Siedziba powiatu w południowej Polsce, w województwie śląskim. Leży na Pogórzu Śląskim, nad rzeką Olzą. Współczesne administracyjne pojęcie „miasto Cieszyn" odnosi się do prawobrzeżnej części, stanowiącego pod względem przestrzennym i społecznym jedną całość, ośrodka miejskiego. Jego część lewobrzeżna należy do Republiki Czeskiej i nosi oficjalną nazwę „Czeski Cieszyn".

Miasto liczyło w 2011 r. ok. 35 420 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta:

Z 1155 r. pochodzi pierwsza znana pisemna wzmianka o Cieszynie, choć najnowsze badania historyczne podają nieoficjalnie, że był on wymieniany już w dokumentach związanych z powstaniem biskupstwa wrocławskiego w roku 1000. Przez cały XII wiek Cieszyn był jednym z najważniejszych grodów piastowskiego Księstwa Opolsko - Raciborskiego. Około roku 1220 nastąpiła formalna lokacja miasta. Ok. 1240 roku zbudowano okazały kościół parafialny, przy którym działała szkoła. Po podziale Księstwa Opolsko - Raciborskiego ok. 1282, a następnie Księstwa Raciborskiego w 1290 r., Cieszyn został stolicą Księstwa Cieszyńskiego, a pierwszym księciem cieszyńskim został Mieszko, założyciel linii Piastów cieszyńskich.

Jako stolica księstwa (pozostającego pod lennem czeskim) Cieszyn nadal zdobywał na znaczeniu i rozbudowywał się. Największy rozwój przypadł na lata panowania księcia Przemysława I Noszaka, który w 1374 nadał Cieszynowi nowe prawa miejskie na wzór Wrocławia i w miejsce drewnianego zamku wzniósł murowany. Wtedy też powołano urząd burmistrza (pierwszy znany burmistrz to Mikołaj Giseler) i radę miejską, dla których zbudowano ratusz przy utworzonym rynku (dzisiejszy Stary Targ). Prawdopodobnie już w tym okresie działał też miejski szpital. Ówcześnie Cieszyn był jednym z najważniejszych i największych miast Śląska.

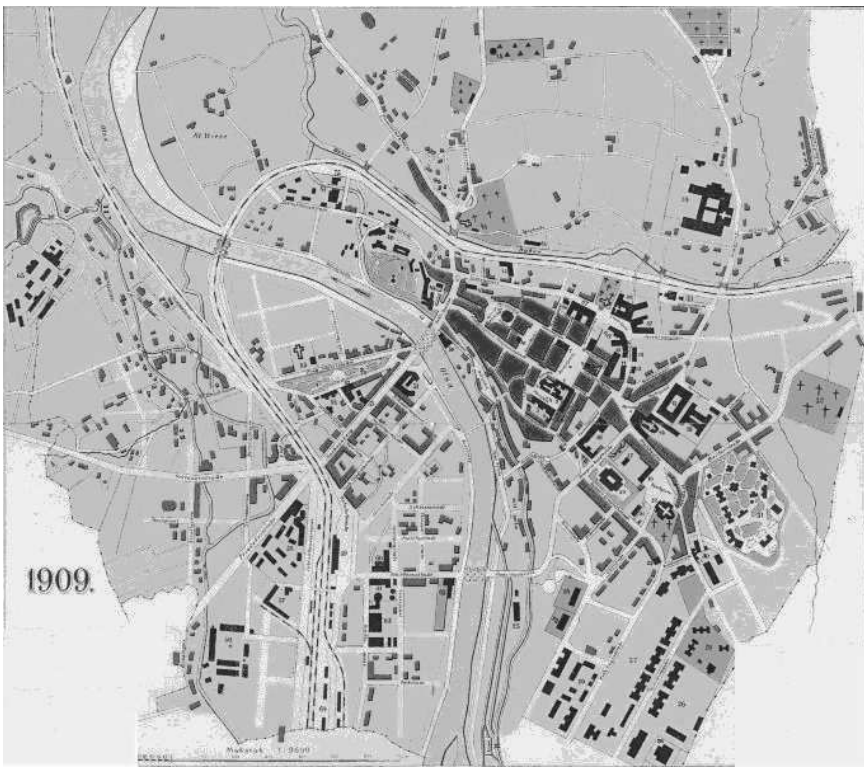
Kolejny gwałtowny rozwój miasto przeżyło za panowania księcia Kazimierza II, który w 1496 roku przeniósł rynek na obecne miejsce, otoczył miasto kamiennymi murami obronnymi i powołał sąd ziemski. Cieszyn, stolica Księstwa, był wtedy formalnie lennem Królestwa Czeskiego. W XVI wieku notuje się dalszy rozwój miasta we wszystkich dziedzinach. W XVII wieku miasto zostało w dużym stopniu zniszczone podczas wojny trzydziestoletniej. W wyniku wojny nastąpił upadek ekonomiczny i demograficzny całego Księstwa Cieszyńskiego, w tym samego Cieszyna. Wygaśnięcie linii Piastów cieszyńskich w 1653 roku i przejęcie władzy w księstwie bezpośrednio przez królów czeskich (i cesarzy niemieckich) z rodu Habsburgów spowodowało stagnację gospodarczą i polityczną Cieszyna do końca wieku.

Cieszyn, ok. 1640 r. - Matthäus Merian, miedzioryt

źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Cieszyn_merian.jpg

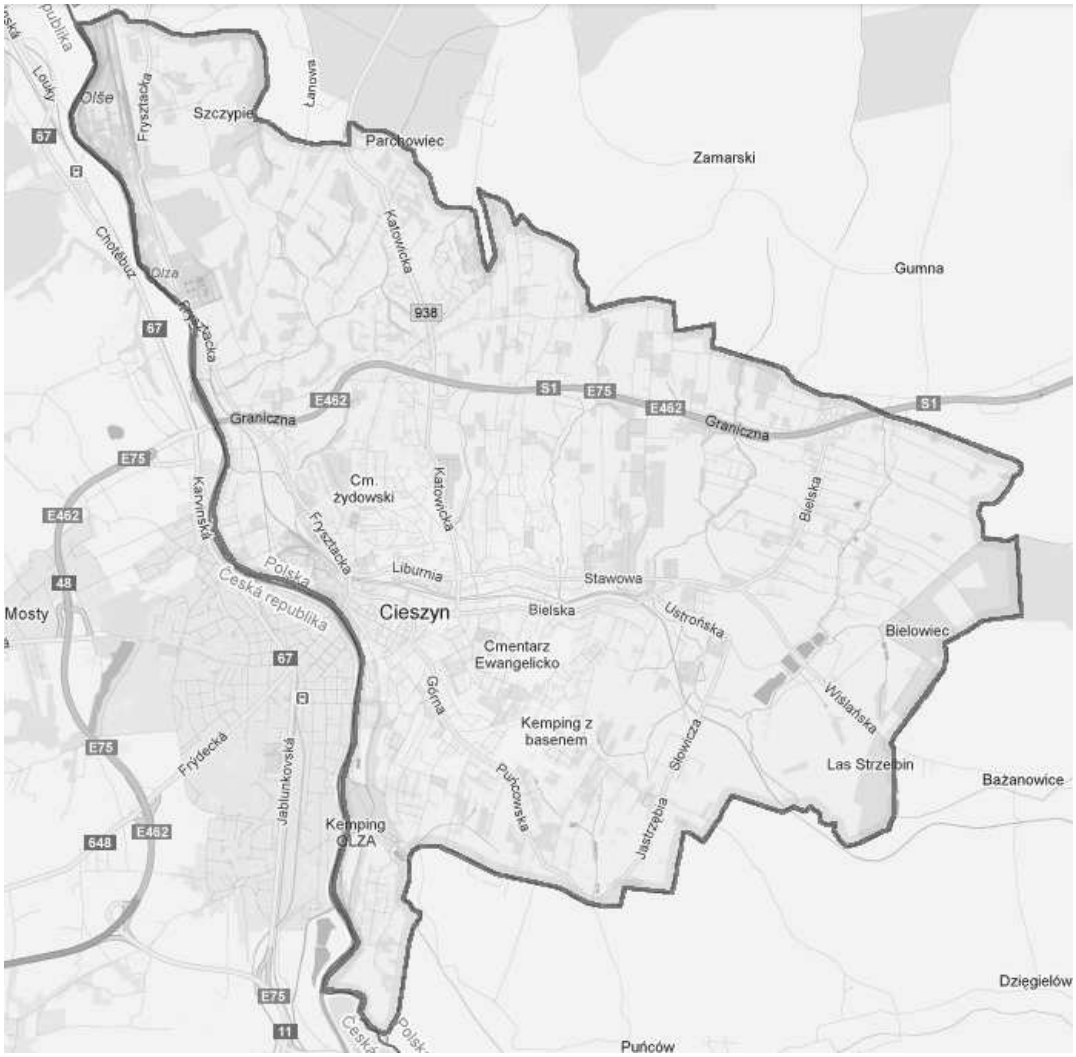
W trakcie pierwszej wojny światowej wielu mieszkańców Cieszyna i okolic walczyło w Legionach Piłsudskiego. Po upadku cesarstwa i zakończeniu I wojny światowej Cieszyn, jak i cały Śląsk Cieszyński, stał się terytorium spornym pomiędzy Polską i Czechosłowacją. W styczniu 1919 roku doszło nawet do wojny.

Cieszyn 1909 źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Teschen_Stadtplan_1909.jpeg

Wykorzystując zaangażowanie odradzającego się państwa polskiego w powstanie wielkopolskie i walki o Lwów, Czesi dokonali zbrojnej agresji na Śląsk Cieszyński. Powstała jeszcze w październiku 1918 roku w Cieszynie Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego dążyła do przyłączenia regionu do Polski, jednak ostatecznie spór został rozstrzygnięty dopiero przez paryską Radę Ambasadorów w 1920 roku, która arbitralnie podzieliła Śląsk Cieszyński. Samo miasto Cieszyn zostało podzielone wzdłuż rzeki Olzy, przy czym historyczna część miasta znalazła się w granicach Polski (Cieszyn), zaś przemysłowa z dworcem kolejowym w granicach Czechosłowacji (Czeski Cieszyn). Podział nie był dokonany według kryteriów etnicznych, w związku z czym, w części czeskiej miasta pozostała bardzo znaczna liczba ludności polskiej.

Oddzielenie Cieszyna od dworca kolejowego z czasów monarchii zahamowało międzywojenny rozwój miasta. W październiku 1938 r. wojska polskie, wykorzystując aneksję Czechosłowacji przez III Rzeszę, zajęły tzw. Zaolzie wraz z Czeskim Cieszynem. Po wybuchu II wojny światowej cały Śląsk Cieszyński został włączony do III Rzeszy.

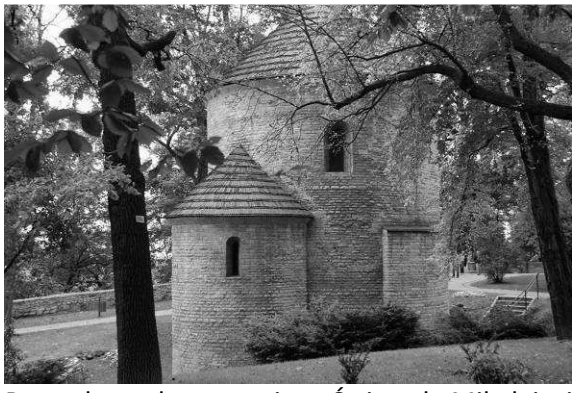

Plan miasta

Kalendarium najważniejszych wydarzeń:

- XI wiek – na zamku książęcym w Cieszynie powstaje murowana kaplica , zachowana do dziś
- 1155 r. – Pierwsza wzmianka pisemna o Cieszynie
- 1290 r. – Cieszyn został stolicą Księstwa Cieszyńskiego
- 1496 r. – Książę Kazimierz II przeniósł rynek na obecne miejsce, otoczył miasto murami i powołał sąd ziemski
- 1653 r. – Wygaśnięcie linii Piastów Cieszyńskich i przejęcie władzy przez Habsburgów
- 1918 r. – Powstanie Narodowego Księstwa Cieszyńskiego i przyłączenie Cieszyna prawobrzeżnego do odrodzonej Polski
- 1938 – Zajęcie Zaolzia przez Polskę po aneksji Czechosłowacji przez III Rzeszę
- 1939-1945 – II wojna światowa
- 2004, 2008 – po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej i traktatu Schengen, wolny ruch graniczny z Czechami

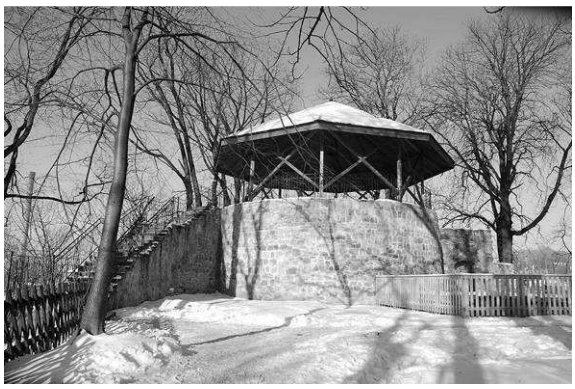
Najważniejsze obiekty historyczne:

Rotunda pod wezwaniem Świętych Mikołaja i Wacława
Źródło: http://www.cieszyn.pl

Rotunda cieszyńska pod wezwaniem Świętych Mikołaja i Wacława – jest to jeden z najstarszych obiektów sakralnych na obszarze Polski. Znajduje się na Górze Zamkowej. Rotunda jest przykładem architektury romańskiej, składa się z okrągłego trzonu z przylegającą od strony wschodniej absydą w formie półkola. Mury rotundy wykonano z kamienia. Grube mury z małymi otworami okiennymi to cechy architektury romańskiej. W północnym odcinku budowli szerokość muru powiększono w celu umieszczenia we wnętrzu muru schodów, prowadzących z nawy na emporę (rodzaj galerii wspartej na kolumnach umieszczanej w kościołach nad nawami bocznymi lub wejściem), znajdującą się od strony zachodniej. Budynek rotundy był prawdopodobnie połączony z palatium, będącym siedzibą reprezentacyjno-mieszkalną zarządcy grodu.

W ciągu wieków budowla ulegała zniszczeniu. W XIX w., podczas przebudowy Góry Zamkowej, w romańskich murach świątyni wybito okna, podniesiono poziom wnętrza nawy, zmieniono rodzaj przekrycia budynku na blaszany hełm. Budowli romańskiej nadano klasycystyczny wygląd Dopiero w latach 40-tych i 50-tych przywrócono rotundzie oryginalny charakter. Współcześnie w odrestaurowanym obiekcie odbywają się koncerty muzyki kameralnej, a raz w roku, 6 grudnia, nabożeństwo roratnie.

Punkt widokowy na wzgórzu zamkowym
Źródło: http://www.cieszyn.pl

Wzgórze Zamkowe - historia osadnictwa na wzgórzu sięga V w. p.n.e. Uważa się, że w VIII w. znajdowała się tu rozległa osada otoczona wałem obronnym. Osada rozrastała się pełniąc coraz większą rolę: stawała się centrum administracyjnym, siedzibą władców. W średniowieczu Góra Zamkowa była symbolem potęgi Piastów cieszyńskich, później dynastii habsburskiej (za panowania Habsburgów powstał park i pałac w stylu klasycystycznym wg projektu Józefa Kornhäusla). Współcześnie wzgórze jest odrestaurowane, a pozostałości historycznych budowli poddane opiece konserwatorskiej.

Wieża Piastowska – powstała w XII lub XIII w. na rzucie kwadratu. Kamienna wieża jest jedną z pozostałości po średniowiecznym zamku książąt cieszyńskich. W ciągu swojego istnienia wieża przechodziła szereg przebudów (nadbudów), które zmieniały jej oryginalny wygląd. W XIX w. została poddana remontowi, po którym uzyskała obecny kształt. Wieża ma 7 kondygnacji, wydzielonych za pomocą drewnianych stropów. Kondygnacje łączyły schody. Najniżej położona kondygnacja służyła prawdopodobnie, jako rodzaj lochu, kondygnacje pośrednie, jako mieszkania, a górna była częścią obronną. W średniowiecznym grodzie wieża miała duże znaczenie. Świadczą o tym przedstawienia w panoramach miasta, gdzie sylwetka budowli wybija się ponad sąsiednie zabudowania.

Wieża Piastowska
Źródło: http://www.cieszyn.pl

Pałac Myśliwski – powstał w XIX w. na ruinach gotyckich fortyfikacji. Wybudowano go w czasie wielkiej przebudowy Wzgórza Zamkowego w stylu klasycystycznym. Był jednym ulubionych miejsc odpoczynku cesarza Austro-Węgier Franciszka Józefa.

Pałac myśliwski
Źródło: http://www.cieszyn.pl

Rynek – powstał w 2 poł. XV w. Przy rynku mieściły się najważniejsze budynki służące życiu miasta, takie jak ratusz, siedziba władz administracyjnych. Rynek pełnił funkcję handlową. Okalały go kamienice bogatych mieszczan z renesansowymi podcieniami. Obecny kształt zabudowań rynku sięga XIX w.

Ratusz miejski - powstał na przełomie XV i XVI w. na polecenie księcia cieszyńskiego Kazimierza. Pierwsza siedziba władz miejskich była zapewne drewniana, z wieżą zegarową. Ratusz mieścił również pomieszczenia sądu miejskiego, składy wartościowych towarów, wagę miejską. Obecny, klasycystyczny kształt budowli jest wynikiem przebudowy po pożarze w 1836 r. przez Józefa Kornhäusla oraz Andrzeja Kenta. Charakterystyczne dla epoki są zdobienia elewacji w formie płaskich lizen. Symetria układu jest podkreślona przez portyk kolumnowy (dorycki) i trójkątny fronton z herbem miasta.

Widok na ratusz
Źródło: http://www.cieszyn.pl

Studnia Trzech Braci (ul. Trzech Braci) – miejsce nawiązuje do legendy o założeniu Cieszyna. Trzej synowie polskiego króla Leszka III, Leszek, Cieszek i Bolek mieli spotkać się po długiej rozłące w tym miejscu. Nazwa miejscowości ma upamiętniać to, jak bardzo bracia „cieszyli się" z owego spotkania.

Studnia Trzech Braci
Źródło: http://www.cieszyn.pl

Współczesność

Po 1945 roku Cieszyn, znów podzielony na części polską i czechosłowacką, nie rozwijał się zbyt dynamicznie, poza największym przejściem granicznym na południowej granicy PRL. Powstały znane zakłady przemysłowe ("Olza", "Celma", "Polifarb Cieszyn"). Po 1989 r., a zwłaszcza po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej i strefy Schengen, całkowicie zliberalizowano ruch graniczny (słynny most przez Olzę), co ożywia miasto.

Obecnie Cieszyn, pomimo niewielkich rozmiarów, jest ważnym ośrodkiem kulturalnym, administracyjnym i oświatowym. Jest też ważnym punktem na transportowej mapie Europy. Ponadto jest też popularnym ośrodkiem handlowym, głównie wśród obywateli Republiki Czeskiej.

Jest stolicą powiatu cieszyńskiego i siedzibą Euroregionu Śląsk Cieszyński. Miasto jest również ważnym ośrodkiem bielskiego okręgu przemysłowego. Znajduje się tu wydział Uniwersytetu Śląskiego, co roku odbywają się festiwale takie jak: Międzynarodowy Festiwal Teatralny "BEZ GRANIC", Przegląd Filmowy "Kino Na Granicy" ("Kino na Hranici") – prezentujący filmy czeskie, polskie, słowackie i węgierskie, czy Festiwal Muzyki Wokalnej "Viva il canto". W latach 2002-2005 odbywał się w Cieszynie jeden z największych w Polsce festiwali filmowych "Era Nowe Horyzonty", który bardzo spopularyzował miasto. Od 2006 w wakacje odbywa się Festiwal Filmowy "Wakacyjne Kadry". Ponadto funkcjonuje tu szereg instytucji i organizacji kulturalnych (w tym teatr oraz nowatorski Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości). Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości organizuje wystawy i konferencje związane ze współczesną sztuką, wzornictwem i architekturą, m.in. „Dizajn w przestrzeni publicznej. Bezpieczeństwo" w 2008, „Projekt Dizajn"w 2008, czy zorganizowana z pomocą SARP wystawa „Polska architektura współczesna" w 2006r.

Położenie u stóp Beskidu Śląskiego, bezpośrednio na granicy, przy linii kolejowej, drodze ekspresowej S1, a także atrakcyjny wygląd historycznego centrum z malowniczym rynkiem i dużą liczbą zabytków, daje Cieszynowi spore perspektywy rozwoju. Staje się on coraz bardziej popularnym ośrodkiem turystycznym i kulturalnym, co częściowo rekompensuje upadek miejscowego przemysłu w latach 90. i brak dużych inwestycji gospodarczych. Miejscowa gospodarka nastawiona jest obecnie głównie na handel i usługi.

Funkcjonuje tu również folklorystyczny Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej im. Janiny Marcinkowej, który ma na swoim koncie wiele osiągnięć, nie tylko w Polsce, ale także poza jej granicami (Czechy, Słowacja, Niemcy, Ukraina. Finlandia, Szwecja, Belgia, Francja, Węgry, Bułgaria, Rumunia, Grecja, Turcja, Włochy, Wielka Brytania, Macedonia i inne). W skład zespołu wchodzą: Dziecięcy Zespół Pieśni i Tańca oraz Chór Jubileuszowy.

Teatr im. Adama Mickiewicza

Źródła:

- www.cieszyn.pl
- www.um.cieszyn.pl
- cieszyn.naszemiasto.pl/turystyka
- www.powiat.cieszyn.pl
- pl.wikipedia.org/wiki/Cieszyn
- www.zamekcieszyn.pl

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.4: Jarosław

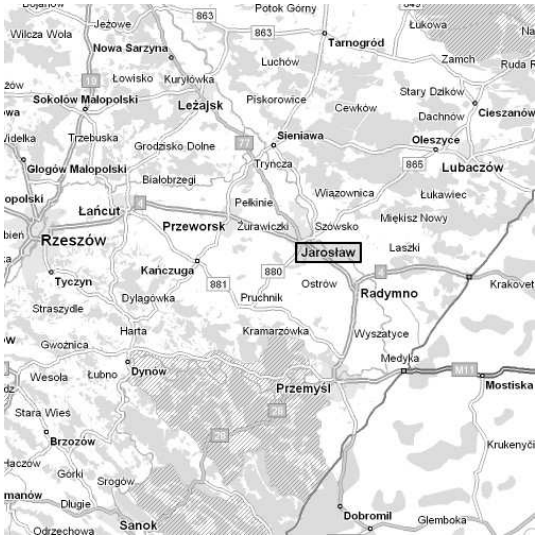
Położenie

Jarosław – miasto powiatowe w województwie podkarpackim, położone nad Sanem, na pograniczu dwóch krain geograficznych: Doliny Dolnego Sanu i Pogórza Rzeszowskiego. Od średniowiecza miasto styku trzech wyznań i trzech kultur: katolickiej, prawosławnej i żydowskiej. Miasto o bogatej tradycji i licznych zabytkach, ważny węzeł szlaków komunikacyjnych i centrum handlowe.

Miasto liczyło w 2011 r. ok. 39 000 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta

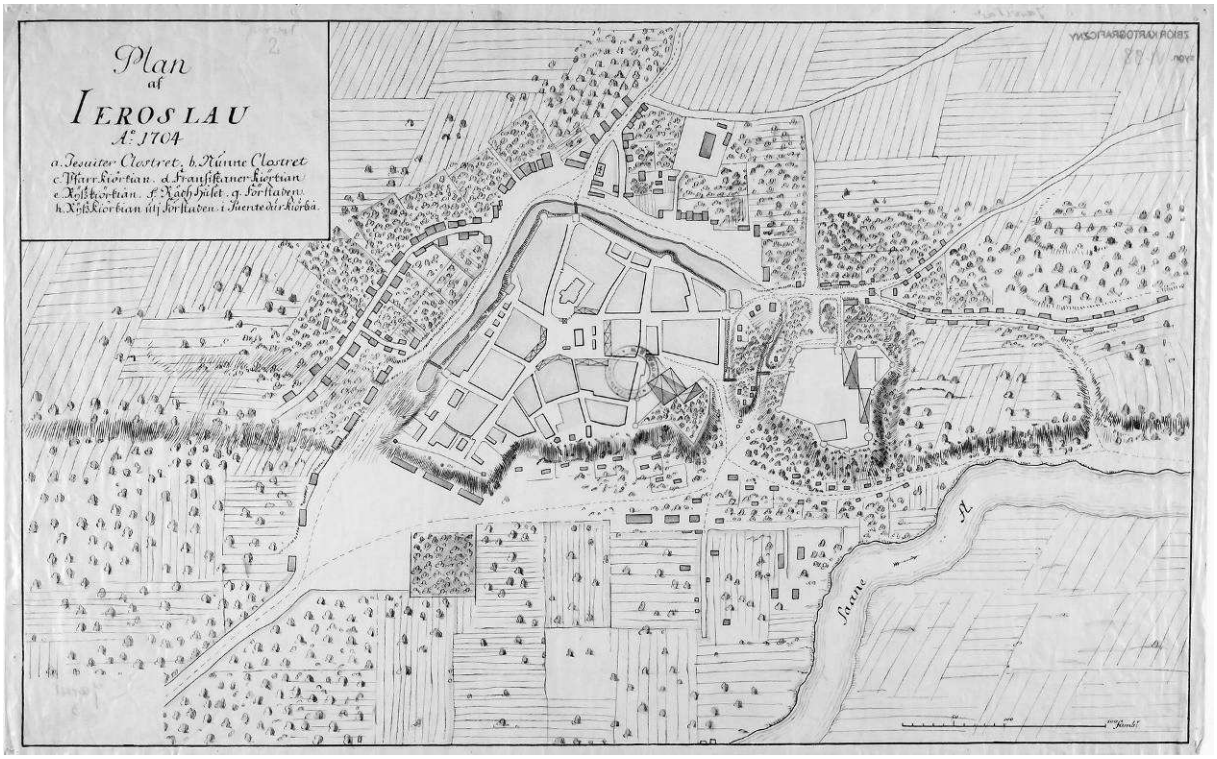

Najstarsze ślady pobytu człowieka w regionie jarosławskim sięgają neolitu. W czasach przedpiastowskich ziemie te zamieszkiwało plemię Lędzian. Pierwsze datowane wydarzenia polityczne to zajęcie okolicy w 981 r. przez Włodzimierza I Wielkiego, księcia ruskiego, następnie w roku 1018 przez Bolesława I Chrobrego, a w roku 1031 przez księcia kijowskiego Jarosława I Mądrego. Według dawnej tradycji już wtedy książę Jarosław założył tu gród, jednak najstarsze źródła pisane znajdujemy dopiero w roku 1152. Zapiski w kronice ruskiej, określają miasto, jako gród warowny, należący do księcia halicko-włodzimierskiego. W 1349 roku Kazimierz Wielki przyłącza Jarosław do Korony Polskiej. Następną ważną datą był rok 1375, kiedy książę Władysław Opolczyk nadał miastu prawa magdeburskie i przeniósł je na nowe, obecnie zajmowane miejsce.

Jarosław, założono na planie regularnym, z rynkiem pośrodku. Na rynku zbudowano ratusz, a w pierzei zachodniej gotycki kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych (został on rozebrany przez władze austriackie w XIX wieku, w ramach tzw. kasat, czyli likwidacji klasztorów i kościołów, konfiskat ich majątku). Miasta broniły mury, najpierw drewniano-ziemne, potem ceglane. W 1387 roku królowa Jadwiga podarowała Jarosław możnemu rodowi Tarnowskich. Od tego czasu, aż po połowę XIX wieku, pozostawał własnością prywatną, należąc m.in. do Odrowążów, Kostków, Ostrogskich, Lubomirskich, Sieniawskich, Zamoyskich, Sanguszków, Czartoryskich.

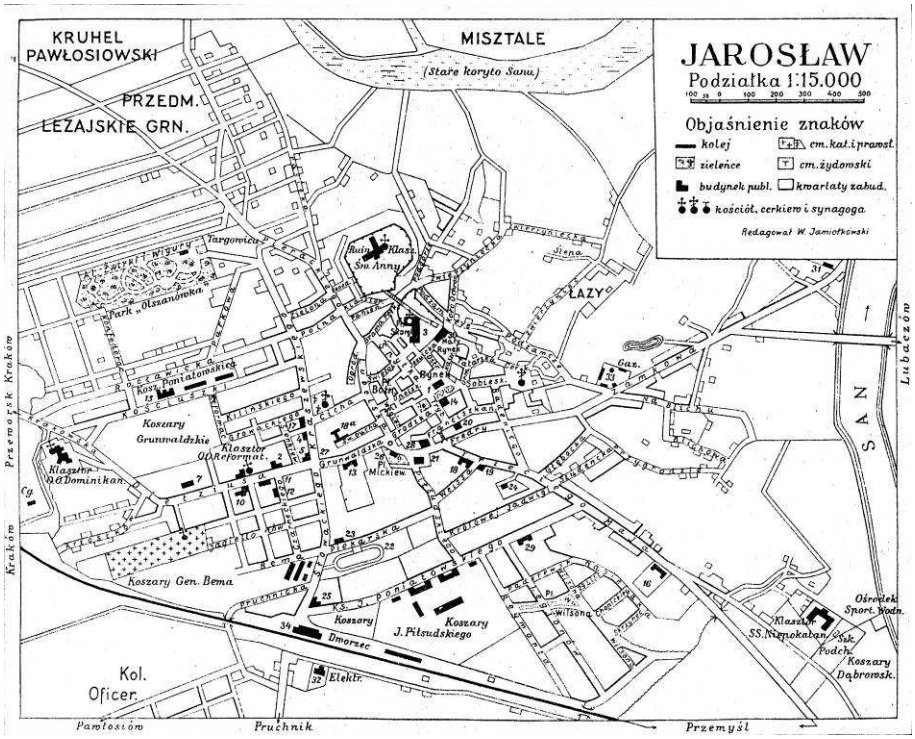
Jarosław, położony na skrzyżowaniu szlaków handlowych ze Śląska na Ruś i Podole i z Gdańska na Węgry a także nad dogodną drogą wodną, jaką był San, miał korzystne warunki rozwoju. Był Znaczącym ośrodkiem handlowym i rzemieślniczym już na początku XV w. W roku 1501 otrzymał prawo składu, co zmuszało przejeżdżających kupców do zatrzymania się i wystawienia swoich towarów.

Największy rozkwit miasta przypada na XVI i XVII wiek. Główną przyczyną wspaniałego rozwoju były odbywające się tu kilka razy do roku wielkie jarmarki, porównywane do znanych w całej Europie targów we Frankfurcie. Przybywali tu kupcy z Francji, Anglii, Niemiec, Rosji, Turcji, Persji. Dużą rolę odgrywali w nich kupcy ormiańscy, osiadli w Polsce od XV w. Na takie zjazdy zjawiało się kilkadziesiąt tysięcy ludzi. Handlowano tysiącami sztuk bydła, koni, produktami rolniczymi i wyrobami rzemiosła. Miasto posiadało, oprócz prawa składu, inne handlowe przywileje. Nic więc dziwnego, że stawało się coraz bogatsze.

Plan miasta z 1704 r.
źródło: Archiwum Państwowe w Krakowie, Zb Kart VI-98

Okres znacznego rozwoju miasta zakończyły wojny niszczące kraj. Handel zamarł w okresie wojen XVII wieku. W czasach potopu Szwedzi zajęli miasto, niszcząc je, rujnując i rabując. Potem zaś, wraz z upadkiem politycznym i ekonomicznym kraju, Jarosław także tracił swoje znaczenie. W czasie pierwszego rozbioru Polski, w 1772 roku, miasto weszło w skład monarchii austriackiej i stało się małą mieściną na krańcach Cesarstwa. Dopiero w drugiej połowie XIX wieku nieco się ożywiło. Przyczyniło się do tego uzyskanie samorządności i budowa linii kolejowej na trasie Kraków - Lwów. Wówczas wzdłuż szlaku handlowego powstawać zaczęło nowe, dziewiętnastowieczne miasto. Wzniesiono gmachy administracyjne, szkoły, budynki mieszkalne, osiedla; w końcu XIX wieku znacznie rozbudowano ratusz – powstał eklektyczno-secesyjny Jarosław. Miasto pełniło rolę przyczółka najważniejszej twierdzy Austro-Węgier: Przemyśla.

Plan miasta z 1932 r.

źródło: Przewodnik po Polsce Związku Polskich Towarzystw Turystycznych, Tom II

W okresie międzywojennym, po odzyskaniu niepodległości, nastąpił rozwój miasta. Powstały liczne zakłady, m.in. Wytwórnia Ciast Stanisława Gurgula. Wzniesiono halę targową. W 1934 r. powołano, istniejące do dziś, Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia.

W dniach 10 – 11 IX 1939 miała miejsce zacięta obrona Jarosławia przed wkraczającymi wojskami niemieckimi. W trakcie okupacji Niemcy dokonali eksterminacji miejscowych Żydów w obozie zagłady w Bełżcu; represjonowali i poddawali egzekucjom ludność polską. W mieście i okolicy działały polskie organizacje podziemne – ZWZ i AK. W lipcu 1944 do miasta wkroczyły oddziały Armii Czerwonej i NKWD.

Najważniejsze obiekty historyczne

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Jarosław

Ratusz - siedziba władz miasta. Potwierdzony źródłowo, w XV wieku. Zapewne drewniany, gotycki budynek w 1600 roku został spalony, a następnie odbudowany, jako murowany. Po kolejnym pożarze, w 1625 roku, został przebudowany w stylu późnego renesansu. W 1776, zajęty na austriackie warsztaty wojskowe uległ dewastacji. W 1852 roku wykupiony przez miasto od rządu austriackiego, został przebudowany w stylu neogotyckim. W końcu XIX wieku wyremontowany według projektu Franciszka Dolińskiego w duchu neorenesansu. Wówczas nadbudowano wieżę i zamontowano na niej zegar sprowadzony z Wiednia. Na początku XX wieku dobudowano najpierw areszt miejski od strony wschodniej, a następnie skrzydło zachodnie. Na I piętrze zachowane są fragmenty XVII-wiecznych malowideł ściennych, a w sali narad na II piętrze sztukaterie z początku XX wieku.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Kamienica Orsettich.JPG

Kamienica Orsettich (Rynek 4) - jedna z najpiękniejszych późnorenesansowych kamienic mieszczańskich w Polsce. Wzniesiona w ostatniej ćwierci XVI wieku - murowana, ze sklepionymi pomieszczeniami w parterze i piwnicach. Była własnością aptekarza Stanisława Smiszowica, a od 1633 roku kupca krakowskiego Wilhelma Orsettiego, który przebudował dom, nadając mu charakter reprezentacyjnej kamienicy mieszczańskiej. Masywną bryłę ozdobiono w XVII wieku wysokim grzebieniem attyki, a w dolnej kondygnacji wprowadzono podcienia. Kamienica, która do 1945 roku była własnością prywatną, po II wojnie światowej została przeznaczona na muzeum. Obecnie w izbach i sieni na parterze eksponowane są muzealia związane z historią miasta i regionu. W wielkiej izbie, przykrytej XVII-wiecznym stropem drewnianym, wyeksponowano obiekty podkreślające charakter dawnych wielkich izb. Wystawy na piętrze ukazują stylizowane wnętrza mieszczańskie.

Kamienica nr 14, zwana od nazwiska jej niegdysiejszego właściciela „Rydzikową", jest typowym przykładem dawnego domu mieszczańskiego przystosowanego dla potrzeb mieszkalno-handlowych. Jej układ przestrzenny z wewnętrzną „wiatą", czyli rodzajem zadaszonego dziedzińca, przypomina o dawnych czasach, kiedy to w Jarosławiu organizowano, słynne w całej Europie, jarmarki kupieckie.

Budynek synagogi na Placu Bóżnic, zbudowany na początku XIX wieku, świadczy o wielokulturowości dawnego Jarosławia. Obiekt użytkowany jest obecnie przez Zespół Szkół Plastycznych.

Cerkiew greckokatolicka, pod wezwaniem Przemienia Pańskiego z XVIII, została przebudowana w stylu pseudobizantyjskim w I ćw. XX wieku. W ołtarzu bocznym umieszczona jest XVII-wieczna cudowna ikona z wizerunkiem Matki Bożej Bramy Miłosierdzia.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Jarosław

Obecna **kolegiata Bożego Ciała** zbudowana została w latach 1580-1594 przez architekta Józefa Briccio, pod patronatem ks. Piotra Skargi. Pierwotnie kościół połączony był z czteroskrzydłowym budynkiem kolegium jezuickiego, które na początku XVII wieku stanowiło centrum oświatowe w tej części Rzeczypospolitej. Kolegiata jest aktualnie najstarszym, pojezuickim kościołem w Polsce. Przed wejściem do świątyni ustawione są rzeźby wykonane przez XVIII-wiecznego rzeźbiarza Thomasa Huttera.

XVII-wieczne **Opactwo Benedyktynek** znajduje się na Wzgórzu św. Mikołaja. Dawny zespół klasztorny obwarowany murami i basztami obronnymi zlokalizowany został w miejscu, gdzie do 1375 roku ulokowana była pierwotna osada miejska. Podziwiać możemy, między innymi, kamienny, **renesansowy portal** zdobiący wejście do kościoła - jeden z najcenniejszych zabytków Jarosławia. Aktualnie w miejscu tym mieści się Ośrodek Kultury i Formacji Chrześcijańskiej. Powróciły też, po długiej przerwie, siostry benedyktynki.

Bazylika Matki Bożej Bolesnej wchodzi w skład **zespołu klasztornego dominikanów**, a pierwotnie jezuitów. Wzniesiono go w latach 1692-1735, a następnej przebudowy dokonał architekt Jakub Solari (do 1768 roku). W ołtarzu głównym znajduje się cudowny wizerunek Matki Bożej Bolesnej z końca XIV wieku, a w nawie bocznej unikatowy Ołtarz Relikwii z pocz. XVIII wieku. Jednym z ważniejszych obiektów założenia otoczonego murami obronnymi, jest kaplica zwana „Studzienką" z cudownym źródłem nawiedzanym przez pielgrzymów.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Jarosław

Zespół klasztorny franciszkanów reformatów. Barokowe założenie otoczone murem obejmuje między innymi klasztor i kościół Trójcy Przenajświętszej.

Na pl. Mickiewicza znajduje się **gmach dawnego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół"**, wybudowany według projektu słynnego architekta Teodora Talowskiego na początku XX wieku.

Współczesność

Okres powojenny, to czas rozwoju i uprzemysławiania miasta, które administracyjnie zyskało miano powiatu. Rozbudowano stare zakłady przemysłowe (Zakłady Mięsne, Zakłady Przemysłu Cukierniczego), powstały też nowe, w tym Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego "Jarlan" (obecnie w upadłości) oraz Owens-Illinois Polska sp. z o.o. (Huta Szkła Jarosław).
Czasy powojenne to także okres ratowania zabytków miasta, zniszczonych w trakcie wojny i po niej. W 1962 r. miała miejsce wielka katastrofa budowlana – zawaliły się kamienice rynkowe. Odkryto wówczas system piwnic i podziemnych korytarzy, typowy dla wschodnich kupieckich miast Rzeczpospolitej, Dzięki wieloletnim działaniom naukowców z krakowskiej AGH i robotom górniczym, zabezpieczono newralgiczne miejsca. Powstał Plan Rewaloryzacji Starego Miasta, realizowany do dziś.
Miasto obejmuje powierzchnię 3446 ha. Na jego terenie działa ponad 4000 podmiotów gospodarczych, zatrudniających łącznie ponad 16 000 osób.

W ostatnich latach, w odnowionych, dawnych koszarach austriackich, przy drodze do Przemyśla i Lwowa, ulokowano dynamicznie rozwijającą się Państwową Wyższą Szkołę Techniczno-Ekonomiczną. Obecnie Jarosław jest prężnym ośrodkiem kulturalnym. Rokrocznie w mieście odbywa się szereg ciekawych imprez.

Źródła:

- Oficjalny serwis Jarosławia: www.jaroslaw.pl/historia-miasta

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.5: Kazimierz Dolny

Położenie

Kazimierz Dolny leży nad Wisłą, w zachodniej części województwa lubelskiego, na Wyżynie Lubelskiej, w miejscu zwanym Małopolskim Przełomem Wisły. Okolica słynie z wąwozów lessowych i jest dość gęsto zaludnionym regionem rolniczym. Obszar chroniony Natura 2000, (korytarz ekologiczny rangi europejskiej i naturalny stan Wisły), tworzy przełom rzeki od Józefowa do Kazimierza Dolnego (korytarz ekologiczny rangi europejskiej i naturalny stan rzeki .

Według danych z końca 2008 r. miasto liczyło około 3500 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta

Kazimierz Dolny swoimi początkami sięga XII w. (osada zwana "Wietrzną Górą"). W końcu XII w. (przyjmuje się datę 1181 r.) książę Kazimierz Sprawiedliwy nadał ją, wraz z okolicznymi wsiami, siostrom norbertankom z krakowskiego Zwierzyńca. Przypuszcza się, że to właśnie siostry norbertanki zmieniły nazwę osady na „Kazimierz" na cześć swego darczyńcy. Najstarszy dokument, w którym pojawiła się ta nazwa, pochodzi z 1249 r. Potwierdza istnienie przeprawy wiślanej wraz z komorą celną, na skrzyżowaniu szlaku wiślanego z handlowym szlakiem lądowym od Rusi ku Zachodowi, co spowodowało powstanie osady z placem targowym.

W pierwszej połowie XIV w. erygowano parafię (mówi o tym dokument z 1325 r .) – najpierw z drewnianym, później z murowanym kościołem. Kamienna wieża strażnicza, nazywana basztą, powstała za króla Władysława Łokietka (XIII w.). Murowany zamek wzniósł Kazimierz Wielki, jako siedzibę wójta, przekształcając osadę grodową w miasto królewskie, lokowane na prawie polskim. Rdzeń dawnej osady przesunął się z południa na północny brzeg potoku Grodarza, na oś traktu lubelskiego. Na początku XIV w. powiększono obszar miejscowości i sam rynek. Nowy rynek ramowały trzy pierzeje domów, zapewne drewnianych, parterowych, zastąpionych po pożarach, w latach 1561 i 1585, m.in. murowanymi, jednopiętrowymi kamienicami.

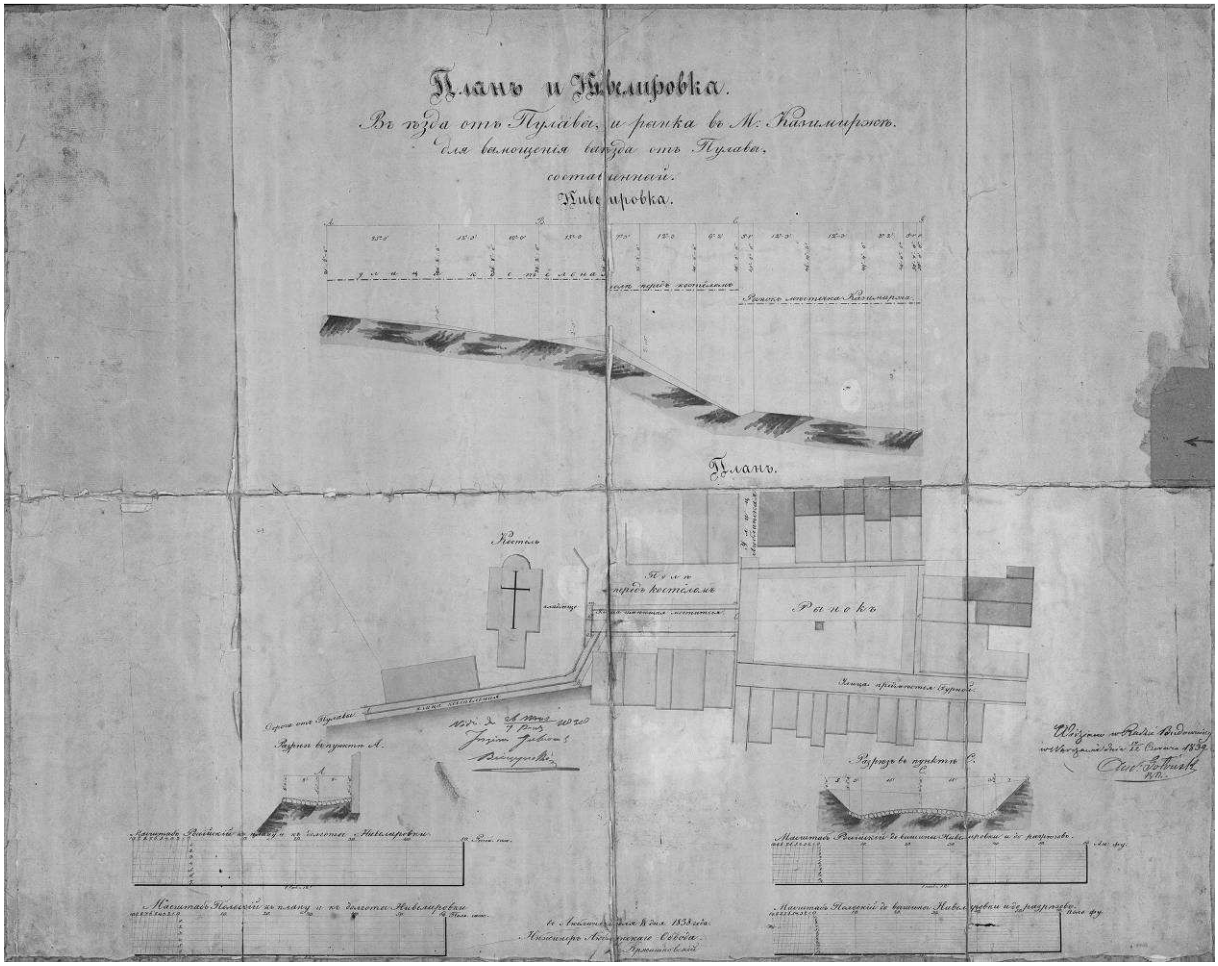
Ludność zajmowała się wtedy głównie rolnictwem, piwowarstwem, budową łodzi, przeprawianiem kupców i wędrowców przez Wisłę.

Poważny rozwój zawdzięcza Kazimierz przede wszystkim wzrostowi znaczenia handlu drogą wodną. Miasto już w XV w. było śródlądowym portem przeładunkowym dla handlu zbożem, eksportowanym dalej na zachód Europy, a dalsze przywileje królewskie służyły szybkiemu wzrostowi jego zamożności. W szczytowym okresie rozwoju, przypadającym na XVI w. do końca 1 poł. XVII w., Kazimierz był jednym z najważniejszych w Rzeczypospolitej ośrodków handlu zbożem, posiadającym rozbudowany port rzeczny (nabrzeże o charakterze portowym) położony na Przedmieściu Gdańskim i dwa wielkie zespoły spichlerzy zlokalizowane na Przedmieściu Gdańskim i Krakowskim. W okresie rozkwitu miasta funkcjonowało tu około sześćdziesięciu spichlerzy zbożowych, bardzo często bogato zdobionych. Najpiękniejszym był spichlerz „Pod Bożą Męką". W porcie handlowano między innymi zbożem, mąką, drewnem, skórami, solą, bydłem. Towary wywożone z portu kazimierskiego w 1 połowie XVII w. stanowiły 43 % eksportu całej Rzeczypospolitej. Przywożono m.in. śledzie, tran, wino, ocet, cukier, przyprawy korzenne.

W okresie tzw. „złotego wieku" Kazimierza powstało kilka najcenniejszych jego budowli. W latach 1585–1613 rozbudowano, powiększono o trzy kaplice i „zmodernizowano" w stylu renesansu lubelskiego kościół farny p.w. św. Jana Chrzciciela i Bartłomieja Apostoła (1615 r. – ambona, 1620 r. – organy), w wieku XVII zbudowano też dwa inne kościoły: szpitalny pod wezwaniem św. Anny (1671 r.) i klasztorny – OO. Franciszkanów (budowa kościoła od 1610r., w 1628r. początek budowy klasztoru). W 1536 r. powstała synagoga (obecna murowana pochodzi z 1677 r.), dla coraz liczniejszej społeczność żydowskiej, osiedlającej się w Kazimierzu od XIV w.
Manierystyczne kamienice, wybudowane ok. 1615 – 1635, należące wówczas do bogatych rodów kupieckich: Przybyłów, Celejów, Górskich są świadectwem ówczesnej prosperity miasta. W drugiej poł. XVII wieku Kazimierz był jednym z najpiękniejszych małych miast polskich.

Kres świetności miasta, którego rozwój w XVII w. hamowały częste pożary, zarazy, powodzie i które już nigdy nie odzyskało dawnej pozycji, przyniosły czasy potopu szwedzkiego (1655-56) i wojny północnej (pocz. XVIII w.). Zburzony został wówczas zamek, a kościoły i klasztor zrabowane zostały przez Szwedów. Liczba domów murowanych spadła o 90% (z 315 do 30), a ludność zmniejszyła się z 2500 do 917 osób. Wiek XVIII przyniósł pewne ożywienie handlu zbożem, ale i jego kres nastąpił ostatecznie w wyniku odcięcia Gdańska od Polski i rozbiorów. Kazimierz stracił także wówczas monopol na przeprawę wiślaną na rzecz rozwijających się Puław i powolnego odsuwania się rzeki Wisły od miasta. Upadkowi miasta nie zapobiegł rozwój drobnego handlu, prowadzonego przez miejscowych Żydów, którzy od końca XVIII w. stali się dominującą grupą mieszkańców miasta. W wyniku III rozbioru Polski w 1795 r. Kazimierz znalazł się w zaborze austriackim. W 1809 r. wojska austriackie wysadziły częściowo zamek. W 1819-32 Kazimierz był miastem prywatnym, najpierw w rękach Sapiehów, potem Czartoryskich z Puław. Po powstaniu listopadowym w wyniku konfiskaty dóbr Czartoryskich od 1832 r. znów stał się miastem Skarbu Państwa.

Kazimierz uczestniczył w powstaniu listopadowym i styczniowym, po których nastąpiła kasata (likwidacja) klasztoru i prześladowania mieszkańców miasteczka. Po upadku powstania styczniowego Kazimierz utracił w 1869 r. prawa miejskie (przywrócone ponownie w 1927 r.). Wielki pożar w 1866 r. zniszczył całkowicie północno-zachodnią pierzeję rynku z ratuszem. Pod koniec XIX w. większość budowli, głównie spichlerzy i kamienic, jak również zamek, popadło w całkowitą ruinę. Na przełomie XIX i XX wieku wraz z poważnym wzrostem ludności (głównie żydowskiej) i koniecznością zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych, miasto zmieniało swój dawny śródmiejski charakter miasta murowanych kamienic i domów na miasteczko biedoty małomiasteczkowej z przewagą

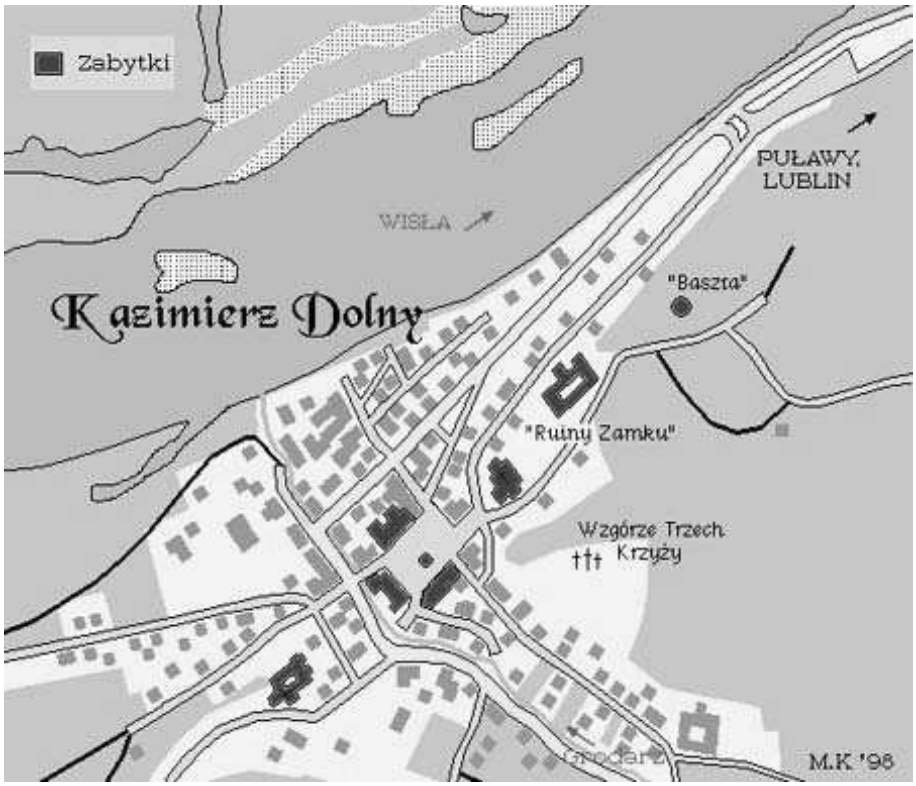

Plan miasta z 1838r.
Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 377

rozdrobnionej zabudowy drewnianej. W związku z otwarciem Kolei Nadwiślańskiej i budową stacji kolejowej w Puławach, w 1877 r., Kazimierz zaczął być coraz chętniej odwiedzany przez mieszkańców Warszawy i Lublina, którzy miasteczko zaczęli traktować jak letnisko. Dość wyraźny ruch turystyczny zaczął być widoczny jeszcze przed pierwszą wojną światową. Już pod koniec XIX wieku powstał tu pierwszy pensjonat - "Hotel Polski" Aleksandra Berensa (1890 r.).

Nowym rodzajem budownictwa w Kazimierzu stały się wille i pensjonaty, których wiele powstało w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W 1909 r. wydarzeniem stał się pierwszy duży plener malarski zorganizowany przez Władysława Ślewińskiego, malarza z kręgu Paula Gauguina i szkoły Pont-Aven. W tym czasie zaczęto również powoli dostrzegać potrzebę inwentaryzacji i ratowania zaniedbanych przez kilka wieków zabytkowych budowli miasta. W 1913 r. warszawskie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości powołało sekcję do spraw ratowania Kazimierza, a miejscowy oddział Towarzystwa powstał w 1916 r. Zaniedbania wieków poprzednich i działań pierwszej wojny światowej spowodowały, że stan miasta był bardzo zły. Dwudziestolecie międzywojenne przyniosło zdecydowane ożywienie miasta, za sprawą narastającego ruchu turystycznego i założenia kolonii artystycznej. Lata międzywojenne to czas corocznych plenerów malarskich organizowanych od 1923 r. przez Tadeusza Pruszkowskiego, rektora Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie. W 1925 r. powstało Towarzystwo Przyjaciół Miasta Kazimierza Dolnego. W 1933 r. obchodzono 600-lecie koronacji Kazimierza Wielkiego.

Druga wojna światowa i okupacja niemiecka zakończyła w historii Kazimierza historię wspólnoty chrześcijańskiej i żydowskiej, która funkcjonowała od czasów średniowiecznych. W 1942 r. zakonnicy z klasztoru OO. Reformatów zostali zmuszeni przez Niemców do opuszczenia klasztoru, w którym zostało umieszczone gestapo. W marcu 1943 r. miała miejsce masowa eksterminacja Żydów. Od 1944 r. przez półtora roku w Kazimierzu stacjonowały wojska radzieckie. Zniszczeniu uległa znaczna część zabytkowej substancji miasta, nadwątlona już podczas pierwszej wojny światowej.

Plan sytuacyjny miasta – zabytki, rys. Marcin Kaczmarek Źródło: http://www.miejscawp.com/miejsca/zamki/kazimd.php

Czynniki miastotwórcze w przeszłości:

- miasto jako ośrodek handlowy nad spławną Wisłą;
- zamek w systemie obronnym kraju Kazimierza Wielkiego;
- ponadlokalny rynek wymiany towarowej.

Czynniki współczesnego rozwoju:

- turystyka, wypoczynek, edukacja (ośrodek konferencyjny);
- kultura i sztuka – festiwale filmowe i muzyczne, plenery, galerie sztuki
- od wielu lat ośrodek letniskowy dla mieszkańców Warszawy.

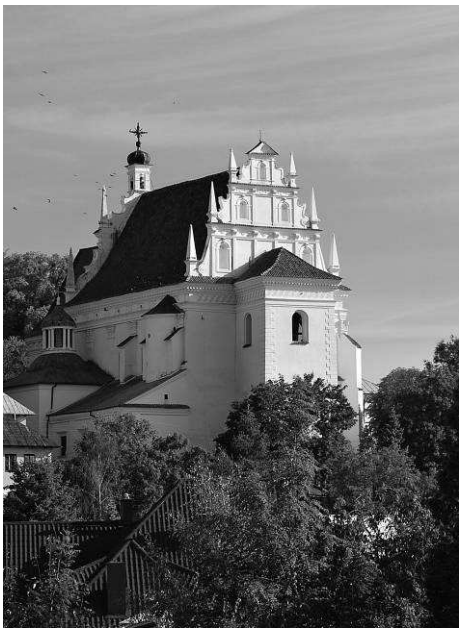
Kalendarium najważniejszych wydarzeń

- XI w. - początki osady zwanej Wietrzną Górą.
- 1181 - Kazimierz Sprawiedliwy przekazał osadę norbertankom z podkrakowskiego Zwierzyńca. 1249 - Nazwa Kazimierz została odnotowana w kronikach po raz pierwszy.
- XIV w. - Kazimierz Wielki wzniósł murowany zamek, jako siedzibę wójta, przekształcając osadę grodową w miasto królewskie, lokowane na prawie polskim
- 1406 – król Władysław Jagiełło dokonał lokacji miasta na prawach magdeburskich.

- XVI w. - uprzywilejowanie miasta w handlu zbożem spławianym Wisłą do Gdańska, który to handel przyczynił się do rozwoju miasta. Na handlu zbożem wyrosły kupieckie rody Przybyłów, Czarnotów, Celejów.
- 1519 - Zygmunt I Stary, zadłużony u Mikołaja Firleja, nadał jemu i jego synowi Piotrowi dożywotni tytuł starosty kazimierzowskiego. Kazimierz pozostawał we władaniu rodu Firlejów do 1644 r.
- 1561 – pożar miasta; spichlerze i domy mieszkalne zostały odbudowane w stylu renesansu przy wykorzystaniu skał wapiennych z okolicznych wzgórz.
- Powtarzające się przemarsze wojsk, zwłaszcza szwedzkich, i późniejsza zaraza przyczyniły się do upadku miasta.
- 1677 - Jan III Sobieski wydał dekret pozwalający osiedlać się kupcom ormiańskim, greckim i żydowskim. Ożywienie gospodarcze nie trwało jednak długo.
- 1773 do 1795 - kolejne trzy rozbiory Polski odcięły Kazimierz od rynków zbytu.
- 18 marca 1831 roku rozegrała się tutaj jedna z ważnych bitew powstania listopadowego
- Od końca XIX w. Kazimierz Dolny stał się miejscowością wypoczynkową. W okolicznych wąwozach zaczęły powstawać wille i pensjonaty dla letników, przede wszystkim z Lublina i Warszawy.
- 31 października 1927 roku miejscowość odzyskała utracone prawa miejskie.
- 1939 – 1945 – Eksterminacja i represje ludności polskiej i żydowskiej; zniszczenia II wojny światowej.
- 1945 – 1955 – Kazimierz Dolny został odbudowany w znacznej mierze dzięki staraniom architekta Karola Sicińskiego, któremu to zadanie powierzył ówczesny minister kultury.
- 27 kwietnia 1979 roku (na podstawie projektu Zakładu Ochrony Przyrody PAN w Krakowie) został tu utworzony Kazimierski Park Krajobrazowy.
- 8 września 1994 roku kazimierski zespół zabytkowy został uznany za Pomnik Historii zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy.

Najważniejsze obiekty historyczne

Kościół Farny pod wezwaniem Świętych Jana Chrzciciela i Bartłomieja Apostoła - najstarsza ze świątyń w Kazimierzu Dolnym (parafia istniała już w 1325 r.), orientowana*, początkowo gotycka, potem rozbudowana w stylu „renesansu lubelskiego” (1586-89; 1610-13 pod kierunkiem arch. Jakuba Balina). Przy kościele renesansowe kaplice: Górskich, Borkowskich i Różańcowa. Z bogatego wyposażenia kościoła na uwagę zasługują przede wszystkim: późnogotycki portal główny, organy z 1620 r. inspirowane sztuką flamandzką (najstarsze w Polsce), stalle w prezbiterium (1 poł. XVII w.), kamienna chrzcielnica (warsztat rzeźbiarza i architekta Santi Gucciego pochodzącego z Florencji), XVII i XVIII-wieczne kurdybanowe antepedia (osłony przedniej części ołtarza wykonane z tłoczonej i malowanej skóry), intarsjowana ambona z 1615 r. z późniejszym rokokowym zwieńczeniem, późnorenesansowe popiersie Mikołaja Przybyły.

Kościół Farny
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Dolny

*orientowanie – w architekturze sakralnej zwrócenie części prezbiterialnej mieszczącej ołtarz główny, ku wschodowi (łac. oriens - wschód)

Dzwonnica zbudowana w 2 poł. XVIII w., spłonęła w 1853 r. Odbudowana i rozbudowana na budynek mieszkalny w 1886 r. Obecnie mieści się w niej Muzeum Sztuki Złotniczej (jedyne tego rodzaju w Polsce) z bogatymi zbiorami m.in. judaików, sreber ceremonialnych katolickich, sreber stołowych, kolekcją biżuterii.

Spichrze. Wszystkie budowle kazimierskie zostały wzniesione z miękkiego, łatwego w obróbce miejscowego wapienia. Ten materiał pozwalał na wyjątkowo bogate, pełne fantazji zdobienie fasad. Spichrze i kamienice były kryte stromymi dachami osłoniętymi od ulicy wysokimi attykami. Attyki były bogato zdobione, a ich górną krawędź wieńczyły kamienne pinakle i woluty.

Spichlerz
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Dolny

Kościół szpitalny pod wezwaniem św. Anny. W miejscu obecnego kościoła, drewniany budynek istniał już prawdopodobnie, od co najmniej 1530 r. Świątynia murowana, w dzisiejszym kształcie stanęła w tym miejscu w 1671 r. Kościół jest jednonawowy, wzorowany częściowo na kościele farnym. Pod prezbiterium znajdują się krypty z trumnami i ludzkimi szczątkami. Kościół posiadał kiedyś bibliotekę (przeniesioną później do fary), która mieściła się w kościelnym skarbcu.

Dawny szpital przy kościele św. Anny oraz przytułek św. Ducha. Szpital powstał ok. 1635 r. Posiada niezwykle bogaty i ciekawy manierystyczny szczyt ozdobiony wolutowymi spływami i sterczynami. W 1783r. odbudowano zawalony dach na szpitalu i pokryto go gontem. Kompleksowy remont budynku z przystosowaniem na potrzeby domu kultury i biblioteki miał miejsce w latach 1953-1957 pod kierunkiem arch. Karola Sicińskiego. Obecnie jest tu siedziba Kazimierskiego Ośrodka Kultury.

Klasztor OO. Reformatów i Sanktuarium p.w. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny. Kościół ufundowany w 1589 r., konsekrowany w 1591 r. W 1627 r. przy kościele osiedlili się franciszkanie – reformaci, którzy stopniowo powiększyli świątynię, a w latach 1638-68 dobudowali część klasztorną, otoczoną w 1 poł. XVIII w. wysokimi murami obronnymi z wejściem w postaci tzw. krytych schodów. W okresie okupacji (od 1942 do lipca 1944 r.) klasztor zajmowało Gestapo, a piwnice zamieniono na więzienie. W 1956 r. w klasztorze powstało muzeum, którego eksponaty obejmują: rękopisy, stare druki, dawne rzeźby i obrazy oraz relikty regionalne z okolic Kazimierza. Kościół zachował wystrój pierwotny, z którego na uwagę zasługują przede wszystkim: ołtarz główny z 1770 r. według projektu arch. Tomasza Hoffmana z obrazem Zwiastowania NMP z 1600 r., czczonym od wieków, jako słynący łaskami, epitafia rodziny Przybyłów, żelazne drzwi kute z datą 1589, pochodzące z pierwotnego kościoła, drewniana studnia na wirydarzu klasztornym z 1629 r.

Budynek synagogi. Obecna zbudowana została w drugiej połowie XVIII w. w stylu późnobarokowym. Wnętrza synagogi zdobione były bogatą polichromią naścienną i nasklepienną. Po zniszczeniach w czasie II wojny światowej odbudowano ją i gruntownie wyremontowano w 1953 r. z przeznaczeniem na salę kina „Wisła" (czynnego do 2003 r.), bez odtwarzania dekoracji malarskich. Obecnie w sali

modlitw urządzona jest stała ekspozycja o charakterze muzealnym, a boczne pomieszczenia wykorzystywane są, jako pokoje do wynajęcia.

Wzgórze zamkowe. Zamek - fundacja króla Kazimierza Wielkiego - został posadowiony na surowym korzeniu w 1 poł. XIV w. Pierwotny zamek z czasem powiększył się o wieżę mieszkalno-obronną od strony Wisły, regularną kurtynę północną, wbudowanie mieszkalnego skrzydła południowego i zachodniego. Renesansowa rozbudowa zamku nastąpiła za czasów Firlejów - być może z udziałem słynnego architekta Santi Gucci Fiorentino. Zamek zniszczony w czasie wojen szwedzkich, wysadzony w 1809r. przez wojska austriackie. Od tego czasu pozostaje w stanie trwałej ruiny. Starszą od zamku jest wieża strażnicza, popularnie nazywana "basztą", pochodząca z XIII w., będąca najstarszym zabytkiem Kazimierza Dolnego. Założona na rzucie koła o średnicy ok. 10 m, wysokości 20 m i grubości murów dochodzącej w przyziemiu do 4 m. Prowadzący do wieży jedyny otwór wejściowy umieszczony został na wysokości ok. 6 m. Dostępny był przez drewniany pomost przerzucany z pierścienia otaczających wieżę obwarowań drewnianych lub dostawionych do nich zabudowań.

Ruiny zamku
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz Dolny

Łaźnia - nazywana również Starą Łaźnią. Powstała w 1921 r. na miejscu dawnego szlachtuza, zaprojektowana przez słynnego przedwojennego architekta Jana Koszczyc-Witkiewicza. Początkowo budynek spełniał funkcje łaźni miejskiej i pralni. W ostatnich latach pełni funkcje pensjonatowe i restauracyjne. W ścianę wmurowana tablica pamiątkowa: "Zakład Kąpielowo-Dezynsekcyjny wzniesiony przez Naczelny Nadzwyczajny Komisariat ds. walki z epidemiami, 1921".

Jatki. Obecny budynek pochodzi z pocz. XIX wieku. Wcześniejsze jatki mięsne (koszerne) istniały tu już w XVI i XVII wieku. Budynek znajduje się w centrum Małego Rynku, nazywanego wcześniej Placem Targowym, gdzie od wieków odbywał się handel w miasteczku. Zlokalizowany był w samym centrum "dzielnicy", zamieszkiwanej w przewadze przez ludność żydowską (niedaleko znajdował się tu m.in. dom Cadyka).

Studnia miejska w centrum Rynku ma kilkusetletnią historię. Była niegdyś zdrojem ulicznym. Pod koniec XIX w. wyposażono ją w pompę abisyńską, co ułatwiało czerpanie wody. Dzisiejszy wygląd nadał studni w 1913 r. arch. Jan Koszczyc-Witkiewicz, projektując jej drewnianą obudowę i zadaszenie.

Studnia miejska
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz Dolny

Kamienice Przybyłów - pod św. Mikołajem i św. Krzysztofem. Powstały ok. 1615 r. wybudowane przez mieszczan – Mikołaja i Krzysztofa Przybyłów. Stanowią przykład późnorenesansowej (manierystycznej) architektury, łączącej w sobie miejscową tradycję budowlaną z wpływami niderlandzkimi i włoskimi. Dekoracja wykonana jest w technice stiuku. Kamienice mają dachy pogrążone, zwieńczone jednymi z najpiękniejszych w Polsce renesansowych attyk.

Kamienice Przybyłów
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Dolny

Współczesność

Powojennej kompleksowej odbudowie miasta towarzyszyła modernizacja i rozbudowa jego infrastruktury, zmieniająca przedwojenny krajobraz miasteczka. Kazimierz odgrodzono od Wisły wałem ochronnym z nową drogą dojazdową i bulwarem spacerowym, obmurowano brzegi Grodarza. W 1946 r. w Kamienicy Celejowskiej powstała pracownia konserwacji zabytków prowadzona przez arch. Karola Sicińskiego. Po wojnie miasteczko zaczęło odradzać się głównie, jako ośrodek artystyczny i turystyczny. W zaadaptowanym kamienicach rynkowych powstał Dom Pracy Twórczej Architekta SARP, znów zaczęli zjeżdżać tu malarze pejzażyści, na stałe osiedli tu znani literaci Maria i Jerzy Kuncewiczowie. Zaczęto organizować ogólnopolskie festiwale - Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych, potem Festiwal Filmowy, ostatnio również festiwal Muzyki i Tradycji Klezmerskiej. Muzeum Nadwiślańskie, jedno z największych na Lubelszczyźnie, posiada kilka oddziałów w Kazimierzu Dolnym. Obecnie miasto liczy ponad czterdzieści prywatnych galerii sztuki. Poza Kazimierzem Dolnym, jako centrum administracyjnym i najważniejszym ośrodkiem życia gminy, niemal każda położona w obszarze gminy miejscowość posiada starą średniowieczną metrykę. Dzisiaj Kazimierz Dolny stanowi zespół urbanistyczno-krajobrazowy, w którym został zachowany historyczny układ ośrodka handlu położonego na szlaku wiślanym.

Źródła:

- Polska.pl - Kazimierz Dolny, zdjęcia
- BIP - Powiat puławski
- Kazimierz Dolny - Nałęczów - Puławy, Przewodnik, Buchmann 2008
- Kazimierz Dolny pr. zbiorowa BOSZ Polska 2003
- Oficjalna strona Urzędu Miasta Kazimierz Dolny
- Kazimierski Portal Internetowy
- Mapa historyczna - Archiwum Akt Dawnych Lublin

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.6: Koło

Położenie:

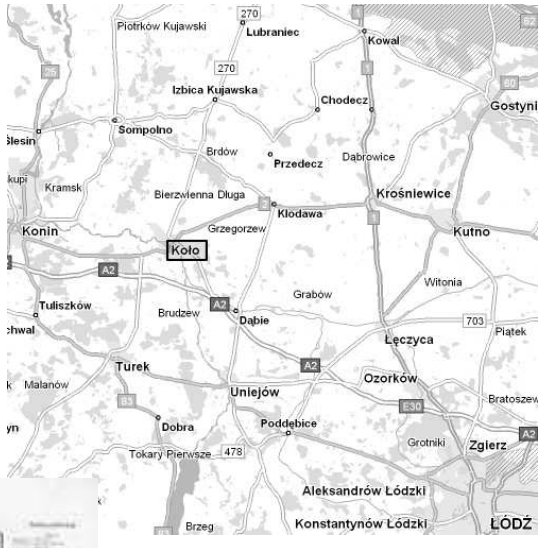
Miasto w województwie wielkopolskim, siedziba powiatu kolskiego i gminy Koło.

W latach 1975-1998 miasto administracyjnie należało do województwa konińskiego.

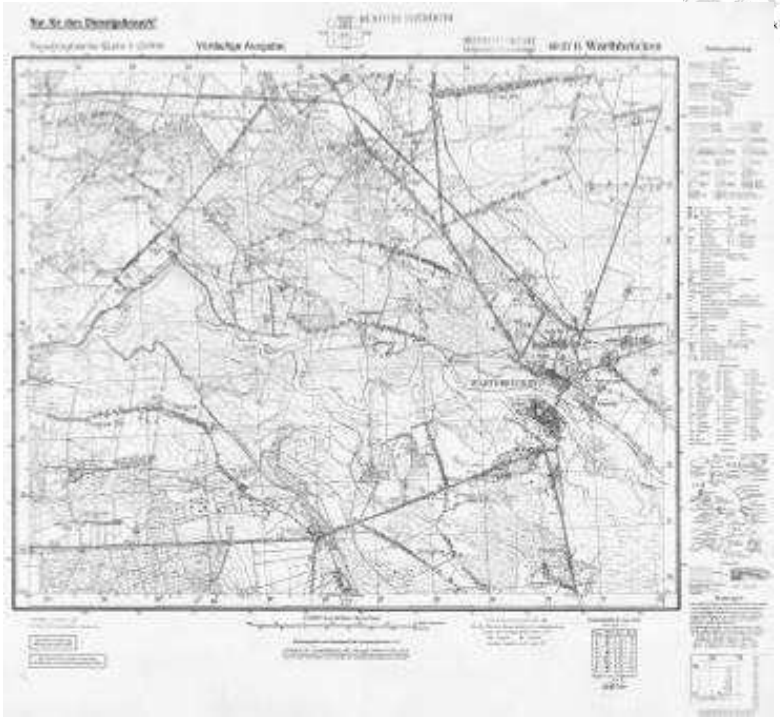
Koło położone jest we wschodniej części województwa wielkopolskiego nad rzeką Wartą, w granicach Kotliny Kolskiej, która wchodzi w skład makroregionu Niziny Południowo Wielkopolskiej. Miasto sąsiaduje z gminami: Koło, Kościelec oraz Osiek Mały. Położone jest na średniej wysokości 101 m n.p.m.

Koło leży w centrum Polski, w odległości ponad 300 km od granicy z Niemcami i Białorusią oraz wybrzeża Morza Bałtyckiego.

Według danych z 31 grudnia 2009 miasto liczyło 22 965 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta:

Mapa Koła z 1940 r.
Źródło: www.mapywig.org

Miasto zostało lokowane 18 lipca 1362 r. na prawie magdeburskim na wyspie rzecznej przez Kazimierza Wielkiego. Było własnością królewską. Ze względu na swe położenie nie posiadało murów, tylko przy wlotach głównych dróg stały dwie bramy: Kaliska i Toruńska. Od początku XV wieku w mieście odbywały się sejmiki generalne prowincji wielkopolskiej. Zjazdy szlachty sprzyjały rozwojowi rzemiosła i handlu. Ostatni sejmik zebrał się w 1716 r.

W 1409 roku poświęcono i konsekrowano kościół farny Podwyższenia Świętego Krzyża. Dziesięć lat później abp Mikołaj Trąba erygował kościół Świętego Ducha. Położone na prawym brzegu Warty przedmieście Zduny otrzymało w 1559 r. od Zygmunta Augusta prawo wyboru własnego samorządu. W mieście już w XVI wieku liczna była społeczność żydowska, o której mówił kolejny przywilej Zygmunta Augusta z 1564: „...iż oni pod względem handlu i zarobku równi są z innymi mieszkańcami tego miasta, ponoszą zarówne ciężary i podatki."

W 1622 r. Koło zostało spalone przez oddział lisowczyków (żołnierzy zaciężnych pod wodzą Lubicz-Lisowskiego). W połowie XVII wieku miasto zaczęło podupadać. Poważnych zniszczeń doznało podczas potopu szwedzkiego w 1655r. Pod Kołem stacjonowało wówczas 34 000 żołnierzy, dowodzonych przez króla Szwecji Karola Gustawa, który przyjął tutaj posła polskiego Krzysztofa Przyjemskiego. W II połowie XVIII wieku było największym miastem ówczesnego powiatu konińskiego i liczyło 1400 mieszkańców.

Po rozbiorach Koło znalazło się początkowo pod zaborem pruskim, później w granicach Księstwa Warszawskiego, aby po jego upadku znaleźć się w Królestwie Kongresowym. Wyraźny rozwój gospodarczy nastąpił w XIX wieku, kiedy powstał kalisko - mazowiecki okręg przemysłowy. W latach 1832–1833 w mieście znajdowały się 22 przędzalnie i 43 warsztaty tkackie. W 1842 r. kupiec poznański Józef Freudenreich założył pierwszą fabrykę fajansu i majoliki. W 1867 r. miasto zostało stolicą nowo utworzonego powiatu. W 1876 r. pracowały w mieście już cztery fabryki ceramiczne.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. Koło znalazło się w województwie łódzkim.
01 listopada 1921 roku otwarto linię kolejową z Kutna do Strzałkowa przez Koło. W roku 1924 w granice miasta włączono wsie Blizna i Nagórna. 01 kwietnia 1938 r. Koło przyłączono administracyjnie do województwa poznańskiego.

2 września 1939 r. doszło do nalotu bombowców niemieckich na miasto. Po zakończeniu działań wojennych władze niemieckie wcieliły Koło do Rzeszy Niemieckiej, zmieniając jego nazwę na Warthbrücken. Rozpoczęła się polityka terroru wobec miejscowych Polaków oraz eksterminacja kolskich Żydów.

Plan miasta

Kalendarium najważniejszych wydarzeń:

- 1362 - Założenie miasta
- 1622 - Spalenie Koła przez oddziały lisowczyków
- 1655 - Potop Szwedzki
- 1716 - Zebranie się ostatniego sejmiku szlachty
- 1793 - Koło w zaborze pruskim
- 1863 - Walki powstania styczniowego w Kole
- 1867 - Powstaje carski powiat kolski
- 1939 - Nalot bombowców niemieckich
- 1941 - Wszyscy Żydzi pozostali w mieście zostali zgładzeni w obozie zgłady w Chełmie
- 1945 - oddziały Armii Czerwonej odbijają miasto z rąk niemieckich.

Najważniejsze obiekty historyczne:

Zamek kolski - zamek został wybudowany przez Kazimierza Wielkiego, jeszcze przed lokacją miasta w 1362 r. Ceglany zamek powstał na planie prostokąta. Był typową gotycką fortecą, siedzibą starostów kolskich. Mury obwodowe wzmocniono szkarpami, w południowo-wschodnim narożniku znajdowała się wieża. od 1433 r. w zamku odbywały się zjazdy szlachty wielkopolskiej. Do dziś zachowały się fragmenty murów w południowej części miasta.

Widok zamku
Źródło: http://fotogalerie.pl/

Ratusz – wzniesiony został ok. 1390 r. w stylu gotyckim. Restaurowany w 1782 roku i gruntownie przebudowany w latach 1835-1837 przez włoskiego architekta Henryka Marconi. Przebudowa nadała budynkowi klasycystyczny charakter. Ratusz to jednopiętrowy obiekt z czterokolumnowym portykiem we wschodniej fasadzie, dziedzińcem oraz boniowanymi elewacjami z gzymsem kordonowym. Obecnie trwa jego remont.

Widok ratusza
Źródło: http://www.e -kolo.pl

Kościół farny Podwyższenia Krzyża Świętego - Kościół gotycki, ukończony w 1410 r. Gmach świątyni jest przykładem gotyckiej architektury sakralnej. Budynek posiada formę trójnawowej świątyni halowej na rzucie prostokąta z prosto zakończonym prezbiterium. Fasada od strony prezbiterium ma zdobione szczyty schodkowe ze sterczynami. Dachy dwuspadowe pokryte dachówką. Okna i wyposażenie wnętrza są neogotyckie. We wnętrzu zachowały się zabytkowe polichromie oraz cenne dzieła sztuki.

Widok kościoła farnego
Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_Koła

Współczesność:

Koło to znane w Polsce centrum przemysłu ceramicznego. Pierwsza fabryka wyrobów fajansowych powstała w 1842 r. Założył ją kupiec, Józef Freudenreich. Dawna farfurnia jest zakładem prywatnym i wytwarza niewiele. W 1962 roku powstał drugi zakład, specjalizujący się w ceramicznych wyrobach sanitarnych, który działa do dziś pod szyldem SANITEC KOŁO. Obok przemysłu ceramicznego w Kole działają zakłady produkcji wyrobów ściernych (Saint Gobain Abrasives), rozwija się przemysł spożywczy (m.in. zakłady mięsne - obecnie oddział Zakładów Mięsnych "Sokołów" oraz Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska). Miasto jest jednym z najbardziej uprzemysłowionych ośrodków województwa.

Koło to również centrum wydarzeń kulturalnych regionu. W mieście działa jedyne w Polsce Muzeum Technik Ceramicznych. Koło posiada również tradycje muzyczne. Na terenie miasta dział od przeszło 100 lat chór mieszany Towarzystwa Śpiewaczo - Muzycznego Lutnia. Przy klasztorze oo. Bernardynów istnieje Chór Męski św. Cecylii. Działają Manufaktura Piosenki Harcerskiej Wartaki – Reprezentacyjny Zespół Wielkopolskiej Chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego oraz Miejska Orkiestra Dęta. Od 2005 r. w mieście organizowana jest impreza muzyczna "Koło Blues Festival", odbywająca pod koniec wakacji, a od 2007 r. Zjazd Rycerski i Jarmark Królewski.

W pobliżu Koła biegnie autostrada A2. Miasto ma stację kolejową na linii z Frankfurt nad Odrą – Warszawa. Do 2004 r. działała kolej wąskotorowa Dąbie – Koło – Sompolno. Budynek dworca Koło Wąskotorowe rozebrano w 2006 r.

Źródła:

- www.kolo.pl
- kolo.naszemiasto.pl
- www.gmina-kolo.bip.net.pl
- e-kolo.pl

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.7: Lidzbark Warmiński

Położenie

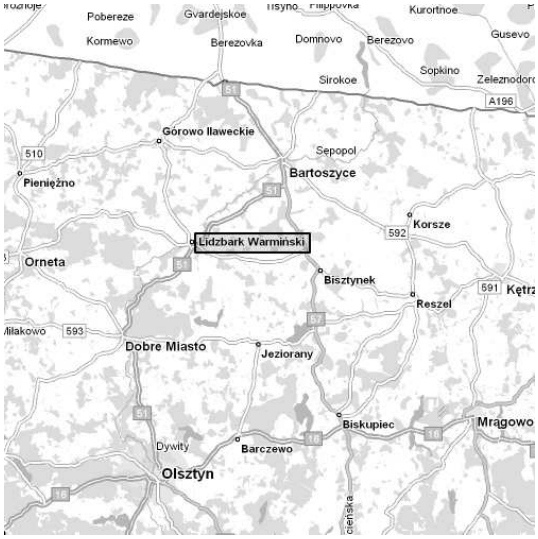
Lidzbark Warmiński położony jest w północno-zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego. Leży w historycznej Warmii, w widłach rzek Łyny i jej dopływu Symsarny oraz na styku Niziny Sępopolskiej, Pojezierza Olsztyńskiego i Wzniesień Górowskich.

Ukształtowanie terenu jest bardzo urozmaicone – od najniżej położonej doliny Łyny do pagórków (do 130 m n.p.m.) w południowej i wschodniej części miasta.

Dominujący wpływ klimatu kontynentalnego powoduje gorące lata połączone z długimi okresami bezdeszczowymi oraz długie i mroźne zimy (temperatura spada nawet do -25°C).

Lidzbark Warmiński leży 40 km od granicy z Rosją i ok. 80 km od Kaliningradu. Odległości w linii prostej: Warszawa – 189 km, Gdańsk – 146 km, Olsztyn – 48 km

Lidzbark Warmiński liczy ok. 17 000 mieszkańców.

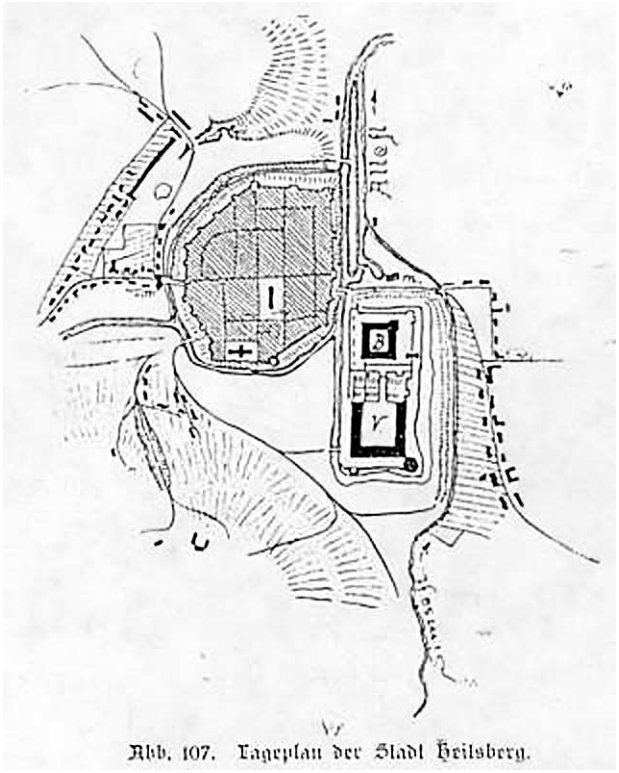
Rozwój historyczny miasta

Około 1240 r. Krzyżacy opanowali gród Lecbarg, położony na pograniczu ziem zasiedlonych przez pruskie plemiona Warmów i Bartów. Krzyżacy umocnili gródek i umieścili w nim własną załogę. Już wkrótce, w czasie pierwszego powstania (1242-1253) gródek został odbity przez Prusów i zniszczony.

W 1243 r. legat papieski Wilhelm z Modeny dokonał podziału nowo kreowanego władztwa Krzyżaków na cztery diecezje: chełmińską, pomezańską, warmińską i sambijską. W każdej z nich miano wydzielić trzecią część terytorium jako świeckie uposażenie biskupów. Na mocy podziałów z 1251 i 1255 r. Lidzbark został przekazany biskupowi warmińskiemu Anzelmowi.

Oddane we władanie biskupów warmińskich terytorium obejmowało wschodnią część plemienną Pomezanii, środkową Warmię i zachodnią Barcję oraz na południowym wschodzie - skrawek Galindii. Z czasem teren władztwa biskupów zaczęto nazywać Warmią. Biskupi z podległego im terytorium wydzielili sukcesywnie ziemskie uposażenie kapituły katedralnej, która w granicach swych włości miała suwerenną władzę ziemską i sądową. Lidzbark pozostał w biskupiej części dominium, gdzie planową kolonizację rozpoczęto na początku XIV w. Lidzbark otrzymał przywileje miejskie na prawie chełmińskim od biskupa Eberharda z Nysy 12 sierpnia 1308 r.

Ukształtował się przestrzenny związek zamku i przyszłego miasta, na dwóch przeciwległych sobie półwyspach: zamek między Łyną a Symsarną i miasto w ciasnym zakolu Łyny.
Tuż po połowie XIV w. podjęto wznoszenie pierścienia murów obronnych, z bramami i basztami. Od wschodu, południa i częściowo zachodu naturalną osłonę dawała Łyna. Mury na tych odcinkach były słabe, w dużej części tylko osłonowe. Od północy, gdzie przedpole pozostawało zupełnie otwarte, mur wzmocniony był większym zagęszczeniem baszt; poprzedzony był ponadto szeroką, suchą fosą. Do miasta wiodły trzy bramy: od północnego wschodu Młyńska, od północnego zachodu Wysoka i od południowego zachodu Kościelna oraz furtka zwana Zamkową, znajdująca się po stronie południowej obok kościoła.

Plan sytuacyjny miasta w średniowieczu
źródło: www.heilsberg.org/seiten/rundgang.html

Rozwój miasta i ożywienie ruchu budowlanego nastąpiły po obraniu przez Jana z Miśni tutejszego zamku na stałą siedzibę biskupów. Tutaj skupiła się centralna administracja biskupstwa, stanowiono prawa, odbywano sądy; tutaj kwitło życie kulturalne i dyplomatyczne, funkcjonowała szkoła.

W czerwcu 1440 r. Lidzbark przystąpił do Związku Pruskiego. Na zjeździe w Elblągu Lidzbark uznał władzę króla polskiego, Kazimierza Jagiellończyka, który wypowiedział wojnę Krzyżakom. W czasie wojny trzynastoletniej (1454-1466) pomiędzy zakonem krzyżackim a Polską, na zamku stacjonowały zaciężne wojska czeskie, pozostające w służbie polskiej. Na mocy traktatu toruńskiego w 1466 r. Prusy Królewskie i Warmia zostały trwale włączone do Korony. Warmia zachowała swój dotychczasowy bardzo korzystny status publiczno-prawny. Biskupstwu warmińskiemu przyznano fotel senatorski. W latach 1503-10 w mieście przebywał genialny astronom Mikołaj Kopernik, jako lekarz swego wuja, biskupa Łukasza Watzenrode.
Warto wspomnieć, że od 1767 księciem biskupem warmińskim był słynny twórca polskiego Oświecenia - poeta i dramaturg Ignacy Krasicki.

Wcielenie Warmii po pierwszym rozbiorze Polski w 1772 r. do państwa pruskiego oznaczało również zmianę dotychczasowego statusu. Biskupowi i kapitule odebrano całkowicie władzę terytorialną; kraj podzielono na powiaty. W większych miastach stanęły garnizony.
Rozwój przestrzenny Lidzbarka był dość powolny. Obszar lokacyjny miasta, ograniczony murami obronnymi, okazał się wystarczający niemal do końca XVIII w. Wolno rozwijające się przedmieścia pełniły funkcje bezpośredniego zaplecza gospodarczego. W 1772 r. w obrębie murów było 230 domów, a na przedmieściach 50. Ludność liczyła 3049 osób, razem z załogą zamku. Stopniowo ulegały rozbiórce średniowieczne fortyfikacje miasta: najpierw rozebrano utrudniające komunikację bramy: Kościelną i Młyńską, potem mury od wschodu i zachodu.

W latach 1821-1823 powstał pierwszy na ziemi warmińskiej kościół ewangelicki. Większe zmiany w zabudowie staromiejskiej nastąpiły po pożarze z 1865 r. (ogień pochłonął wtedy ratusz i dziesięć spośród dwunastu domów w zachodniej pierzei rynku). Ratusza na dawnym miejscu już nie odbudowano; nowy powstał w 1903 r. przy końcu ulicy Ratuszowej.
Podczas I wojny światowej w 1914 r. przez pięć dni Lidzbark był okupowany przez wojska rosyjskie. W latach 1914–1919 w pobliżu Lidzbarka Warmińskiego działał duży obóz jeniecki. Nowe granice II Rzeczypospolitej nie objęły Lidzbarka. Pozostał w Niemczech do 1945 r.

Czynniki miastotwórcze w przeszłości:

- siedziba biskupstwa warmińskiego;
- trakty handlowe;
- ponadlokalny rynek wymiany towarowej.

Czynniki współczesnego rozwoju:

- turystyka (między innymi na Szlaku Zamków Gotyckich);
- ponadregionalne centrum kulturalne;
- centrum sportów zimowych;
- ośrodek administracji samorządowej (stolica powiatu);
- drobny przemysł.

Kalendarium najważniejszych wydarzeń

- 1241 - Pierwsza wzmianka o Lidzbarku (osada Lecbarg).
- 12.VIII.1308 r. Biskup Eberhard z Nysy nadaje Lidzbarkowi prawo chełmińskie.
- 1350 - Lidzbark zostaje na stałe rezydencją biskupów Warmii.
- 1357 - Ukończona zostaje budowa murów obronnych.
- ok. 1390 - Początki wodociągu miejskiego (ujęcie wody na Górze Okartowej).
- 1410 Chorągiew wystawiona przez biskupa Henryka Vogelsanga rozbita pod Grunwaldem, biskup poddaje się Polsce.
- 1411 -1413 - Lidzbark rezydencją wielkiego mistrza Henryka von Plauen.
- 1440 - Przystąpienie Lidzbarka do Związku Pruskiego, który uznawał władcę polskiego Kazimierza Jagiellończyka.
- 1466 - Prusy Królewskie i Warmia po wojnie trzynastoletniej zostały trwale włączone do Korony. Biskupstwu warmińskiemu przyznano fotel senatorski i podporządkowano domenę biskupią Polsce.
- 1497 - Wielki pożar miasta (następne: 1520, 1522, 1584, 1698, 1830, 1865).
- 1503-1510 - Pobyt Mikołaja Kopernika na zamku. Jest lekarzem biskupa Łukasza Watzenrode.
- 1520 - Oblężenie miasta przez Krzyżaków.
- 1656 - Szwedzka i brandenburska okupacja Warmii.
- 1703-1704 – Król Karol XII w Lidzbarku przyczynia się do decyzji o uczynieniu królem Polski Stanisława Leszczyńskiego.

- 1772 - I rozbiór Polski. Prusy zagarniają Warmię.
- 1795 - III rozbiór Polski. Lidzbark przestaje być rezydencją biskupów.
- 1807 - Wielka bitwa wojsk Napoleona z Rosjanami i Prusakami pod Lidzbarkiem.
- 1848 - Rozruchy na fali Wiosny Ludów.
- 1899 - Początki kolei żelaznej w Lidzbarku.
- 1914 - Krótka, pięciodniowa okupacja rosyjska podczas I wojny światowej.
- 1945 - Zajęcie miasta przez wojska radzieckie i dewastacja zabytkowego centrum w 80%. Powrót Lidzbarka Warmińskiego w granice Polski po traktacie poczdamskim.
- 1958 – Decyzja władz o nieodbudowywaniu Starówki lidzbarskiej.
- 1999 – Reforma samorządowa.

Najważniejsze obiekty historyczne

Zamek biskupów warmińskich wraz z przedzamczem, bastionem i basztą jest jednym z najcenniejszych zabytków w Polsce. Jest najlepiej zachowaną budowlą na ziemiach byłego państwa zakonnego, choć nigdy bezpośrednio nie znalazł się we władaniu Krzyżaków. W narożu północno-wschodnim zamek zdobi wieża wysoka – stołp, a w pozostałych narożach wieżyczki na konsolach (ozdobnych wspornikach). Dziedziniec lidzbarskiego zamku ze względu na krużganki przypomina dziedziniec Królewskiego Zamku na Wawelu.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Lidzbark_Warmiński

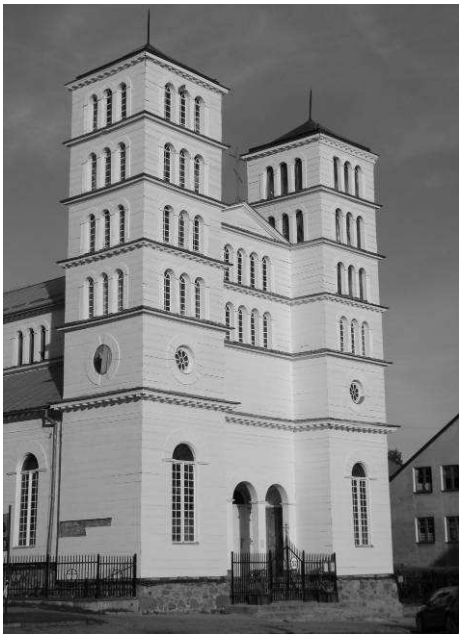
Kolegiata wraz z klasztorem i wikarówką – W 1315 roku na miejscu aktualnego kościoła św. Piotra i Pawła stała drewniana bazylika przypominająca bazylikę fromborską. W końcu XIV w. dobudowano wieżę o drewnianym zakończeniu i przyległe do niej kaplice. Jest budowlą późnogotycką, murowaną, orientowaną*. Otoczona uskokowymi skarpami przyporowymi, posiada sklepienia gwiaździste. Po 1698 r. kościół przebudowano na barokowy, a w latach1870-1872 przywrócono mu gotycki wygląd. W latach 1892-1896 dobudowano trójnawowe bazylikowe prezbiterium, zakrystię i boczne kruchty.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Lidzbark_Warmiński

**orientowanie – w architekturze sakralnej zwrócenie części prezbiterialnej mieszczącej ołtarz główny, ku wschodowi (łac. oriens - wschód)*

Dawny kościół ewangelicki (obecnie cerkiew prawosławna) - najwybitniejszy przykład architektury protestanckiej na Warmii, wybudowany w latach 1818-1823 ze środków Fryderyka Wilhelma III. Projekt budowli wykonano w Wyższej Deputacji Budowlanej (Oberbaudeputation) w Berlinie. Uważa się, że był on inspirowany twórczością wielkiego niemieckiego architekta Karola Fryderyka Schinkla, który w tamtym czasie kierował placówką projektującą ów budynek. Architektura budowli inspirowana była twórczością z różnych stylów i epok i charakteryzuje się połączeniem nowatorskich struktur kompozycji i estetyki. Kościół wystawiony w konstrukcji ryglowej (mur pruski), na kamiennej podmurówce, oszalowany.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Lidzbark_Warmiński

Kościół Podwyższenia Krzyża – barokowy kościółek postawiony, jako wotum dziękczynne za kres epidemii dżumy. Biskup Załuski chciał stworzyć sanktuarium dla drewnianego krzyża, który stał na miejscu aktualnego kościoła. Świątynia ma wymiary 24 x 10 m i jest odwrotnie orientowana o dwuspadowym dachu.

źródło: galeria.lidzbarkwarminski.pl

Wysoka Brama (właściwie: przedbramie) jest jedyną zachowaną do dzisiaj w Lidzbarku z trzech bram murów miejskich. Wysoka Brama, obiekt przy którym znajdował się niegdyś barbakan (usunięty w r. 1868) jest najbardziej monumentalnym zabytkiem tego typu na Warmii i Mazurach - przypomina Bramę Holsztyńską w Lubece. Ta czteropiętrowa gotycka budowla powstała w latach 1466-1478. Górną część przemurowano około 1850 roku. W środkowej części bramy znajduje się ostrołukowy przejazd. Fasada budynku ozdobiona jest od swej strony zewnętrznej na ścianach najwyższego piętra fryzem o łukach z profilowanej cegły, oplatającym zygzakiem koronę murów. Dawniej łączyła ją z właściwą bramą w murach miejskich murowana „szyja” o długości około 20 m.

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Lidzbark_Warmiński

(fot. Krystian Szymukowicz)

Mury obronne i układ urbanistyczny – W drugiej połowie XIV w. zaczęto otaczać miasto murami z basztami i bramami. Od wschodu, południa i części zachodu naturalną ochroną była Łyna dlatego mury od strony rzeki były słabsze. Od północy powstały masywne zachowane do dzisiaj mury z licznymi basztami i sucha fosą. Budowę fortyfikacji zakończono w 1357 r. Przez lata do murów uboższi mieszkańcy dobudowywali małe domki. Dwa piętnastowieczne budynki zachowały się do dzisiaj. Układ urbanistyczny Lidzbarka podlega prawnej ochronie konserwatorskiej na obszarze 50-200 m od murów miejskich.

(fot. Tadeusz Bigoszewski)

Oranżeria Krasickiego to barokowo-klasycystyczny pawilon ogrodowy wzniesiony w latach 1711-1724 dla biskupa Teodora Potockiego, rozbudowany ok. 1770 roku dla księcia biskupa Ignacego Krasickiego, sławnego oświeceniowego literata. Po przebudowie obiekt nabrał cech barokowego klasycyzmu stanisławowskiego.

Współczesność

Po zajęciu dawnych niemieckich Prus Wschodnich przez Armię Czerwoną w 1945 r. miasto było zrujnowane w 80%, a na mocy traktatu poczdamskiego włączono je do Polski. W kolejnych latach Lidzbark został zaludniony i przystosowany do życia przez ludność z Polski centralnej oraz przesiedleńców z Kresów Wschodnich II Rzeczpospolitej, a także w części przez ludność niemiecką (pogranicze obecnego obwodu kaliningradzkiego i Litwy) uciekającą przed armią sowiecką.

W 1958 roku podjęto decyzję o rezygnacji z odbudowy ruin Starego i Nowego Miasta z uwagi na wysokie koszty kolidujące z innymi potrzebami ludności, a w następnych dziesięcioleciach na pozostałościach lidzbarskiej Starówki wzniesiono osiedla mieszkaniowe. Pod koniec XX wieku zmieniło się nastawienie do konserwacji zabytków i zapewne żałowano pochopnie podjętych decyzji o wyburzeniach zrujnowanych zabytkowych kwartałów. Podjęto trud renowacji tych zabytków, które przetrwały zawieruchę wojenną i powojenną rozbudowę miasta.

Po reformie samorządowej w 1999 r. Lidzbark zyskał Radę Miasta i Burmistrza. Miastami partnerskimi Lidzbarka są: Milanówek, Sovietsk (Rosja), Oud Beijerland (Holandia), Werlte (Niemcy).

Lidzbark Warmiński jest miastem wydarzeń kulturalnych. Co roku od 30 lat pod koniec lata w Lidzbarku Warmińskim odbywają się Lidzbarskie Wieczory Humoru i Satyry. Na przełomie lat 1970tych i 80-tych odbywały się w Lidzbarku Warmińskim Zjazdy Cymbalistów pt. Koncert Jankielów, przekształcając się w 1985 r. w przedsięwzięcie pod nazwą KAZIUKI WILNIUKI. Występowały kapele, instrumentaliści rodem z Wileńszczyzny, grano scenki rodzajowe, serwowano potrawy wileńskie. W 2007 r. w ramach Programu Sąsiedztwa Polska – Litwa – Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej zaczęto realizować projekt „Wojna i Pokój – 200 rocznica bitwy pod Heilsbergiem i zawarcia traktatu w Tylży. Początek europejskiego domu". Pierwsza wielka inscenizacja tej napoleońskiej bitwy z 1807 r. miała miejsce w Lidzbarku Warmińskim w początkach czerwca owego roku. Organizowane co roku inscenizacje i towarzyszące im atrakcje przyciągają tłumy turystów.

Źródła:

- Strona internetowa Muzeum Warmii i Mazur
- Bank Danych Regionalnych - Strona główna (pol.). GUS
- BIP Lidzbark Warmiński.
- Tadeusz Glinka, Marek Piasecki: Perły architektury. Poznań: Publicat, s. 26-27, seria: Cuda Polski. ISBN 83-245-0955-0.
- Informacja na stronie Urzędu Miasta
- Strona internetowa informatora turystyczno - przyrodniczego Warmia i Mazury
- Raport Warmińsko - Mazurskiej Izby Przemysłowo – Handlowej dostępny na stronie internetowej
- Stanisław Srokowski: Miasta i ludzie Prus Wschodnich. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1946.

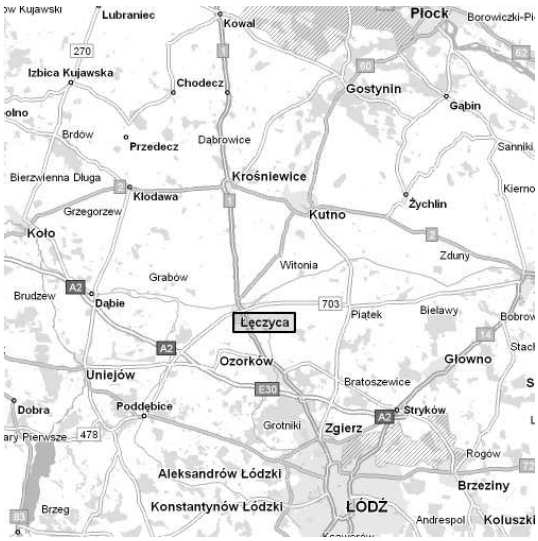
ARKUSZ INFORMACYJNY 17.8: Łęczyca

Położenie:

Miasto powiatowe i gmina w województwie łódzkim, przy łączącej północ z południem drodze krajowej nr 1. Miasto rozciąga się na pograniczu Niziny Mazowieckiej i Niziny Wielkopolskiej nad Bzurą (lewym dopływem Wisły), a dokładnie przy ujściu doliny Bzury do pradoliny warszawsko - berlińskiej.

Miasto Łęczyca leży pośrodku obecnego powiatu łęczyckiego, bliżej jego południowej granicy. Sąsiednie gminy: Daszyna, Grabów, Góra Świętej Małgorzaty, Świnice Warckie, Witonia. Części miasta: Łęczyca Poduchowna, Obrywka, Probostwo, Przedmieście Ozorkowskie, Sobotczyzna, Waliszew.

Łęczyca dawniej była głównym ośrodkiem historycznej ziemi łęczyckiej. Od XIV do XVIII wieku stolica województwa łęczyckiego. W latach 1919–1939 miasto administracyjnie należało do woj. łódzkiego. Od 1946 do 1975 r. w woj. łódzkim. W latach 1975-1998 miasto administracyjnie należało do woj. płockiego.

Według danych z 31 grudnia 2010 r. miasto miało 15 113 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta:

W wiekach X-XIII istniał w okolicy ważny gród, którego relikty znajdują się w niedalekim Tumie.

W XI wieku powstało w ówczesnej Łęczycy (obecnie miejscowość Tum) opactwo benedyktyńskiego prawdopodobnie z fundacji króla Kazimierza Odnowiciela lub - wg tradycji, nawet przed rokiem 1000, z fundacji św. Wojciecha. Archikolegiata Łęczycka w Tumie jest obecnie sanktuarium św. Wojciecha. W 1136 miejscowość wymieniona została pod nazwą łacińską Lancicia, a w latach 1138–1148 gród stał się siedzibą księżnej Salomei, wdowy po królu Polski Bolesławie Krzywoustym (Łęczyca była wtedy stolicą tzw. odprawy wdowiej).

W latach 1120–1161, w Łęczycy (obecnym Tumie), na miejscu rozebranego opactwa benedyktynów, wzniesiono kolegiatę NMP i św. Aleksego. Kolegiata jest jedną z najpiękniejszych romańskich świątyń w Polsce. Stała się ona miejscem zjazdów książęcych i synodów kościelnych metropolii gnieźnieńskiej, odbywały się w niej pierwsze polskie sejmy. W 1264 r. nastąpił podział ziemi łęczyckiej na księstwo łęczyckie i księstwo sieradzkie. Przed 1267 r. miało miejsce nadanie praw miejskich – nastąpiła lokacja miasta na północ od wcześniejszej osady na lewym brzegu Bzury. Łęczyca została stolicą księstwa i rozwijała się pomyślnie. W połowie XIV w., za panowania Kazimierza Wielkiego, powstał zamek

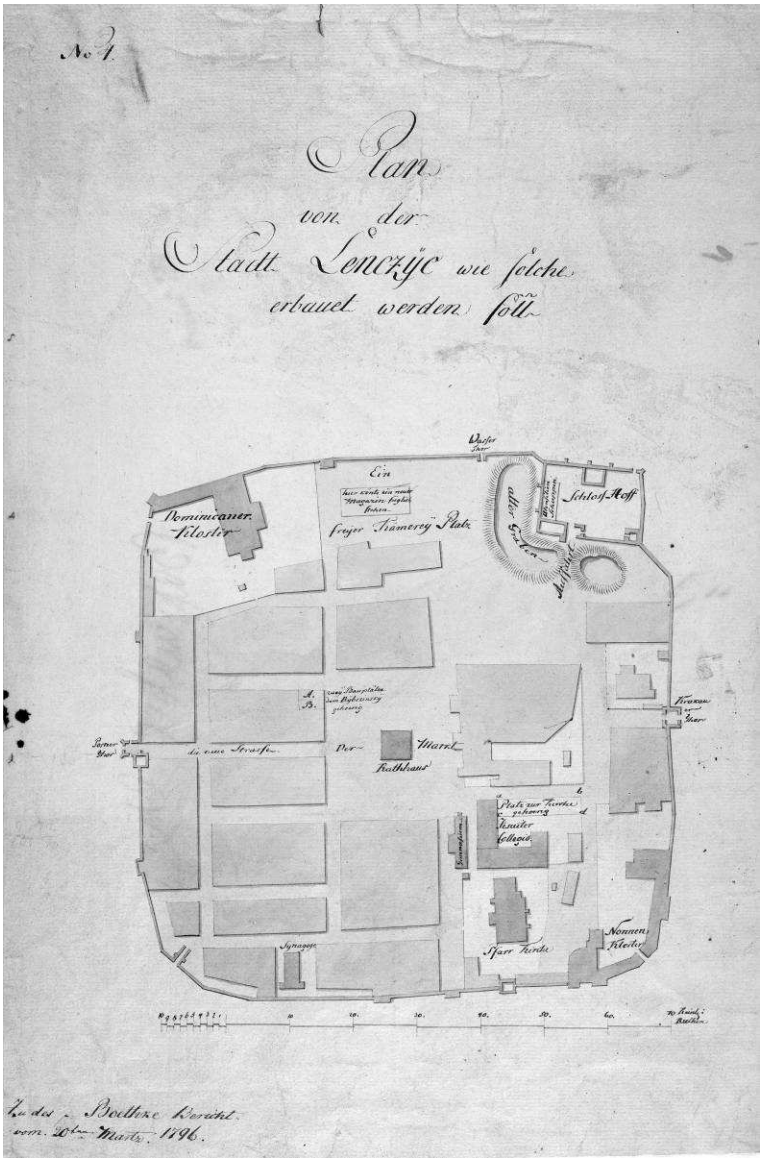
pomyślany, jako twierdza zabezpieczająca pogranicze polsko-krzyżackie. Wedle miejscowej popularnej legendy, podziemia zamku są siedzibą okrutnego szlacheckiego diabła Boruty. 17 lipca 1409 walny zjazd szlachty polskiej w Łęczycy, czyli jeden z pierwszych krajowych sejmów, uchwalił włączenie się do wojny w razie najazdu Zakonu na Wielkie Księstwo Litewskie. Stąd wyruszyło m. in. poselstwo do Malborka, mające zapobiec wybuchowi otwartej wojny z Zakonem. W epoce konfliktów z Krzyżakami, na zamku często przebywali królowie Władysław Jagiełło i jego syn, Kazimierz Jagiellończyk.

W wieku XV i XVI, czyli w epoce jagiellońskiej, następował dalszy rozwój miasta jako ośrodka rzemieślniczo-handlowego, osiedlanie się Żydów trudniących się handlem. W XVI w. ustanowiono tu stolicę województwa łęczyckiego.

W 1793 Łęczyca znalazła się pod zaborem pruskim, nastąpiła likwidacja województwa łęczyckiego. Od 1807 Łęczyca znalazła się w Księstwie Warszawskim, a od 1815 – w Królestwie Polskim. W okolicy miasta miały miejsce działania i ruchy wojsk powstania styczniowego. Warto wspomnieć, że w Łęczycy działało w XIX w. wielu znanych Żydów polskich. W 1815 r. - urodził się tu Bernard Lessmann - wydawca i księgarz, dziadek słynnych polskich poetów dwudziestowiecznych Bolesława Leśmiana i Jana Brzechwy. W latach 1869 - 1872 - rabinem Łęczycy był uczony i pisarz Malbim.

W czasach I wojny światowej, w 1914 r. w okolicy miały miejsce walki w ramach bitwy łódzkiej. Udział brały Legiony Piłsudskiego.

W 1919 r., po odzyskaniu niepodległości, Łęczyca stała się stolicą powiatu.

Plan Łęczycy, 1796r.
Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych

W wojnie obronnej 1939 r. w okolicy miały miejsce ciężkie walki Armii "Poznań" i "Pomorze" z Niemcami – czyli bitwa nad Bzurą, największa bitwa kampanii wrześniowej, rozegrana w dniach 9-22 września. Miasto zostało zajęte przez niemiecką 221 Dywizję Piechoty Wehrmachtu w nocy z 14-ego na 15-ego września.

1939–1945 – Okupacja niemiecka do stycznia 1945, spowodowała wielkie straty w ludziach, zagładę ludności żydowskiej, represje i egzekucje ludności polskiej, zniszczenia miasta, w tym kolegiaty.

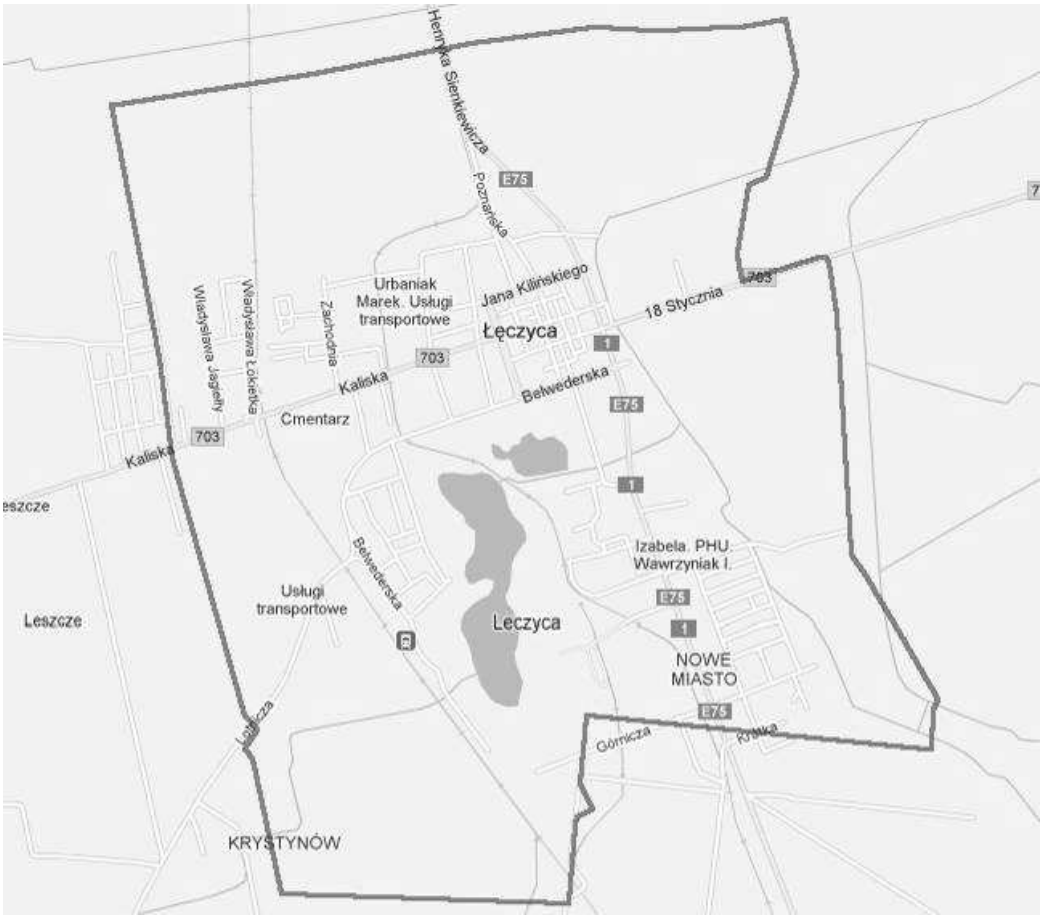
Kalendarium najważniejszych wydarzeń

- X-XIII wiek - istniał tu gród, którego relikty znajdują się w niedalekim Tumie,
- XI wiek - powstanie w Łęczycy (obecnie miejscowość Tum) opactwa benedyktyńskiego prawdopodobnie z fundacji Kazimierza Odnowiciela lub wg tradycji przed rokiem 1000 z fundacji św. Wojciecha. Archikolegiata Łęczycka w Tumie jest obecnie sanktuarium św. Wojciecha.
- XI i XII wiek - najważniejszy gród prowincji,
- 1136 – miejscowość wymieniona pod nazwą łacińską Lancicia,
- 1138–1148 - gród był siedzibą księżnej Salomei, wdowy po Bolesławie Krzywoustym(Łęczyca była wtedy stolicą tzw. oprawy wdowiej)
- 1141–1161 - budowa w Łęczycy (obecnym Tumie), na miejscu rozebranego opactwa benedyktynów, kolegiaty NMP i św. Aleksego, stała się ona miejscem zjazdów książęcych i synodów kościelnych metropolii gnieźnieńskiej, pierwsze polskie Sejmy
- przed 1267 – nadanie praw miejskich, lokacja miasta na północ od osady na lewym brzegu Bzury, stolica księstwa łęczyckiego,

Jan Matejko, Łęczyca – pierwszy Sejm
Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Łęczyca

- 17 lipca 1409 – walny zjazd w Łęczycy uchwalił włączenie się do wojny w razie najazdu Zakonu na Litwę. Stąd wyruszyło poselstwo do Malborka.
- w XVI wieku rozwój miasta, jako ośrodka rzemieślniczo-handlowego, stolica województwa łęczyckiego,
- od 1793 - pod zaborem pruskim, likwidacja województwa łęczyckiego,
- od 1807 – w Księstwie Warszawskim,
- od 1815 – w Królestwie Polskim,
- 1919–1939 i 1945 - 1975 - miasto siedzibą powiatu w województwie łódzkim,
- 1914 - walki w ramach bitwy łódzkiej, udział Legionów Piłsudskiego,
- 1939 – walki Armii "Poznań" i "Pomorze" z Niemcami – bitwa nad Bzurą, największa bitwa kampanii wrześniowej, 9-22 IX. Miasto zajęte przez niemiecką 221 Dywizję Piechoty w nocy z 14-ego na 15-ego września
- 1939–1945 – okupacja niemiecka, zagłada miejscowej ludności żydowskiej, represje i egzekucja ludności polskiej.

Plan miasta

Najważniejsze obiekty historyczne:

Kolegiata w Tumie
Źródło: http://pl.wikipedia.org/

Tum pod Łęczycą – choć obecnie administracyjnie poza granicami miasta, jest jednak z nim powszechnie kojarzony. W latach 1120–1161, w ówczesnej Łęczycy (obecnym Tumie), na miejscu rozebranego opactwa benedyktynów, wzniesiono kolegiatę pod wezwaniem NMP i św. Aleksego. Kolegiata jest jedną z najpiękniejszych i najważniejszych romańskich świątyń w Polsce. Posiada trzy nawy, zakończone absydami. Nawa główna ma obecnie płaski strop, a boczne – sklepienia klasztorne. Nad nimi znajdują się empory. Dwie duże absydy – chóry, znajdują się na osi podłużnej, od strony zachodniej i wschodniej, a dwie kwadratowe wieże od zachodu flankują wejście (stanowią tzw. westwerk). Dodatkowo, prostopadle do głównych ścian podłużnych biegnie oś, na której umieszczono dwie absydy boczne, obie na planie podkowy. Na nich wznoszą się niewysokie wieże. Całość świątyni wykonano z łupanego granitu; narożniki i obramienia –portale – z ciosanego wapienia. Kolegiata przebudowana została XVIII w. przez architekta Efraima Schroegera, spłonęła w czasie walk z hitlerowcami w czasie Bitwy nad Bzurą w 1939 roku. Odbudowana i przekształcona (m.in. strop żelbetowy) po 1947 wg projektu architekta Jana Koszczyc - Witkiewicza. Duży wkład w odbudowanie świątyni wniósł prałat ks. Władysław Chmiel.

Zespół zamkowy – wzniesiony został w połowie XIV w., za panowania Kazimierza Wielkiego. Fortyfikacja była jedną z twierdz mających chronić ziemie polskie przed ekspansją państwa Krzyżaków. Zamek wybudowany z cegły powstał na sztucznym wzniesieniu otoczonym fosą. Pierwotnie zamek założono na planie czworokąta otoczonego murem o wysokości 10m. W południowo – zachodnim narożniku powstała ośmiokątna wieża. Wjazdu do twierdzy strzegła wieża bramna na zachodniej ścianie murów. Budynek mieszkalny przylegał do wschodniej i południowej ściany. W okresie swojej świetności warownia była siedzibą polskich królów i dostojników, odbywały się tu ważkie wydarzenia polityczne. Wedle niezwykle żywej legendy, jego lochy są siedzibą szlacheckiego diabła Boruty. Od 1948 r. w zamku mieści się siedziba muzeum.

Mury miejskie
Źródło: http://www.zamkipolskie.com

Ratusz - klasycystyczny budynek powstał w latach 1788-90, według projektu architekta królewskiego Jakuba Kubickiego. Obiekt przebudowano na pocz. XX w.: dodano balkon na piętrze, zmieniono profil gzymsów i obniżono dach. Przez długie lata budynek był siedzibą władz miasta. W latach 60. XX w. zmieniono jego przeznaczenie. Współcześnie mieszczą się w nim różne instytucje, m.in. Urząd Stanu Cywilnego, Informacja Turystyczna i Referat Spraw Obywatelskich. W 2008 r. ponownie przebudowano ratusz i otwarto w piwnicach sale wystawiennicze.

Ratusz
Źródło: http://www.polskaniezwykla.pl

Kościół i klasztor - powstały poza murami miasta w 1631 r. Fasada świątyni stanowi przykład architektury wczesnobarokowej z rozbudowaną dekoracją szczytu. Wnętrze posiada bogaty rokokowy wystrój (m.in. ołtarze, organy) z 2 poł XVIII w. Obecnie obiekt zajmuje zakon.

Kościół bernardynów
Źródło: http://www.leczyca.bernardyni.pl

Kolej wąskotorowa – wybudowana została przez Niemców w 1914 r. dla transportu broni na front wschodni. Po wojnie rozpoczęto zamianę torów na szersze. W następnych latach maleje zapotrzebowanie na kolej w regionie, w związku z zamykaniem zakładów produkcji cukru. Doprowadziło to do upadku Kujawskich Kolei Dojazdowych. Obecnie na linii Krośniewice – Łęczyca - Ozorków uruchamiane są pociągi turystyczne.

Stacja kolei
Źródło: http://polskakolej.blogspot.com/

Współczesność:

W okresie PRL (1955-1992) w okolicy Łęczycy eksploatowano rudy żelaza. Łęczyca, dzięki swojemu położeniu i zabytkom, a także bogatej historii, rozwija się obecnie, jako ośrodek turystyczny. Dużą popularnością cieszą się cykliczne imprezy kulturalne i widowiskowe, takie jak Turniej Rycerski, Wieczór Świętojański na Zamku, "Hubertus" – turniej łowiecki, jarmark Benedykta Polaka, obchody Bitwy nad Bzurą (Muzeum, Urząd Miasta), koncerty muzyki dawnej na Zamku w Łęczycy (Muzeum), pokaz potraw regionalnych (Dom Kultury).

Miasto leży na Szlaku Romańskim, który łączy najstarsze tereny Polski, m.in. Poznań, Gniezno, Płock, Sulejów, Kraków i Wrocław.

W Łęczycy działa kilka dużych zakładów przemysłowych, które prowadzą produkcję spożywczą, metalową i włókienniczą. Są to m.in.: „Hurtap" S.A, „Fructa Napoje" sp. z o.o., „Agrico"S.A, „De heuse" Sp. z o.o., Łęczyckie Zakłady Górnicze ŁZG. Miasto posiada status Podstrefy Ekonomicznej Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (ŁSSE).

W pobliżu miasta przebiega autostrada A2. Łęczyca posiada, obok kolei wąskotorowej, również stację kolejową, przez którą biegnie linia kolejowa Bydgoszcz – Aleksandrów Kuj. – Włocławek – Kutno – Łęczyca – Łódź Kaliska.

Łęczyca należy do miast o najwyższym wskaźniku osób z wyższym wykształceniem w Polsce.

Źródła:

- Tadeusz Broniewski, Historia architektury dla wszystkich, wyd. II. poprawione i rozszerzone, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1980
- Praca zbiorowa pod red. Edyty Olczak, Atlas ilustrowany – historia Polski, wyd. I, Demart S.A., Warszawa, 2007
- http://leczyca.info.pl/
- http://www.gminaleczyca.pl/
- http://leczyca.net.pl/index.php/the-news/czyca/zabytki.html
- http://leczyca.net.pl/index.php/the-news/czyca/historia-miasta.html
- http://leczyca.net.pl/index.php/the-news/czyca/okolice-miasta.html
- http://leczyca.net.pl/index.php/the-news/czyca/atrakcje-turystyczne.html
- http://pl.wikipedia.org/wiki/Łęczyca

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.9: Malbork

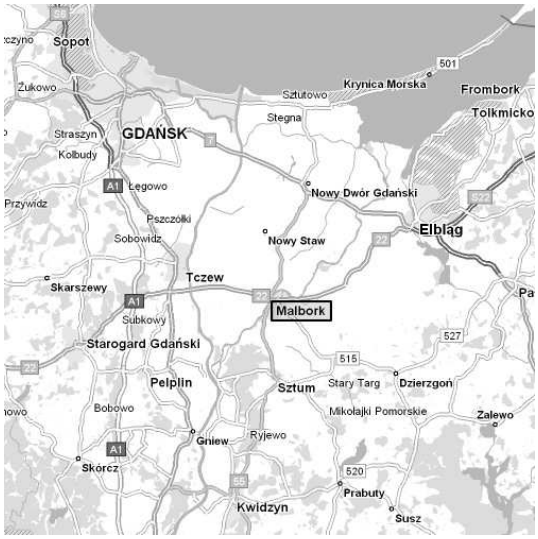
Położenie

Miasto położone na południowym skraju Żuław Wiślanych, nad rzeką Nogat. Ośrodek przemysłowy i usługowy regionu rolniczego. W mieście rozwinięty jest przemysł spożywczy, włókienniczy, maszynowy i odzieżowy. Malbork jest węzłem kolejowym i drogowym, posiada niewielki port rzeczny, jest też ośrodkiem turystyczno - krajoznawczym.

Według danych ze stycznia 2011 r. miasto miało około 39 000 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta

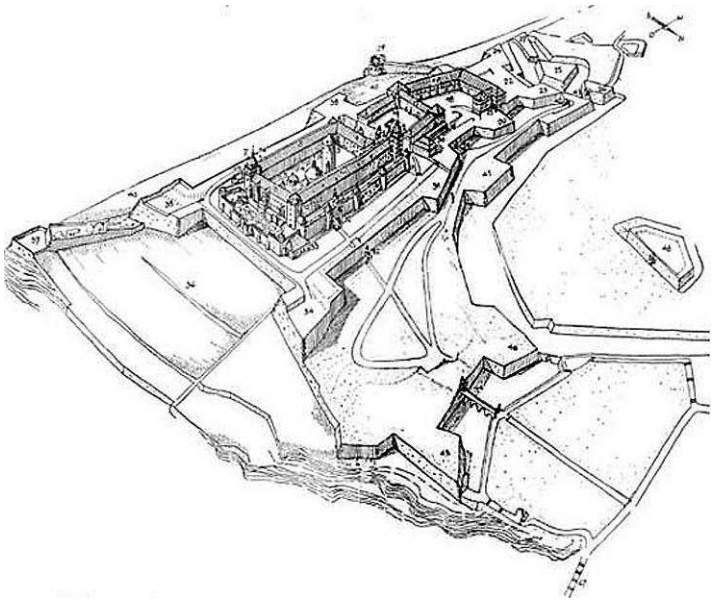

Początki Malborka wywodzą się z ziemi Pomezanii, najbardziej wysuniętej na zachód krainy dawnych Prusów. Graniczyła ona za zachodzie z Wisłą, a na północy z Żuławami. Na południu sięgała do puszczy na północnym brzegu Osy, a na wschodzie - do kanału łączącego jezioro Drużno z jeziorami ostródzkimi. Rycerze krzyżowi Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego (Krzyżacy), po ich sprowadzeniu do Polski przez księcia Konrada Mazowieckiego w r. 1226, zbudowali nad Nogatem, na jego wschodnim brzegu, potężną twierdzę Marienburg. Wokół zamku powstała niewielka osada – wkrótce nazywana Malborkiem. Nazwa pochodzi od imienia patronki Zakonu. 27 kwietnia 1276 r. mistrz krajowy Konrad von Tyrberch nadał osadzie wraz z zamkiem wspólną nazwę Marienberg (używano jednak również nazwy Malbork) i chełmińskie prawo miejskie. Właściwy rozwój miasta następuje od 1309 r., kiedy to Krzyżacy przenieśli swoją stolicę z Wenecji do Malborka, który odtąd stał się stolicą państwa zakonnego. Przeniesienie stolicy do Malborka spowodowało rozbudowę zamku i samego miasta. Wspaniała rezydencja stała się siedzibą wielkiego mistrza, centralnych władz Zakonu i wysokich dostojników państwowych pełniących odpowiedzialne funkcje w administracji państwowej. Oprócz wielkiego mistrza urzędowali tu: wielki komtur i podskarbi oraz szafarz malborski odpowiedzialny za organizację handlu. Zamek dominował nad miastem. Plan zamku obejmuje trzy zasadnicze części: Zamek Wysoki, Średni i Niski (Przedzamcze). Z zamku rozciąga się daleki widok na Żuławy leżące między Wisłą a Nogatem. Na przełomie XIII i XIV wieku wybudowano kanał zwany Młynówką (obecnie Juranda). Doprowadzał on wodę z odległego o 6 km. od Malborka jeziora Dąbrówka. Nieco później kanał ten przedłużono do odległego o 40 km. jeziora Dzierzgoń. W 1480 r. miasto otoczono murami.

Zakon odgrywał niezmiernie ważną rolę w życiu miasta i jego mieszkańców. Liczne podboje spowodowały, że Malbork stał się z czasem miejscem, skąd wyruszały wszelkie wyprawy Krzyżaków – najpierw przeciw pogańskim Prusom, a następnie państwom ościennym: Polsce i Litwie. Wszystko to sprawiało, że stolica państwa krzyżackiego budziła podziw i grozę w Europie.

15 lipca 1410 r. pod Grunwaldem wojska polskie i litewskie pod wodzą króla Władysława Jagiełły rozgromiły wojska krzyżackie. Poległ wielki mistrz Ulrich von Jungingen. Po wkroczeniu do Malborka wojska Jagiełły otoczyły zamek ze wszystkich stron. W czasie oblężenia dowództwo polskie nie próbowało wziąć zamku szturmem i nie odcięło twierdzy od reszty świata. Król odstąpił od oblężenia, co pozwoliło Krzyżakom na regenerację sił.
Podczas wojny trzynastoletniej, 7 czerwca 1457, Malbork został zajęty przez wojska polskie i włączony do Polski na mocy pokoju toruńskiego w 1466. Tego dnia zamek dostał się na 315 lat pod panowanie Polskie, co zainaugurował triumfalny wjazd na zamek króla Kazimierza Jagiellończyka oraz pierwszego gubernatora Prus Królewskich, Jana Błażyńskiego. Poprzedniego dnia zamek opuścił wielki mistrz Ludwig von Erlichshausen, jednocześnie przenosząc stolicę do Królewca (Königsbergu). Zamek zmienił swoją dotychczasową funkcję na twierdzę i magazyny. Administratorem został starosta królewski oraz podległy mu burgrabia.

W 1601 r. rozpoczęła się wojna polsko – szwedzka. 17 lipca 1629 r. król szwedzki Gustaw Adolf stanął ze swymi wojskami pod murami Malborka. Po kilku godzinach walki zamek został zdobyty i zajęty przez wojska szwedzkie. 12 września 1635 r. podpisano w Sztumskiej Wsi rozejm, Malbork oddano w ręce polskie.
Do ponownego najazdu zwanego "potopem" doszło w roku 1655. Król szwedzki Karol Gustaw po opanowaniu miasta kazał je ufortyfikować a zniszczony zamek malborski ograbiono wywożąc wiele cennych dzieł sztuki, słynne dzwony i armaty.

13 września 1772 r. (pierwszy rozbiór Polski) do miasta i zamku malborskiego wkroczyły oddziały pruskie. Mieszkańcy Malborka i okolicznych miejscowości musieli złożyć hołd królowi pruskiemu – Fryderykowi II. Zamek stracił swoje dawne znaczenie, gdyż król pruski umieścił w nim garnizon wojskowy w sile jednego pułku.
Miasto podnosiło się jednak stopniowo z upadku. Przyczyniły się do tego między innymi: wzrost eksportu zboża, obłożenie wysokim cłem towarów kierowanych do Gdańska, popieranie portu elbląskiego i skierowanie żeglugi przez Nogat. Zamek malborski za rządów pruskich począwszy od 1773 r. był stopniowo dewastowany. Jego pomieszczenia adaptowano na magazyny, tkalnie, koszary z salą musztry oraz cele użyteczności publicznej. Z chwilą objęcia władzy przez administrację pruską rozpoczęła się wzmożona akcja germanizacyjna. Zlikwidowano polskie instytucje i zaczęto ściągać osadników z głębi Niemiec.

W 1807 r. w maju podczas wojen napoleońskich stacjonował w Malborku silny napoleoński garnizon francuski, liczący 5 tysięcy żołnierzy. Okres napoleoński przyniósł miastu ogromne obciążenia w postaci kontrybucji, przymusowych prac, kwaterunków i zwykłych grabieży. Pociągnął ze sobą poważne zniszczenia i zubożenie ludności. Po upadku Napoleona miasto znowu znalazło się pod rządami pruskimi.
Na początku XIX w. miasto zaczęto oświetlać latarniami olejowymi a pod koniec XIX w. wprowadzono oświetlenie gazowe. Malbork stracił status miasta wojewódzkiego i stał się siedzibą powiatu. W latach 1819 – 1825 wybudowano przechodzącą przez Malbork szosę Berlin–Koeningsberg (Królewiec), co wpłynęło na ożywienie życia gospodarczego. W 1833 r. utworzono w mieście zakład dla głuchoniemych z całych Prus. Dużym osiągnięciem kulturalnym było podjęcie decyzji o wydawaniu własnej gazety. Od 1827 r. wychodziła tu „Marienburger Zeitung".
W 1847 r. Malbork dotknęła klęska głodu spowodowana nieurodzajem. Szerzyły się kradzieże. W celu ochrony mienia mieszczan powołano straż obywatelską. W XIX w. miasto broniło się przed upadkiem gospodarczym, tworząc port rzeczny i rozbudowując szlaki komunikacyjne. W latach 1851 – 1857 realizowano budowę mostu kolejowego przez Nogat. Szczególną rolę odegrało powstanie w 1851 r. nowej linii kolejowej do Braniewa przez Elbląg, Bogaczewo, Słobity, który w następnym roku przedłużono do Królewca. W 1857 r. po zbudowaniu mostów przez Nogat i Wisłę otwarto linię kolejową Malbork–Tczew. Ożywienie nastąpiło również w rzemiośle, handlu i bankowości. Po rozebraniu w latach 1877 – 1879 starych fortyfikacji szwedzkich przystąpiono do rozbudowy miasta. Powstało wówczas wiele zakładów produkcyjnych, takich jak: filia fabryki cygar i tabaki, cukrownia, słodownia. W XIX wieku podjęto też konserwację zamku krzyżackiego; Od lat 1880-tych szczególnie zasłużył się długoletni konserwator Malborka architekt Konrad Steinbrecht. Działał tu również m.in. słynny architekt Friederich Schinkel.

Wzrost liczby ludności pociągnął za sobą potrzeby edukacyjne i rozwój szkolnictwa. W latach 1918 – 1939 zwiększyła się liczba mieszkańców Malborka do 27 212 osób (1939). Malbork należał wówczas do niemieckich Prus Wschodnich (nie znalazł się w granicach odrodzonej II Rzeczpospolitej).

Począwszy od 1933 r., na zamku odbywało się szereg ceremonii III Rzeszy, w tym przysięgi Hitlerjugend i Wehrmachtu. Po wybuchu II wojny światowej rozpoczęły się prześladowania ludności polskiej. Osadzono ją w obozie koncentracyjnym Stutthof i w starym ratuszu w Malborku. W 1941 r. powstały obozy dla robotników wywiezionych na przymusowe roboty oraz dla jeńców wojennych.

10 września 1941 r. w okresie największych sukcesów militarnych Niemiec Malbork odwiedził Adolf Hitler. W 1943 r. po klęsce stalingradzkiej rozpoczęła się akcja wciągania Polaków na niemieckie listy narodowościowe w celu powołania rekrutów do Wehrmachtu. Podczas wojny Miasto Malbork, zamek i mosty na Nogacie nie były bombardowane. Amerykańskie samoloty zbombardowały wszakże lotnisko i Zakłady Montażowe Focke – Wulf w Królewie koło Malborka. Od czerwca 1944 r. rozpoczęły się przygotowania Niemców do obrony miasta przed wkroczeniem wojsk radzieckich. Miasto ogłoszono twierdzą. Walki Sowietów z Niemcami przyniosły wielkie zniszczenia. Straty malborskiego zamku w 1945 r. ocenione zostały na 60%. Po opanowaniu miasta przez armię Czerwoną jego nieliczni mieszkańcy znaleźli się pod administracją Radzieckiej Komendantury Wojennej. Wszystkie strategiczne i ważne obiekty w mieście, jak: koszary, stacja kolejowa, gazownia, elektrownia wodna, szpital itd. znalazły się w rękach wojsk radzieckich. Maszyny i urządzenia wielu zakładów produkcyjnych zostały zdemontowane i wywiezione w głąb Rosji. W maju 1948 r. radzieckie jednostki wojskowe opuściły Malbork. Fakt ten mieszkańcy przyjęli z wielką ulgą.

Czynniki miastotwórcze w przeszłości:

- stolica państwa krzyżackiego;
- ośrodek wymiany towarowej na krzyżujących się drogach handlowych północ – południe, wschód - zachód.

Czynniki współczesnego rozwoju:

- turystyka – zamek krzyżacki jest wielką atrakcją dla turystów z całej Europy, wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO;
- ośrodek administracji samorządowej (stolica powiatu);
- drobny przemysł.

Kalendarium najważniejszych wydarzeń

- Pierwsze ślady osadnictwa w miejscu dzisiejszego Malborka datowane są na epokę neolitu, w pobliżu natrafiano także na relikty rzymskie.
- W XII i na początku XIII wieku historyczna pruska Pomezania, w której leży Malbork, zamieszkana była dość gęsto. Część Pomezanii została zdobyta przez książąt pomorskich. Za ich sprawą na prawym, wysokim brzegu Nogatu powstał gród Zantyr wraz z podgrodziem.
- 1250 - Zantyr podarowano w 1250 Zakonowi Krzyżackiemu.
- Ok. 1274 - rycerze krzyżowi Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego (Krzyżacy), sprowadzeni do Polski przez księcia Konrada Mazowieckiego, zaczęli wznosić silnie ufortyfikowany zamek w dolnym biegu Nogatu. Budowany zamek i otaczające go miasto nazwano Marienburg, czyli gród Marii, od imienia patronki Zakonu.
- 1280 - do zamku przeniesiono konwent zakonu z Zantyru.
- 1276 – osada Marienburg otrzymała prawa miejskie chełmińskie.
- 1365 - Pierwsza wzmianka o malborskim ratuszu brzmiąca „auff dem Rathuze von der Stadt” (na ratuszu miejskim)
- 1352–1383 podwyższenie i wzmocnienie murów obronnych miasta.
- 1410 – oblężenie miasta przez wojska polskie, po bitwie pod Grunwaldem
- 1457 – Malbork przestaje być siedzibą Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego i stolicą państwa zakonnego.
- 1466–1772 – Malbork w granicach I Rzeczypospolitej - jest stolicą województwa malborskiego
- 1772 – Malbork przypada Prusom w wyniku I rozbioru Polski.
- 1918 – 1933 Malbork pozostaje w Niemczech (Republika Weimarska).
- 1 IX 1933 – Malbork świętuje „powrót Prus Zachodnich do III Rzeszy”
- 1940 – na zamku zawisły kopie chorągwi krzyżackich zdobytych przez wojska Jagiełły pod Grunwaldem – słynna Banderia Prutenorum, zrabowana z Wawelu
- 1945 – Malbork zniszczony w 80% w wyniku działań wojennych wraca w granice Polski w wyniku postanowień traktatu poczdamskiego.

Najważniejsze obiekty historyczne

Zamek wielkich mistrzów krzyżackich z XIII/XIV–XV wieku otoczony murami obronnymi z bramami, składający sie z trzech oddzielnych zamków: Zamku Wysokiego (najstarszego, z początkiem XIV w., przekształconego z domu zakonnego), Zamku Średniego (oryginalnie przekształconego z podzamcza, dla potrzeb rycerstwa przybywającego z innych państw Europy) z imponującym refektarzem, infirmerią oraz pałacem wielkich mistrzów oraz XV-wiecznego Zamku Niskiego zwanego także Przedzamczem, ze zbrojownią, zabudowaniami gospodarczymi i dla służby. Jedna z najbardziej imponujących fortyfikacji europejskiego średniowiecza. Wzniesiony z cegły, otoczony potężnymi murami obronnymi, połączonymi z murami miasta Malborka. Oblegany przez wojska króla Jagiełły w 1410 r., ostatecznie w 1457r. dostał się w ręce polskie, w wyniku przegranej przez Zakon Krzyżacki wojny 13-letniej. Zarząd sprawował starosta królewski i burgrabia. Zamek zmienił przeznaczenie; popadł w częściową ruinę, odbudowany został miejscami w duchu barokowym (krużganki). Wzniesione zostało natomiast wielkie kolegium jezuickie. Pod zaborami pruskimi, po 1816 r. (arch. August Gersdorff), a zwłaszcza po zjednoczeniu Niemiec przez Bismarcka, zamek zostaje poddany konserwacji i odbudowie. Szczególnie zasłużył się tu architekt Konrad Steinbrecht . W okresie międzywojennym założono na zamku muzeum wnętrz. Od 1933 – 1945 pełnił także rolę symboliczną dla III Rzeszy (patrz historia miasta i kalendarium). Uszkodzony w wyniku działań wojennych zamek od końca lat 1950-tych jest konserwowany; od 1961 r. działa w nim Muzeum Zamkowe.

Zamek w Malborku
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Malbork

Kościoł św. Jana – orientowany, zbudowany w pierwszej połowie XIV wieku, zniszczony w wyniku działań oblężniczych w latach 1467–1523 i odbudowany, jako kościół sześcioprzęsłowy, trójnawowy, z nawami o jednej wysokości (halowy), z wieżą stojącą przy południowej nawie. W 1635 zachodnie przęsło świątyni runęło na skutek wybuchu miny. Zamknięcie skróconej o jedno przęsło budowli pochodzi z 1668.

Kościół św. Jana
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Malbork

Ratusz – wzniesiony został w latach 1365–1380 w miejscu wcześniejszego ratusza. Rekonstruowany w końcu XV wieku i na przełomie wieków XIX/XX , przez Konrada Steinbrechta. Zbudowany na planie prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny. Ma dwuspadowy dach z dwoma ozdobnymi szczytami i wieżyczkę pośrodku kalenicy. W wieżyczce znajdował się dzwon odlany w 1407 r. W piwnicach przed wojną znajdowała się restauracja „Ratskeller" z izbą pamięci feldmarszałka Paula von Hindenburga. Obecnie w Ratuszu mieści się Młodzieżowy Dom Kultury "Ratusz".

Ratusz
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Malbork

Resztki murów obronnych wraz z bramami oraz basztami – wzniesione w pierwszej połowie XIV wieku. Mają konstrukcję arkadową. Są stosunkowo cienkie, jak na ceglaną konstrukcję obronną. Mury, o podstawowej grubości 45 cm (1,5 cegły), wzmocnione są od strony miasta filarami o grubości 45 cm. Ze średniowiecznych umocnień zachowały się od wschodu fragmenty ceglanych murów, Brama św. Ducha (Garncarska) i relikty baszt, od południa Brama Mariacka oraz od zachodu mur oporowy wysoczyzny miejskiej, na którym oparta była niegdyś konstrukcja spichrzów.

Brama Mariacka
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Malbork

Kościół św. Jerzego (obecnie pod wezwaniem Matki Bożej Nieustającej Pomocy) – zbudowany w 1711–1712, w czasach, gdy Malbork leżał w granicach polskich, zaprojektowany przez Jakuba Goraua. Prosta bryła, ze ścianami bocznymi o konstrukcji szkieletowej, z barokowym hełmem wieży i portalem od strony ulicy Rzeźniczej. Do kościoła dobudowano, w 1926 r., murowaną salę parafialną (dom katechetyczny) na około 350 osób.

Szpital Jerozolimski z XVI–XVII wieku (wpisany na listę World Monuments Watch 2006).

Szpital Jerozolimski
źródło: www.polskaniezwykla.pl

Szkoła Łacińska - gmach zbudowany w 1352 przez wielkiego mistrza Winricha von Kniprode, od XVI wieku do 1864 pełnił rolę szkoły, w której uczono początków łaciny. Budynek uległ zniszczeniu w czasie pożaru miasta 26 lipca 1899. Po odbudowie - magazyn. Obecnie zachowane fragmenty stanowią partie murów odwodowych, murowanych z cegły na zaprawie wapiennej w wątku gotyckim (sposób układania cegły). Przykład budowli sprzężonej z rytmem fortyfikacji miejskich z okresu średniowiecza.

Ruiny Szkoły Łacińskiej
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Malbork

Współczesność

Po przejęciu ziemi malborskiej przez administrację polską w 1945 r., na miejsce wysiedlonych Niemców przybyli nowi mieszkańcy: obywatele wysiedleni z dawnych wschodnich terenów polskich zajętych na mocy postanowień traktatu poczdamskiego przez ZSRR, osadnicy z województwa warszawskiego, lubelskiego i kieleckiego, reemigranci z zachodu i ludność polska zamieszkująca przed wybuchem II wojny światowej na Pomorzu Gdańskim.

W Malborku po wojnie powstały takie zakłady pracy, jak: cukrownia "Malbork", Zakłady Lniarskie "Makop", Wytwórnia Makaronów "Malma", Zakłady Mleczarskie, Zakłady Piwowarsko – Słodownicze, Fabryka Wentylatorów "Mawent", Fabryka Obrabiarek "Pemal", Państwowy Ośrodek Maszynowy, Zakłady Chemiczne "Organika". Ważnym wydarzeniem w życiu mieszkańców miasta było uruchomienie 3 lutego 1960 r. miejskiej komunikacji autobusowej. W związku ze wzrastającym ruchem samochodowym na ważniejszych skrzyżowaniach ustawiono sygnalizację świetlną. W 1962 r. Malbork przekroczył liczbę mieszkańców sprzed wybuchu wojny.

Zaczęto odbudowywać zamek malborski a Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego przystąpił do opracowania ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego Malborka.

W roku 1997 odbudowany zamek krzyżacki w Malborku został wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, stając się atrakcją turystyczną i miejscem licznych imprez kulturalnych.

Od roku 2000 zaczęto organizować jedną z największych historycznych imprez plenerowych w Europie – Oblężenie Malborka. Każdego roku w drugiej połowie lipca liczne zastępy rycerzy skupionych w bractwach polskich i zagranicznych wyruszają na oblężenie twierdzy malborskiej tak, jak zrobiły to wojska króla Władysława Jagiełły 600 lat wcześniej. Malbork stał się atrakcją turystyczną na skalę europejską. Światowy kryzys ekonomiczny nie ominął jednak malborskiego przemysłu. W 2010 r. upadłość ogłosiła firma Malma, jeden z większych pracodawców w mieście.

Źródła:

- Tadeusz Broniewski, Historia architektury dla wszystkich, wyd. II. poprawione i rozszerzone, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1980
- Praca zbiorowa pod red. Edyty Olczak, Atlas ilustrowany – historia Polski, wyd. I, Demart S.A., Warszawa, 2007
- Oficjalny serwis zamku w Malborku: www.zamek.malbork.pl

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.10: Międzyrzecz

Położenie

Gmina Międzyrzecz usytuowana jest w północno-zachodniej części Niziny Wielkopolskiej na Pojezierzu Lubuskim.

Zalesienie gminy należy do najwyższych w Polsce (49,3%). Rosną tu lasy iglaste, (przeważnie sosnowe o bogatym i urozmaiconym poszyciu) zamieszkane przez liczne gatunki zwierząt. Na terenie gminy znajduje się ok. 50 naturalnych zbiorników wodnych, w tym 28 jezior o wielkości od 2 ha do 112 ha (największe - jezioro Głębokie), wszystkie z wodą I lub II klasy czystości.

Według danych statystycznych z 2010 roku, miasto liczy około 18000 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta

Ślady najdawniejszej osady położonej między rzekami Obrą a Paklicą pochodzą z końca VII lub początku VIII wieku. Znaleziono je na terenie ruin zamku. W drugiej połowie IX wieku powstał słowiański gród plemienny, stanowiący przypuszczalnie główny ośrodek osadniczy całego regionu. Po pożarze gród został przejęty i rozbudowany przez państwo wczesnopiastowskie Mieszka I. Rozbudowa umocnień (wały piastowskie) za czasów Bolesława Chrobrego wskazuje na duże strategiczne znaczenie Międzyrzecza.

W roku 1000 miała miejsce wizyta cesarza Ottona w grodzie Międzyrzecz podczas pielgrzymki z Gniezna (od grobu św. Wojciecha i zjazdu królewskiego) do Rzymu. Na początku 1002 roku na zaproszenie Bolesława Chrobrego przybyli z Włoch do Polski dwaj misjonarze benedyktyńscy – emeryci Jan i Benedykt. Książę Bolesław wybudował dla nich w pobliżu grodu niewielki klasztor i otoczył ich opieką. W ciągu roku przyjęto do klasztoru nowicjuszy polskiego pochodzenia – Mateusza, Izaaka i sługę Krystyna. Zakonnicy przygotowywali się do chrystianizacji pogańskich Pomorzan i zachodnich Słowian. Przygotowania do działalności misyjnej zostały przerwane 11 listopada 1003 roku zamordowaniem na tle rabunkowym w klasztorze międzyrzeckim – pięciu braci zakonnych. Na wniosek biskupa poznańskiego Ungera papież Jan XVIII (1003 – 09) zaliczył ich w poczet świętych męczenników. W 1094r. Ziemię Międzyrzecką zajęli Pomorzanie; w 1157 r. wyprawa wojenna na Poznań przygotowana przez cesarza niemieckiego Fryderyka I Barbarossę przechodziła przez

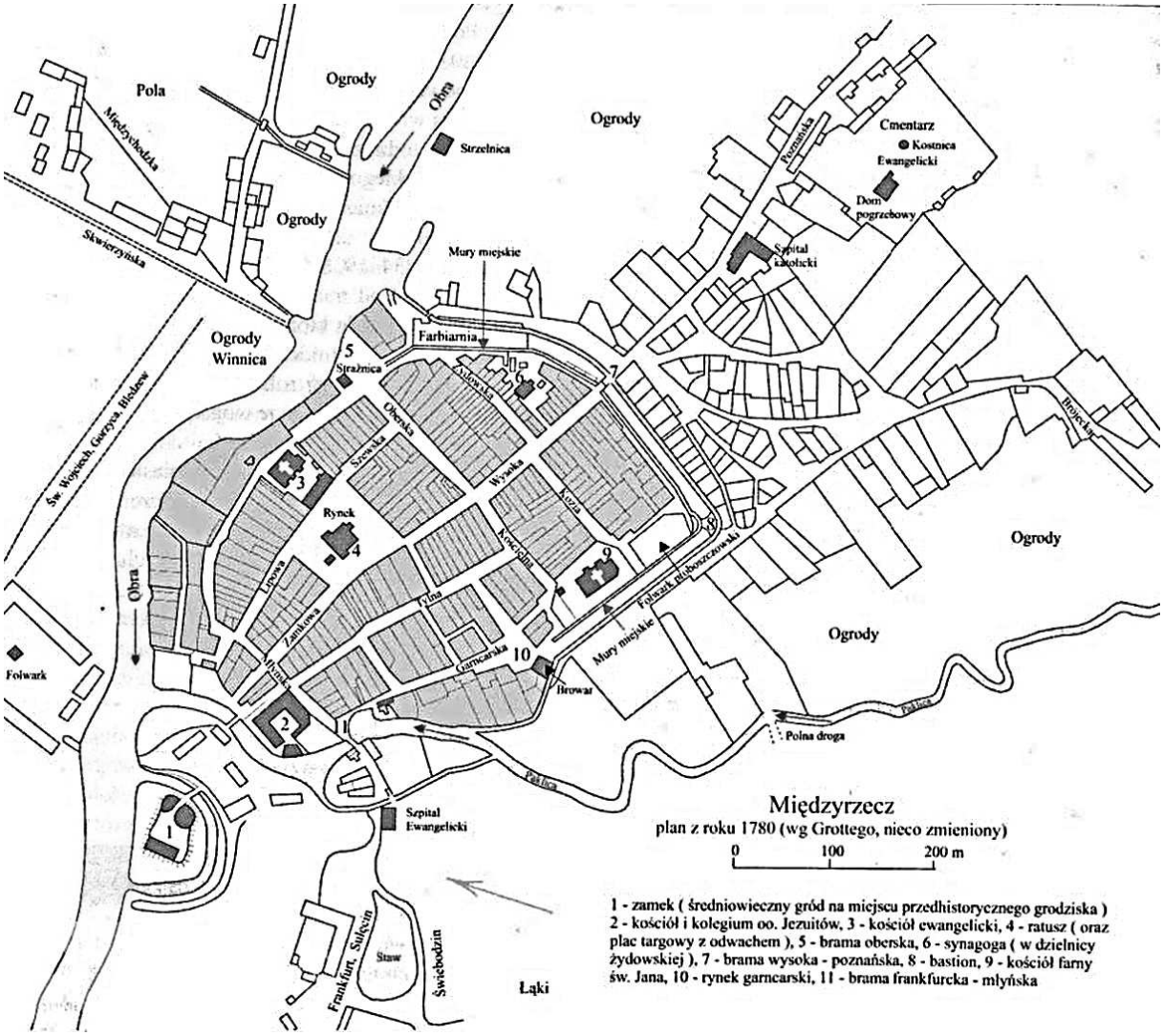
Międzyrzecz. Gród z podgrodziem został zdobyty i spalony. W 1258 r. potwierdzono istnienie miasta Międzyrzecz – w dokumencie biskupa poznańskiego Boguchwała.

Od wieku XIV do 1793 r. Międzyrzecz należał do staropolskiego województwa poznańskiego. Za czasów panowania króla Kazimierza Wielkiego powstał zamek międzyrzecki. Była to budowla murowana z cegły, otoczona rzeką i fosą i z mostem zwodzonym. W XIV i XV wieku zamek uchodził za wybitne osiągnięcie sztuki fortyfikacji. W 1458 r. król Polski Kazimierz Jagiellończyk nadał miastu prawa magdeburskie. Główną działalnością mieszczan stało się sukiennictwo. Obok niego rozwijały się: krawiectwo, szewstwo, kuśnierstwo, piekarstwo i rzeźnictwo. W 1581 roku król Stefan Batory udzielił miastu zezwolenia na budowę nowego ratusza, a w nim – na wolny wyszynk miodów pitnych i sprzedaż soli. Szybki rozwój miasta trwał do końca XVI w.

Wiek XVII był dla Międzyrzecza stuleciem klęsk, epidemii i pożarów. Wiek XVIII zaś to wiek grabieży i zniszczeń ze strony stacjonujących lub przeciągających wojsk: polskich, szwedzkich, saskich i rosyjskich. Po drugim rozbiorze Polski (1793 r.) Międzyrzecz przypada Prusom. Nazywa się Meseritz i zostaje stolicą obszernego powiatu; zyskuje na znaczeniu administracyjnym. Po utworzeniu przez cesarza Napoleona Księstwa Warszawskiego, do którego włączono Międzyrzecz, ludność niemiecka zaczęła opuszczać miasto przenosząc się do innych miast pruskich. Międzyrzecz liczył wówczas ponad 3700 mieszkańców i przodował w produkcji sukna i w handlu.

Po roku 1815 (Kongres Wiedeński) miasto wróciło pod rządy królów pruskich, nie wchodząc do Królestwa Polskiego. Międzyrzecz modernizował się znacznie po pożarach I połowy XIX wieku (strawiły głównie dzielnicę żydowską z synagogą i szkołą) i w 1845 r. wprowadzono olejowe oświetlenie miejskie. Powstały też nowe świątynie – ewangelicki kościół, np. projektu słynnego berlińskiego architekta Friedericha Schinkla (1827 – 1834), i odbudowana synagoga (1825-1827). W latach 1901-1904 zbudowano w Obrzycach (Obrawalde) nowoczesny wtedy zakład dla psychicznie chorych – czwarty szpital w prowincji poznańskiej. Zespół urbanistyczny zaprojektował międzyrzecki architekt Marcel Kübler. 22 października 1909 - otwarto nowy szpital im. Cesarzowej Augusty Wiktorii.

W okresie międzywojennym pozycja miasta, należącego do Niemiec, wzrosła pod względem militarnym z uwagi na bliskość granicy z Polską. W 1934 r., wbrew postanowieniom Traktatu Wersalskiego, zaczęto budować w okolicy gigantyczne umocnienia podziemne zwane Frontem Ufortyfikowanym Łuku Odry – Warty (niem. Ostwall lub Festungsfront im Oder-Warthe Bogen znane, jako Międzyrzecki Rejon Umocniony). Prace przerwano w 1938 r. z rozkazu Hitlera i wznowiono je w 1944. Od 1933 zaczęły się represje wobec ludności żydowskiej, której zagładę przeprowadzono w trakcie II wojny światowej. W latach 1942 – 1945 we wspomnianym szpitalu w Obrzycach (Obrawalde) naziści realizowali plan eutanazji ludzi umysłowo chorych i kalekich oraz „politycznie niepewnych”. Miasto zostało zajęte przez Armię Czerwoną w styczniu 1945 r. W wyniku ustaleń konferencji w Jałcie i Poczdamie, Międzyrzecz znalazł się w sierpniu 1945 w granicach Polski.

Czynniki miastotwórcze w przeszłości:

- trakty handlowe;
- lokalny rynek wymiany towarowej strzeżony od co najmniej IX w. przez gród;
- zamek, fundacji Kazimierza Wielkiego, strzegący pogranicza zachodniej Wielkopolski.

Czynniki współczesnego rozwoju:

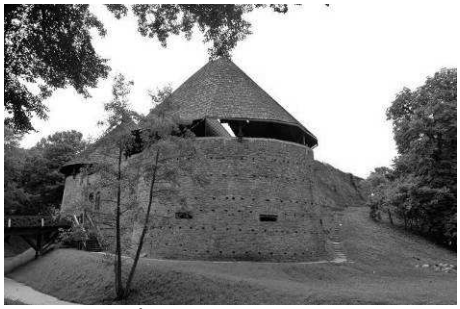
- turystyka;
- ośrodek administracji samorządowej (stolica powiatu);
- drobny przemysł.

Kalendarium najważniejszych wydarzeń

- Między VI a VIII w. - utworzenie na wyspie u ujścia Paklicy do Obry pierwszej osady słowiańskiej.
- 950-960 – wcielenie zdobytego zbrojnie gródka plemiennego nad dolną Obrą do księstwa wczesnopiastowskiego Mieszka I. Za panowania Bolesława Chrobrego stał się grodem piastowskim na zachodnich rubieżach państwa polskiego.
- 1000 – wizyta cesarza Ottona w grodzie Międzyrzecz podczas pielgrzymki z Gniezna (od grobu św. Wojciecha) do Rzymu.
- 1003 - męczeństwo Pięciu Braci Polskich.
- 1094 - Ziemię Międzyrzecką zajęli Pomorzanie.
- 1157 - Wyprawa wojenna na Poznań przygotowana przez cesarza niemieckiego Fryderyka I Barbarossę przechodziła przez Międzyrzecz. Gród z podgrodziem został zdobyty i spalony.
- 1248 – wzmianka o osadnikach na prawie niemieckim, zwolnionych przez biskupa poznańskiego z dziesięciny (najstarsze potwierdzenie miejskiego statusu Międzyrzecza).
- 1333 – 1370 - zamek międzyrzecki wzniesiony za czasów panowania Kazimierza Wielkiego
- 1474 – spalenie i ograbienie miasta przez wojska węgierskie pod wodzą Macieja Korwina wspartego przez gorzowian.
- 1485 – potwierdzenie przywileju lokacyjnego miasta przez Kazimierza Jagiellończyka.
- 1581 – król Stefan Batory udziela miastu przywilejów.
- 1700 – 1718 - w czasie wojny północnej przez miasto i okolicę przemieszczały się i przebywały na kwaterach wojska saskie, pruskie, rosyjskie, szwedzkie i polskie, niszcząc miasto.
- 1793 – w wyniku drugiego rozbioru Polski Międzyrzecz dostaje się pod panowanie Prus.
- 1919 – ze względu na dominację ludności niemieckiej Traktat Wersalski pozostawia Międzyrzecz (Meseritz) w granicach Niemiec.
- 1919-1938, 1944 - budowa systemu podziemnych fortyfikacji niemieckich - Międzyrzecki Rejon Umocniony
- Od 1933 – 1945 represje i zagłada ludności żydowskiej
- 1942 – 1945 – zbrodnie w szpitalu w Obrzycach (niem. Obrawalde).
- 30 stycznia 1945 – zajęcie miasta przez Armię Czerwoną. Wojskowa administracja sowiecka trwała do sierpnia 1945 r.
- Marzec - czerwiec 1945 – osiedlanie ludności polskiej wysiedlonej przymusowo z Białorusi, Wileńszczyzny, Wołynia, Tarnopola, Stanisławowa i Lwowa. 17 marca 1945 powołanie pierwszego pełnomocnika Rządu PRL w Międzyrzeczu.
- Lipiec 1945 – wysiedlenia ok. 12 000 osób ludności niemieckiej (wysiedleń dokonuje milicja i wojsko w porozumieniu z komendanturą radziecką).
- 02 sierpnia 1945 – zakończenie obrad konferencji w Poczdamie, która ustaliła i zatwierdziła powojenne granice.

Najważniejsze obiekty historyczne

Zamek wzniesiony na polecenie króla Polski Kazimierza Wielkiego w XIV wieku. W wyniku działań zbrojnych był przebudowywany. Największe zmiany zaszły po 1520 roku. Wtedy to dobudowano dwie potężne basteje artyleryjskie. Zamek był siedzibą kasztelanów i starostów międzyrzeckich. Ruiny zamku otacza fosa, wzdłuż której biegnie zachowany wał zewnętrzny dawnego podgrodzia.

Ruiny zamku
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Międzyrzecz

Rezydencja starostów międzyrzeckich z 1719 (od 1947r. siedziba muzeum regionalnego – działy: archeologiczny, historyczny i sztuki), oficyna dworska z początku XVIII w. (dział rzemiosła artystycznego i kultury ludowej tegoż muzeum). Do Międzyrzeckiego Zespołu Muzealnego należą także pozostałe zabudowania znajdujące się w obrębie wyspy zamkowej i otaczającego ją parku: karczma dworska z XVIII - XIX wieku, **dom bramny** odbudowany w 1975, na wzór XVIII-wiecznego budynku, zniszczonego przez wojska radzieckie w 1945, park wokół zespołu zamkowo-muzealnego, wraz z fosą około zamkową i starorzeczem Paklicy.

Rezydencja starostów – dom bramny
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Międzyrzecz

Ratusz wybudowany został w 1581 roku z przywileju króla Stefana Batorego. Po pożarze w 1666 roku wzniesiono nowy obiekt, który w części parterowej był murowany (piętro wykonano w konstrukcji szkieletowej) Ratusz niszczyły kolejne pożary w 1731 i 1827 roku. Po ostatnim z nich odbudowany został w stylu klasycystycznym. Obecnie jest to budowla murowana, na planie prostokąta, przekryta piętrowym dachem naczółkowym z wieżą zwieńczoną neogotyckim hełmem z latarnią. Regularność elewacji podkreślają pilastry. Oś fasady zaakcentowano w połaci dachu.

Ratusz
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Międzyrzecz

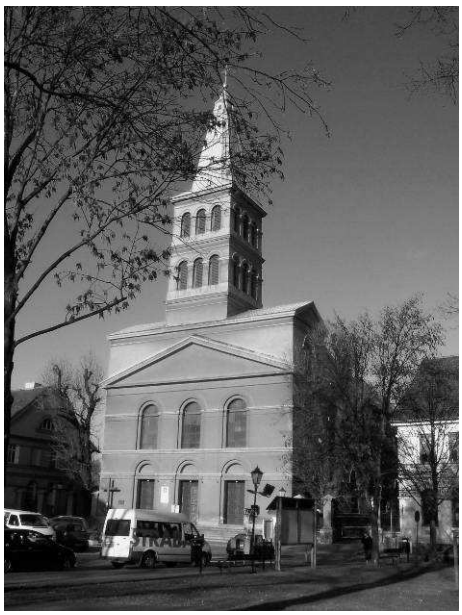
Kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela wzniesiony w 1474 roku był kilka razy przebudowany - pod koniec XV wieku i po zniszczeniach 1520 roku. Gotycka fara jest budowlą wybudowaną z czerwonej cegły, usytuowaną w osi wschód – zachód (zorientowaną*). Wnętrze jest trójnawowe o układzie halowym, z prosto zakończonym prezbiterium, zakrystią od północy, kruchtą i kaplicą od południa, nakrytą dachami dwuspadowymi i pulpitowymi. Nawy przekryte zostały pięcioprzęsłowymi sklepieniami gwiaździstymi. Prezbiterium zwieńczono sklepieniem kolebkowym z lunetami. Na zewnątrz mury kościoła są wzmocnione skarpami przyporowymi. Szczyty tylnej

Kościół parafialny św. Jana Chrzciciela
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Międzyrzecz

wschodniej elewacji zdobione są sterczynami, blendami i maszkaronami. Nad zachodnią częścią bryły świątyni znajduje się niewysoka drewniana wieża.

**orientowanie – w architekturze sakralnej zwrócenie części prezbiterialnej mieszczącej ołtarz główny, ku wschodowi (łac. oriens - wschód)*

Kościół parafialny św. Wojciecha
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Międzyrzecz

Kościół parafialny pod wezwaniem św. Wojciecha - Wzniesiony w 1834 roku kościół zaprojektował słynny architekt berliński Karl Friedrich Schinkel. Zbudowany został w stylu późnoklasycystycznym z jednonawowym wnętrzem, fasadą zwieńczoną trójkątnym naczółkiem oraz wysoką wieżą z obeliskowym hełmem i pozłacanym krzyżem na jej szczycie. Do 1945 roku świątynia ewangelicka, a od 7 grudnia 1947 roku - parafia rzymskokatolicka.

Zespół szpitalny dla psychicznie chorych wraz z parkiem w Międzyrzeczu-Obrzycach z lat 1901-1904 - czwarty szpital w prowincji poznańskiej. Zespół urbanistyczny zaprojektował miejscowy architekt Marcel Kübler, rozbudował – arch. Helmut Jahn. W latach II wojny światowej hitlerowcy realizowali w tym szpitalu plan eutanazji, eksterminacji ludzi umysłowo chorych i kalekich oraz politycznie „niepewnych".

Szpital – główny budynek administracyjny
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Obrzyce

Międzyrzecki Rejon Umocniony (M.R.U., niem. Ostwall lub Festungsfront im Oder-Warthe Bogen) – system podziemnych niemieckich fortyfikacji z lat 1934-1938 i 1944. Jeden z największych podziemnych systemów obronnych świata, o długości ok. 35 km. Obecnie część fortyfikacji (ok. 5 km) udostępniona jest do zwiedzania; w części mieści się rezerwat przyrody - nietoperzy.

Międzyrzecki Rejon Umocniony – kopuły pancerne
źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Międzyrzecki_Rejon_Umocniony

Współczesność

Po II wojnie światowej Międzyrzecz znalazł się w granicach Polski – po 152 latach. 17 marca 1945 powołano pierwszego pełnomocnika Rządu PRL w Międzyrzeczu. Osiedlano tu repatriantów wysiedlonych przymusowo z tzw. terenów zabużańskich, zaanektowanych przez ZSRR - z Białorusi, Wileńszczyzny, Wołynia, Tarnopola, Stanisławowa i Lwowa.
Od lipca 1945 dokonano wysiedlenia ok. 12 000 osób ludności niemieckiej (wysiedleń dokonywała milicja i wojsko w porozumieniu z wojskową komendanturą radziecką).

Administracyjnie miasto należało do województwa zielonogórskiego. W 1975 r. utworzono województwo gorzowskie, w którym Międzyrzecz zyskał status gminy. W 1990 roku w wyniku wejścia w życie ustawy samorządowej odbyły się pierwsze wolne wybory do Rady Gminy. W 1999 r. reaktywowano województwo lubuskie i Międzyrzecz stał się powiatem. W 2003 roku uroczyście obchodzono 1000-lecie miasta. Obecnie Międzyrzecz jest siedzibą władz samorządowych szczebla gminnego i powiatowego. Jest aktywnym regionem kraju zarówno pod względem gospodarczym jak i turystycznym. Przepływająca przez miasto rzeka Obra dzieli je na dwie części: prawobrzeżna (północna)z dominującą częścią przemysłową i lewobrzeżną (południową), gdzie w znacznym stopniu przeważa zabudowa mieszkalno-usługowa, z niewielką częścią przemysłową we wschodniej części miasta.

Źródła

- Janusz Miniewicz, Bogusław Perzyk: Międzyrzecki Rejon Umocniony, Warszawa, 1994.
- Praca zbiorowa pod red. Edyty Olczak, Atlas ilustrowany – historia Polski, wyd. I, Demart S.A., Warszawa, 2007

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.11: Myślibórz

Położenie

Myślibórz (do 1945 r. niemieckie Soldin) położony jest na wschodnim brzegu Jeziora Myśliborskiego, w południowo-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego, w centrum Pojezierza Myśliborskiego. Miasto i gmina stanowią atrakcyjną dla turystów okolicę z licznymi obszarami leśnymi oraz jeziorami. Największym wśród nich jest Jezioro Myśliborskie (powierzchnia 614 ha), stwarzające bardzo korzystne warunki do żeglowania, kajakarstwa i uprawiania innych sportów wodnych. W granicach administracyjnych gminy znajdują się rezerwaty przyrody: rezerwat torfowiskowy - Tchórzyno o powierzchni 32 ha, rezerwat krajobrazowy - Długogóry o powierzchni 120,36 ha i rezerwat florystyczny - Jezioro Jasne o powierzchni 3,10 ha.

Według danych statystycznych z grudnia 2012, Myślibórz liczy około 11 400 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta

Pierwsza stała osada w pobliżu dzisiejszego Myśliborza powstała w VI w. n.e. Było to grodzisko kultury łużyckiej nad Jeziorem Myśliborskim, na wzniesieniu Winnica Tumska (nazwa miejscowa: Łysa Góra). Na tym samym miejscu, na przełomie VIII i IX w. powstało wczesnośredniowieczne grodzisko słowiańskie zwane Żołdyń (lub Sołdzin). Istniało ono do XII w. Pierwsza wzmianka o Myśliborzu występuje w dokumencie z 1238 r., w którym mowa jest o nadaniu przez Władysława Odonica templariuszom 1000 łanów ziemi nad rzeką Myślą. Pod koniec X w. Mieszko I włączył te ziemie do państwa polskiego. Na terenie dzisiejszego Myśliborza istniała wtedy osada rybacka - Sołtyń, położona na ważnym szlaku handlowym prowadzącym ze Śląska i Wielkopolski ku ujściu Odry. Od niej pochodzi późniejsza niemiecka nazwa miasta - Soldin. W XII w. wiodła przez miasto misja pomorska króla Polski Bolesława Krzywoustego. W 1253 r. ziemie myśliborskie opanowali książęta pomorscy, a później Brandenburczycy.

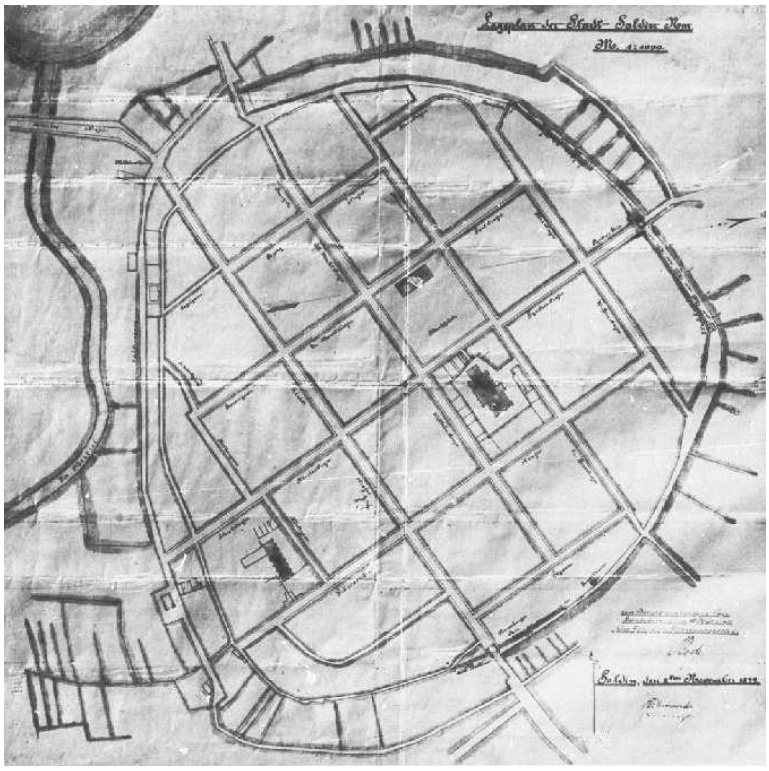
Ok. 1260 r. mieli tu swój dwór obronny templariusze. Dał on początek dzisiejszemu miastu, założonemu w latach 1262-1270 przez niemieckich margrabiów brandenburskich. Około 1270 r. osada otrzymała przywileje miejskie na prawie niemieckim. Pod koniec XIII i na pocz. XIV w. nastąpił intensywny rozwój miasta, które w latach 1298 - 1537 było stolicą Nowej Marchii i wiodącym ośrodkiem gospodarczym regionu. Stołeczny charakter sprawił, że miasto wznosiło liczne reprezentacyjne budowle oraz zostało ufortyfikowane silnymi murami miejskimi.

Myślibórz tętnił życiem, odbywały się zjazdy stanów, sądy, liczne jarmarki. Bito własną monetę, a na terenie Nowej Marchii obowiązywała myśliborska miara i waga.

W ciągu swych burzliwych dziejów miasto było wielokrotnie plądrowane i palone. Pierwszy znany przypadek grabieży wydarzył się w 1271 r., gdy Myślibórz zdobyły wojska księcia Bolesława Pobożnego. W 1433 r. miasto będące we władaniu Krzyżaków (1402 - 1455) spalili husyci. W 1473 r. książę zachodniopomorski Bogusław X zdobył i zniszczył miasto. W XVI w. dwukrotnie Myślibórz trawiły ogromne pożary (1539 i 1590), odbudowano go jednak. W czasie wojny trzydziestoletniej (1618 - 48) miasto było wielokrotnie plądrowane przez katolickie wojska cesarskie oraz protestanckich Szwedów. Wycieńczoną ludność dziesiątkowały epidemie zarazy. Dotkliwe szkody przyniosła wojna siedmioletnia (1756 - 1763) na skutek licznych przemarszów wojsk pruskich i rosyjskich. Należy wspomnieć, że w wiekach XVI i XVII Myślibórz politycznie należał do Elektoratu Brandenburgii, a od wieku XVIII – do Królestwa Prus.

Podczas odbudowy powojennej wzniesiono w 1771 r. obecny ratusz. W 1785 r. miasto znów spłonęło w pożarze, po którym odbudowano je na dawnym planie.

Burzliwe wydarzenia XVII i XVIII w. przyczyniły się do osłabienia rozwoju gospodarczego miasta i regionu. Poprawę przyniosło dopiero uruchomienie połączeń kolejowych z Kostrzynem i Stargardem (1882), Barlinkiem (1883) i Gorzowem (1912). Miasto dotknęły działania wojenne I i II wojny światowej. W latach 1918 – 1933 należało do Republiki Weimarskiej; od 1933 – 1945 do III Rzeszy. W wyniku działań zbrojnych w końcowym okresie II wojny światowej miasto zostało zniszczone w ok. 40 %. Zdobyte zostało przez wojska radzieckie 2 lutego 1945r.

Plan Myśliborza (Solidn) z 1899r.

Czynniki miastotwórcze w przeszłości:

- krzyżujące się trakty handlowe;
- lokalny rynek wymiany handlowej.

Czynniki współczesnego rozwoju:

- turystyka wodna;
- ośrodek administracji samorządowej (stolica powiatu);
- drobny przemysł.

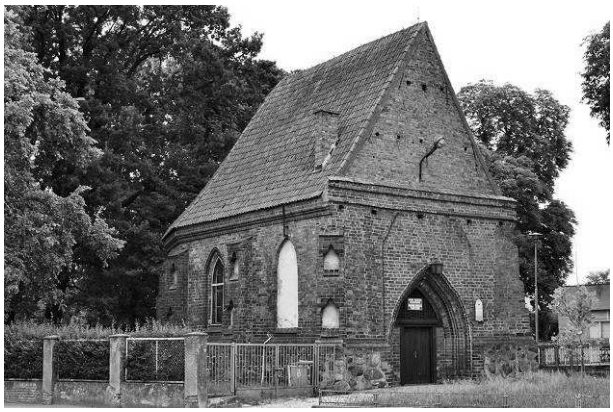
Kalendarium najważniejszych wydarzeń

- VI w. - pierwsza stała osada - było to grodzisko kultury łużyckiej nad Jeziorem Myśliborskim.
- na przełomie VIII i IX w. - na tym samym miejscu powstało wczesnośredniowieczne grodzisko słowiańskie zwane Żołdyń (Sołdzin). Grodzisko istniało do XII w.
- X w. – Sołdzin należy do państwa Mieszka I
- XII w. – leży na terenach lenna Bolesława Krzywoustego
- 1238 - pierwsza wzmianka o Myśliborzu w dokumencie, w którym mowa jest o nadaniu przez Władysława Odonica templariuszom 1000 łanów ziemi nad rzeką Myślą.
- 1262 – 1270 - prawa miejskie, jako miasto brandenburskie.
- koniec XIII - początek XIV wieku - intensywny rozwój miasta, które w latach1298 –1537 było stolicą Nowej Marchii.
- 1433 r. - miasto zostało spalone przez husytów. W tym czasie Myślibórz znajdował się w rękach Krzyżaków - 1402–1455.
- 1473 r. - zdobycie i zniszczenie miasta przez księcia zachodniopomorskiego Bogusława X.
- 1539 – pierwszy wielki pożar miasta.
- 1590 – drugi wielki pożar.
- XVII i XVIII wiek - wojny - zwłaszcza trzydziestoletnia i siedmioletnia spowodowały ogromne zniszczenia miasta, przez co nastąpiło osłabienie rozwoju gospodarczego Myśliborza i regionu, należącego do Elektoratu Brandenburskiego, a następnie do Prus.
- 1882 – 1912 - uruchomienie połączeń kolejowych z Kostrzynem nad Odrą i Stargardem Szczecińskim w 1882, Barlinkiem w 1883 i Gorzowem Wielkopolskim w 1912.
- 1918 – 1933 Miasto należy do Republiki Weimarskiej, 1933 – 145 – do III Rzeszy.
- 2 lutego 1945 r. - wkroczenie Armii Czerwonej
- 23 maja 1945 r. - przekazanie miasta organizującej się administracji polskiej, jednocześnie działa wojskowa administracja rosyjska.

Najważniejsze obiekty historyczne

Kolegiata św. Jana Chrzciciela

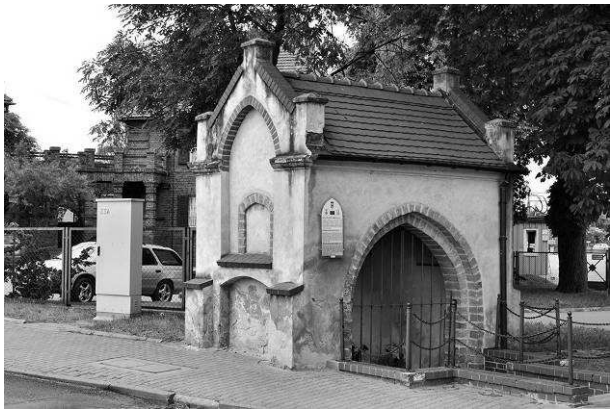
Kolegiata pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela kościół farny z początku XV wieku, z fragmentami granitowymi z drugiej połowy XIII wieku. W 1433 kolegiata została spalona przez husytów. W 1538 r., w związku z wprowadzeniem na Pomorzu luteranizmu, świątynia stała się zborem protestanckim. W 1539 r. wielki pożar miasta uszkodził kolegiatę. Zniszczenia były na tyle poważne, że przez ok. 50 lat funkcję kościoła parafialnego pełnił kościół klasztorny dominikanów. Kolegiata została odbudowana w latach 1582-93. W 1630 r. świątynia ucierpiała z powodu splądrowania przez wojska cesarskie, a w 1655 - z powodu pożaru. Odbudowę przeprowadzono w latach siedemdziesiątych XVII w. Z tego okresu pochodzi zachowana do dnia dzisiejszego ambona oraz sklepienia. W 1697 został ufundowany obecny ołtarz. Na początku XX w. wykonano gruntowny remont kościoła. Po drugiej wojnie światowej, 7 października1945 kościół został ponownie konsekrowany, stając się świątynią katolicką.

Kaplica św. Gertrudy

Kaplica św. Gertrudy – orientowana, niewielka kaplica gotycka z drugiej połowy XV w. Zbudowana z cegły na kamiennym cokole, ściany wzmocnione przyporami. Portal ostrołukowy, położony centralnie w szczytowej ścianie. Wewnątrz sklepienia krzyżowo-żebrowe wsparte na wspornikach. Początkowo kaplica należała do szpitala św. Gertrudy. Wewnątrz znajdował się ołtarz zawierający figurę św. Gertrudy. Rzeźba ta była kilkakrotnie restaurowana (w latach 1775-76, 1853-58, 1912). Cała kaplica przeszła gruntowny remont w latach 1912-13. W 1933 w kaplicy wystawiono trumny ze szczątkami dwóch litewskich pilotów, uczestników przelotu Nowy Jork - Kowno, którzy zginęli w katastrofie samolotowej pod Pszczelnikiem. Wydarzenia te upamiętnia współczesny pomnik znajdujący się przed kaplicą. W czasie II wojny światowej (lub wkrótce po niej) zaginęło wyposażenie kaplicy. Obecnie w kaplicy mieści się Ośrodek Edukacji Plastycznej.

Muzeum Pojezierza Myśliborskiego w dawnej kaplicy św. Ducha

Kaplica Św. Ducha – budowla gotycka z połowy XIV w. Wzniesiona na planie prostokąta. Dolne partie wykonane z ciosów kamiennych, górne z cegły. Od strony wschodniej zachowany portal ostrołukowy z okrągłym oknem. Pod gzymsem dekoracyjny fryz ceglany. Pierwotne przeznaczenie kaplicy nie jest wyjaśnione: być może pełniła funkcję kaplicy margrabiego lub należała do gildii kupieckiej. Po reformacji nie pełniła już funkcji sakralnych. W XVI w. była wykorzystywana, jako owczarnia i browar, w XVIII w. był tu magazyn soli. W połowie XIX w. została przerobiona na remizę strażacką, a pod koniec XIX w. wnętrze zaadaptowano na cele mieszkalne. Po II wojnie światowej w kaplicy mieścił się magazyn. W 1979 r. przeprowadzono generalny remont budynku i otwarto w nim muzeum regionalne - obecnie Muzeum Pojezierza Myśliborskiego.

Kapliczka Jerozolimska

Kapliczka Jerozolimska - niewielka ceglana, otynkowana budowla, zdobiona blendami. W ostrołukowym portalu wstawiono kratę z XIX w. Wewnątrz kapliczki - kopia gotyckiego krucyfiksu (oryginał w Muzeum Pojezierza Myśliborskiego). Kapliczka została poświęcona przez kamieńskiego biskupa Marcina 1 marca 1514 r. Kapliczka stanowiła część Drogi Krzyżowej, która znajdowała się przed murami miasta i była (najprawdopodobniej) jej ostatnią stacją. Według legendy odległość kapliczki od kaplicy Św. Ducha odpowiada odległości między miejscem, w którym Jezus został skazany na śmierć przez Piłata, a miejscem gdzie Szymon Cyrenejczyk pomógł nieść krzyż Chrystusowi. Dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX w. odkryto, że znajdująca się w kaplicy figura Chrystusa Ukrzyżowanego jest oryginalną, gotycką rzeźbą z drewna lipowego.

Ratusz

Ratusz - klasycystyczna, dwukondygnacyjna budowla będąca siedzibą Urzędu Miasta i Gminy Myślibórz oraz Rady Miejskiej. Wybudowana w 1772 r na planie prostokąta - z cegły, otynkowana. Niegdyś w tympanonie znajdował się zegar, zastąpiony dziś okrągłym oknem. Ratusz myśliborski został wybudowany z inicjatywy van Brankenhofa - dzierżawcy domeny królewskiej w Karsku, przy wsparciu finansowym króla Prus Fryderyka II Wielkiego.

Obwarowania miejskie – pozostałości kamienno-ceglanych murów obronnych z drugiej połowy XIII w. Pierwotna ich długość wynosiła ok. 1900 m. Wzmocnione były 49 basztami (głównie łupinowymi) rozmieszczonymi, co 24-30 m oraz trzema bramami. Do czasów obecnych zachowały się niewielkie fragmenty murów obronnych, dwie bramy (Nowogródzka i Pyrzycka) oraz dwie baszty (jedna pełna, druga - łupinowa).

Brama Nowogrodzka

Współczesność:

W dniu 23 maja 1945 roku miasto przekazane zostało organizującej się administracji polskiej, na mocy postanowień jałtańskich. W ciągu 1945 r. następuje napływ osadników polskich, w tym przesiedlonych przymusowo z dawnych Kresów II Rzeczpospolitej, oraz osadników z Polski centralnej i repatriantów z Niemiec oraz Zachodu Europy. Postępują wysiedlenia ludności niemieckiej.

Po drugiej wojnie światowej Myślibórz uzyskał nową szansę rozwoju. W 1945 r. utworzono tu siedzibę powiatu, który obejmował 3 miasta i 8 wiejskich gmin zbiorczych. Myślibórz stał się ważnym ośrodkiem administracyjnym i gospodarczym Pomorza Zachodniego. Do 1975 r. był miastem powiatowym w województwie szczecińskim. Reforma administracyjna lat siedemdziesiątych XX w. spowodowała, że od 1 czerwca 1975 r. Myślibórz stał się siedzibą władz gminnych w ramach nowo powstałego województwa gorzowskiego. Od 1 stycznia 1999 r. po 24 letniej przerwie, kolejna reforma administracyjna przywróciła miastu rangę powiatu. Myślibórz powrócił także do województwa zachodniopomorskiego. Miasto systematycznie rozbudowuje się, zachowując jednak swój historyczny charakter.

Źródła:

- Praca zbiorowa pod red. Edyty Olczak, *Atlas ilustrowany – historia Polski*, wyd. I, Demart S.A., Warszawa, 2007
- Oficjalny serwis miasta Myśliborza, www.mysliborz.pl
- Władysław Czorniak, Kronika Związku Nauczycielstwa Polskiego – Oddział Powiatowy Myślibórz, 1964, str. 1 -11; w serwisie: http://www.mysliborz.info.pl/historia/1945/wczorniak.htm

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.12: Paczków

Położenie:

Miasto w woj. opolskim, w powiecie nyskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Paczków.

Paczków leży na Śląsku Opolskim (historycznie na Dolnym Śląsku), na Przedgórzu Sudeckim, w Obniżeniu Otmuchowskim na południowo-zachodnim krańcu województwa opolskiego nad Nysą Kłodzką. Położone jest między sztucznymi zbiornikami wodnymi Jeziorem Otmuchowskim i nowymi zbiornikami zwanymi Topola i Kozielno razem tworzącymi Jezioro Paczkowskie.

Według danych z 30 czerwca 2008 miasto liczyło 8081 mieszkańców.

Herb Paczkowa
Źródło: www.paczkow.info

Rozwój historyczny miasta:

Wdzięczna legenda z 1600 r. (autorstwa kronikarza cesarskiego Hosemanna) przypisuje założenie Paczkowa rzymskiemu rycerzowi Luccae, który to rzekomo fundował miasto już w roku 300 n.e. Paczków założono w 1254 r. (akt lokacji wymienia nazwę Pachcov), na wysokiej skarpie rzeki Kamienicy, dopływu Nysy Kłodzkiej. Lokacji dokonano na tzw. surowym korzeniu (w miejscu niezamieszkanym) na prawie flamandzkim. Inicjatorem jego powstania był biskup wrocławski Tomasz I, w założeniach którego gród ten miał bronić południowo-zachodniej granicy „nyskiego księstwa biskupiego". Wójtami – zasadźcami – byli Henryk i Wilhelm. Paczków należał wtedy do kręgu kulturowego tzw. państwa Henryków Śląskich – w okresie dzielnicowego rozbicia Polski. Ze względu na charakter miasta, prawdopodobnie już na samym początku jego istnienia, zostało ono ufortyfikowane i to podwójnymi murami. Zbudowano również wówczas w Paczkowie farny kościół katolicki. Plan miasta był symetryczny i funkcjonalny, z rynkiem o proporcjach 2:1 - 166 x 83 m, z owalnym obwodem. W końcu XIII wieku miasto chronił najwyraźniej również zamek, który jednak nie

przetrwał do dziś i został zniszczony zapewne na początku XV w. (potwierdzony jest w dokumentach z połowy XIV w.). Mury miejskie, z których Paczków słynie do dziś, opatrzył i wzmocnił w II połowie XIV w. biskup Przecław z Pogorzeli, potomek znanego już w bitwie pod Legnicą rodu rycerskiego. Miasto miało wówczas 3 bramy.

Od 1345 r. znana jest w Paczkowie rada miejska. W 1349 r. nie ominęła Paczkowa zaraza; tym niemiej miasto, nie zdominowane przez biskupią rezydencję książęcą jak pobliski Otmuchów, rozwijało się dość szybko, czerpiąc dochody z przynależnego mu lasu i rybołówstwa.

17 marca 1428 r. Paczków został zajęty przez wojska husyckie, które dały się we znaki mieszkańcom, jako poddanym katolickiego biskupa i spowodowały wiele zniszczeń. W II połowie XV w. Paczków był także areną sporów miedzy biskupami a pretendentami do korony czeskiej, w tym królem Węgier Maciejem Korwinem (oblegającym miasto w r. 1467).

XV wiek przyniósł jednak rozwój gospodarczy, do czego znacznie przyczynili się biskupi za sprawą przywilejów nadawanych miastu. Od ok. 1452 w Paczkowie na mocy zgody biskupów osiedlali się Żydzi. 1483 r. funkcjonował tu też targ solny. Istniało szereg cechów, posiadały potwierdzone w 1487 r. prawo mili.

W 1526 r. Paczków przypadł Habsburgom. W 1560 r., wójtostwo miasta było już w całości wykupione przez radę miejską. W 1543 r., miasto dzierżawiło od biskupa wieś Kamienicę z gruntami (w zamian za utrzymywanie fortyfikacji), posiadało dwa szpitale miejskie, młyny. W XVI w. miasto przeżywało rozkwit jak wiele innych miast śląskich w orbicie czeskiej, potem habsburskiej. W 1594 r. odnotowano już 11 cechów. Odbudowano fortyfikacje, dodając nową bramę – Nyską, od południa. W 1618 r. liczyło 2320 mieszkańców. Paczków słynął z sukiennictwa i jarmarków.

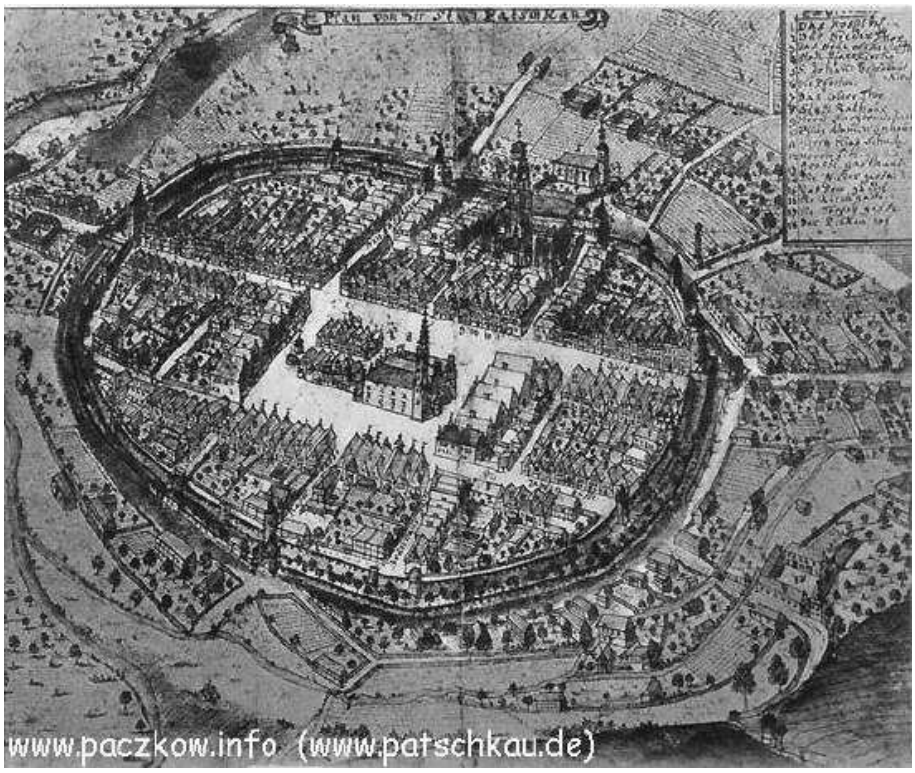
Okres „złotego wieku miast śląskich'" skończył się drastycznie w trakcie religijnej wojny trzydziestoletniej, która kompletnie zrujnowała Paczków, jako miasto obronne biskupów katolickich. W jej okresie liczba mieszkańców wahała się od zaledwie 100 do 800!

Odbudowa miasta w okresie kontrreformacji napotykała na niepokoje; dodatkowo sytuację komplikowały wojny austriacko-pruskie, prowadzone do połowy XVIII w. Od 1741 r. Paczków (Patschkau) należał do Prus. Miasto było zadłużone, a mieszczanie ratowali się uprawą ziemniaków – wsie i folwarki wspomagające zawsze miasto gospodarczo pozostały za granicą austriacką (habsburską). Nie udało się też zrestytuować tkactwa, stanowiącego podstawowy przemysł miasta, choć istniały nadal cotygodniowe targi.

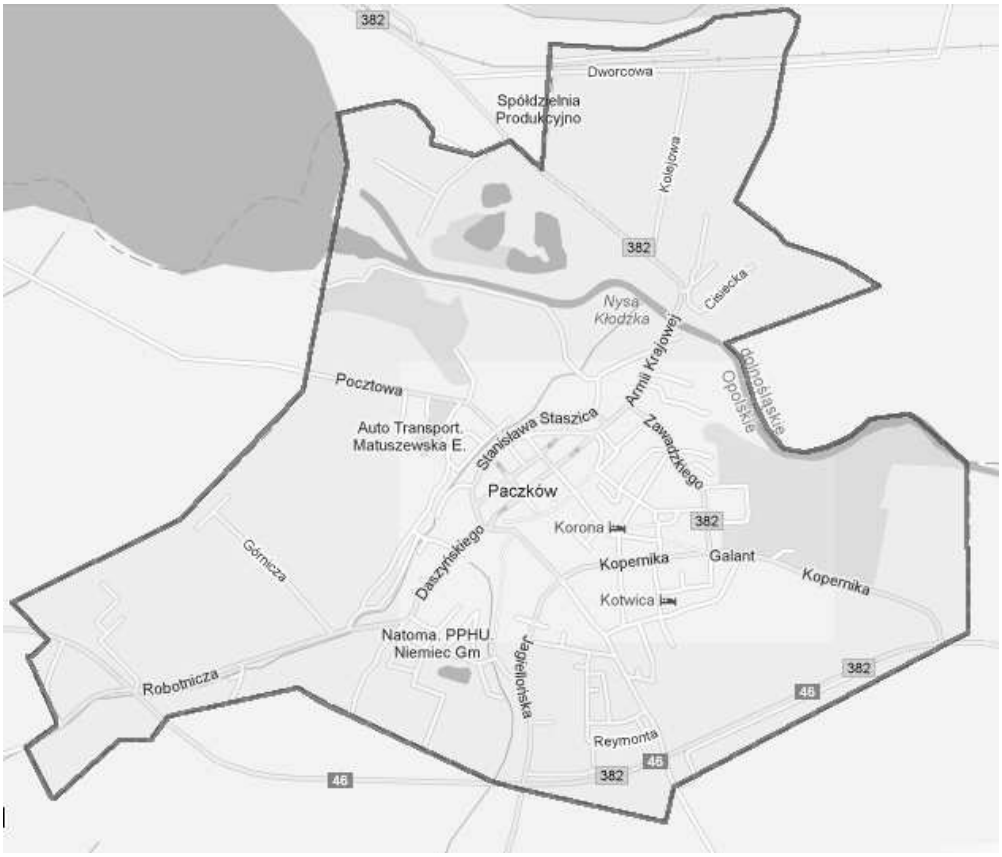
Rządy pruskie w XIX w., a zwłaszcza nowe ustawy miejskie z r. 1808, przyczyniły się do stopniowej modernizacji Paczkowa. Przebudowano ratusz (1821-22 r.), uregulowano rzeki, wzniesiono nową szkołę. W 1839 r. powstała fabryka świec; w 1871 – zapałek, w 1900 r. – wyrobów drewnianych. W końcu XIX w. (1874 r.) zbudowano połączenie kolejowe z Nysą i Ząbkowicami.

W okresie międzywojennym (w Republice Weimarskiej i III Rzeszy) Paczków rozbudowuje się w kierunku przedmieść. Powstają osiedla pruskich weteranów wojskowych, a także budynki publiczne. Architektem miejskim jest K. Erbs.

W latach II wojny światowej miasto poniosło zniszczenia w zabudowie mieszkaniowej. W styczniu 1945 r. wkroczyła Armia Czerwona. Paczków przekazano administracji polskiej na mocy traktatu w Poczdamie.

Plan Paczkowa z 1688 r.
Źródło: www.paczkow.info

Kalendarium najważniejszych wydarzeń:

- 1254 – Założenie Paczkowa przez biskupa wrocławskiego Tomasza, jako miasta obronnego dla księstwa nyskiego biskupów
- Połowa XIV w. – biskup Przecław z Pogorzeli umocnił mury miejskie
- Od 1345 – znana jest w Paczkowie rada miejska.
- 1428 – Paczków zajęty przez wojska husyckie
- 1452 – w Paczkowie na mocy zgody biskupów osiedlali się Żydzi; liczne inne przywileje biskupie
- 1467 – oblężenie miasta przez króla Węgier Macieja Korwina, pretendenta do tronu czeskiego
- 1483 – Pierwszy targ solny
- XVI w. – rozwój miasta, cechów (11), zwłaszcza sukiennictwa, rozbudowa fortyfikacji miejskich
- 1526 – Paczków przypadł Habsburgom
- 1560 – wójtostwo miasta w całości wykupione przez radę miejską.
- 1618 – miasto liczy 2320 mieszkańców
- 1618-1648 – wojna trzydziestoletnia rujnuje Paczków (pozostaje 100 – 800 mieszkańców)
- 1741 – Paczków należy do Prus.
- 1808 – nowe ustawy miejskie; 24 rajców sprawuje władzę
- XIX w. – modernizacja miasta
- 1874 – linia kolejowa do Nysy i Ząbkowic
- 1918-1939 – rozbudowa miasta w kierunku Przedmieścia Nyskiego
- 1945 – wkroczenie Armii Czerwonej; Paczków przekazany Polsce na mocy traktatu w Poczdamie

Pocztówka z Paczkowa z XIX w.
Źródło: Muzeum Śląska Opolskiego

Najważniejsze obiekty historyczne:

Mury miejskie
Źródło: http://www.paczkow.pl

Mury obronne – powstały w epoce średniowiecza, z kamienia łamanego. Istniejące już z początkiem XIV w., zostały umocnione z fundacji biskupa wrocławskiego Przecława z Pogorzeli w II połowie XIV w. Mury otaczają miasto elipsą o długości 1200 m. Od nich Paczków wziął swój obecny przydomek „polskie Carcassonne". Mury twierdzy posiadały 24 baszty, (do dziś zachowało się 15 baszt łupinowych); w niektórych z nich zachowały się otwory strzelnicze. W XVI w., w okresie zagrożenia najazdem tureckim, przystosowano je do wymogów nowożytnej artylerii; niektóre baszty otrzymały wtedy renesansowe attyki; utworzono za fosą zewnętrzny mur o wysokości 4m. Mury posiadały najpierw trzy, a następnie cztery bramy. Zachowały się ich baszty. Naprawę i generalne uporządkowanie fortyfikacji wykonano w XIX w., a później w XX w.

Widok ratusza
Źródło: http://www.paczkow.pl

Ratusz – wybudowany w rynku XVI-wieczny ratusz uległ przez wieki wielu przebudowom (zwłaszcza w latach 1821-22). Do dziś oryginalny renesansowy charakter zachowała jedynie wieża ratuszowa, dziewięciokondygnacyjna, w dolnej części kwadratowa, wyżej ośmioboczna, zwieńczona gankiem, attyką typu polskiego z wolutami i murowanym hełmem z iglicą. Wieża ma trzy dzwony oraz zabytkowy zegar z mechanizmem z 1858 r.

Widok kościoła św. Jana Ewangelisty
Źródło: http://www.paczkow.pl

Kościół pod wezwaniem św. Jana Ewangelisty - gotycki kościół farny z drugiej połowy XIV wieku, fundacji biskupa Przecława z Pogorzeli (co zaświadcza dokument fundacji ołtarza z 1360 r.), rozbudowywany w dwóch następnych stuleciach. Należy do najbardziej znanych kościołów warownych Europy Środkowej. Charakterystycznym elementem kościoła jest potężna wieża (przed 1716 r. była jeszcze wyższa) oraz zakończenie dachu renesansową attyką z tzw. jaskółczymi ogonami. W południowej nawie świątyni znajduje się kamienna studnia, zwana tatarską. We wnętrzu obiektu zachowały się zabytkowe rzeźby (przypisywane Witowi Stwoszowi, twórcy m.in. ołtarza w bazylice Mariackiej w Krakowie), ołtarze i epitafia, zwłaszcza rodziny Maltitzów.

Dom kata miejskiego – położony obok murów obronnych. Budynek wzniesiony został metodą muru pruskiego. Powstał w XVIII w. i, według legendy, mieszkał w nim kat paczkowski z rodziną. W latach 2009-2010 odrestaurowany.

Dom kata miejskiego
Źródło: http://www.paczkow.pl

Współczesność:

Mury obronne Paczków są najlepiej w kraju zachowanym zabytkiem średniowiecznej architektury fortyfikacyjnej. Mimo napływu nowej, przesiedlonej m.in. z dawnych ziem wschodnich ludności, udało się zachować charakter historyczny miasta, a wielu amatorów zabytków przyczyniło się do konserwacji. Odbudowano też szereg kamieniczek rynkowych. Dzięki temu Paczków zachwyca swym charakterem i przyciąga turystów w każdej porze roku. Oferta miasta to nie tylko zwiedzanie obiektów miejskich, ale także wycieczki piesze specjalnymi trasami (np. główny szlak sudecki im. M. Orłowicza, szlak do Radochowa, Barda i Chwalisławia) lub rowerowe (w Górach Rychlebskich i Złotych, trasą krajową R60, trasą o znamiennej nazwie „Szlak Czarownic", trasami międzynarodowymi R9 i z Lądka-Zdroju do Otmuchowa).

W mieście powstają nowe zabudowania, trwa sukcesywna renowacja i porządkowanie budynków historycznych.

Największymi zakładami przemysłowymi Paczkowa są cegielnia (Jopek) i manufaktura opakowań kartonowych (Jarpak).

Źródła:

- Bożena Steinborn, Śląsk w zabytkach sztuki. Paczków i Otmuchów. Ossolineum, Wrocław 1961, 1982
- Tadeusz Broniewski, Historia architektury dla wszystkich, wyd. II. poprawione i rozszerzone, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1980
- Praca zbiorowa pod red. Edyty Olczak, Atlas ilustrowany – historia Polski, wyd. I, Demart S.A., Warszawa, 2007

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.13: Pułtusk

Położenie

Pułtusk położony jest w północnej części Mazowsza, w Dolinie Dolnej Narwi, w odległości ok. 60 km od Warszawy, na skraju Puszczy Białej, na szlaku prowadzącym do Jezior Mazurskich. Na Mazury prowadzi jeszcze jedna droga – naturalny szlak wodny – rzeka Narew. To właśnie z racji swojego położenia miasto bywa często nazywane Wenecją Mazowsza.

Od południa dolina okolona jest dorzeczem Narwi, łączącym się z nurtami Bugu, od strony wschodniej zaś lasami rozległej Puszczy Białej, która zajmuje powierzchnię blisko 500 km2.

Według danych z 2008, Pułtusk liczy około 19 000 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta

Najstarsze ślady osadnictwa na wyspie pochodzą z XII wieku. Druga osada o charakterze targowym istniała na terenie obecnego Starego Miasta.

Pułtusk jest jednym z najstarszych miast Mazowsza, gdyż prawa miejskie uzyskał prawdopodobnie w 1257 r. od księcia mazowieckiego Ziemowita. Od XII w., aż do 1796 r. pozostawał pod jurysdykcją biskupów płockich, jako siedziba diecezji. Pułtusk był trzecim – po Warszawie i Płocku – miastem na Mazowszu z murowanymi fortyfikacjami.

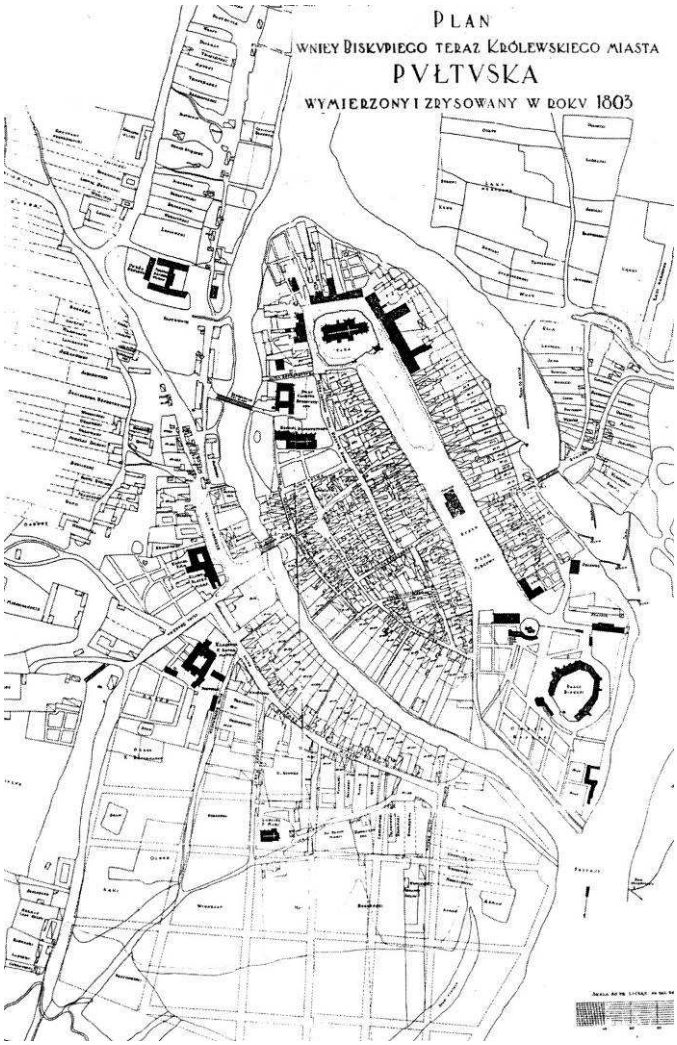
W połowie XV w. w mieście wybudowano kolegiatę, w XVI w.: kościoły, szpital, łaźnię miejską, apteki i przytułki dla ubogich. XV - XVI w. Pułtusk stał się ważnym ośrodkiem produkcji rzemieślniczej i eksportu zboża, który był możliwy dzięki położeniu nad rzeką Narew. Pomyślny rozwój gospodarczy miasta sprzyjał rozwojowi szkolnictwa oraz życia kulturalnego.

W pułtuskiej kolegiacie przechowywany był najstarszy, zachowany do naszych czasów, relikt średniowiecznej sztuki rękopiśmienniczej z XI w., tzw. "Złoty Kodeks Pułtuski". Działała także pierwsza na Mazowszu drukarnia (1530 r.). W 1565 r. bp Andrzej Noskowski sprowadził do Pułtuska jezuitów, którzy w 1566 r. powołali kolegium.

Od połowy XVI w. przy jezuickiej szkole działał pierwszy w Rzeczypospolitej teatr publiczny. W 1781 r. szkołę przejęli benedyktyni i prowadzili do 1832 r. Po pożarze budynku w 1826 r. zbudowano czteroklasowe progimnazjum męskie.

Tradycję szkolnictwa pułtuskiego kształtowali sławni nauczyciele m.in.: ks. Piotr Skarga (autor słynnych kazań sejmowych) i ks. Jakub Wujek (autor przekładu Biblii na język polski), jak i uczniowie m.in.: Jerzy Ossoliński - kanclerz koronny, Andrzej Batory - kardynał, Maciej Kazimierz Sarbiewski - poeta łaciński, a także Wiktor Gomulicki - poeta, pisarz, autor "Wspomnień niebieskiego mundurka", w których barwnie opisał młodzieńcze lata w pułtuskiej szkole.

Wiek XVII to okres wojen i powolnego upadku Rzeczypospolitej, przypieczętowanego rozbiorami. Po III rozbiorze Polski w roku 1795 Pułtusk znalazł się w zaborze pruskim.

Okres napoleoński w Polsce i dokonania Napoleona, szczególnie utworzenie Księstwa Warszawskiego, przekreśliły na krótki czas rozbiory Rzeczypospolitej. Spowodowały, że ożywiła się nadzieja na pełne odrodzenie państwa. Okres napoleoński spowodował głębokie przemiany w społeczeństwie polskim, kreując nowoczesny model społeczeństwa i pogłębiając kryzys dotychczasowego systemu stosunków rolnych. Gwarantem tych zmian była konstytucja i ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego. W Pułtusku w dniach 29 grudnia 1806 r. – l stycznia 1807 r. przebywał Napoleon. Po Kongresie Wiedeńskim (1815) Pułtusk znalazł się w zaborze rosyjskim.
W pobliżu miasta toczyły się walki powstania listopadowego.

Po wybuchu powstania styczniowego w 1863 r. Pułtusk zajęli Rosjanie. W 1920 r. o miasto została stoczona kolejna krwawa walka. W latach odrodzonej II Rzeczpospolitej Pułtusk był miastem garnizonowym. Stacjonował tu 13 Pułk Piechoty. Podczas II wojny światowej toczyły się walki na terenie miasta i okolic. Ich wynikiem były ogromne zniszczenia (około 85%).

Kalendarium najważniejszych wydarzeń:

- 1227 r. – miasto wymienione w przywileju księcia Konrada Mazowieckiego
- 1257 r. – pierwsza lokacja miasta
- 1508 r. – rozpoczęcie budowy murów obronnych

- 1571 r. – powstanie pierwszego w Polsce Seminarium Nauczycielskiego prowadzonego przez jezuitów (prace rozpoczyna ks. Piotr Skarga)
- 1714 r. – powódź,
- 1793 r. – zabór pruski
- 1806 r. – Pułtusk w Księstwie Warszawskim
- 1815 r. – zabór rosyjski
- 1830 r. – miasto liczyło 4408 mieszkańców
- 1863 r. – zajęcie miasta przez Rosjan w trakcie powstania styczniowego
- 1920 r. – 15. Pułk Piechoty „Wilki" wyzwolił miasto w trakcie wojny polsko-bolszewickiej
- 1939 r. – 7 września wkroczenie wojsk Wermachtu – 8 października miasto włączone do Rzeszy (Pułtusk nazwano Ostenburg)
- 1939-1945 represje, egzekucje ludności i zniszczenia wojenne (85%)
- 1979 r. – wielka powódź,
- 1990 r. – I Mazowiecki Kongres Młodych
- 1994 r. – podpisanie aktu notarialnego w sprawie założenia Wyższej Szkoły Humanistycznej
- – w pułtuskiej Kolegiacie odkryto renesansowe freski
- 1998 r. – ustanowienie Św. Mateusza Patronem Miasta

Najważniejsze obiekty historyczne

Najciekawszym zabytkiem Pułtuska jest **Kolegiata**, którą do godności Bazyliki Mniejszej wyniósł w 1975 r. Ojciec Święty Paweł VI. Pochodzi ona z 1449 r. Fundatorem jej był bp Paweł Giżycki. W II pół. XV w. nastąpiła dalsza rozbudowa świątyni, dobudowano prawdopodobnie kaplice o sklepieniach gwiaździstych. Renesansowa przebudowa kościoła nastąpiła w XVI w. z fundacji bp. Andrzeja Noskowskiego. Wielki wkład w przebudowę kolegiaty wniósł architekt Jan Baptysta Wenecjanin.

Rangę kolegiaty podniosło odkrycie w 1994 r. renesansowych polichromii na jej sklepieniu. Przy Kolegiacie znajduje się **Dzwonnica** wzniesiona w 1507 r.

Wieża dawnego ratusza gotycko-renesansowa. Dolna partia budowli z początku XV w., z elementami z pierwszej połowy XVI w. Podniesiona o cztery kondygnacje podczas przebudowy w początku XVII w. W zabudowie staromiejskiej wieża stanowi ważny element przestrzenny, zaświadcza o średniowiecznym rodowodzie miasta.

Kaplica pod wezwaniem świętej Marii Magdaleny znajdująca się na podgrodziu, w widłach odnóg Narwi. Fundatorem kościoła murowanego był bp. Andrzej Krzycki, a świątynię w 1538 r. konsekrował bp Paweł Gamrat., całkowicie zniszczona została w 1944 r. Zrekonstruowana w latach 1946 - 1951.

Kościół św. Krzyża pochodzi z XVI w., późnogotycki, z elementami barokowo-klasycystycznymi. W 1839 r. kościół przeszedł gruntowny remont. Został znacznie uszkodzony podczas działań wojennych w 1944 r. Odbudowany w początku lat 50-tych, a następnie remontowany gruntownie w 1967 r. i w 1975 r.

Kościół dawny Najświętszej Panny Marii, poewangelicki. Pierwsza świątynia wzniesiona na przełomie XIV i XV w. Obecny kościół zbudowany z fundacji biskupa Erazma Ciołka.

Kościół św. Józefa, poreformacki, pochodzi z I pół. XVII w. - wczesnobarokowy, Obecne wyposażenie z ciemnego dębu pochodzi z lat 1714 - 1777. Pod kościołem i kaplicą znajdują się niedostępne krypty. Od południa do budynku przylegają zabudowania dawnego klasztoru.

Kościół świętych Piotra i Pawia, kościół pojezuicki, pobenedyktyński. Budowę ukończono w 1570 r. Rozbudowano go w 1583 r., a po kolejnym pożarze miasta w 1646 r. przystąpiono do budowy nowej, obszernej, trójnawowej, do dziś istniejącej świątyni. Kościół odbudowano w latach 1875-1880.

Zamek – Dom Polonii. W murach XV - wiecznego Zamku, położonego na skraju Puszczy Białej, nad błękitną Narwią mieści się Dom Polonii. Zamek został odbudowany w stylu renesansowym i uroczyście otwarty w 1989 r. Nazwa „Dom Polonii" świadczy o tym, że panuje tu atmosfera otwartego polskiego domu, który z niezmienną serdecznością wita nie tylko gości polonijnych. Zamek był świadkiem wielu wydarzeń z bogatej historii Polski i Pułtuska. W czasach średniowiecza stanowił centralne ogniwo w obronie północno - wschodnich rubieży Mazowsza przed najazdami pogańskich Prusów, Jaćwingów, Litwinów. Od XIII wieku, przez kilka kolejnych stuleci Zamek był siedzibą biskupów płockich. Obecnie Dom Polonii – Zamek jest hotelem oraz centrum konferencyjnym.

Współczesność

Lata powojenne to czas odbudowy miasta ze zniszczeń. Ważnym wydarzeniem było przekazanie dawnego pułtuskiego zamku biskupów na siedzibę Domu Polonii. W 1994 r. z inicjatywy profesorów Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk została utworzona Wyższa Szkoła Humanistyczna, obecnie Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora.

Prowadzi ona studia I i II stopnia, jednolite studia magisterskie i podyplomowe w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym, na wydziałach: administracji, bezpieczeństwa narodowego, filologii polskiej, historii, pedagogiki, politologii, socjologii, turystyki i rekreacji. Ma uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk humanistycznych na dwóch wydziałach: historii i politologii. Księgozbiór Biblioteki Głównej liczy 123 tysiące woluminów i jednostek bibliotecznych. Znajdują się w nim książki oraz czasopisma z całego XX stulecia oraz publikacje wydane przed 1900 r. Oprócz wydawnictw na tradycyjnych nośnikach Biblioteka gromadzi również „książki" elektroniczne.

Po 1989 r., w mieście powstało też wiele inwestycji. Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Pułtusku został powołany 1 października 2006 roku. 29 maja 2008 r. otwarto Krytą Pływalnię.

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.14: Sandomierz

Położenie

Miasto powiatowe w województwie świętokrzyskim, w powiecie sandomierskim, położone nad Wisłą (268,5 km od jej źródła i 673,7 km od jej ujścia do Morza Bałtyckiego), na siedmiu wzgórzach (stąd miasto nazywane jest czasem "małym Rzymem"), na granicy Wyżyny Sandomierskiej. Przemysłowa część miasta, zwana Nadbrzeziem leży na prawym brzegu Wisły, w Kotlinie Sandomierskiej, graniczy z Tarnobrzegiem. Historycznie Sandomierz położony był w Małopolsce, jako główne miasto dawnej ziemi sandomierskiej.

Istnieje kilka teorii na temat pochodzenia nazwy miasta, według jednej z nich nazwa związana jest z położeniem miasta - w okolicach Sandomierza, rzeka San domierza (dochodzi) do Wisły. Najbardziej prawdopodobna teoria głosi jednak, że nazwa miasta pochodzi od staropolskiego imienia Sędomir, rozpowszechnionego w całej Słowiańszczyźnie.

Przez miasto przebiegają turystyczne szlaki: cysterski, św. Jakuba, Via Jagiellonica, Architektury Drewnianej.

Liczba mieszkańców, według danych z 2010r., wynosi 24 621.

Rozwój historyczny miasta

Ślady pierwszej obecności człowieka na tych terenach, znalezione w wykopaliskach archeologicznych, pochodzą z neolitu. Osada była tu już w X w. na terenie wzgórza zamkowego, a od XI wieku gród, siedziba książęca. W okresie rozbicia dzielnicowego był stolicą Księstwa Sandomierskiego, a przez około 700 lat również miastem wojewódzkim (pierwszy wojewoda - Pakosław dzierżył urząd w latach 1182 – 1203, ostatnim wojewodą staropolskim był Rafał Amor Tarnowski). Obok istniejącego obecnie, XV-wiecznego Domu Długosza, powstał drugi gród, który dał początek miastu. Dzięki położeniu nad Wisłą, w miejscu przeprawy szlaku handlowego z Europy Zachodniej na Ruś, Sandomierz szybko zyskiwał na znaczeniu. Pierwszym władcą Sandomierza (w okresie od 1146 do 1166) był książę Henryk Sandomierski, syn króla Bolesława Krzywoustego. Pierwsza inicjatywa lokacyjna na prawie niemieckim dotycząca Sandomierza miała zaś miejsce przed rokiem 1243. Miasto zostało zdobyte przez Tatarów w 1259 za czasów Piotra z Krępy, o czym wspominają „Pieśni Sandomierzanina”. Za namową kniazia ruskiego, Wasylko Romanowicza w 1260 miasto poddało się Tatarom pod wodzą Burundaja. Po zniszczeniach w czasie najazdów tatarskich, ponowna lokacja w 1286 została nadana przez księcia seniora Leszka Czarnego. Król Kazimierz Wielki, szczególnie upodobawszy sobie miasto, wzniósł w Sandomierzu zamek na wysokim brzegu wiślanym.

Ponownie handel odegrał ważną rolę w rozwoju miasta w XV wieku (Sandomierz leżał na trasie drogi wiślanej związanej z handlem zbożem). XV – XVII wiek to okres częstych pobytów dworu i królów w Sandomierzu, a także czas zjazdów szlacheckich. Zamek uległ przebudowie i powiększeniu. Bywał tu m. in. król Zygmunt Stary (a później jego syn Zygmunt II August), zapraszany przez starostę sandomierskiego i hetmana wielkiego koronnego Jana Amora Tarnowskiego. Już od średniowiecza sandomierska gmina żydowska była jedną z najważniejszych w Małopolsce.

W 1570 miał miejsce zjazd reprezentantów działających w Polsce nurtów reformacji, w wyniku którego doszło do podpisania tzw. zgody sandomierskiej – porozumienia w obronie przed kontrreformacją.

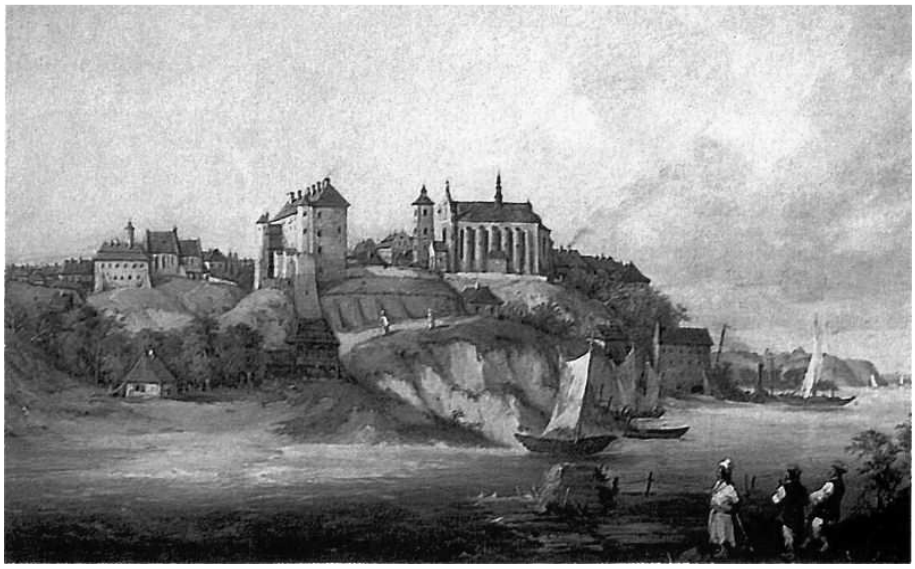

Sandomierz na sztychu z dzieła Georga Brauna i Franza Hogenberga z 1617

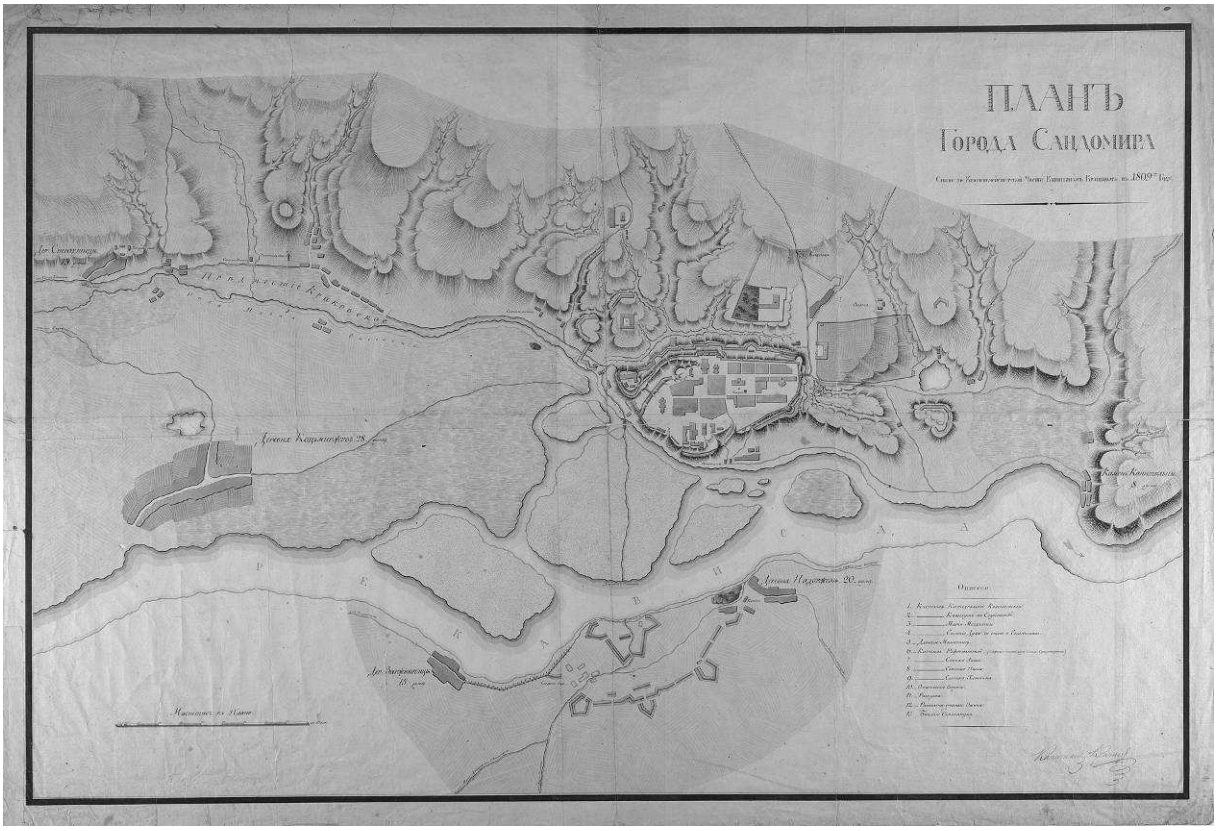
W 1613 otwarto Kolegium Jezuickie w Sandomierzu. W 1623 Jakub Bobola (zm. 1636) - podczaszy sandomierski, prawdopodobnie stryjeczny brat św. Andrzeja Boboli, założył przy kolegium konwikt dla 12 młodych, należących do zubożałych rodzin, szlachciców i zapisał na ten cel 15500 zł. na dobrach swych Wilczyce. W 1635 przeznaczył na pomieszczenie konwiktorów swoją kamienicę, stojącą do dziś w Rynku miasta Sandomierza. Ta „Fundatio Boboliana” z 27 lipca 1623 przetrwała aż do kasaty (likwidacji) zakonu Jezuitów.

Kres dawnej świetności Sandomierza położył potop szwedzki w 1655 r.

W okresie zaborów (od 1795 w zaborze rosyjskim) Sandomierz stał się miastem pogranicznym między Księstwem Warszawskim i później Królestwem Polskim, a austriacką Galicją. Stracił swoje znaczenie administracyjne, a także gospodarcze. Dodatkowo został dość poważnie zniszczony przez pierwszą wojnę światową.

Józef Szermentowski – "Widok Sandomierza od strony Wisły", Olej, 1855 r.
Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Sandomierz

Plan miasta z 1809 r.
Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych

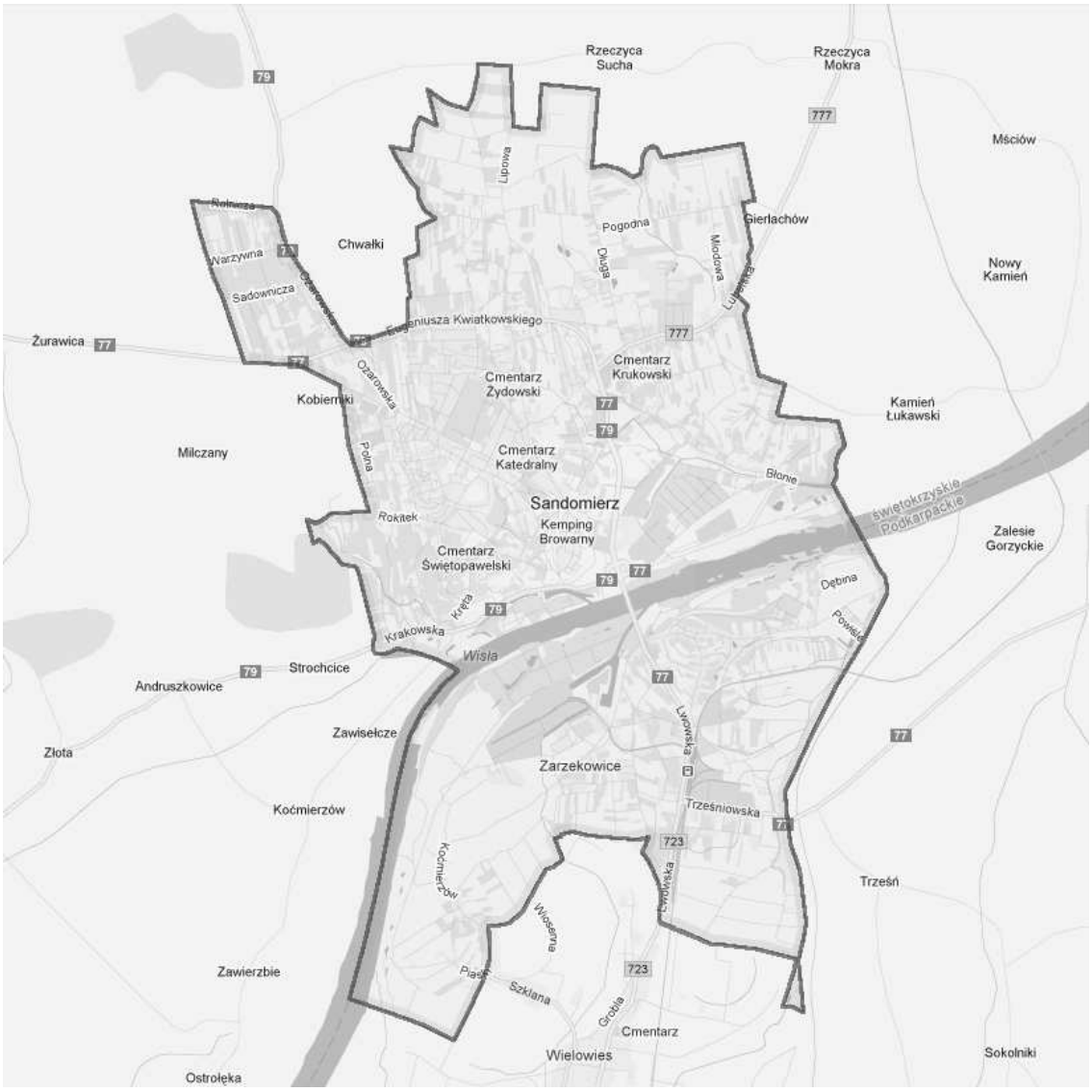
Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. miasto wyrwało się ze stagnacji i zaczęło się prężnie rozwijać. Według planów ministra Eugeniusza Kwiatkowskiego z 1935 r., miało wkrótce stać się stolicą budowanego Centralnego Okręgu Przemysłowego z ponad 100 tys. mieszkańców. W 1939 miało zostać stolicą województwa. Plany te zniweczyła II wojna światowa. W jej trakcie okupant dokonał zagłady mieszkańców żydowskich.

Wojska radzieckie wkroczyły do Sandomierza 18 sierpnia 1944. Architekturze miasta oszczędzono zniszczeń wojennych. W latach 1975 -1998 miasto administracyjnie należało do województwa tarnobrzeskiego. Obecnie jest miastem średniej wielkości i ważnym ośrodkiem turystycznym.

Kalendarium najważniejszych wydarzeń:

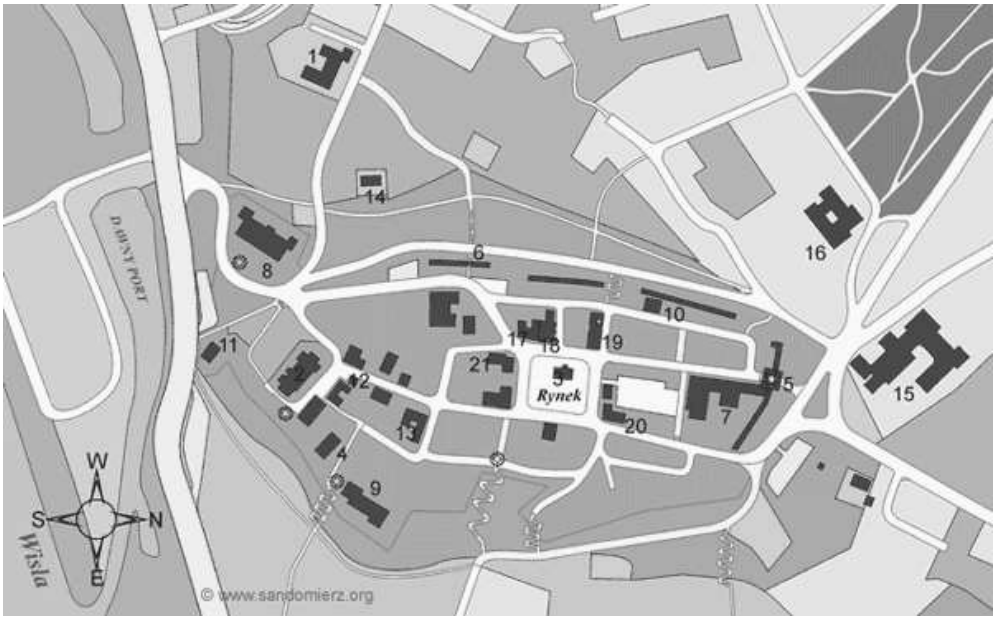
- X w. – Istnieje osada na terenie dzisiejszego zamku
- XI w. – Powstanie grodu
- 1146 r. – Książę Henryk Sandomierski został pierwszym władcą miasta
- 1166 r. – Koniec rządów Henryk Sandomierskiego
- 1226 -1250 – Budowa klasztoru dominikańskiego św. Jakuba
- 1243 r. – Pierwsza inicjatywa lokacyjna na prawie niemieckim
- 1259 r. – Zdobycie miasta przez Tatarów
- XIV w – Król Kazimierz Wielki funduje zamek królewski na skarpie wiślanej
- 1360 r. – Fundacja katedry przez Kazimierza Wielkiego

- 1570 r. – Zjazd reprezentantów działających w Polsce nurtów reformacji, w wyniku którego doszło do podpisania tzw. zgody sandomierskiej
- 1613 r. – Otwarcie kolegium jezuickiego (Collegium Gostomianum)
- 1623 r. – Założenie konkwitu dla 12 młodych szlachciców należących do ubogich rodzin i przekazanie na ten cel 15500zł przez Jakuba Bobola
- XVII w . – fundacja synagogi murowanej
- 1795 r. – Sandomierz w zaborze rosyjskim
- 1807 r. – w Księstwie Warszawskim
- 1815 r. – 1863 w Królestwie Polskim
- 1865 r. – Karolina Kraczkiewicz została pierwszą świecką nauczycielką w Sandomierzu
- 1918 r. – Sandomierz w II Rzeczpospolitej; odbudowa po ciężkich stratach w I wojnie światowej
- 1935 r. – miasto nominalnie stolicą Centralnego Okręgu Przemysłowego
- 1944 r. – Wkroczenie Armii Czerwonej do Sandomierza

Plan miasta

Lokalizacja zabytków Sandomierza

Ważniejsze zabytki

1. Kościół św. Jakuba i Klasztor Dominikanów
2. Bazylika Katedralna p.w. NMP
3. Ratusz
4. Dom Długosza
5. Brama Opatowska
6. Furta Dominikańska (Ucho Igielne)
7. Kościół św. Ducha i dawny szpital
8. Zamek królewski
9. Collegium Gostomianum
10. Dawna Synagoga
11. Spichlerz
12. Dzwonnica
13. Pałac Biskupi
14. Dworek Skorupskich
15. Kościół św. Michała
16. Kościół św. Józefa
17. "Kamienica Pod Skrzydłami" (Rynek 4)
18. Konwikt Boboli (Rynek 5)
19. Kamienica Oleśnickich (Rynek 10)
20. Dom Mikołaja Gomółki (Rynek 14)
21. Kamienica Dutreppich (Rynek 2)

Najważniejsze obiekty historyczne

W Sandomierzu znajduje się 120 zabytkowych obiektów, m.in. Zamek królewski, romański kościół św. Jakuba, Katedra, Brama Opatowska, Ratusz, jedna z najstarszych szkół w Polsce - Collegium Gostomianum, synagoga oraz piękne kamienice mieszczańskie w Rynku Starego Miasta. Stare miasto tworzy wpisany do rejestru zabytków zespół urbanistyczno-architektoniczny i krajobrazowy. Poniżej zaprezentowano wybrane najcenniejsze zabytki – w kolejności ich powstania.

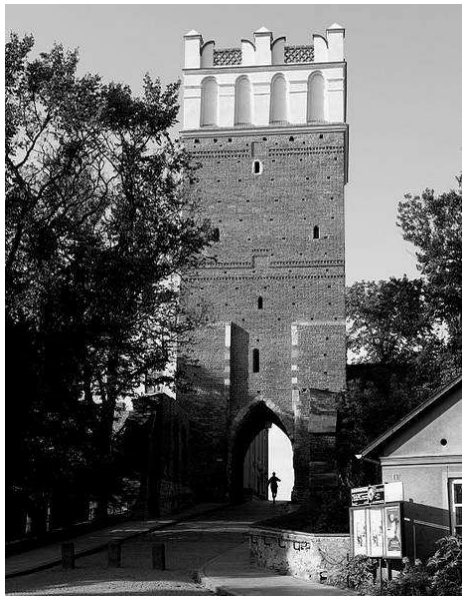
Zamek królewski w Sandomierzu – wzniesiony na wysokiej skarpie wiślanej, w miejscu grodu warownego istniejącego już w X-XI wieku. W latach 1146-1166 był siedzibą syna Bolesława Krzywoustego – księcia Henryka Sandomierskiego. Gotycki zamek wzniesiony przez Kazimierza Wielkiego pozostawił swój ślad w fundamentach ośmiobocznej południowej wieży narożnej, która jest obecnie najstarszą częścią zabytku. Wieża powstała za panowania Kazimierza Jagiellończyka w XV wieku, jak i tzw. Wielki Dom – siedzibą królewska. Zamek został rozbudowany za czasów Zygmunta

Starego i Zygmunta Augusta. Z tej budowli przetrwała część łącząca dwie narożne wieże. Nad wejściem od wschodniej strony zachowała się tablica erekcyjna Zygmunta Starego, data A.D. 1520 i kartusz z orłem zygmuntowskim. Elewacja wykonana była z wypalanej cegły tzw. zendrówki, układanej w romby. Budowniczym był mistrz Benedykt, zwany Sandomierzaninem, królewski architekt nadworny. Jego dziełem były m.in. dwukondygnacyjne arkadowe krużganki wokół zamkniętego dziedzińca. Wnętrza z czasów królewskich nie zachowały się - uległy zmianom lub zniszczeniu. W czasie wojen ze Szwecją zamek został wysadzony w powietrze przez uciekającą załogę z komendantem Sinclerem. Zginęło wówczas około pięćdziesięciu Polaków, którzy pierwsi wtargnęli do opuszczonego przez wroga zamku. Ocalałe wówczas skrzydło jest tym, które przetrwało do dziś; było odrestaurowane w czasach króla Jana III Sobieskiego. W zamku obecnie mieści się Muzeum Okręgowe.

Zespół Klasztorny Dominikanów przy kościele św. Jakuba - zbudowany w 1226r., późnoromański, zachował typowy układ przestrzenny budowli klasztornej i bogatą dekorację z cegły formowanej i glazurowej. Jest najstarszym i najcenniejszym zabytkiem Sandomierza; to jeden z pierwszych w Polsce kościołów wzniesionych z cegły, zaliczany do zabytków najcenniejszych w kraju. Wzgórze, na którym wzniesiono kościół, nazywane Świętojakubowskim bądź Staromiejskim, było od wielu wieków intensywnie zasiedlane. W okresie od X do XIII wieku rozwijała się tu prężnie osada z targiem. W końcu XII wieku księżna Adelajda ufundowała świątynię. Następnie, w latach 1226-1250 z fundacji biskupa Iwona Odrowąża, dominikanie zbudowali zachowaną dzisiejszą budowlę klasztorną, osiedlając się w Sandomierzu. Kościół wzniesiono, jako trójnawową bazylikę z wydłużonym prezbiterium. Do kościoła przylegają zachowane w części skrzydła klasztoru, dzwonnica z 1314 roku oraz kaplica poświęcona męczennikom sandomierskim z połowy XVII w. Na uwagę zasługuje późnoromańska dekoracja elewacji, a zwłaszcza portal północny, zaliczany do najpiękniejszych portali w kraju. Wnętrze kościoła zdobią cenne witraże z lat 1910-1918 projektu znanego młodopolskiego artysty Karola Frycza, skrzydła dawnego ołtarza głównego z 1599 roku i sztukaterie sklepienia w prezbiterium i Kaplicy Męczenników z XVII w.

Brama Opatowska – powstała za czasów Kazimierza Wielkiego w 2 poł. XIV w. wraz z murami obronnymi, jako jedna z czterech bram wjazdowych do miasta. Posiada typowy dla epoki gotyku, ostrołukowy przejazd. W połowie XVI w. bramę podwyższono i zwieńczono renesansową attyką. Wieża posiada cechy murów obronnych miast: grube mury oraz wąskie okna strzelnicze. Oryginalnie poszczególne kondygnacje bramy połączone były drabinami i pomostami, które zastąpiono metalowymi schodami w czasie remontu w 1928r. Przejazd zamykano broną, spuszczaną po prowadnicy zachowanej do dnia dzisiejszego na północnej ścianie bramy. Brama otwarta jest dla zwiedzających, roztacza się z niej piękny widok na miasto i okolice.

Do miasta można też było dostać się dwiema furtami. Zachowała się tylko furta Dominikańska nazywana "Uchem Igielnym".

Brama Opatowska
Źródło: http://www.sandomierz.pl

Ratusz
Źródło: http://www.sandomierz.pl

Ratusz – wzniesiony w połowie XIV w., w miejscu drewnianej budowli z XIII w. Budowla z cegły miała formę wieży założonej na planie ośmioboku. W XV w. budynek został rozbudowany, uzyskując w planie kształt prostokąta. W XVI w. nadbudowano na budynku attykę, nadając mu formy renesansowe. Na początku XVII w. przybudowano od zachodu wieżę. Budynek kilkakrotnie ulegał pożarom. W piwnicach budowli mieściło się więzienie. Obecnie na parterze Ratusza mieści się Dział Historyczny Muzeum Okręgowego, na piętrze Sala Ślubów i sale Rady Miasta, a w piwnicach klub "Lapidarium". Wnętrza zajmowane przez muzeum zachowały zabytkowy wystrój i wyposażenie.

Katedra - wzniesiona w XIV w., gotycka, zachowała pierwotny układ przestrzenny i bogatą dekorację rzeźbiarską we wnętrzu. Posiada dekoracje z XV - XVIII wieku (freski bizantyjsko - ruskie, ołtarze rokokowe, obrazy i rzeźby). Bazylika Katedralna wzniesiona została w miejscu pierwotnej romańskiej kolegiaty, zniszczonej najazdami Tatarów w XIII wieku i Litwinów w 1349 roku. W 1360 roku król Kazimierz Wielki ufundował nową kolegiatę, która wraz z powstaniem Diecezji Sandomierskiej w 1818 roku otrzymała godność Katedry, a w 1960 roku godność Bazyliki Katedralnej. Jest to gotycka budowla typu halowego z trójbocznie zamkniętym, wydłużonym prezbiterium, nakryta sklepieniami krzyżowo-żebrowymi. Na ścianach prezbiterium zachowały się polichromie wykonane ok. 1421 roku przez warsztat ruski z Przemyśla. Freski odsłonięto i zakonserwowano po raz pierwszy w latach 1934-1936. Ostatnio przeprowadzono doskonałą konserwację malarstwa w Katedrze pod egidą profesora W. Zalewskiego z krakowskiej ASP. Ołtarze i portale Katedry wykonane są z czarnego marmuru, a ozdobione marmurem różowym. Są to unikalne przykłady barokowych wyrobów warsztatów w Czarnej pod Krakowem. Wnętrze kościoła zdobi wspaniały zespół rokokowych ołtarzy (II poł. XVIII w.) przy międzynawowych filarach. Są one dziełem wybitnego warsztatu mistrza Macieja Polejowskiego ze Lwowa. Na ścianach naw widnieje zespół 16 obrazów, z których 12 tworzy cykl tzw. "Kalendarium", natomiast cztery obrazy pod chórem przedstawiają sceny z historii Sandomierza: męczeństwo Sandomierzan w 1260 roku, męczeństwo dominikanów w 1260 roku, rzekomy rytualny mord żydowski (polichromia była przedmiotem wielu debat w ostatnich czasach) oraz wysadzenie zamku przez Szwedów w 1656 roku. Ten ostatni obraz przedstawia legendarny moment, kiedy to porwany podmuchem rycerz Bobola, został przerzucony wraz z koniem przez Wisłę, nie doznając żadnego uszczerbku na ciele. W skarbcu Katedry przechowywane są między innymi liczne inkunabuły i relikwiarz Drzewa Krzyża Świętego podarowany Kolegiacie przez króla Władysława Jagiełłę w uznaniu zasług rycerstwa sandomierskiego w bitwie pod Grunwaldem.

Dom Długosza zbudowany w 1476 r. z fundacji słynnego historyka to jeden z najlepiej zachowanych gotyckich domów mieszkalnych w Polsce. Mieści bogate zbiory Muzeum Diecezjalnego. Ufundowany został przez Długosza, wówczas kanonika sandomierskiego, dla księży mansjonarzy, wikariuszy katedry. W 1864 roku dom oddano pod zarząd kapituły katedralnej. Jest to dwukondygnacyjna, ceglana budowla z wysokimi szczytami i dwuspadowym dachem. Nad południowym wejściem

znajduje się kamienna tablica erekcyjna z herbem Wieniawa, napisem i datą 1476. Układ wnętrz z obszerną sienią pośrodku i belkowanymi stropami, został częściowo zmieniony dla potrzeb muzealnych. Od 1937 roku mieści się tu Muzeum Diecezjalne. Autorem ekspozycji był Karol Estreicher, wielki historyk sztuki z Krakowa. Muzeum posiada bardzo cenne zbiory z zakresu malarstwa, rzeźby sakralnej, tkaniny, oraz elementów wystroju architektonicznego, jak również sztuki zdobniczej, ceramiki, mebli, numizmatyki i archeologii.

Collegium Gostomianum - wzniesione na początku XVII w., późnorenesansowe, zachowało pierwotny kształt architektoniczny i funkcję. Jest jedną z najstarszych szkół średnich w Polsce. Zachowało się szkolne skrzydło dawnego kolegium jezuitów ufundowanego w 1602 roku przez Hieronima Gostomskiego - wojewodę poznańskiego i kasztelana sandomierskiego. Zespół wznoszony był w latach 1604-1615 przez architekta jezuickiego Michała Hitza. Niszczony był pożarami w 1656 i 1813 roku. W II połowie XIX w. rozebrano południowe skrzydło i kościół św. Piotra stojący na środku dziedzińca od XII wieku. Badania archeologiczne potwierdziły w tym miejscu istnienie wczesnośredniowiecznej osady, a później cmentarzyska. Sześciokondygnacyjny obiekt zachował oryginalny układ przestrzenny, dekorację sklepień, pierwotny system ogrzewania budynku oraz w dwóch kondygnacjach oryginalną, barokową eliptyczną klatkę schodową. Pod budowlą znajdują się obszerne dwupiętrowe piwnice. Obecnie w budynku Collegium Gostomianum znów mieści się szkoła.

Dawna Synagoga - powstała w XVII / XVIII w. Sandomierska gmina żydowska należała w średniowieczu do największych i najważniejszych w Małopolsce. Budynek wzniesiono w XVII w. w stylu barokowym. W XVIII w. dobudowano od północy dom kahału (gminy żydowskiej). Po zagładzie wiernych przez niemieckich okupantów w II wojnie światowej synagogę zamknięto. Obecnie mieści się tu Oddział Archiwum Państwowego. W jego zbiorach znajdują się akta miasta Sandomierza od XVI w. oraz bogate zbiory archiwaliów z XIX w., obejmujące obszar całego województwa. Obok synagogi, nad skarpą zachował się odcinek muru obronnego z pozostałością baszty.

Czasy współczesne:

Sandomierz jest miastem o bardzo bogatej historii, co przekłada się na jego atrakcyjność turystyczną. Obok zabytków architektury miasto oferuje atrakcje przyrodnicze. W okolicy znajdują się Góry Pieprzowe, Wąwóz Królowej Jadwigi, park miejski z wieloma pomnikami przyrody, Park Piszczele, Wzgórze Salve Regina.

W Sandomierzu swój początek ma Małopolska Droga św. Jakuba. Prowadzi ona do Krakowa, a dalej, w połączeniu z innymi trasami, do Santiago de Compostela. Przez miasto przebiegają również szlak cysterski oraz tarnobrzesko-niżański Szlak Architektury Drewnianej.

Miasto połączone jest szlakami rowerowymi z atrakcyjnymi turystycznie miejscowościami sąsiednimi, takimi jak Opatów, Ujazd, Gołoszyjce czy Piotrowice.

Pod ulicami Sandomierza przebiegają liczne korytarze prowadzące poza teren miasta. Owiane legendami lochy można zwiedzać podziemną trasą turystyczną.

W Sandomierzu odbywają się liczne imprezy: Jarmark Jagielloński, Dni Sandomierza, Międzynarodowy Turniej o Miecz Zawiszy Czarnego z Garbowa, Szanty w Sandomierzu oraz festiwal Muzyka w Sandomierzu.

Raz do roku miasto gości Festiwal Filmów Niezwykłych. Dodatkowo bardzo spopularyzowane zostało przez serial „Ojciec Mateusz", którego plenery mieszczą się właśnie w Sandomierzu.

Sandomierz jest istotnym węzłem komunikacyjnym województwa. Leży na przecięciu dróg krajowych nr 79 (Warszawa – Sandomierz – Kraków – Bytom) oraz nr 77 (Lipnik – Przemyśl).

Stacja Sandomierz jest węzłem kolejowym linii do Skarżysko-Kamienna – Stalowa Wola - Rozwadowa – Tarnobrzeg. W przeszłości obsługiwała wiele połączeń osobowych. Obecnie odbywa się przez stację ruch towarowy oraz ograniczony osobowy.

Źródła

- Tadeusz Broniewski, Historia architektury dla wszystkich, wyd. II. poprawione i rozszerzone, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1980
- Praca zbiorowa pod red. Edyty Olczak, Atlas ilustrowany – historia Polski, wyd. I, Demart S.A., Warszawa, 2007
- Oficjalna strona miasta Sandomierza www.sandomierz.pl, a zwłaszcza : http://www.sandomierz.pl/index.php/pl/zabytki/

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.15: Wieliczka

Położenie

Wieliczka leży w obrębie Małopolski, jako krainy historycznej, na południowy wschód od Krakowa. Miasto położone jest w kotlinie między dwoma grzbietami wzgórz ciągnącymi się od południa Pogórza Wielickiego, do północy Piasków Bogucickich. Południowy grzbiet jest wyższy, grzbietem północnego wzgórza prowadzi droga krajowa nr 94. W pobliżu miasta przechodzi autostrada A4, która w przyszłości połączy Kraków z Ukrainą. Pomimo małej powierzchni miasta różnice względne wynoszą ponad 137 m: najwyższe wzniesienie jest położone 361,8 m n.p.m., a najniższy punkt leży na wysokości 224 m n.p.m.

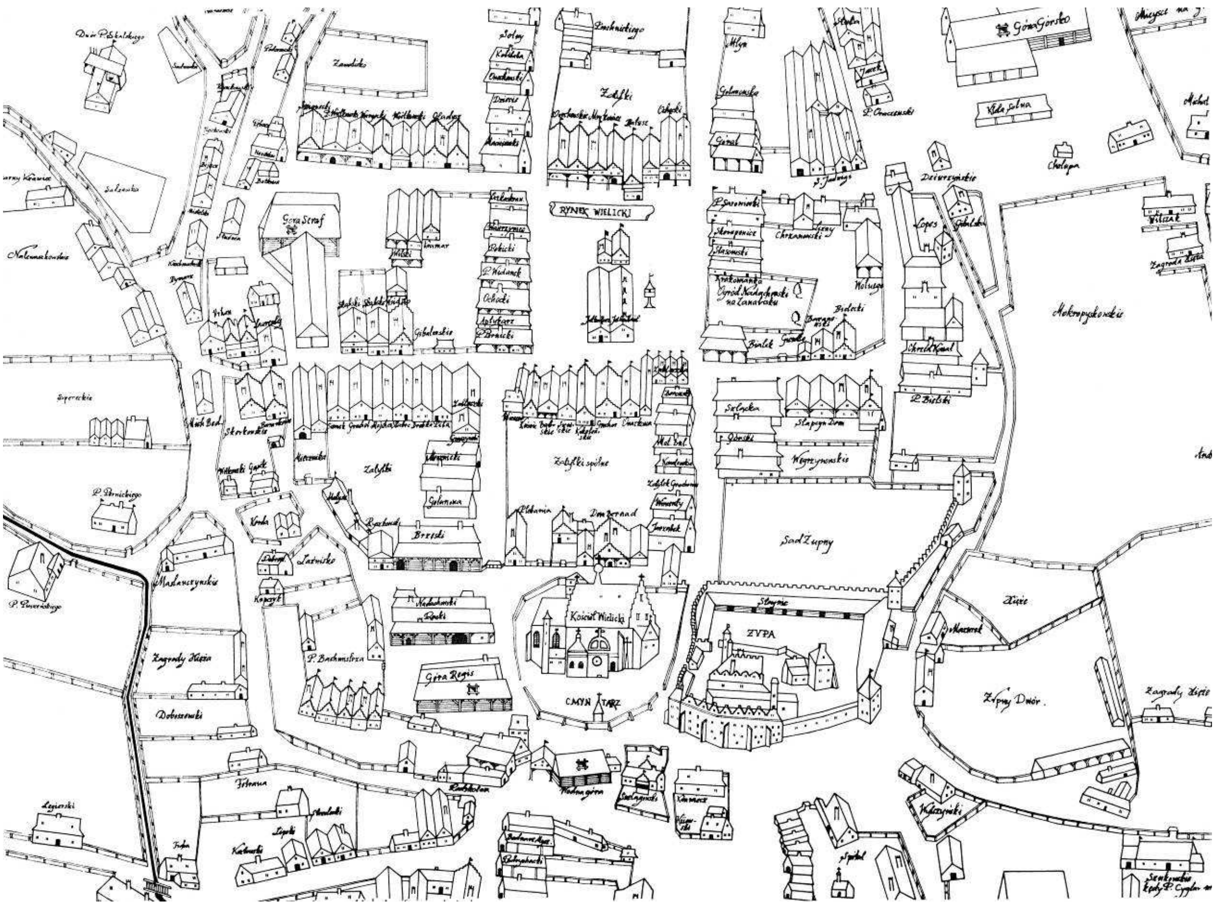
W roku 2012 liczba mieszkańców Wieliczki wynosiła około 20 000.

Rozwój historyczny miasta

Wieliczka - znana była w średniowieczu, jako Magnum Sal (czyli Wielka Sól). Prawa miejskie otrzymała w 1290 r. Jej ponad 700-letnia historia i sława wiąże się z kopalnią i produkcją soli. Związek miasta i kopalni obrazuje herb Wieliczki - młot i dwa kilofy górnicze.

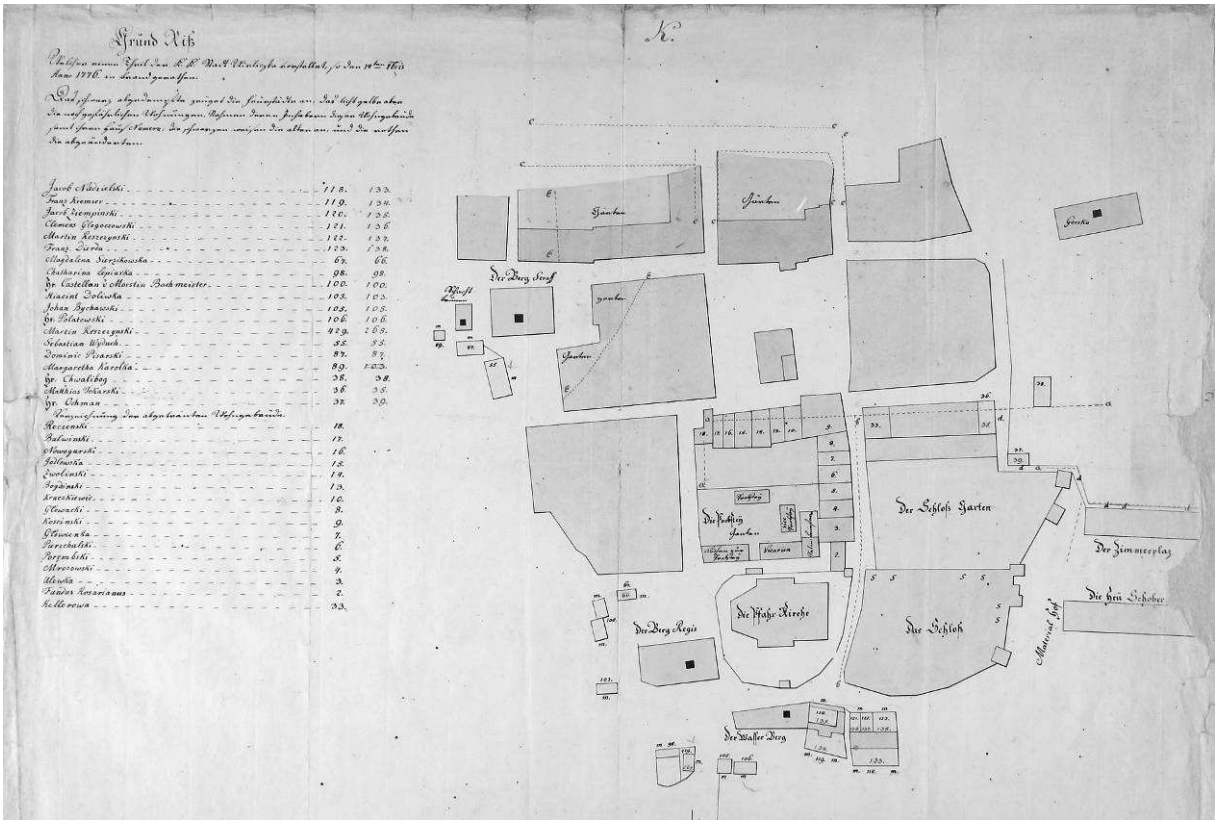
Pierwsze odkryte ślady warzelnictwa pochodzą z IX wieku (warzelnie soli, czerpiące solankę ze źródeł). Prawdopodobnie pierwsi osadnicy na dzisiejszym terenie Wieliczki pochodzili z plemion celtyckich. W późniejszych latach zostali wyparci przez ludność słowiańską. Znaczenie osady górniczej wzrosło po przeniesieniu stolicy Polski z Gniezna do Krakowa przez Kazimierza Odnowiciela. Do połowy XIII wieku produkcja soli w Wieliczce polegała na wygotowywaniu ze słonej wody proszku solnego. W 1252 r. odkryto pokłady soli kamiennej i od tej pory zaczęto wydobywać sól metodą głębinową. W 1289 r. Henryk Prawy będący ówczesnym panem Ziemi Krakowskiej wydał dokument zezwalający braciom Jeskowi i Hysinboldowi założyć w Wieliczce miasto na prawie frankońskim. W kolejnym, 1290 roku, książę Przemysław II nadał Wieliczce prawa miejskie. Zachowany do dziś układ szachownicowy powstał za panowania Kazimierza Wielkiego. W tym okresie wzniesiono murowane fortyfikacje, w skład których wchodziło 29 baszt i dwie baszty-bramy zwane Krakowską i Kłosowską.

Plan Wieliczki Marcina Germana z 1638r. (fragment)
Źródło: Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka

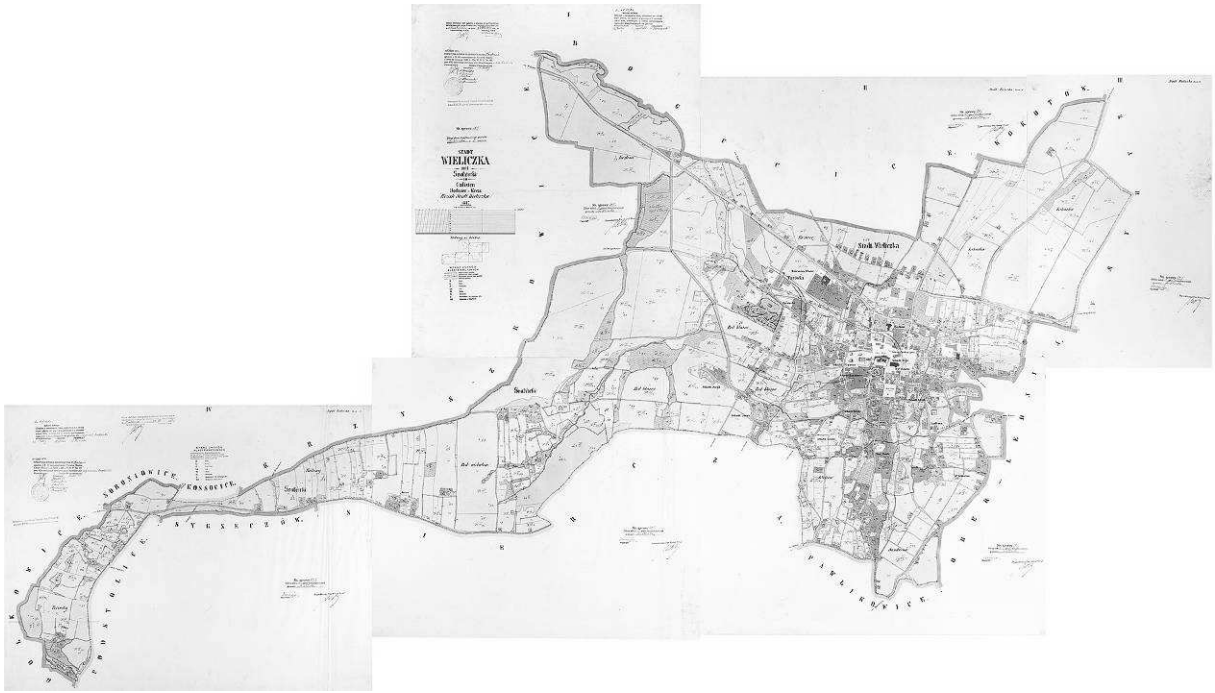
Trzynastego wieku sięgają także dzieje wielickiego zamku, który od początku pełnił rolę siedziby administracyjnej Żup Krakowskich, warzelni i kopalni soli w Wieliczce oraz Bochni. Dochody z Żup stanowiły przez wiele wieków jeden z głównych filarów polskiej gospodarki (w XIV w. dawały aż 1/3 wszystkich dochodów skarbu państwa). Wzmożone zainteresowanie Wieliczką przyniósł XVI w., dzięki stworzeniu możliwości zwiedzania kopalni. Wtedy też zaczęły tworzyć się cechy (na początku XVII w. było ich aż 14). U szczytu swojej potęgi, Wieliczka była największym miastem przemysłowym w kraju.
W 1651 r. zaraza zdziesiątkowała ludność miasta. W latach potopu szwedzkiego nastąpił schyłek gospodarczy - Wieliczka została splądrowana i spalona przez Szwedów. W 1659 r. hetman polny koronny Jerzy Lubomirski wraz z okolicznymi chłopami pobił najeźdźców w bitwie w Kamionnej, przyczyniając się do wyzwolenia Wieliczki, Bochni i Wiśnicza. Po złych czasach potopu, nastąpiła jeszcze chwila rozwoju po Wiktorii Wiedeńskiej, kiedy Jan III Sobieski w 1683 r. ufundował dzwonnicę w centrum miasta.

9 czerwca 1772 r. rozpoczęła się okupacja Wieliczki przez siły austriackie. Za czasów rozbiorów wzrosło bezrobocie. Austriacy ściągali nowoczesny sprzęt do kopalń z głębi cesarstwa. Zaprzestano również produkcji machin i narzędzi na terenie miasta i okolic. Ponadto z powodu niskich płac w kopalni, górnicy polscy zwalniali się masowo, co spowodowało przyjazd górników niemieckich, węgierskich, siedmiogrodzkich oraz chorwackich. Po wybuchu w 1846 r. powstania krakowskiego Edward Dembowski przy pomocy górników przejął w Wieliczce władzę i skarbiec kopalni soli. W okresie autonomii galicyjskiej, po 1870 r., nastąpił stopniowy rozwój miasta.

Mapa z XVIII w., z tek Antoniego Schneidera
Źródło: Archiwum Państwowe na Wawelu (Sygn. TSchn plan 571)

Dopiero pod koniec XIX w. nastąpił rozwój budownictwa publicznego. Wybudowano Kolonię Górniczą (osiedle dla rodzin górniczych), elektrownię salinarną (zaopatrywała w prąd nie tylko kopalnię, ale i miasto) oraz nowoczesną warzelnię soli.

Mapa katastralna (własnościowa) z XIX w.
Źródło: Archiwum Państwowe w Krakowie (Sygn. K. Krak 658)

W okresie międzywojennym nastąpił rozwój terytorialny Wieliczki. Powstawały nowe dzielnice mieszkaniowe. 07 września 1939 r. rozpoczęła się okupacja Wieliczki przez wojska niemieckie. Miasto było przeludnione, ponieważ na wieść o budowanym getcie w Krakowie, przeniosło się tu 5,4 tys. osób pochodzenia żydowskiego. Jednak po otwarciu krakowskiego getta, rozpoczęto wywózki ludności żydowskiej z Wieliczki do Krakowa. 21 stycznia 1945 r. do Wieliczki wkroczyły wojska radzieckie .

Najważniejsze obiekty historyczne

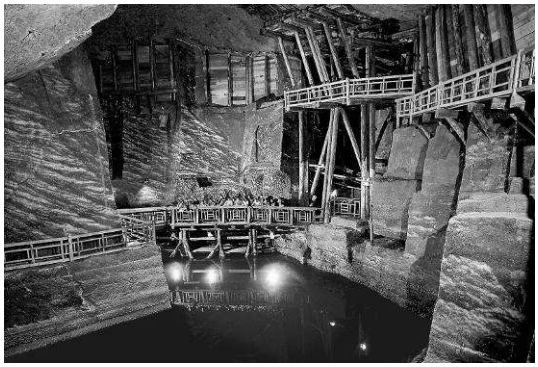
Wielicka kopalnia soli jest bezcennym zabytkiem kultury materialnej, którego światową rangę potwierdzono w 1978 r. wpisem na pierwszą Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO. Do krajowego rejestru zabytków trafiła dwa lata wcześniej, natomiast w 1994 roku została uznana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsę za Pomnik Historii.

Kopalnia jest zespołem podziemnych wyrobisk poeksploatacyjnych, rozmieszczonych na poziomach od l do IX, zalegających na głębokości od 64 do 327 metrów. Znajduje się w niej ponad 300 km chodników i około 3000 komór o łącznej kubaturze ok. 7,5 mln m^3. Za część zabytkową uznano ukształtowany na przestrzeni wieków zespół wyrobisk znajdujących się w centralnej części kopalni, obrazujący ewolucję metod eksploatacji soli w poszczególnych okresach historycznych. Zanim dotarto do złóż soli kamiennej, otrzymywano sól poprzez warzenie solanki ze słonych źródeł występujących na powierzchni. W miarę wyczerpywania się zasobów powierzchniowych szukano solanki w głębi ziemi, kopiąc coraz głębsze studnie, aż natrafiono na pierwsze bryły soli kamiennej.

Kaplica św. Kingi
Źródło: www.kopalnia.pl

Od początku swego istnienia aż po rok 1772 wielicka kopalnia była częścią przedsiębiorstwa zwanego Żupami Krakowskimi i stanowiła własność książęcą a następnie królewską. W latach 1772-1918 Saliny (tak ówcześnie nazywano kopalnie soli) znajdowały się pod zarządem władz austriackich, a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości stały się własnością skarbu Państwa Polskiego. Eksploatacja kopalni soli trwała w Wieliczce do 1996 roku.

Komora Barącza
Źródło: www.kopalnia.pl

Wielicka kopalnia soli była zwiedzana już w XV wieku, jednak rozwój turystyki w dzisiejszym tego słowa znaczeniu nastąpił na przełomie XVIII i XIX wieku. Wytyczono wtedy Trasę Turystyczną, a dla rejestru gości założono Księgi Zwiedzających.

Zamek Żupny
Źródło: www.muzeum.wieliczka.pl

Zamek Żupny (XIII-XIX w.). Zespół Zamku Żupnego, w skład którego wchodzi Zamek Północny, Dom Pośród Żupy oraz Zamek Południowy, wraz z pozostałością fortyfikacji miejskich (baszta i fragmenty murów), tworzą unikalny kompleks urzędniczej rezydencji obronnej. Integralną częścią zamku jest zrewaloryzowany Ogród Żupny. Odtworzono go na podstawie map J. E. Nilsona z 1766 roku. Składa się z dwóch tarasów: dolnego złożonego z 14 kwater i wyższego oddzielonego kamiennym murem. Zamek Żupny przez stulecia był siedzibą administracji kopalni soli. Zaszczycali go wizytami królowie Polski przybywający wraz ze swoimi urzędnikami i gośćmi do wielickiej kopalni. Zamek bardzo ucierpiał w 1945 roku i dopiero w wyniku prowadzonej w latach 1976-1994 rewaloryzacji powrócił do dawnej świetności. Obecnie mieści się w nim Muzeum Żup Krakowskich.

Zespół kościoła pod wezwaniem Stygmatów św. Franciszka z Asyżu i klasztor oo. Franciszkanów-Reformatów wzniesiono w latach 1623-1626 z fundacji Zygmunta III Wazy. Barokowy kościół był pierwszą murowaną świątynią małopolskiej prowincji o.o. Franciszkanów-Reformatów. Po pożarze w następnym stuleciu został odbudowany. W latach 1992-1994, po katastrofalnym wycieku wód kopalnianych, został gruntownie wyremontowany. W świątyni znajduje się bogata kolekcja obrazów m. in. obraz ołtarzowy św. Kingi z 1807 roku oraz obraz Matki Bożej Łaskawej z XVII w. Kościół jest Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej oraz ośrodkiem kultu Sługi Bożego Brata Alojzego Kosiby.

Kościół parafialny Św. Klemensa

Kościół parafialny pod wezwaniem św. Klemensa (fragmenty z XIV w., XVII-XIX w.). Kościół parafialny św. Klemensa - patrona górników, wzniesiony na przełomie XIII i XIV w. nie przetrwał do naszych czasów. Obecna bryła świątyni pochodzi z XIX wieku i powstała wg projektu Józefa Lebzelterna. Na uwagę zasługuje XVII-wieczna kaplica grobowa Morsztynów, zdobiona wewnątrz stiukami Baltazara Fontany oraz pochodząca z tego samego okresu dzwonnica, fundowana przez Jana III Sobieskiego. W kościelnym skarbcu przechowywana jest wspaniała kolekcja zabytków sztuki sakralnej, wśród nich pozłacana monstrancja z 1490 r.

Budynek Magistratu, powstały w XIX w. na miejscu XIII-wiecznego kościoła i szpitala św. Ducha;

Neogotycki budynek „Sztygarówki"(1898r.) wzniesiony dla Szkoły Górniczej i Muzeum Salinarnego;

Pałac Konopków, dawna XVIII-wieczna, po przebudowach neoklasycystyczna, rezydencja rodu kupieckiego;

Pałac Przychockich przy Rynku Górnym, zbudowany w 2 poł. XVIII w.;

„Sukiennice" przy Rynku Dolnym, z charakterystyczną fasadą o podcieniu filarowym (XIX-XX w.).

Współczesność

Po II wojnie światowej rozpoczął się okres systematycznego rozwoju Wieliczki. W 1992 r. w mieście nastąpiła katastrofa górnicza. Nastąpiło zapadnięcie się torowiska kolejowego oraz pęknięcie murów klasztoru Franciszkanów. Podjęto z sukcesem konieczne prace ratunkowe i rewaloryzacyjne. Dziś połączenie kolejowe z Krakowem znów działa. Wieliczka jest miastem satelitarnym Krakowa – doskonale skomunikowanym, także pospiesznymi autobusami miejskimi.

Boom turystyczny w Kopalni Soli sprawia, że Wieliczka jest jednym z najbardziej rozpoznawanych miejsc w Polsce. Prowadzona jest rewitalizacja i adaptacja kolejnych szybów i innych obiektów kopalni. Każdego roku kopalnię odwiedza około miliona turystów.

Przeprowadzono także rewaloryzację Zamku Żupnego i Pałacu Konopków. Trwa rewitalizacja przestrzeni publicznych miasta.

ARKUSZ INFORMACYJNY 17.16: Ząbkowice Śląskie

Położenie:

Miasto powiatowe, położone w południowej części województwa dolnośląskiego, na Przedgórzu Sudeckim nad Budzówką (lewy dopływ Nysy Kłodzkiej). Ząbkowice Śląskie leżą na wysokości 280 m n.p.m.. Według danych z 2010 r. powierzchnia miasta wynosiła 13,67 km².

Ząbkowice Śląskie historycznie leżą na Dolnym Śląsku. W latach 1975-1998 miasto administracyjnie należało do woj. wałbrzyskiego.

W 2010 r. Ząbkowice Śląskie liczyły około 15 000 mieszkańców.

Rozwój historyczny miasta:

Nie znamy dokładnej daty powstania Ząbkowic Śląskich, jednak z przekazów pośrednich wynika, że stało się to ok. 1280 r. Najstarszy dokument, w którym wymienia się "civitas Frankenstein" nosi datę 10 stycznia 1287 r.

Miasto powstało dokładnie w miejscu, gdzie krzyżowały się ważne drogi handlowe: trakt z Wrocławia (wówczas należącego, jak i Ząbkowice, do ziem polskich - tzw. państwa Henryków Śląskich) do Pragi z drogą biegnącą z biskupiej Nysy do Świdnicy. Ząbkowice ulokowano dokładnie w połowie drogi pomiędzy zespołami osadniczymi, stanowiącymi dwie nieudane próby wcześniejszych lokacji miejskich – Przyłękiem (Frankenberg)i Kozieńcem (Löwenstein). Nowo powstałe miasto, które z założenia miało przejąć po nich funkcję bardziej znaczącego ośrodka miejskiego, przejęło również części ich nazw – od Przyłęku (Frankenberg) oraz od Kozieńca (Löwenstein), tworząc miasto o nazwie Frankenstein.

Miasto, oprócz korzystnego usytuowania na przecięciu ważnych szlaków, posiadało równie ważne świetne usytuowanie obronne. Było położone bowiem na obszarze o stromo opadających zboczach, otoczonych mokradłami i rozlewiskami rzek Budzówki i Węży. Pierwsze obwarowania, jakie otrzymało miasto, były typu drewniano-ziemnego i najprawdopodobniej istniały aż do lat 30-ch XIV w., kiedy to zastąpiono je murem kamiennym. Najsłabsza militarnie była północna strona miasta (miasto nie miało tu naturalnej ochrony w postaci stromego zbocza).

W XIV wieku założono w Ząbkowicach zamek. Wielokrotnie przebudowywany, zwłaszcza w okresie renesansu, kiedy otrzymał słynną attykę, do pierwszej ćwierci XVIII w. pozostawał jedną z najważniejszych fortyfikacji Dolnego Śląska.

Wyrazem troski o rozwój miasta w średniowieczu były nadawane przywileje książęce. Ząbkowiccy mieszczanie już od momentu lokacji posiadali prawo wolnego połowu ryb we wszystkich rzekach i potokach w promieniu 1 mili. Już w 1298 r. Ząbkowice otrzymały prawo składu soli i ołowiu, zakładające obowiązkowe wystawianie tych artykułów w mieście przez przejeżdżających tędy kupców. W tym samym roku miasto otrzymało prawo mili, oznaczające zakaz zakładania w promieniu jednej mili od miasta kramów, jatek i karczem, monopolizując w ten sposób swoje interesy w okolicy. O tym, że Ząbkowice odgrywały w średniowieczu wszechstronnie ważną rolę świadczy również fakt ukształtowania się miasta, jako ośrodka sądownictwa. Już od czasów lokacji w mieście funkcjonowały sądy wójtowskie i ławnicze. W 1325 r. ustanowiono w Ząbkowicach sąd dworski, a w 1351 r. miasto otrzymało wyższe prawa sądownicze. W Ząbkowicach, podobnie jak w innych miastach lokowanych na prawie niemieckim, władzę sprawował dziedziczny wójt, którego status był zbliżony pod względem społecznym do stanu rycerskiego. Ząbkowicki urząd wójta przez całe średniowiecze piastowała rodzina Reichenbach. Likwidacja urzędu wójta i przejęcie władzy nad miastem przez radę miejską nastąpiło w 1536 r.

W XIV wieku, z powodu trudności finansowych, Bolko II (książę ziębicki z dynastii piastowskiej) oddał miasto Ząbkowice wraz z zamkiem w zastaw. W 1351 r. jego następca Mikołaj Mały ostatecznie sprzedał je czeskiemu królowi Karolowi IV. Król uczynił miasto stolicą utworzonego wówczas dystryktu miejskiego, będącego pierwowzorem powstałego w XVIII wieku samodzielnego powiatu ząbkowickiego. Od tej pory, aż do wojen husyckich, władza zwierzchnia w mieście należała do namiestników królewskich.

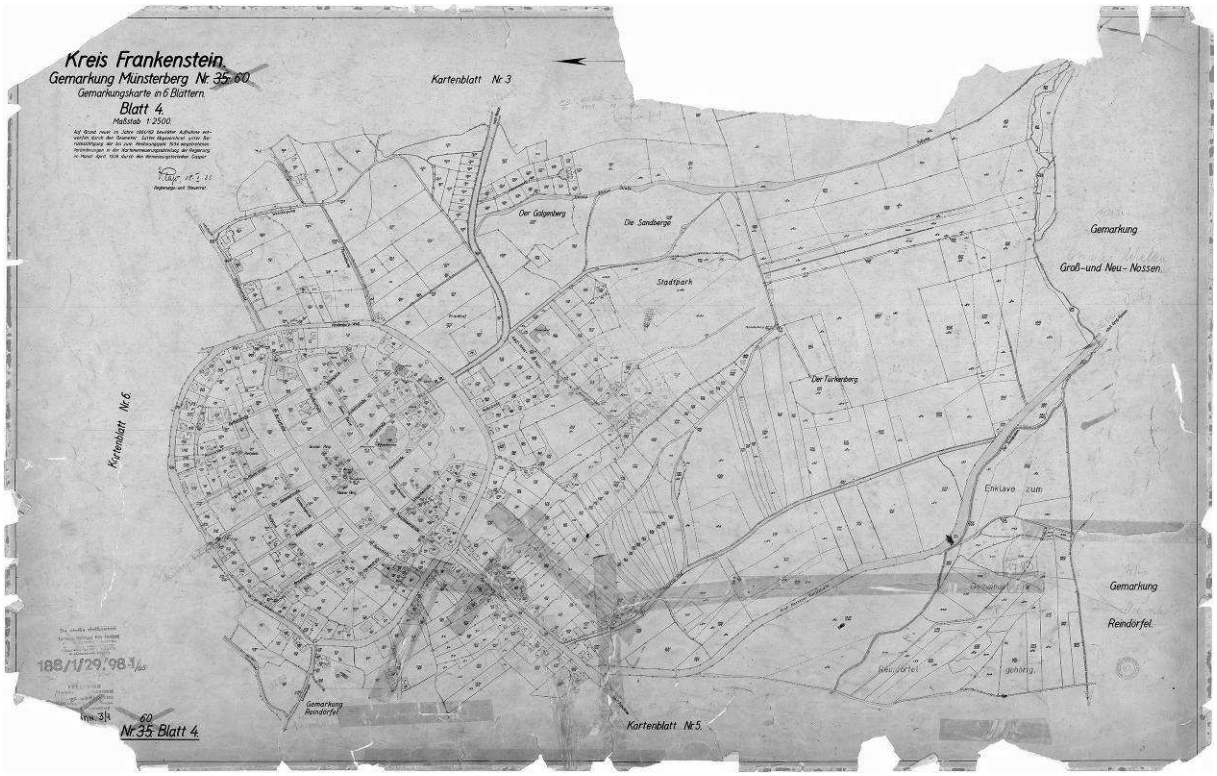
W latach 1454-1569 Ząbkowice były własnością czeskiego rodu Podiebradów. Karol I z Podiebradów, najpotężniejszy wówczas książę Śląska, w 1524 r. wybrał Ząbkowice na stolicę księstwa. Przebudował zamek na swoją rezydencję - pierwszy renesansowy zamek na Śląsku.

Od 1569 r., kiedy zakończyło się panowanie rodu Podiebradów, w imieniu cesarza z dynastii Habsburgów Ząbkowicami administrował starosta. Wiek XVII nie był pomyślny zarówno dla ząbkowickich mieszczan, jak też dla architektury, a była temu winna wojna trzydziestoletnia (1618 - 1648), która w 1632 r. zawitała do bram Ząbkowic (Frankensteina). W okresie do 1648 r. miasto było wielokrotnie szturmowane, plądrowane i podpalane.

Wiek XVIII i XIX były okresem dynamicznego rozwoju miasta, które należało wówczas do Prus. Powstało wiele nowych kamienic i budowli, również o charakterze wojskowym (m.in. ok. 1763 r. powstał budynek komendantury wojskowej, w którym w 1778 r. przez kilka dni miał swoją kwaterę Fryderyk II Wielki, król pruski). Miasto liczyło wówczas ponad 4 tysiące mieszkańców i posiadało 444 domostwa, także 8 w wieżach. Również w 1778 r. wprowadzono numerację domostw położonych na terenie miasta. Pierwsze latarnie naftowe w mieście zapłonęły już w 1815 r., ale problem oświetlenia nocnego rozwiązano generalnie dopiero po budowie gazowni miejskiej, co miało miejsce w 1863 r.

Od 1806 r. Ząbkowice posiadały własną drukarnię, w której od 1821 r. drukowano pierwszą gazetę miejską Frankensteiner Stadtblatt. Jeszcze na początku XIX w. Ząbkowice w całości były otoczone murami obronnymi z licznie zachowanymi wieżami i bastejami, a wokół miasta i zamku istniały fosy. Wieże bramne były wyższe od pozostałych, miały plan kwadratu, a wybudowane były z cegły. Znajdowały się przy nich niewielkie domy bramnych, czyli ludzi odpowiedzialnych za otwieranie i zamykanie bram miasta. W innych wieżach murów obronnych miasta mieszkali biedacy i pospólstwo pozbawione dachu nad głową.

W 1815 r. przystąpiono do rozbiórki fortyfikacji miejskich. Jako pierwszą rozebrano Bramę Ziębicką, kolejno zlikwidowano górną partię murów miejskich pomiędzy Bramą Ziębicką a Bramą Wrocławską, aby następnie zasypać na tym odcinku fosę i utworzyć w jej miejscu promenadę. Pomimo tych przemian, urbanistyczny i architektoniczny kształt Ząbkowic nie uległ na przestrzeni sześciu wieków zasadniczym przeobrażeniom. Nastąpiło to dopiero w wyniku największego w dziejach miasta pożaru, który wybuchł w sobotę 24 kwietnia 1858 r. o godz. 14.30. Ogień, który zaprószyły bawiące się dzieci, szybko rozprzestrzenił się spod Bramy Srebrnogórskiej na całe miasto, a nawet na sąsiednią wieś Sadlno. W ciągu paru godzin zniszczeniu uległo właściwie całe miasto. Ogień strawił większość rynkowych kamienic, górną część krzywej wieży, doszczętnie zniszczył ratusz oraz pochłonął 27 ofiar.

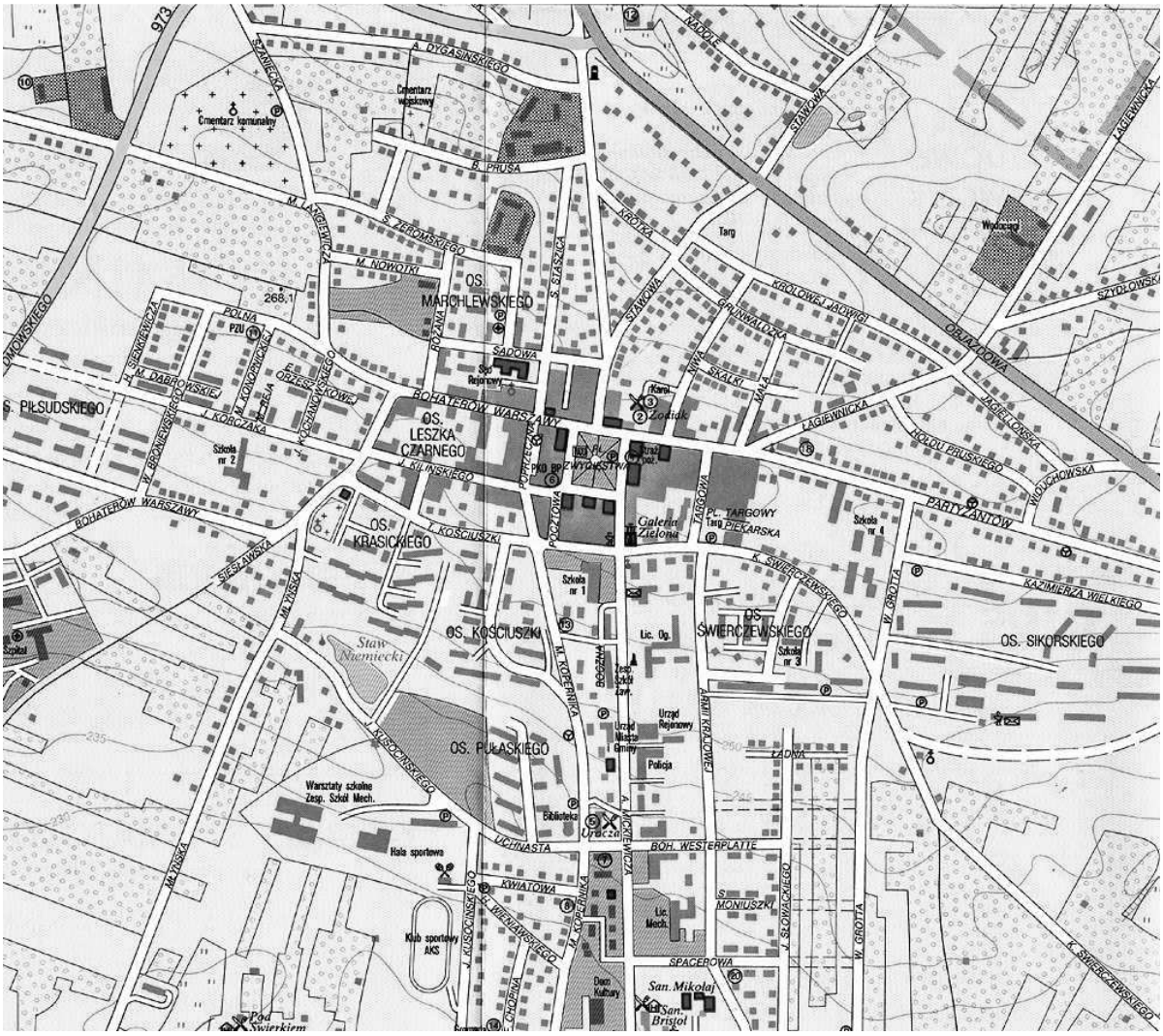

Mapa Ząbkowic Śląskich z 1934 r.
Źródło: www.mapywig.org

W II poł. XIX w. i na początku XX w. nastąpił najbardziej dynamiczny w historii rozwój Ząbkowic. W śródmieściu, w miejsce strawionych ogniem domostw, zbudowano wiele nowych kamienic, powstały również nowe szpitale i szkoły, np. szkoła podstawowa nr 1 i gimnazjum nr 2. W tych samych latach wybudowano nowoczesne wodociągi miejskie (1894), a wkrótce potem kanalizację miejską. W 1858 r. miasto otrzymało bezpośrednie połączenie kolejowe z Jaworzyną Śląską, a w 1874 r. – z Kamieńcem Ząbkowickim. W 1905 w mieście mieszkały 8.404 osoby, w tym 98,9% Niemców, 0,6% Żydów i 0,2% Polaków. 77,7% mieszkańców było katolikami, zaś 21,7% - ewangelikami.

W 1932 r., w wyniku wielkiej reformy administracyjnej w III Rzeszy, zlikwidowano powiat ziębicki a miasto Ziębice wraz z okolicami włączono do wielkiego powiatu, którego stolicą zostały Ząbkowice. Powiat ten przetrwał okres wojny i w niezmienionych granicach funkcjonuje również dziś – pod administracją polską.

Miasto szczęśliwie uniknęło bombardowań, przejścia frontu i zniszczeń w 1945 r. Po II wojnie światowej Ząbkowice, przedwojenny Frankenstein, wraz z terenem Dolnego Śląska weszły w granice Polski, na mocy ustaleń jałtańskich i poczdamskich; niemiecka ludność miasta została wysiedlona do Niemiec. Do miasta przesiedlono natomiast ludność z Kresów wschodnich II Rzeczpospolitej, zwłaszcza z Podola.

Plan miasta

Kalendarium najważniejszych wydarzeń:

- 1287 r. – Pierwszy dokument dotyczący miasta na terenie tzw. państwa Henryków Śląskich (Piastów)
- 1298 r. – Otrzymanie prawa składowania soli i ołowiu, oraz tzw. „prawa mili”
- Połowa XIV w. - Bolko II książę ziębicki (z dynastii piastowskiej) oddaje miasto (Frankenstein) wraz z istniejącym już zamkiem gotyckim w zastaw królowi czeskiemu;
- 1351 – 1454 r. - Ząbkowice czeskim miastem królewskim
- 1489 – 1490 – zamek oblegany i zdobyty przez króla Węgier Macieja Korwina
- 1454 r. – 1569 – miasto we władaniu czeskiego rodu Podiebradów (poczynając od synów króla Jerzego)
- 1524 r. – Książę Karol I z Podiebradów wybrał Ząbkowice, jako stolicę swego księstwa. Przebudował zamek, jako pierwszą, renesansową rezydencję obronną na Śląsku.
- 1618 - 1648 – Ząbkowice zniszczone przez wojnę trzydziestoletnią
- Od XVIII w. – 1870 Ząbkowice należą do królestwa Prus; 1870 – 1918 do Cesarstwa Niemieckiego
- 1815 r. - przystąpienie do rozbiórki fortyfikacji miejskich
- 1858 – największy pożar w dziejach miasta
- XIX/XX w. - odbudowa i modernizacja
- 1918 - 1933 miasto w Republice Weimarskiej
- 1932 – utworzenie powiatu ząbkowickiego
- 1945 – miasto zajęte przez wojska radzieckie i przekazane PRL na mocy umowy jałtańskiej i traktatu poczdamskiego

Najważniejsze obiekty historyczne:

Zamek – jeden z najważniejszych zabytków architektury militarnej na Dolnym Śląsku. Pierwotnie gotycki. Najstarsze relacje o zamku w Ząbkowicach pochodzą już z 1321 r. W 1353 r. zamek przetrwał oblężenie czeskie, po czym został zastawiony przez księcia Bolka II dynastii czeskiej (Luksemburskiej), a ostatecznie sprzedany Czechom (wraz z miastem) przez syna Bolka – księcia Mikołaja Małego. W czasie wojen husyckich zamek został zniszczony, po czym odbudowany i umocniony. W połowie XV wieku stał się własnością królewiczów czeskich z rodu Podiebradów. Zaatakowany przez zbuntowanych mieszczan wrocławskich, świdnickich i nyskich w 1468 r. W 1489 r. oblegany był przez kilka miesięcy i zajęty przez króla węgierskiego Macieja Korwina (w rękach Węgrów do 1490).

Zamek w Ząbkowicach (przed zniszczeniem w 1784 r.), rys. F. B. Werner
Źródło: Topographia Seu Compendium Silesiae, 1744-1768r. za: dolny-slask.org.pl

W latach 1522 (lub 1524) – 1532 Karol I, książę ziębicki, rozebrał częściowo pozostałe mury gotyckie i przebudował zamek w stylu renesansowym. Architektem był Benedykt Rejt. Zamek założono na planie kwadratu, z dwiema narożnymi, trójkondygnacyjnymi bastejami, umieszczonymi po przekątnej. Szczyty murów miały renesansową attykę, która osłaniała posterunki straży; w niej umieszczono otwory strzelnicze. Nad główną bramą, od wschodu, umieszczono kartusz herbowy fundatora zamku. Ostrołukowy portal bramny z ciosów kamiennych nawiązywał do gotyku. Nad bramą wznosiła się wysoka wieża, również z attyką, później zwieńczona kopułą. Obok - furtka dla pieszych. Nad wejściem umieszczono posterunek straży z otworem strzelniczym. Oprócz wieży bramnej istniała też wieżyczka po północno-wschodniej stronie murów. Zgodnie z renesansową modą, dziedziniec zamku otaczały krużganki. Komnaty mieszkalne miały okna imponujących rozmiarów.

Ruiny zamku dziś
Źródło: www.szamot.miechowice.net/dolnyslask.html

Po oblężeniach w trakcie wojen, burzliwego XVII w. zamek został ostatecznie opuszczony w 1728 r., a pożar z 1784 r. doprowadził go do zniszczenia. W latach międzywojennych, w częściowo odnowionym zamku, działało niemieckie muzeum regionalne i schronisko. Zamek jest utrzymywany obecnie, jako chroniona trwała ruina.

Krzywa wieża – nie ma żadnych zachowanych historycznych źródeł pozwalających jednoznacznie określić czas powstania oraz oryginalne przeznaczenie wieży. Od XV w. do czasów II wojny światowej pełniła funkcję dzwonnicy Na początku XVI w. została połączona z kościołem św. Anny za pomocą zadaszonego ganku. Przechylenie wieży nastąpiło w 1598 r. prawdopodobnie w wyniku wstrząsów tektonicznych. W 2 poł. XIX w. bryła obiektu otrzymała nowy element – zwieńczenie w kształcie jaskółczych ogonów. Na kopule wieży umieszczono gałkę z krzyżem. W okresie powojennym wieża nie była zagospodarowana. Dopiero w końcu lat 60-tych XX wieku. została odnowiona. Obecnie służy, jako punkt widokowy.

Krzywa wieża
Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Krzywa_wieża_w_Ząbkowicach_Śląskich

Neogotycki ratusz miejski z XIX w. - historia powstania ratusza sięga XIV w. Pierwszy budynek był murowaną budowlą z wieżą, pod którą znajdowało się więzienie. Obecny, neogotycki budynek ratusza pochodzi z XIX w. Projektował go wrocławski architekt Alexis Langer. O jego wyjątkowości świadczą m.in. elementy kamieniarskie. Wieża ratuszowa stanowi dominantę widokową starego miasta. Mieszczą się tu dziś siedziba Biblioteki im. Księgi Henrykowskiej oraz Urząd Stanu Cywilnego gmin Ząbkowice i Stoszowice.

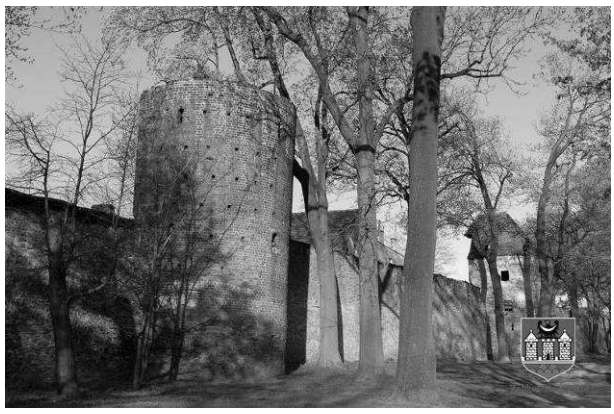

Ratusz miejski
Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/ Ząbkowice_Śląskie

Kościół św. Anny
Źródło: http://zabkowiceslaskie.pl/pl/strony/Galeria/

Mury obronne - pierwsze mury obronne miasta w formie wałów drewniano - ziemnych otaczały niewielką osadę. W miarę wzrostu powierzchni miasta, również mury ulegały przebudowom oraz przesunięciom, najpierw w XIV w., później w latach 90. XVI w. Obwarowania składały się z dwóch pierścieni: zewnętrznego (wyższego) i wewnętrznego (w nim znajdowały się baszty i strzelnice). Od strony zachodniej, południowej i północno – wschodniej miasto otaczała fosa o szerokości 20 metrów. Dodatkowo między murami znajdowała się druga węższa fosa. W połowie XVIII w. mury zaczęto sukcesywnie rozbierać. Na początku XIX w. zasypano fosy.

Fragment murów obronnych
Źródło: http://zabkowiceslaskie.pl/pl/strony/mury-obronne/

Współczesność:

Miasto nie zostało zniszczone w czasie II wojny światowej, lecz nastąpiła całkowita wymiana ludności z niemieckiej na polską (w wyniku umowy jałtańskiej i traktatu w Poczdamie). W okresie powojennym, wiele nowo przybyłych osób angażowało się w proces renowacji i zachowania zabytków miasta. W 1964 r. odrestaurowano Krzywą Wieżę, którą po 23 latach ponownie udostępniono zwiedzającym, a w 1972 r. utworzono Regionalną Izbę Pamiątek przy ul. Krzywej. Tym niemniej i tu zaznaczyły się uwarunkowania społeczne, gospodarcze i polityczne PRL: architektura miasta uległa daleko idącemu zaniedbaniu. Wielką szkodą dla miasta stało się wyburzenie zabytkowej, północnej pierzei rynku i zastąpienie jej niskiej jakości blokiem mieszkalnym. Lata 90-te XX w. to przede wszystkim renowacja i zmiana wyglądu rynku, kompleksowe odrestaurowanie ratusza miejskiego, zabezpieczenie ruin zamku oraz odrestaurowanie jego podziemi.

W latach powojennych Ząbkowice Śląskie stały się ośrodkiem rozwiniętego przemysłu, szczególnie elektrotechnicznego i jednym z bogatszych rejonów rolniczych województwa.
Miasto leży na przecięciu kilku szlaków komunikacyjnych. Są to:
•droga krajowa nr 8 (Warszawa – Piotrków Trybunalski – Wrocław – Kudowa-Zdrój)
•droga wojewódzka nr 382 (Paczków – Świdnica)
•droga wojewódzka nr 385 (Nowa Ruda – Ziębice)
•drogi lokalne do Bobolic, Czerńczyc, Piławy Górnej
•linia kolejowa nr 137 z Katowic do Legnicy.

Na terenie gminy znajduje się 12 pomników przyrody oraz rezerwat przyrody "Skałki Stoleckie". Jest to jedyny rezerwat w Polsce, chroniący cztery gatunki owadów charakterystycznych dla krajów śródziemnomorskich.

Ząbkowice Śląskie są ważnym ośrodkiem administracyjnym, centrum życia gospodarczego i kulturalnego powiatu. Najważniejszą instytucją w dziedzinie kultury w mieście jest Ząbkowicki Ośrodek Kultury, który prowadzi koła zainteresowań, organizuje imprezy rozrywkowo-kulturalne, m.in. cyklicznie: weekend z Frankensteinem, Polsko-Czeskie Dni Kultury Chrześcijańskiej, Biesiadę Wielkanocną, konkurs Piosenki "Wiosna Piosenki Śpiewa".

Źródła

- Tomasz Jurasz, *Zamki i ich tajemnice,* Wydawnictwo Iskry, Warszawa 1972
- Praca zbiorowa pod ed. Edyty Olczak, *Atlas Ilustrowany – Historia Polski,* Demart S.A., Warszawa 2007

Bibliografia

- Anna Palej, Grażyna Schneider-Skalska „Architektura od abc...czyli o tym, jak rozumieć świat, który nas otacza”, wyd. PAN Oddział w Krakowie, Kraków 2008
- „Standardy Edukacji Kulturalnej. materiały do konsultacji środowiskowych”; wyd. Fundacja Polskiej Rady Muzycznej, Warszawa 2008
- “Każde miejsce opowiada swoją historię”; wyd. Fundacja Wspomagania Wsi, Poznań 2001
- Piotr Bogdanowicz; „Człowiek i przestrzeń”, wyd. WSiP, Warszawa 1998
- Witruwiusz, „O architekturze ksiąg dziesięć”; oryginał ok. 20-10 r. p.n.e.; przeł. Kazimierz Kumaniecki; wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 1999
- Peter Zumthor; „Myślenie architekturą”; przeł. Artur Kożuch; wyd. Karakter, Kraków 2010
- Christopher Alexander i inni; „Język wzorców”; przeł. Aleksandra Kaczanowska, Karolina Maliszewska, Małgorzata Trzebiatowska; korekta i wstęp Krzysztof Lenartowicz; wyd. GWP, Gdańsk 2008
- Sir Bannister Fletcher; „A History of Architecture”; Butterworths, RIBA Londyn, kolejne wydania od 1896
- Mo Zell, "Kurs rysunku architektonicznego";tłum. Agnieszka Bolek; ABE Dom Wydawniczy, Warszawa 2008

FAKRO Sp. z o.o

ul. Węgierska 144a
33-300 Nowy Sącz

tel. +48 18 444 0 444
fax +48 18 444 0 333

infolinia 800 100 052

fakro@fakro.pl
www.fakro.pl